

การศึกษาวิเคราะห์วีรกรรมกลอนสวด

โดย

นายภาณุวิชญ์ หนูยิ้มซ้าย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาจารึกภาษาไทยและภาษาตะวันออก แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2563

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การศึกษาวិเคราะห์วีรกรรมกลอนสวด

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาจารึกภาษาไทยและภาษาตะวันออก แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต
ภาควิชาภาษาตะวันออก
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2563
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

AN ANALYTICAL STUDY OF A DIDACTIC POEM "VIDHURA"

By

MR. Bhanuwit NUYIMSAI

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for Master of Arts (EPIGRAPHIC IN THAI AND ORIENTAL LANGUAGES)

Department of Oriental Languages
Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2020

Copyright of Graduate School, Silpakorn University

หัวข้อ การศึกษาวิเคราะห์วีรกรรมกลอนสวด
โดย ภาณุวิชญ์ หนูยิ้มซ้าย
สาขาวิชา จารึกภาษาไทยและภาษาตะวันออก แผน ก แบบ ก 2 ระดับ
ปริญญามหาบัณฑิต
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ดร. ศิริสาร เหมือนโพธิ์ทอง

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

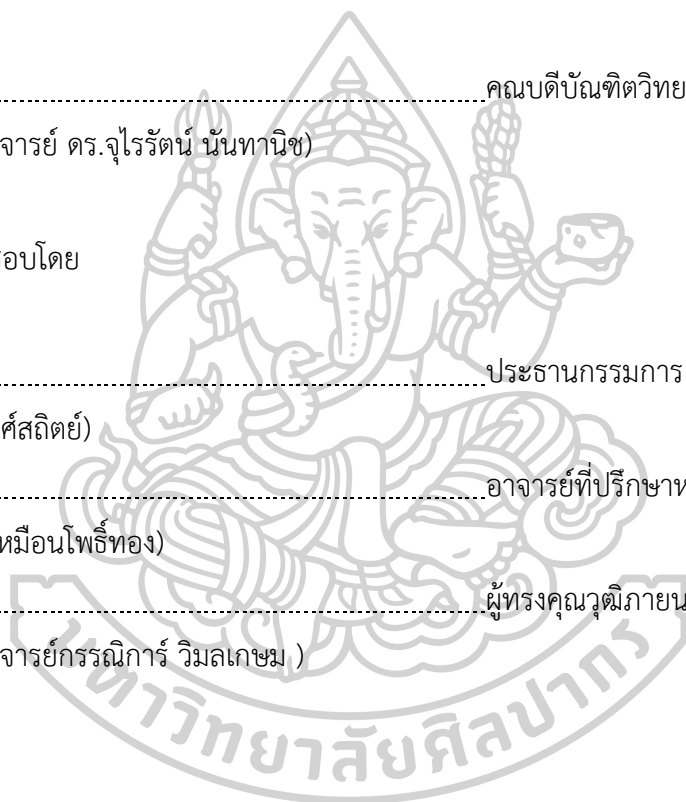
.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.จุไรรัตน์ นันทานิช)

พิจารณาเห็นชอบโดย

.....ประธานกรรมการ
(ดร.อุเทน วงศ์สถิตย์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(ดร.ศิริสาร เหมือนโพธิ์ทอง)

.....ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(รองศาสตราจารย์กรรณิการ์ วิมลเกษม)

60114212 : จารึกภาษาไทยและภาษาตะวันออก แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญาโทบัณฑิต

คำสำคัญ : วิธึรบัณทิตชาตค, วรรณกรรมกลอนสวด

นาย ภาณุวิษณุ หนุ่ยมีชัย: การศึกษาวิเคราะห์วิธึรกลอนสวด อาจารย์ที่ปรึกษา
วิทยานิพนธ์หลัก : ดร. ศิริสาร เหมือนโพธิ์ทอง

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์วิธึรกลอนสวด ซึ่งเก็บรักษาอยู่ที่กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร โดยตรวจสอบชำระต้นฉบับเพื่อศึกษา ลักษณะต้นฉบับ ผู้แต่ง และสมัยที่แต่ง ที่มาของเรื่อง การเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่อง ภาพสะท้อนสังคม และสุนทรียภาพที่ปรากฏในวิธึรกลอนสวด

ผลการศึกษาพบว่า ต้นฉบับวิธึรกลอนสวดมีสภาพเกือบสมบูรณ์ บันทึกด้วยอักษรไทย ภาษาไทย ไม่ปรากฏชื่อผู้สร้าง แต่ปรากฏปีที่สร้างในพุทธศักราช 2300 จึงสันนิษฐานว่า ผู้สร้าง อาจจะเป็นผู้หญิงที่จ้างให้ผู้รู้หนังสือไปคัดลอกต้นฉบับอื่นมาอีกทอดหนึ่ง วิธึรกลอนสวดมีที่มาจาก อรรถกถาชาดกเรื่อง วิธึรบัณทิตชาตค มีลำดับเนื้อหาประกอบด้วยบทไหว้ครู อัดตวิพากษ์ของผู้แต่ง ส่วนเกริ่นเรื่อง เนื้อเรื่อง และประชุมชาตค

ส่วนการเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่องวิธึรกลอนสวดแตกต่างไปจากอรรถกถาชาตคมี 3 ลักษณะ ได้แก่ การขยายความ การละความ และการเปลี่ยนความ ซึ่งผลการศึกษาจะพบการขยายความมากที่สุด ส่วนการละความมักจะเกิดขึ้นกับเนื้อหาเกี่ยวกับคำสอนที่อธิบายได้ยาก และการเปลี่ยนความจะเปลี่ยนจากสิ่งที่ผู้ฟังไม่คุ้นเคยเป็นสิ่งที่ผู้ฟังคุ้นเคย

ภาพสะท้อนสังคมที่พบในวิธึรกลอนสวดมี 4 ประเภท ได้แก่ ค่านิยม ความเชื่อ คำสอนและ ประเพณี ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้คนในสังคมสมัยอยุธยาตอนปลายยังคงผูกพันอยู่กับศาสนาอย่างแนบแน่น ส่วนสุนทรียภาพที่ปรากฏในวิธึรกลอนสวดเกิดจากองค์ประกอบ 3 ส่วน ได้แก่ เสียงสัมผัส คำ และคำประพันธ์ ซึ่งแสดงถึงความรู้ความสามารถทางด้านอักษรศาสตร์ของผู้แต่งได้เป็นอย่างดี

60114212 : Major (EPIGRAPHIC IN THAI AND ORIENTAL LANGUAGES)

Keyword : Vidhura Jataka, Didactic poem

MR. BHANUWIT NUYIMSAI : AN ANALYTICAL STUDY OF A DIDACTIC POEM
"VIDHURA" THESIS ADVISOR : SIRISARN MUEANPHOTHONG

This thesis aims to analyses a didactic poem Vidhura from the national library of Thailand. The analyses will find their form, author, compositing date, background story, the adaptations of contents, literature values and social values.

The study found that manuscript is almost in good condition and wrote with Thai alphabets in Thai language without author's name but wrote compositing in 1757. However, it has been assumed that employer hire the scribe to copied from other's manuscript in late of Ayutthaya period. The content of didactic poem Vidhura is associated from Atthakatha jataka. The order of didactic poem Vidhura contain the respect part, the word from author, the introduction, main story and the ending.

The adaptations of didactic poem Vidhura different from Atthakatha jataka in three ways : addition deletion and changes. The adaption mostly founds addition. The deletions happened to difficult didactic parts in Atthakatha jataka and the adaptations will changes some part of the Atthakatha jataka to something that familiar to the audiences. These adaptations will help the audiences to approached the story easily.

Didactic poem Vidhura also has two distinctive value. The first value is the social value. This value is about social fashions, social believes, traditions and morals. This value shows Ayutthaya people firmly attached to religion. The second value is the literature value showing the writing competence of the composer. This value associated with the selection of sounds, words and poetics. Therefore the study of didactic poem Vidhura will shows the atmosphere of Ayutthaya society and will entertains the audiences as well.

กิตติกรรมประกาศ

ผู้ศึกษาเรียบเรียงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนเสร็จตลอดเล่มด้วยความช่วยเหลือจากคณาจารย์
เจ้าหน้าที่และบุคคลต่าง ๆ มากมาย ผู้ศึกษาจึงขอแสดงความขอบคุณท่านทั้งหลายด้วยใจจริงดังต่อไปนี้

ขอขอบคุณอาจารย์ ดร. ศิริสาร เหมือนโพธิ์ทอง ที่ได้กรุณาแนะนำให้คำปรึกษาตลอดมาตั้งแต่
ออกสำรวจภาคสนาม พัฒนาโครงร่างและสอบหัวข้อ จนถึงสอบสำเร็จเป็นวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
ขอขอบคุณอาจารย์ ดร. อุเทน วงศ์สถิต ที่ให้ความกรุณามาเป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์และชี้
ข้อบกพร่องแก่ผู้ศึกษา

ขอขอบคุณ รศ.กรรณิการ์ วิมลเกษม ท่านอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้กรุณาตรวจสอบชำระ
เอกสารต้นฉบับและตรวจสอบแก้ไขวิทยานิพนธ์อย่างละเอียด ขอขอบคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษา
ตะวันออก คณะโบราณคดีทุกท่านที่ให้กำลังใจและชี้แนะผู้ศึกษาเรื่อยมา รวมไปถึงคณาจารย์ผู้เขียน
หนังสืออ้างอิงทุกท่านที่ผู้ศึกษาได้ใช้ศึกษาและอ้างอิงในวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ประจำห้องเอกสารโบราณ กลุ่มตัวเขียนและจารึกที่เอื้ออำนวยความสะดวก
สะดวกในการขอเข้าใช้เอกสารต้นฉบับ ขออนุโมทนาาร่วมกับท่านผู้สร้างเอกสารต้นฉบับวีรกรลอนสวดที่
สร้างหนังสือถวายไว้ในพระศาสนา ตลอดจนขอขอบคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่คอยสถิตย์รักษาเอกสาร
ต้นฉบับให้คงอยู่สืบมาจนถึงปัจจุบัน

ขอขอบคุณคุณอภิญา ลีลาอริยะ คุณณัฐพล ชัยมันน์ นายวสันต์ ญาติพัฒน์ คุณนิจันท์
ปาณะพงศ์ คุณปิยาพัชร เปี้ยแก้ว คุณอรพรรณ สุวรรณภูมิให้กำลังใจ สนับสนุน รับฟังและให้คำปรึกษา
อยู่เคียงข้างผู้ศึกษาเสมอมา ขอขอบคุณเพื่อนพ้องน้องพี่ทั้งหลายผู้ร่วมชะตากรรมในหลักสูตรจารึก
ภาษาไทยและภาษาตะวันออกทั้งในปีการศึกษา 2559-2560 ที่ช่วยเหลือให้คำปรึกษาและให้กำลังใจซึ่ง
กันและกันตลอดมาทั้งสิ้น

สุดท้ายนี้ ขอขอบคุณครอบครัวผู้อยู่เบื้องหลังให้กำลังใจและสนับสนุนผู้ศึกษาในทุกด้าน
และบุคคลท่านอื่นที่ผู้ศึกษาไม่อาจจะกล่าวถึงได้หมดที่ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงในที่สุด

ภาณุวิชญ์ หนูยิ้มซ้าย

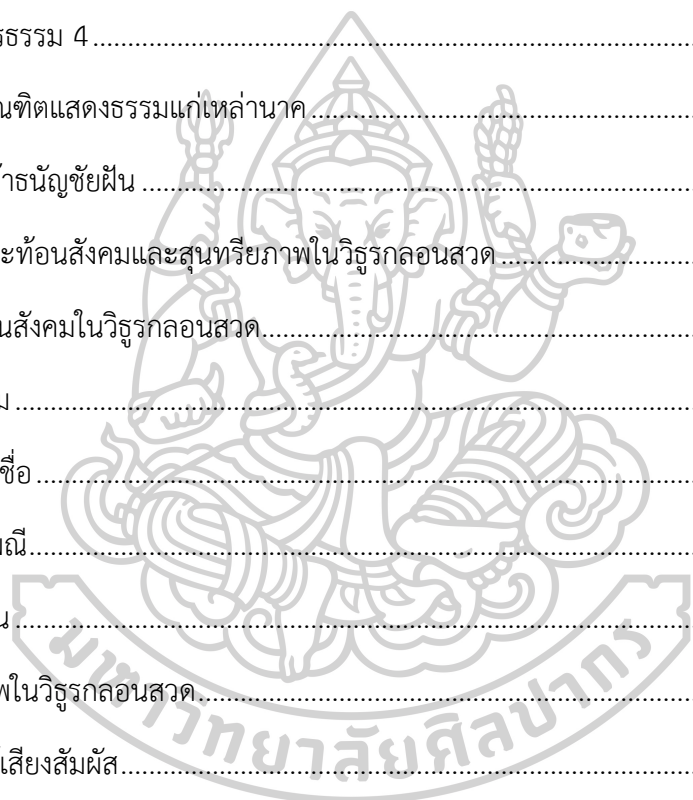
สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์	3
วิธีการศึกษา	3
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	3
ขอบเขตของการวิจัย.....	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิธรรูปบัณฑิตชาดก.....	5
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกลอนสวดหรือคำกาพย์.....	6
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่องของวรรณกรรม.....	8
บทที่ 2 ภูมิหลังของวิธรรูปกลอนสวด	10
ลักษณะทั่วไปของเอกสารต้นฉบับ.....	10
อักษรและอักขรวิธีในวิธรรูปกลอนสวด.....	14
รูปพยัญชนะ	14
รูปสระ.....	21
รูปวรรณยุกต์.....	27

ตัวเลข	28
เครื่องหมาย.....	29
อักขรวิธีพิเศษ.....	31
ที่มาของวิธูรกลอนสวด	35
ลำดับเนื้อหาของวิธูรกลอนสวด	36
บทไหว้ครู.....	37
อัตตวิพากษ์ของกวี.....	37
ปรารภเรื่อง	38
เนื้อเรื่อง	38
ประชุมชาดก	40
ลักษณะคำประพันธ์ในวิธูรกลอนสวด.....	42
กาพย์ยานี 11	42
กาพย์ฉบ้ง 16	44
กาพย์เยสันตา 21	45
กาพย์สุรางคนางค์ 28.....	46
บทที่ 3 การเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่องของวิธูรกลอนสวด	51
การขยายความ	51
ตอนเกริ่นเรื่อง	51
นางอิรันทตีพบปุณณกัณฑ์.....	57
ปุณณกัณฑ์แต่งงานกับนางอิรันทตี	61
นางอิรันทตีพบท้าวเวสสุวรรณ.....	63
งานสมโภชวิธูรบัณฑิตและงานพระเมรุของวิธูรบัณฑิต	66
การละความ	68
ขราวาสปัญหา.....	68

ราชวงศ์ธรรม	69
วิชรบัณฑิตออกจากเมืองอินทปัตต์.....	70
การเปลี่ยนความ	73
วิชรบัณฑิตตัดสินสีลห้า.....	73
นางอิรันทืออาสาพญานาค	74
ปุณณกัษัณพันสกาพระเจ้าธัญชัย	75
สาธุนธรรม 4	79
วิชรบัณฑิตแสดงธรรมแก่เหล่าานาค.....	81
พระเจ้าธัญชัยฝัน	83
บทที่ 4 ภาพสะท้อนสังคมและสุนทรียภาพในวิชรกลอนสวด.....	87
ภาพสะท้อนสังคมในวิชรกลอนสวด.....	87
ค่านิยม	87
ความเชื่อ.....	90
ประเพณี.....	98
คำสอน.....	111
สุนทรียภาพในวิชรกลอนสวด.....	115
การใช้เสียงสัมผัส.....	115
การใช้คำ	121
การใช้คำประพันธ์	130
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	133
รายการอ้างอิง	136
ภาคผนวก.....	140
ประวัติผู้เขียน.....	230

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กลอนสวด เป็นวรรณกรรมชาวบ้านแต่งด้วยคำกาพย์ นิยมใช้สวดอ่านอย่างแพร่หลายในเทศกาลชาวบ้านและงานวัดมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มักแต่งขึ้นจากชาดกหรือพระสูตรในพระพุทธศาสนา ทศชาติชาดกเป็นชาดกเรื่องสำคัญในพระพุทธศาสนา ผู้คนบริเวณพื้นที่ประเทศไทยในอดีตรับรู้เรื่องราวทศชาติชาดกมาอย่างยาวนานดังหลักฐานที่ปรากฏเป็นภาพจิตรกรรมในสมัยอยุธยา ทศชาติชาดกกล่าวถึงเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ในสิบชาติสุดท้ายก่อนจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

วิธูรกลอนสวดมีที่มาจากวิธูรชาดกซึ่งเป็นมหานิบาตชาดกลำดับที่ 9 ในทศชาติชาดก กล่าวถึงเรื่องราวการบำเพ็ญสังขารมีของพระโพธิสัตว์ครั้งเสวยพระชาติเป็นวิธูรบัณฑิต ผู้ถวายอภรณ์ธรรมของพระเจ้าธัญชัย อยู่มาวันหนึ่งพระอินทร์ พระเจ้าธัญชัย พญาครุฑและพญานาคต่างมารักษาศีลอยู่พร้อมกัน จึงมีข้อถกเถียงกันว่า ศีลของผู้ใดเหนือกว่ากัน ต่างฝ่ายต่างตอบเหตุผลของตนแต่ตัดสินไม่ได้ว่าใครเหนือกว่า ทั้งสี่จึงให้วิธูรบัณฑิตมาตัดสิน วิธูรบัณฑิตตัดสินว่าทั้งสี่มีศีลเสมอกัน ทั้งสี่พอใจคำตอบจึงให้รางวัลแก่วิธูรบัณฑิต พญานาคกลับไปเมืองบาดาลแล้วเล่าเหตุการณ์ให้นางวิมาลาผู้เป็นแม่เลี้ยง นางวิมาลาอยากฟังธรรมของวิธูรบัณฑิตจึงออกอุบายแกล้งป่วย และขอหัวใจวิธูรบัณฑิตเป็นยารักษา นางอิรันทิดิพาพญานาคอาสาไปเอาหัวใจมาให้นางวิมาลา ระหว่างทางพบปุณณกัษีเสนอตัวช่วยนางอิรันทิดิเพราะอยากได้นางอิรันทิดิ จากนั้นปุณณกัษีจึงวางอุบายเล่นพนันสกากับพระเจ้าธัญชัยเพื่อเอาตัววิธูรบัณฑิต เมื่อปุณณกัษีชนะจึงขอวิธูรบัณฑิตแล้วเดินทางออกจากเมืองไป ปุณณกัษีพยายามทำให้วิธูรบัณฑิตตายหลายครั้ง แต่วิธูรบัณฑิตรอดตายมาได้ทุกครั้ง วิธูรบัณฑิตจึงถามสาเหตุของเรื่องทั้งหมดจากปุณณกัษี เมื่อทราบที่มาของเรื่องทั้งหมดแล้วจึงสั่งสอนปุณณกัษีให้กลับใจ จากนั้นวิธูรบัณฑิตเดินทางไปเมืองบาดาลเพื่อเทศนาธรรมแก่นางวิมาลา-ปุณณกัษีได้นางอิรันทิดิตามปรารถนา ต่อมาวิธูรบัณฑิตจึงขอตัวกลับเมืองและอยู่รับใช้พระเจ้าธัญชัยตลอดจนสิ้นอายุขัย

เนื้อเรื่องวิธูรบัณฑิตชาดกมีขนาดยาวประกอบด้วยโครงเรื่องและปมขัดแย้งที่ซับซ้อน น่าสนใจต่างจากชาดกเรื่องอื่น นอกจากนี้เนื้อหาคำสอนสำคัญในวิธูรบัณฑิตชาดกเรื่อง ราชวัสดีธรรม ยังเป็นที่มาของวรรณกรรมคำสอนเรื่องสำคัญในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชอย่างโคลงราชวัสดี

วิธึรกลอนสวด เป็นเอกสารต้นฉบับซึ่งเก็บรักษาอยู่ที่กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก หอสมุดแห่งชาติ หมุกกลอนสวด หมวตวรรณคดี เลขที่ 236 โดยระบุในทะเบียนว่า เป็นฉบับความเก่า ท้ายเล่มระบุปี พ.ศ. 2300 ทำให้สันนิษฐานได้ว่า เนื้อความในวิธึรกลอนสวดอาจจะเก่าแก่ไปถึงสมัย อยุธาตอนปลาย เอกสารต้นฉบับนิยมบันทึกรูปคำตามเสียง ทำให้รูปคำในเอกสารแตกต่างจากรูปคำ ในปัจจุบัน ดังนั้นการศึกษอักขรและอักขรวิธีในวิธึรกลอนสวดจะทำให้เข้าใจความนิยมของการเขียน คำแต่ละคำ อีกทั้งยังอาจจะทำให้สันนิษฐานอายุของเอกสารได้อีกด้วย

ลักษณะคำประพันธ์ในวิธึรกลอนสวดส่วนใหญ่แต่งด้วยกาพย์ยานี 11 สลับกับกาพย์ สุรางคนางค์ 28 และแทรกด้วยกาพย์อื่น ๆ กาพย์แต่ละชนิดในวิธึรกลอนสวดใช้แบ่งเนื้อหาเหตุการณ์ แต่ละตอน ซึ่งแตกต่างจากลักษณะการแต่งในอรรถกถาชาดก เนื่องจากนิบาตชาดกแต่เดิมนั้นแต่ง ด้วยคาถาภาษาบาลีและมักจะเป็นคำพูดของตัวละครในชาดกเท่านั้น ต่อมาพระพุทโธสาจารย์จึง รวบรวมชาดกแต่ละเรื่องมาจัดหมวดหมู่และแต่งคำอธิบายเพิ่มจากคาถาเดิมเรียกว่า อรรถกถาชาดก เมื่ออรรถกถาชาดกเผยแพร่เข้ามาในบริเวณประเทศไทยจึงมีการแปลร้อยคาถาภาษาบาลีเป็น ภาษาไทย ทำให้อรรถกถาชาดกเรื่อง วิธึรบัณฑิตชาดก มีเนื้อเรื่องบางส่วนแตกต่างกับวิธึรกลอนสวด

วรรณกรรมกลอนสวดใช้สำหรับสวดให้ชาวบ้านฟัง ดังนั้นผู้แต่งวิธึรกลอนสวดจึง ปรับเปลี่ยนเนื้อเรื่องบางส่วนที่แสดงให้เห็นภาพสังคมแบบชาวบ้านสอดแทรกอยู่ระหว่างเหตุการณ์ ของเรื่องได้อย่างกลมกลืน ตัวอย่างเช่น การสอดแทรกค่านิยมเรื่องการสงวนตัวในตอนนางอิรันทิเจอ ปุณณกยักข์ หรือความเชื่อเรื่อง ขวัญ และประเพณีทำขวัญในตอนวิธึรบัณฑิตกลับเมืองอินทปัตถ์ นอกจากนี้ยังปรับเปลี่ยนการอธิบายหลักธรรมที่เข้าใจได้ยากเป็นคำสอนพื้นฐานที่ชาวบ้านเข้าใจได้ ง่าย เช่น เปลี่ยนจากหลักธรรมเรื่องกิเลสตัณหาเป็นคำสอนเรื่อง ศิล 5

นอกจากนี้ในวิธึรกลอนสวดนิยมใช้เสียงสัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระในบทพรรณนาชม ธรรมชาติ และคำที่เลือกใช้ในวิธึรกลอนสวดมักใช้คำที่เรียบง่ายไม่ซับซ้อน เช่น

๑ ลางสาดมะหาดเหียง	พุมเรียงเคียงกับแคคาง
สำโรงแลโคงกาง	มะสังทรางแลโคกไทร

แต่อย่างไรก็ตามผู้แต่งเล่นคำหลากหลายลักษณะ เช่น คำพ้อง คำซ้ำ คำซ้อน ทำให้เกิด สุนทรียภาพทางเสียงและทางความหมายแก่ผู้ฟังได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังใช้คำยืมภาษาบาลีทำให้ส่ง สัมผัสสระระหว่างวรรคได้ง่าย เช่น ศิลา ครุฑา ทิศา รวมถึงการใช้คำชาวบ้าน ตัวอย่างเช่น ฉายา ชงคา ปรางค์ปรา ทำให้ผู้ฟังชาวบ้านเข้าใจได้ง่าย

ในวิธึรกลอนสวดยังใช้คำประพันธ์ได้อย่างเหมาะสมกับเหตุการณ์ของเรื่อง ทำให้ผู้ฟัง ได้รับสุนทรียภาพหลากหลายอารมณ์ เช่น คำประพันธ์ช้าลูกหลวงซึ่งเป็นทำนองของกาพย์ยานี 11 สำหรับบทกล่อมพระบรรทมในตอนพระเจ้าธัญชัยผิน หรือคำประพันธ์พิลาปซึ่งเป็นทำนองโคกเศร้่า

ของกาพย์สุรางคนางค์ 28 ในตอนวิธูรบัณฑิตสั่งลาครอบครัว ด้วยเหตุที่กล่าวมาทั้งหมดทำให้ชาวบ้านผู้ฟังสามารถเข้าใจจดจำนำเรื่องวิธูรกลอนสวดไปเผยแพร่สืบทอดต่อไป

วัตถุประสงค์

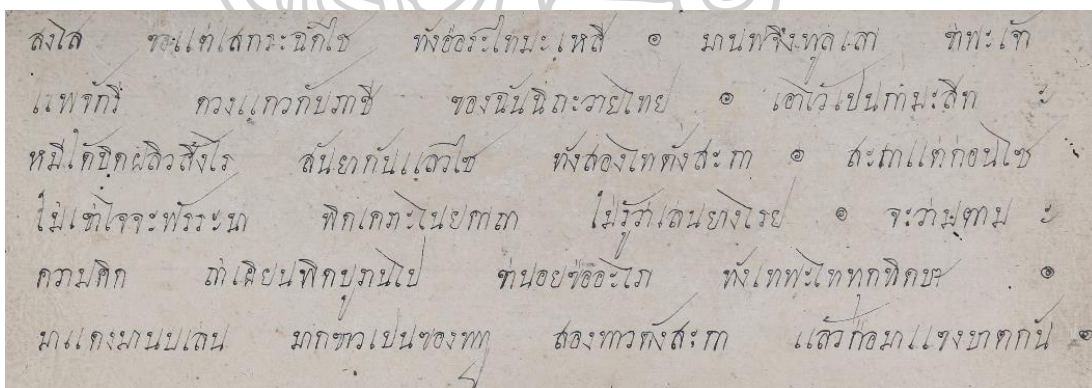
1. ศึกษาภูมิหลังของวิธูรกลอนสวด
2. ศึกษาการเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่องของวิธูรกลอนสวด
3. ศึกษาภาพสะท้อนสังคมและสุนทรียภาพในวิธูรกลอนสวด

วิธีการศึกษา

1. สํารวจ ศึกษาและตรวจสอบชำระเอกสารต้นฉบับตัวเขียนเรื่อง วิธูรกลอนสวด
2. ศึกษาภูมิหลังของวิธูรกลอนสวดในด้านเอกสารต้นฉบับและเนื้อเรื่อง
3. ศึกษาการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาวิธูรกลอนสวดกับบรรณกถาชาดกเรื่อง วิธูรบัณฑิตชาดก
4. ศึกษาภาพสะท้อนสังคมและสุนทรียภาพในวิธูรกลอนสวด
5. เรียบเรียงผลการศึกษา สรุปผลการศึกษา อภิปรายผลและนำเสนอข้อเสนอแนะ

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. เอกสารต้นฉบับเขียนรูปคำแตกต่างจากรูปคำในปัจจุบัน ดังนั้นผู้ศึกษาจะปริวรรตข้อความจากเอกสารต้นฉบับเป็นอักษรวิธีปัจจุบัน ดังตัวอย่างเช่น

คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
สงไส ขอแต่เสกระฉัดไซ ทังอระโทยะเหสี ◦ มานพ จิงทูลเลา ขาพะเจ้า	...สงสัย ขอแต่เสวตรฉัตรชัย ทังอระทัยมเหสี
แพจกรี ดวงแก้วกับภาชี ของฉันทันนิถะวายุไทย ◦ เอา ไว้เปนกำมะสีท ะ	◦ มานพจิงทูลเลา ข่าพะเจ้าแพจกรี ดวงแก้วกับพาชี ของฉันทันนิถะวายุไท้
หมิได้บิตผลิวสิ่งไร สันยากันแล้วไซ ทังสองไทตั้งสกา ◦ สกาแต่ก่อนไซ	◦ เอาไว้เป็นกรรมสิทธิ์ มิได้บิตผลิวสิ่งไร สัญญากันแล้วไซรั้ ทังสองไทตั้งสกา

คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
ไม่เข้าใจจะพรรณนา พิศเคราะห์ในยาคาถา ไม่รู้ว่าเล่น ยางไรย ๑ จะว่ามตาม ะ	๑ สกาแต่ก่อนไซ้ ไม่เข้าใจจะพรรณนา พิศเคราะห์ในยาคาถา ไม่รู้ว่าเล่นอย่างไร
ความคิด ถ้าเขียนพิศบุราณไป ช่านอยขออะไ ทังเท พะไททุกทิตธา ๑	๑ จะว่าตามความคิด ถ้าเขียนพิศบุราณไป ช่านอยขออภัย ทังเทพไททุกทิตธา
มาแดงมานบเล่น มากขาวเปนของพรรยา สองทาวตั้ง สกา แล้วกอมมาแขงบาศกััน ๑	๑ หมากแดงมานบเล่น หมากขาวเป็นของพรรยา สองทาวตั้งสกา แล้วก็มาแขงบาศกััน

2. ข้อความจากเอกสารต้นฉบับจะอ้างอิงคำประพันธ์จากภาคผนวกในการศึกษาครั้งนี้เป็นหลัก โดยจะระบุลำดับเลขคำประพันธ์ไว้บนเครื่องหมายฟองมัน ดังตัวอย่างเช่น

280 ๑ เป็นบุตรท้าวเนาคา พระมารดาของน้องนี้
โรคามายายี พระอินทร์ยี่ชูปยอมไป
...
398 ๑ คิดเห็นเนื้อความ มานพทูลถาม
ท้าวไทไปพลาง ไหนว่าเจ้าปราชญ์
เป็นญาติจอมปรางค์ ไม่รับสมอ้าง
เหมือนพระวอจา

3 ผู้ศึกษาจะปริวรรตคำประพันธ์โดยสะกดตามอักขรวิธีในเอกสารต้นฉบับ ในกรณีหากคำใดที่ไม่ใช้ในปัจจุบัน จะสะกดตามอักขรวิธีในเอกสารต้นฉบับ เช่นคำว่า โกลิต มาจากโกลี๋ย หมายถึงพระอินทร์ และหากคำใดเป็นคำเก่าที่สะกดคำใกล้เคียงกับปัจจุบัน จะสะกดตามอักขรวิธีในเอกสารต้นฉบับเช่นเดียวกัน เช่น อดสา หมายถึง อุตสาหกรรม อุตสาหกรรม ทั้งนี้ผู้ศึกษาจะทำเชิงอรรถคำที่แตกต่างจากปัจจุบันไว้ในภาคผนวก ส่วนชื่อตัวละครในคำปริวรรตจะสะกดตามเอกสารต้นฉบับเพื่อคงเสียงตามต้นฉบับเดิม เช่น บุณนพยักษ์ หมายถึงปุนณณกัยกัษ อรันทวดี หมายถึงนางอิรันทตี

4. ผู้ศึกษาจะใช้คำว่า วิฐรกลอนสวด เรียกแทนเอกสารต้นฉบับเลขที่ 236 และใช้คำว่า อรรถกถาชาดก เรียกอรรถกถาชาดกเรื่อง วิฐรบัณจิตชาดก ฉบับมหาวิทยาลัย เฉพาะในบทที่ 3 ส่วนในคำอธิบายผู้ศึกษาจะเรียกชื่อตัวละครตามอรรถกถาชาดกเป็นหลักคือ วิฐรบัณจิต ปุณณกัยกัษ นางอิรันทตี พระเจ้าธัญชัย

ขอบเขตของการวิจัย

1. เอกสารเลขที่ 236 เป็นสมุดไทยขาว อักษรไทย ภาษาไทย เส้นหมึก ในทะเบียนระบุชื่อเอกสารว่า พระวิฐร และระบุว่าเป็นฉบับความเก่า จำนวน 192 หน้า มีเนื้อหาครบถ้วนตลอดทั้ง

เรื่อง ปราบกฏปีพุทธศักราช 2300 ดังนั้นผู้ศึกษาจึงเลือกเอกสารต้นฉบับเลขที่ 236 เป็นฉบับหลักในการศึกษาเนื่องจากเอกสารต้นฉบับมีสภาพและเนื้อหาสมบูรณ์

2. ผู้ศึกษาใช้เนื้อหาเฉพาะสำนวนแปลร้อยในอรรถกถาชาดกเรื่อง วิธูรบัตถิตชาดก ฉบับพระไตรปิฎกมหามกุฏราชวิทยาลัย เล่มที่ 28 พระสูตรตันตปิฎก เล่มที่ 20 ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 2 เป็นฉบับเปรียบเทียบเนื้อหา เนื่องจากสำนวนแปลร้อยเก่าแก่มากกว่าสำนวนอื่น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงภูมิหลังของวิธูรกลอนสวด
2. ทำให้ทราบลักษณะการเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่องในวิธูรกลอนสวด
3. ทำให้ทราบถึงภาพสะท้อนสังคมและสุนทรียภาพที่ปรากฏในวิธูรกลอนสวด

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้ศึกษารวบรวมบทความ หนังสือ วิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางการศึกษาวิธูรกลอนสวด โดยจะแบ่งเป็น 3 หัวข้อ ได้แก่ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิธูรบัตถิตชาดก เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกลอนสวดหรือคำกาพย์ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่อง แต่ละหัวข้อมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิธูรบัตถิตชาดก

พระมหาวัลลภ บุญล้อม (2548) ศึกษาเปรียบเทียบเนื้อหาระหว่างวรรณกรรมชาดกเรื่อง วิธูรบัตถิต ฉบับพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุฒินันท์ ฉบับภาคเหนือและฉบับภาคอีสาน รวมถึงศึกษาคคุณค่าด้านวรรณศิลป์และสังคมด้วย ผลการศึกษาพบว่า ทั้งสามฉบับมีที่มาจากอรรถกถาชาดก ฉบับกรมหลวงชินวราวุฒินันท์ตัดความที่อธิบายแก้คำถ้อยและคงไว้เฉพาะคาถา แล้วแปลเป็นสำนวนภาษาร้อยแก้ว เน้นคำที่มีความหมายชัดเจนตรงตามต้นฉบับอรรถกถาชาดก ไม่เล่นคำซ้ำคำซ้อน ส่วนฉบับภาคอีสานน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากภาคเหนือเนื่องจากมีคำภาษาถิ่นเหนือปะปนอยู่หลายส่วน และในด้านวรรณศิลป์ทั้งสามฉบับเน้นเทศนาโวหารมากกว่าพรรณนาและอุปมาโวหาร

พอฟล สุกใส (2550) ศึกษาชุดคำสอนเรื่อง ราชวัสติ ในกลอนสวดเรื่อง พระวิธูรชาดก เล่ม 1 และเล่ม 2 โดยใช้เอกสารต้นฉบับเลขที่ 710 และเลขที่ 711 หมุกลอนสวด หมวดวรรณคดีจากหอสมุดแห่งชาติ ซึ่งทั้งสองฉบับเป็นเอกสารชุดเดียวกันเพราะมีเนื้อความต่อเนื่องกัน มีจำนวนคำประพันธ์รวมกันทั้งหมด 808 บท สันนิษฐานว่า พระวิธูรชาดกมีอายุอยู่ในระหว่างช่วงสมัยอยุธยาตอนปลายถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น แต่งขึ้นเพื่อเผยแพร่วิธูรบัตถิตชาดกเพราะให้รายละเอียดเนื้อเรื่องมากกว่าคำสอนเรื่อง ราชวัสติ พระวิธูรชาดกเปิดเรื่องด้วยการไหว้ครู เนื้อเรื่องรวมถึงคำสอน ราชวัสติแล้วปิดเรื่องด้วยสโมธาน

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกลอนสวดหรือคำกาพย์

กุลนรี ราชปรีชา (2527) ศึกษาวิเคราะห์สุบিনคำกาพย์ ฉบับกรมศิลปากรพิมพ์ พ.ศ. 2509 ในประเด็นความเป็นมาของเรื่อง องค์ประกอบของวรรณกรรม การเลือกใช้คำกาพย์ การใช้คำโวหารและภาพพจน์ ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาสุบিনคำกาพย์อาจจะได้รับอิทธิพลจากสุบินสำนวนได้ และอาจแต่งในสมัยรัตนโกสินทร์ สุบินคำกาพย์มีคุณค่าหลายประการ เช่น มีโครงเรื่องเป็นเอกภาพ การดำเนินเรื่องเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีแนวคิดสร้างสรรค์สังคมปรากฏในแก่นเรื่อง ทั้งยังมีการสร้างตัวละครหลายลักษณะ ใช้คำสำนวน โวหารสะท้อนภาพ อารมณ์และความรู้สึกตัวละครอย่างชัดเจน

ตรีศิลป์ บุญขจร (2530) ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมกลอนสวดภาคกลางจากสมุดไทยในหอสมุดแห่งชาติจำนวน 264 เล่ม และสมุดฝรั่งจำนวน 9 เล่ม ผลการศึกษาพบว่า กลอนสวดเป็นวรรณกรรมชาวบ้าน เนื้อเรื่องส่วนใหญ่มีที่มาจากนิบาตชาดกหรือปัญญาชาดก มักแต่งด้วยกาพย์ยานี 11 กาพย์ฉับ 16 กาพย์สุรางคนางค์ 28 และกาพย์อื่น ๆ กลอนสวดนิยมแพร่หลายมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น กลอนสวดแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ กลอนสวดที่สอนคติธรรมโดยตรงและโดยอ้อม องค์ประกอบวรรณกรรมกลอนสวดมี 5 ส่วน ได้แก่ บทไหว้ครู อรรถวิพากษ์ของกวี ปรรณเรื่อง เนื้อเรื่อง ประชุมชาดก

เอมอร รัตนเนตร (2533) วิเคราะห์นิทานคำกาพย์เรื่อง ปทุมกุมาร โดยศึกษาวิเคราะห์ในลักษณะวรรณกรรมชาวบ้านที่สะท้อนให้เห็นสังคม วิถีชีวิตของคนในสมัยนั้นรวมถึงคติชาวบ้านที่แสดงออกทางวรรณกรรมผ่านความงามทางวรรณศิลป์ ผลการศึกษาพบว่า คำกาพย์เรื่องปทุมกุมารมีที่มาจากมหาปทุมชาดกในปัญญาชาดกกล่าวถึงพระโพธิสัตว์บำเพ็ญสั่งสมทานบารมี บันทึกด้วยอักษรไทยภาคกลาง จากการพิจารณาจากอักษรและอักษรวิธี น่าจะแต่งขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ประมาณพ.ศ. 2325 – 2350 อักษรวิธีจะมีลักษณะเด่นเป็นระบบ แม้จะบันทึกตามเสียงพูดผู้แต่งมุ่งอบรมจิตใจสั่งสอนผู้ฟังให้เลื่อมใสในศาสนาและเน้นเรื่องความกตัญญู โดยใช้สำนวนโวหารและถ้อยคำทำให้ผู้ฟังเกิดความซาบซึ้งทางวรรณคดี

ธัญญาภรณ์ ภูทอง (2544) ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง มหาชาติกลอนสวด ฉบับวัดกลาง ๆ จังหวัดสมุทรปราการ ในประเด็นคุณค่าของต้นฉบับ อักษรและอักษรวิธี คุณค่าด้านวรรณศิลป์และด้านสังคม ผลการศึกษาพบว่า มหาชาติกลอนสวด ฉบับวัดกลาง ๆ แต่งด้วยกาพย์หลายชนิด มีอายุอยู่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ใช้คำศัพท์ภาษาชาวบ้านและคำโบราณปะปนกัน โดยบันทึกตามเสียงสวดอ่าน ด้วยความเชื่อในการสวดมหาชาติต้องอ่านให้จบภายในวันเดียว จึงต้องแต่งให้กระชับรวบรัด แสดงให้เห็นคุณค่าทางวรรณศิลป์ของผู้แต่ง อีกทั้งยังสะท้อนให้คุณค่าทางด้านสังคม

ปิยะนารถ โภคามาต (2550) ศึกษาเวสสันดรสำนวนภาษาไทยถิ่นใต้ฉบับทักษิณคดี ฉบับนายจาบ และฉบับมหาราชคำฉันท์ ในประเด็นด้านเนื้อหา คุณค่าทางวรรณศิลป์และทางสังคม วัฒนธรรมที่ปรากฏในเรื่อง ผลการศึกษาพบว่า เนื้อเรื่องและการดำเนินเรื่องทั้งสามฉบับเหมือนกับ

นิบาตชาดก แต่ใช้กลวิธีปรับเปลี่ยนเนื้อหา 6 วิธีได้แก่ การเพิ่มเหตุการณ์ การตัดเหตุการณ์ การเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ การเพิ่มรายละเอียด การตัดรายละเอียด การเปลี่ยนแปลงรายละเอียด และจากการศึกษาคุณค่าด้านวรรณศิลป์พบว่า มีการใช้คำฉายานามและสำนวนอ้อมค้อม การซ้ำคำ ซ้อนคำ การเล่นคำพ้องรูปพ้องเสียง นามวลี การเล่นคำลักษณะกลบท กลวิธีทางเสียง อุปมา อุปลักษณ์ บุคคลวัตติ อติพจน์ และโวหาร แม้ว่าทั้งสามฉบับจะเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นแต่ก็รับเอาขนบการแต่งวรรณคดีราชสำนักมาด้วย ในด้านสังคมและวัฒนธรรมพบว่า ภาคใต้มีคนหลายเชื้อชาติ ผู้คนเคารพต่อผู้ปกครอง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่นและมีความผูกพันกับธรรมชาติ แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิต ประเพณี ความเป็นอยู่ ความเชื่อทางศาสนา ค่านิยมที่สำคัญคือการยกย่องผู้มีความรู้ วัฒนธรรมมีทั้งวัฒนธรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมต่างชาติ วัฒนธรรมของราชสำนักที่นำมาผสมกันอย่างกลมกลืน เวสสันดรชาดกฉบับภาคใต้จึงเป็นแหล่งข้อมูลทางวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่สำคัญ

รัตนชัย ปรีชาพงศ์กิจ (2552) ศึกษาวรรณกรรมกลอนสวดเรื่อง สมุทรวคตม โดยใช้เอกสารสมุดไทยขาวจากวัดสัมพันธวงศ์จำนวน 3 ฉบับ สันนิษฐานว่ามีอายุอยู่ในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้นช่วงรัชกาลที่ 3 ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมกลอนสวดแต่งเลียนแบบชาดกใช้สวดเพื่อความเพลิดเพลินและสั่งสอนธรรมะควบคู่กัน แต่งด้วยกาพย์หลายชนิด มีเนื้อเรื่องที่ตื่นเต้นผจญภัยของตัวละครและต้องฝ่าฝืนอุปสรรคอันเกิดจากผลกรรม ด้านวรรณศิลป์พบว่า ใช้ภาษาเรียบง่ายแต่สื่อความได้ชัดเจน และใช้โวหารภาพพจน์ให้เกิดอารมณ์และความรู้สึกคล้อยตามจนทำให้เกิดรสวรรณคดีหลากหลาย ส่วนด้านสังคมสะท้อนถึงความเชื่อ ค่านิยมประเพณีและวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นในสังคม ทั้งยังส่งอิทธิพลไปยังเรื่องพระอภัยมณีอีกด้วย

ณัฐา คำชู (2553) วิเคราะห์การสร้างสรรคินิทานคำกาพย์ในด้านเนื้อหา แนวคิด และวรรณศิลป์ในนิทานคำกาพย์ 50 เรื่องแบ่งเป็นภาคกลาง 25 เรื่องและภาคใต้ 25 เรื่อง ผลการศึกษาพบว่า นิทานคำกาพย์มีบทบาทต่อสังคมไทยมาแต่โบราณ มีหลักฐานปรากฏตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ ในฐานะวรรณกรรมชาวบ้านสำหรับใช้สวดอ่านในที่ชุมชน ใช้เป็นแบบฝึกอ่านแก่กุลบุตรและเป็นสื่อกลางสำหรับสร้างอานิสงส์ผลบุญทางพระพุทธศาสนา กวีสร้างสรรคเนื้อหาอันประกอบด้วยโครงเรื่อง ตัวละคร แนวคิด ให้สัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างมีเอกภาพ ตัวละครมีลักษณะทางกายภาพ พฤติกรรมและชะตากรรมที่พลิกผันตามโครงเรื่องสำคัญ 3 แบบ ได้แก่ แบบใช้หลักธรรมแก้ปัญหา แบบผจญภัยได้นาง และแบบใช้ปัญญาแก้ปัญหา นิทานคำกาพย์สะท้อนแนวคิดทางพระพุทธศาสนา อีกทั้งยังสะท้อนความสามารถด้านวรรณศิลป์ของกวีด้วย

จามิกร ชูทรัพย์ (2560) ศึกษาวรรณกรรมกลอนสวดเรื่อง พระปรมมัตถ์ โดยใช้ต้นฉบับจากสำนักหอสมุดแห่งชาติ จำนวน 29 เล่ม ผลการศึกษาพบว่า กลอนสวดเรื่อง พระปรมมัตถ์ แบ่งเป็น 2 สำนวน คือสำนวนเก่าและสำนวนใหม่ ต้นฉบับส่วนมากมีสภาพชำรุด บันทึกด้วยอักษรไทยภาษาไทย ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งและปีที่แต่ง แต่งด้วยกาพย์หลายชนิด สันนิษฐานว่า กลอนสวดเรื่อง

พระปรมาภิไธย สำนวนเก่ามีอายุอยู่ในสมัยอยุธยาตอนปลาย ส่วนสำนวนใหม่สามารถแบ่งได้ 2 กลุ่ม ได้แก่ สำนวนธนบุรีและรัตนโกสินทร์ เนื้อหากลอนสวดเรื่อง ปรมาภิไธย สอนหลักธรรมชั้นสูงในพระพุทธศาสนา ซึ่งแต่เดิมหลักธรรมชั้นสูงเข้าใจได้ยากเมื่อแต่งเป็นกลอนสวดทำให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น เพราะมุ่งเน้นตั้งแต่การสอนธรรมะพื้นฐานไปจนถึงชั้นสูง วรรณกรรมกลอนสวดมีคุณค่าด้านวรรณศิลป์ได้แก่ การดัดแปลงเนื้อหา การเลือกคำ โวหาร ภาพพจน์ อีกทั้งยังมีคุณค่าด้านสังคม ได้แก่ การสอดแทรกหลักธรรม สภาพสังคม ความเชื่อ วัฒนธรรมการเขียนของคนสมัยก่อนอีกด้วย

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่องของวรรณกรรม

ศิวพร ฐิตะฐาน (2523) ศึกษาทฤษฎีการแพร่กระจายของนิทานและทฤษฎีคติชนวิทยา โดยอธิบายว่า นิทานมีแหล่งกำเนิดและถ่ายทอดจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง องค์ประกอบของการเล่านิทาน ได้แก่ ผู้ฟังนิทาน ผู้เล่านิทาน และจุดประสงค์ในการเล่า ทำให้เนื้อเรื่องเปลี่ยนแปลงไป ลักษณะความเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏในนิทานมี 6 ลักษณะ ได้แก่ การละความ การเปลี่ยนรายละเอียด การขยายความ การผนวกเรื่อง การสลับเหตุการณ์ และการอนุรักษ์ตนเอง

การขยายความมักจะมาจากประสบการณ์เฉพาะตนของผู้แต่งที่เกี่ยวกับความเชื่อ จริยธรรมหรือวัฒนธรรมในสังคมของผู้แต่งเพื่อเอาใจผู้ฟัง เช่น แปลงให้ตัวละครดำเนินชีวิตไปตามวัฒนธรรมของสังคมนั้นอย่างในอิเหนา ตัวละครดำเนินตามวัฒนธรรมไทย มิใช่วัฒนธรรมชาวเมือ ตัวละครผ่านช่วงชีวิตใดก็จะบรรยายพิธีกรรมไว้ด้วย เช่น พิธีโสกันต์ พิธีสมรส พิธีศพ พิธีทำขวัญ หรือ พิธีสมโภช ความเปลี่ยนแปลงที่เพิ่มเข้ามาในเรื่องเดิมเพื่อจะทำให้เรื่องกลมกลืนไปอยู่ในวัฒนธรรมนั้น

การละความตอนใดตอนหนึ่งที่ไม่กระชับรัดกุม หรือไม่ส่งผลต่อแก่นเรื่อง โครงเรื่องหรือ ตัวละครเอกของเรื่อง เกิดจากการถ่ายทอดนิทานจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่งที่ต่างวัฒนธรรมกัน มักจะละความที่ไม่คุ้นเคยซึ่งอาจจะเป็นเหตุการณ์ตอนใดตอนหนึ่งที่บรรยายถึง ประเพณี ปรัชญา ความคิด ความเชื่อทางศาสนาตลอดจนจริยธรรมที่เป็นเรื่องเฉพาะกลุ่มคนเฉพาะสังคม เพราะสิ่งที่ผู้ฟังไม่คุ้นเคยจะอธิบายให้เข้าใจได้ยากกว่าสิ่งที่คุ้นเคยอยู่แล้ว ดังนั้นเมื่อผู้แต่งได้รับการถ่ายทอดนิทานเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แล้วนำไปถ่ายทอดต่อก็ต้องถ่ายทอดผ่านการกลั่นกรองทางความคิดของผู้แต่งเสียก่อน ผู้แต่งต้องคำนึงว่าจะดำเนินเรื่องอย่างไรรายละเอียดตอนใดควรตัดทิ้ง เพื่อให้เรื่องสนุกขึ้น ดังนั้นเนื้อหาบางตอนอาจถูกตัดทิ้งโดยเจตนาของผู้แต่ง

การเปลี่ยนความหรือรายละเอียดบางประการอาจเกิดจากเจตนาของผู้แต่งที่ต้องการให้ผู้ฟังรู้สึกคุ้นเคย สนุกและเข้าใจเรื่องได้มากที่สุด แต่บางครั้งการถ่ายทอดในสังคมที่ต่างวัฒนธรรมกัน ทำให้ผู้รับเรื่องไม่สามารถเข้าใจเนื้อเรื่องบางตอนได้อย่างถ่องแท้ ดังนั้นผู้แต่งจึงพยายามให้เหตุผลที่ชัดเจนตามสภาพสังคมหรือวัฒนธรรมของผู้แต่ง การพยายามให้เหตุผลบางครั้งก็เป็นเรื่องอัตวิสัย เพราะขึ้นอยู่กับวิจารณญาณของผู้แต่ง และการให้เหตุผลนั้นจะทำให้ความถูกต้องของเนื้อหาอาจจะไม่ตรงกับเจตนาเดิมของเรื่อง จนเกิดเป็นสำนวนที่มีเนื้อหาแตกต่างกันออกไปในแต่ละท้องถิ่น

อาทิตย ทรุณยธร (2549) ศึกษาเปรียบเทียบเนื้อเรื่องวรรณกรรมการแสดงเรื่อง กากี พบว่า วรรณกรรมการแสดงเรื่อง กากี แตกต่างจากกากีกлонสุภาพและกากีคำกลอน 8 ลักษณะ ได้แก่ การตัดเหตุการณ์ การตัดรายละเอียด การตัดตัวละคร การเพิ่มเหตุการณ์ การเพิ่มรายละเอียด การเพิ่มตัวละคร และการเปลี่ยนรายละเอียดเหตุการณ์และการเปลี่ยนบริบทของเนื้อเรื่อง

ศิริพร เศรษฐฤทธิ (2551) ศึกษาลักษณะเด่นมหาชาติกลอนเทศน์สำนวนเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ในด้านเนื้อหาและกลวิธีทางวรรณศิลป์ ผลการศึกษาพบว่า ด้านเนื้อหามีวิธีปรับเปลี่ยนเนื้อหาในอรรถกถาชาดก 7 วิธี ได้แก่ การตัดเนื้อเรื่อง การเพิ่มเนื้อเรื่อง การเพิ่มรายละเอียด การตัดรายละเอียด การตัดรายละเอียดและรสความ การเปลี่ยนรายละเอียดและการสลับลำดับเหตุการณ์ ส่วนกลวิธีทางวรรณศิลป์พบว่า มีการเล่นเสียงสัมผัส การสรรคำ การซ้ำคำและการใช้ภาพพจน์ ทำให้มหาชาติกลอนเทศน์สำนวนเจ้าพระยาพระคลัง (หน) มีลักษณะโดดเด่น

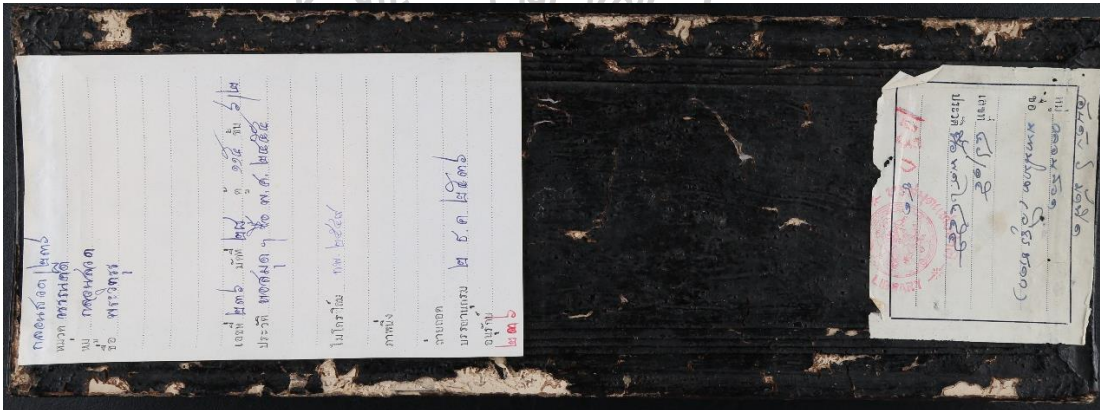
อุมาวรรณ รุยาพร (2551) ศึกษาลักษณะเด่นของมหาชาติพระราชานิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยใช้วิธีเปรียบเทียบเนื้อหากับเรื่องพระเวสสันดรชาดกในพระไตรปิฎก ในอรรถกถาชาดก และมหาชาติอื่น ๆ ที่แต่งขึ้นก่อนหน้ามหาชาติฉบับพระราชานิพนธ์ฯ ผลการศึกษาพบว่า มหาชาติฉบับพระราชานิพนธ์ฯ มีเฉพาะ 5 กัณฑ์ ได้แก่ วนปเวสน์ จุลพน มหาพน สักบรรพ และฉกษัตริย์ใช้อรรถกถาชาดกเป็นที่มาหลักของเรื่อง ประกอบกับคัมภีร์อื่นเพิ่มเติม ทำให้มหาชาติฉบับพระราชานิพนธ์ฯ ให้เหตุผลเกี่ยวกับการกระทำของตัวละคร เหตุการณ์ ธรรมเนียมปฏิบัติ พิธีกรรมและปรากฏการณ์ธรรมชาติ อีกทั้งยังให้ความรู้ทั่วไปและความรู้เกี่ยวกับความหมายของคำศัพท์ภาษาบาลีมากกว่ามหาชาติสำนวนอื่น มหาชาติฉบับพระราชานิพนธ์ฯ มีรูปแบบเนื้อหาแตกต่างกับอรรถกถาชาดก 5 รูปแบบได้แก่ เพิ่มรายละเอียด ตัดรายละเอียด เปลี่ยนรายละเอียด รวบรวมความ การสลับลำดับเหตุการณ์

บทที่ 2 ภูมิหลังของวีรกรลอนสวด

ในบทนี้ ผู้ศึกษาจะกล่าวถึงลักษณะทั่วไป อักษรและอักขรวิธีในต้นฉบับ ที่มาของเรื่อง ลำดับเนื้อหาและลักษณะคำประพันธ์ของวีรกรลอนสวด เพื่อแสดงข้อมูลโดยภาพรวมของเอกสาร ต้นฉบับเรื่องวีรกรลอนสวด ซึ่งแต่ละหัวข้อมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ลักษณะทั่วไปของเอกสารต้นฉบับ

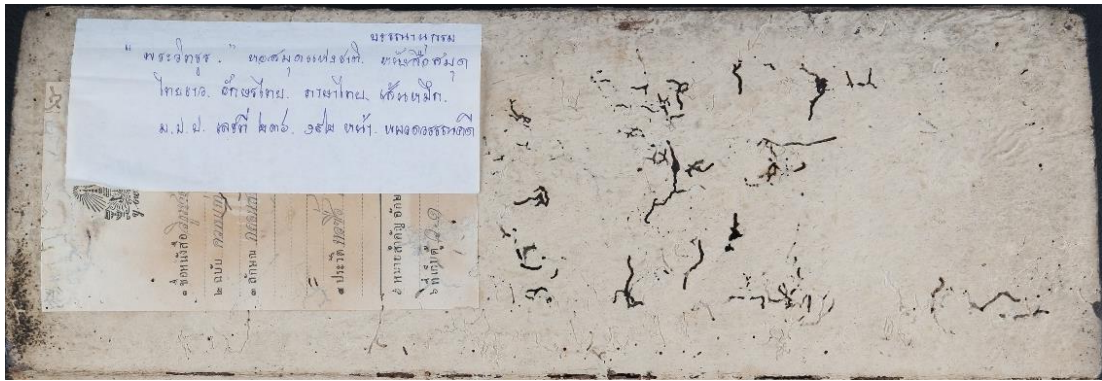
วีรกรลอนสวด เป็นเอกสารโบราณประเภทสมุดไทยขาว เก็บรักษาอยู่ไว้ในหอสมุดแห่งชาติ ท่าवासูกกรี หมู่กลอนสวด หมวดวรรณคดี เลขที่ 236 มัดที่ 28 ตู้ 114 ชั้น 6/2 ตามทะเบียนเดิมของหอวิชาญาณระบุว่า วีรกรชาตก เล่ม 1 ฉบับความเก่า หอสมุดแห่งชาติซื้อเมื่อวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2455

ภาพที่ 1 ทะเบียนเอกสารต้นฉบับบนหน้าปกสมุดไทยเรื่อง วีรกรลอนสวด

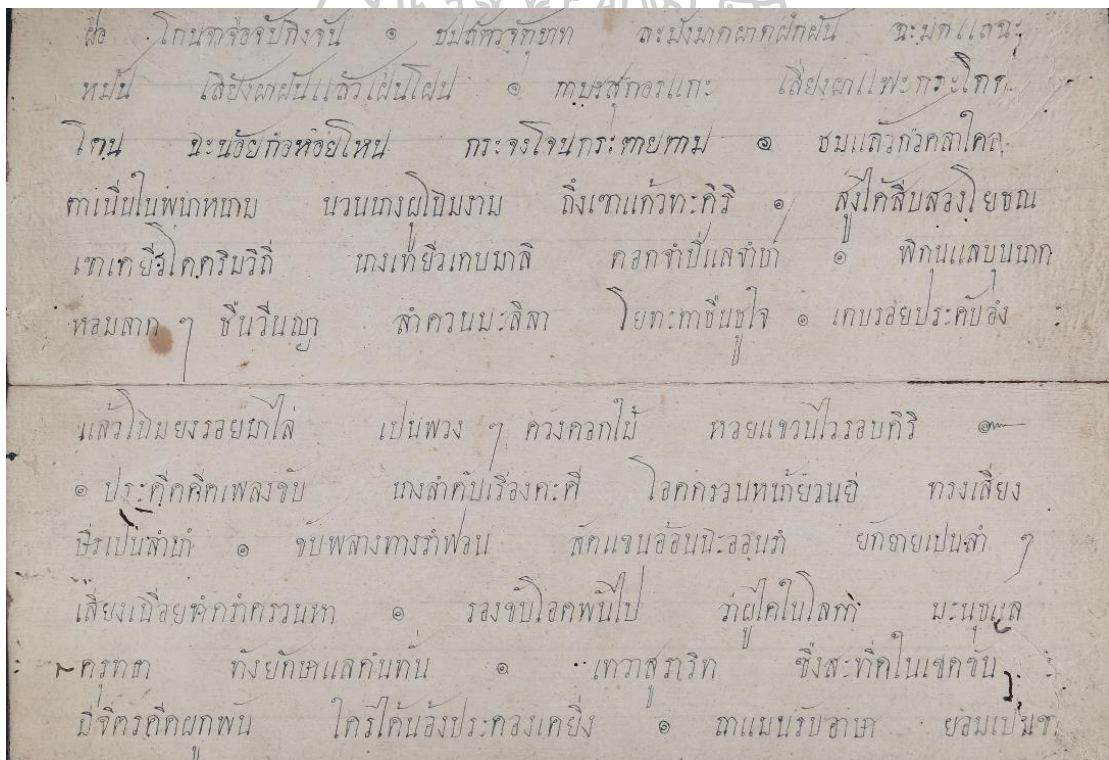
ขนาดของเอกสารต้นฉบับวีรกรลอนสวดมีความยาว 37.5 เซนติเมตร กว้าง 13.5 เซนติเมตร หน้า 6.5 เซนติเมตร มีจำนวนหน้าทั้งสิ้น 192 หน้า ประกอบด้วยหน้าต้นจำนวน 95 หน้า มีเนื้อความตั้งแต่เริ่มต้นเรื่องจนถึงตอนสาธุนรธรรม 4 และหน้าปลายจำนวน 97 หน้า มีเนื้อความตั้งแต่หลังจากตอนสาธุนรธรรม 4 จนจบเรื่อง แต่ละหน้ามีจำนวนบรรทัด 5 - 6 บรรทัด ต้นฉบับสมุดไทยโดยรวมมีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ ภายในสมุดไทยกระดาษบางจุดมีรอยถูกแมลงกัดกินทำลายเป็นรอยแห้ว บางหน้ามีรอยเปื้อนหรือมีราขึ้น บางหน้าเนื้อกระดาษเปื่อยยุ่ยเป็นขุยทำให้อักษรลบเลือน

ภาพที่ 2 หน้าปกในแสดงข้อมูลอ้างอิงบรรณานุกรมเอกสารต้นฉบับเรื่องวิรุทธลอนสวด

นอกจากนี้จะสังเกตได้ว่า ตัวเขียนในเอกสารต้นฉบับส่วนหนึ่งแตกต่างจากตัวเขียนส่วนใหญ่คือ ลักษณะอักษรที่ตั้งตรงมากกว่าตัวเขียนส่วนใหญ่ ทำให้สันนิษฐานได้ว่า เอกสารฉบับนี้ไม่ได้เขียนจบภายในครั้งเดียวหรืออาจเป็นฉบับคัดลอกจากต้นฉบับอื่นอีกทอดหนึ่ง

ภาพที่ 3 ลายมือตัวเขียนที่แตกต่างกันในเอกสารต้นฉบับเรื่องวิรุทธลอนสวด

ในเอกสารต้นฉบับเรื่อง วิรุทธลอนสวด ไม่ระบุชื่อผู้สร้างหนังสือ ระบุเพียงว่า ผู้สร้างจ้างให้อาลักษณ์หรือผู้รู้หนังสือด้วยเงินจำนวนหนึ่งไปคัดลอกต้นฉบับคนอื่นมาอีกทอดหนึ่ง อีกทั้งระบุปณิธานของผู้สร้างว่า อธิษฐานขออย่าให้พบคนพาล ขอให้ลูกหลานอ่านอนซอนง่าย ขอให้มีชีวิตคู่ที่ดีกับสามี แสดงว่าผู้สร้างอาจจะเป็นผู้หญิง ผู้สร้างยังขอให้เกิดในตระกูลเศรษฐีมีทรัพย์สมบัติมากมาย

เมื่อมีโอกาสทำบุญ ขอย่าได้เป็นคนตระหนี่ ขอให้ญาติอยู่ในโอวาท ขอย่าพบความวิบัติหรือโรคร้าย
 สุดท้ายขอให้พบพระศรีอารีย์ แล้วจึงอุทิศส่วนบุญในการสร้างหนังสือให้แก่สัตว์โลก ญาติวงศ์ และ
 เทวดา ดังความว่า

909 ๑ เราอดสาสร้าง	สู้เสียค่าจ้าง
มิได้เคยดฉันท์	ด้วยเราหวังบุญ
เป็นคุณด้วยกัน	ผู้ใดใจธรรม
จงช่วยโมทนา	
910 ๑ อาณิสงส์สร้างไว้	เรานึกสิ่งไร
ได้สมปรารถนา	เกิดชาติใดใด
ให้พันพาลา	น้ำจิตมิจฉา
อย่าได้แผ้วพาน	
911 ๑ มีลูกหลานไซ้ไร	สั่งสอนสิ่งไร
ให้ได้ทุกประการ	หนึ่งมีภัสดา
อย่าให้ร้างฉาน	หนึ่งพี่ของท่าน
อย่าให้มีใจ	
912 ๑ ขอเกิดในตระกูล	มั่งคั่งบริบูรณ์
ทรัพย์สินโกโคย	อย่าได้ไปเกิด
กำเนิดเข็ญใจ	ขอให้เกิดใน
ตระกูลเศรษฐี	
913 ๑ หนึ่งขอให้ข้า	มีใจศรัทธา
อย่าได้ตระหนี่	ในการกุศล
ชวนชวายนินดี	ขอให้ข้านี้
มีใจศรัทธา	
914 ๑ แม้นจะมีญาติ	อยู่ในโอวาท
แห่งข้านี้หนา	วิบัติสิ่งใด
อย่าได้มีมา	หนึ่งโรคโรคา
อย่าแหวแผ้วพาน	
915 ๑ แม้นว่าบรรลีย์	ท่องเทียวอยู่ใน
วิภูษะสงสาร	ขอให้ประสบ
พบพระศรีอารีย์	สันชาติอวสาน
สูนิพพานโดยจง	
916 ๑ ฉันทึสร้างไว้	ฉันทึแบ่งบุญให้

ตั้งใจจำนง	ทุกทั่วตัวสัตว์
สารพัดญาติวงศ์	เทวาทุกองค์
จงช่วยโมทนา	

ข้อความในเอกสารตอนท้ายระบุศักราชที่สร้างอย่างชัดเจนว่า สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2300 เนื้อความจึงน่าจะมีอายุเก่าแก่ถึง พ.ศ. 2300 ซึ่งอยู่ในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศช่วงอยุธยาตอนปลาย ดังข้อความว่า

⁹¹⁷ ๑ ฉันทสร้างจบลง	ศักราชพุทธองค์
ล่องไปหนักหนา	สองพันสามร้อย
กับแปดเดือนตรา	เศษวันนั้นหนา
ล่องได้เก้าวัน	
⁹¹⁸ ๑ เขียนแล้วเดือนอ้าย	แรมสิบค่ำหมาย
วันอังคารนั้น	บ่ายสองโมงเศษ
สำเร็จด้วยพลัน	วิธูรทรงธรรม
จบแล้วบริบูรณ์	

จากการตรวจสอบวันเวลาตามที่ระบุในเอกสารพบว่า วันอังคาร เดือนอ้าย แรมสิบค่ำ เวลาบ่ายสองโมงเศษ ปีพุทธศักราช 2300 กับอีกแปดเดือนเก้าวัน ใกล้เคียงกับวันอังคารที่ 5 ธันวาคม พุทธศักราช 2300 ปีฉลู

นอกจากนี้ผู้สร้างหมายเหตุนั้นบอกว่า หากใครยืมไปแล้วเมื่ออ่านเสร็จให้นำมาส่งคืนด้วย และอย่ายืมไปให้นาน หนังสืออาจจะเกิดการสูญหายได้ เพราะผู้สร้างรักและหวงหนังสือมาก และขอให้เทวดาร่วมยินดีด้วย ดังข้อความว่า

⁹¹⁹ ๑ แม้นใครยืมไป	อย่าหน่วงเหนี่ยวไว้
นานไปจะสูญ	อ่านแล้วมาส่ง
จะได้อนุกุล	อย่าทำให้สูญ
จะเสียศรัทธา	
⁹²⁰ ๑ ฉันทนี้รักหนัก	เหมือนพระปิ่นปัก
มาปกเกล้า	เข้าเย็นเป็นนิจ
ตั้งจิตบูชา	ขอเทพเทวา
ซ้องสาธุการ	ฯ ๑ ฯ ๑-

ฯ ๑ ฯ เรื่องพระวิธูรบริบูรณ์เท่านั้นแล ฯ ๑ ฯ

อักษรและอักษรวิธในวิธกรลอนสวด

อักษรและอักษรวิธในวิธกรลอนสวดสามารถแบ่งเป็นหัวข้อ 6 หัวข้อ ได้แก่ รูปพยัญชนะ
รูปสระ รูปวรรณยุกต์ ตัวเลข เครื่องหมาย อักษรวิธพิเศษ ซึ่งแต่ละหัวข้อมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

รูปพยัญชนะ

พยัญชนะที่พบในเอกสารต้นฉบับมี 39 รูป ได้แก่ ก ข ฃ ค ฅ ง จ ฉ ช จ ฐ ฑ ฒ
ด ถ ท ธ น บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม ย ร ล ว ศ ษ ส ห ฬ และ อ ไม่พบรูปพยัญชนะ ฌ ญ ฎ ฏ กับ ฮ
พยัญชนะส่วนใหญ่เขียนด้วยเส้นเอียงเล็กน้อย ดังรูป

ก	ข	ฃ	ค	ค
ก ก	ข	ฃ	ค	ค
ฅ	ง	จ	ฉ	ช
ฅ	ง	จ	ฉ	ช
ช	จ	ญ	ฎ	ฎ
ช	-	ญ	-	-
ฐ	ฑ	ฒ	ณ	ด
ฐ	ฑ	-	ณ	ด
ด	ถ	ท	ธ	น
ด	ถ	ท	ธ	น
บ	ป	ผ	ฝ	พ
พ	ภ	ม	ย	ร
พ	ภ	ม	ย	ร

ล	ว	ศ	ษ	ส
ห	ฬ	อ	ฮ	
			-	

นอกจากนี้ผู้ศึกษาพบว่า รูปพยัญชนะบางรูปมีข้อสังเกตเพิ่มเติมโดยจะแบ่งอธิบายตามรูปแบบการเขียนลากเส้นอักษร ดังต่อไปนี้

อักษร ก รูปที่แตกต่างจากปัจจุบันจะเริ่มลากเส้นจากกึ่งกลางอักษรลงไป แล้วจึงลากเส้นหน้า ทำให้เห็นเส้นหน้ากับเส้นกลางเป็นสองเส้น แต่หากรูปใดที่ใกล้เคียงกับปัจจุบันจะเห็นเส้นหน้ากับเส้นกลางซ้อนทับเป็นเส้นเดียวกัน ดังรูป

รูปที่ใกล้เคียงปัจจุบัน	รูปที่แตกต่างจากปัจจุบัน

เส้นหน้าและเส้นหลังของอักษร ข และอักษร ช มีระยะห่างกันน้อยกว่าเส้นหน้าและเส้นหลังของอักษร ซ และอักษร ฃ

ข	ช	ซ	ฃ

หัวอักษร ค ต ต ศ เขียนชิดกับเส้นบนอักษร จากนั้นลากเส้นเชื่อมลงมาจากหัวอักษรสู่ตำแหน่งเส้นหน้าอักษร ลากเส้นหน้าอักษรย้อนทับเส้นเชื่อมหัวอักษรกับเส้นหน้าอักษร จนบางครั้งอาจจะมองเป็นเส้นเดียวกัน ก่อนจะลากไปตำแหน่งเส้นบนอักษรซึ่งชิดกับหัวอักษร

ค	ต	ต	ศ

อักษรที่มีเส้นหลังลากขึ้นจะเขียนเส้นหลังยาวขึ้นไปเหนือเส้นหน้าเล็กน้อย เช่น ณ ญ น บ ผ ม ย ซึ่งต่างจากปัจจุบันที่จะนิยมเขียนเส้นหน้าเสมอกับเส้นหลัง

ณ	ญ	น	บ	พ	ม	ย
ณ	ญ	น	บ	พ	ม	ย

พยัญชนะ ล ส เขียนเส้นที่ลากจากหัวอักษรโค้งไปยังเส้นหลังให้ยกสูงขึ้นติดกับเส้นบน

ล	ส
ล	ส

รูปอักษรสัมพันธ์กับหน่วยเสียงในภาษา เมื่อนำพยัญชนะไปประกอบคำสามารถทำหน้าที่ได้ 4 ตำแหน่ง ได้แก่ พยัญชนะต้นเดี่ยว พยัญชนะควบ อักษรนำ พยัญชนะตัวสะกด แต่ละตำแหน่งมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. พยัญชนะต้นเดี่ยว หมายถึงหน่วยเสียงพยัญชนะทั้ง 21 หน่วยในภาษาไทย สามารถปรากฏเป็นพยัญชนะต้นของพยางค์ได้ทุกหน่วย ในเอกสารต้นฉบับมักใช้รูปพยัญชนะที่เสียงใกล้เคียงกัน เขียนสลับหรือแทนกันได้ เช่น พยัญชนะ ข ฃ พยัญชนะ ฉ ช พยัญชนะ ท ฑ ฒ พยัญชนะ ฒ พ ฃ พยัญชนะ ฟ ฝ พยัญชนะ ส ศ ษ พยัญชนะ ห ฮ

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
ของ	ของ	ของ
ขา	ขา	ขา
ขึ้น	ขึ้น	ขึ้น
ข้าง	ข้าง	ข้าง
ชาย	ชาย	ชาย
ชะมด	ชะมด	ชะมด
เภา	เภา	เภา
เทิด	เทิด	เทิด
อาราทะนา	อาราทะนา	อารธนา
ท้วน	ท้วน	ถ้วน

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
ผู้มี	ผู้มี	ภูมิ
ภาน	ภาน	ผ่าน
ผลึก	ผลึก	พริก
กระสัตร	กระสัตร	กษัตริย์
ราชรี	ราชรี	ราชี
ชามี	ชามี	สามี
สีล	สีล	ศีล
พุ่มพวย	พุ่มพวย	พุ่มพวย

2. พยัญชนะควบ หมายถึง พยัญชนะต้นสองตัวออกเสียงควบกล้ำต่อเนื่องกันโดยไม่มีเสียงสระคั่นกลาง เรียกว่า พยัญชนะควบแท้ พยัญชนะควบแท้ที่ปรากฏในเอกสาร เช่น กล กร กว ขว คล คร คว พร ปล ตร พล พร

นอกจากนี้ยังมีพยัญชนะต้นสองตัวที่ไม่ต้องออกเสียงควบกล้ำต่อเนื่องกัน แต่ออกเสียงเฉพาะพยัญชนะตัวแรก เรียกว่า พยัญชนะควบไม่แท้ เช่น พยัญชนะควบ จร ออกเสียงเฉพาะ จ พยัญชนะควบ ศร ออกเสียงเฉพาะ ศ ยกเว้น พยัญชนะควบ ทร ออกเสียง ซ ดังตัวอย่างเช่น

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
กลา	กลา	กล้า
จกรม	จกรม	จกรม
กวาง	กวาง	กวาง
ขวายชวน	ขวายชวน	ขวยชวน
คลาไคล	คลาไคล	คลาไคล
ครัน	ครัน	ครั้น

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
ควัก	ควัก	ควัก
ควม	ควม	ควม
ปรับ	ปรับ	ปรับ
ปลอบ	ปลอบ	ปลอบ
ตรา	ตรา	ตรา
อินตรา	อินตรา	อินตรา
เพลิง	เพลิง	เพลิง
พระ	พระ	พระ
ทรง	ทรง	ทรง
ทราบ	ทราบ	ทราบ
เสรา	เสรา	เสรา

3. อักษรนำ หมายถึง พยัญชนะต้นสองตัวที่มีพยัญชนะ ห นำหน้าอักษรตัวเดียว ทำให้เสียงพยัญชนะที่ตามผันเสียงวรรณยุกต์ตามอักษรสูง ห เช่น หร- หม- หง- หน- หล- นอกจากนี้ยังรวมถึงอักษรนำ อย- ที่มีพยัญชนะ อ นำหน้าพยัญชนะ ย ทำให้อักษรตัวอย่างพยัญชนะ ย ผันเสียงวรรณยุกต์ตามพยัญชนะ อ ซึ่งมีเสียงกลาง เช่นในคำว่า ออย่า อยู่ ดังรูปตัวอย่าง

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
หนัก	หนัก	หนัก
หมิ่น	หมิ่น	หมิ่น
หลอ	หลอ	หลอ
แหงน	แหงน	แหงน
ใหญ่	ใหญ่	ใหญ่
ออย่า	ออย่า	ออย่า

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
อ.ย.	อ.ย.	อ.ย.

4. พยัญชนะสะกด จะแบ่งอธิบายตามมาตราตัวสะกด 9 มาตรา ได้แก่

แม่กด ใช้รูป ด ต จ ช ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ศ ษ ส เป็นต้น ฎ ตัวอย่างเช่นคำว่า เลิศ รถ
 ปรรารถนา นิจ โชติ ประเสริฐ รูปพยัญชนะสะกด ฎ มีลักษณะแตกต่างจากพยัญชนะรูปปกติคือ ฎ
 เขียนรูปหางยาวเป็นเชิง คล้าย

แม่ กก ใช้รูป ก ข ค ฌ ตัวอย่างเช่นคำว่า สนุก ดอก

แม่ กบ ใช้รูป บ ป พ ภ ตัวอย่างเช่นคำว่า สืบ บาป ภพ

แม่ กน ใช้รูป น ญ ณ ร ล ฬ บางคำพบรูปพยัญชนะสะกด ร ซ้อนกันสองตัว ตัวอย่างเช่น
 คำว่า นาน บุญ ทหาร วิรุทธี

แม่ กม ใช้รูป ม ตัวอย่างเช่นคำว่า นม

แม่ เกย ใช้รูป ย ตัวอย่างเช่นคำว่า ช่วย

แม่ เกว ใช้รูป ว ตัวอย่างเช่นคำว่า แก้ว

แม่ กง ใช้รูป ง บางคำพบรูปพยัญชนะสะกด ง ซ้อนกันสองตัว ตัวอย่างเช่นคำว่า นิ่ง ฟัง

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
เลิศ	เลิศ	เลิศ
เลิศะ	เลิศ	เลิศ
เลิศะ	เลิศะ	เลิศ
รฎ	รฎ	รถ
ปรรารถนา	ปรรารถนา	ปรรารถนา
นิจ	นิจ	นิจ
โชช	โชช	โชติ

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
ประเสียด	ประเสียด	ประเสริฐ
ประเสริฐ	ประเสริฐ	ประเสริฐ
ปราสาท	ปราสาท	ปราสาท
สัตว์	สัตว์	สัตว์
สมบัติ	สมบัติ	สมบัติ
สนุก	สนุก	สนุก
ดอก	ดอก	ดอก
สืบ	สืบ	สืบ
บาป	บาป	บาป
พบ	พบ	พบ
นาน	นาน	นาน
บุญ	บุญ	บุญ
ทหาร	ทหาร	ทหาร
วีรกรรม	วีรกรรม	วีรกรรม
ศีล	ศีล	ศีล
นม	นม	นม
ช่วย	ช่วย	ช่วย

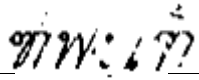
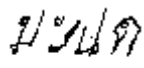
รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
	แก้ว	แก้ว
	นั่ง	นั่ง
	ฟัง	ฟัง

รูปสระ

สระที่พบในเอกสารต้นฉบับมี 26 รูป ได้แก่ อะ อา อิ อี อึ อือ อู อุ เอ แอะ แอ เอีย เอือ อัว โอะ โอ เอะ ออ เอะ ออ อ่า ไอ ไอ เอา ฤ ฦ ซึ่งรูปเขียนส่วนใหญ่ใกล้เคียงกับปัจจุบัน แต่เมื่อประกอบคำจะวางตำแหน่งสระจะแตกต่างจากปัจจุบันเล็กน้อย ผู้ศึกษาจะแบ่งอธิบายรายละเอียดตามตำแหน่งสระ ได้แก่ สระหลัง สระหน้า สระบน สระล่างและสระอื่น ๆ สระแต่ละตำแหน่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1 **สระหลัง** คือสระที่เขียนอยู่ตำแหน่งหลังพยัญชนะต้น ได้แก่ สระอะ สระอา คำที่ประกอบด้วยสระที่มีรูปสระอะ เช่น อะ แอะ โอะ เอะ จะเขียนรูปสระอะห่างกับพยัญชนะต้น นอกจากนี้ยังใช้กำกับเสียงสระ อะ ในคำหลายพยางค์เช่น ข้าพเจ้า อ่านว่า ข้า-พะ-เจ้า หรือคำว่า มนุษย์ อ่านว่า มะ-นุด

ส่วนคำที่ประกอบด้วยสระที่มีรูปสระ อา เช่น อา อำ เอา จะเขียนรูปสระอาติดกับพยัญชนะต้น จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ลากข้าง เช่นคำว่า วาจา ถาม ส่วนสระ อำ เขียนเครื่องหมายนฤคหิตอยู่เหนือตำแหน่งของสระ อา ดังตัวอย่าง

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
	จะ	จะ
	แอะ	แหอะ
	โอะ	โอะ
	ข้าพะเจ้า	ข้าพเจ้า
	มะนุด	มนุษย์

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
	บารมี	บารมี
	วาจา	วาจา
	ถาม	ถาม
	จำ	จำ
	คำ	คำ
	เหาะ	เหาะ
	เจ้า	เจ้า

2. สระบน คือ สระที่เขียนอยู่ตำแหน่งบนพยัญชนะต้น ได้แก่ อี อี้ อึ อือ รูปเขียนมักเขียนส่วนหน้าของสระเชิดขึ้นกว่าส่วนหลังเล็กน้อย และมักเขียนติดกับเส้นปลายพยัญชนะ ดังตัวอย่าง

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
	นิยม	นิยม
	กัปปิ	กัปปิ
	บิตา	บิตา

สระ อี เขียนด้วยสระอึประกอบด้วยเครื่องหมายฝนทองไว้ด้านบนตรงกลาง บางตัวเขียนติดเส้นบนสระ อี บางตัวเขียนห่างเล็กน้อย และตำแหน่งของฝนทองเอียงมาทางซ้ายของอักษรเล็กน้อย หากเขียนสระ อี ประสมกับพยัญชนะควบกล้ำจะเขียนสระบนตำแหน่งเส้นหน้าของพยัญชนะตัวที่สอง ทำให้รูปสระ อี อยู่ระหว่างพยัญชนะตัวแรกและตัวที่สอง นอกจากนี้คำที่ประสมสระ อี บางคำมักจะเขียนพยัญชนะ ย ประกอบด้วย ดังตัวอย่างเช่น

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
	อะสุริย	อสุรี

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
	รงฺรี	รงฺยี
	อินฺรี	อินฺรี

สระ อี จะเขียนขมวดวงกลมคล้ายเครื่องหมายฤคหิตประกอบกับรูปสระอิในหลายลักษณะ เช่น เขียนวงกลมติดกับรูปสระ อี เขียนวงกลมห่างจากรูปสระ อี หรือเขียนวงกลมขมวดไปข้างหลัง สระ อือ เขียนเครื่องหมายฟันหนูตรงตำแหน่งค่อนกลางรูปสระ อี ดังตัวอย่างเช่น

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
	จิง	จิง
	จิ้น	จิ้น
	จิ้ง	จิ้ง
	จึ้น	จึ้น
	คึ้น	คึ้น

3. สระล่าง คือสระที่เขียนอยู่ตำแหน่งใต้พยัญชนะต้น ได้แก่ สระ อุ อู สระ อู เริ่มเขียนหัวสระตรงกับเส้นหลังของพยัญชนะต้น ลากทางไปทางเส้นหน้าของพยัญชนะต้น ส่วนสระ อู เริ่มเขียนหัวสระตรงกับเส้นหลังของพยัญชนะต้น ลากทางไปทางหลังพยัญชนะ หากสระล่างประกอบด้วยพยัญชนะควบกล้ำหรืออักษรนำจะเขียนหัวสระตำแหน่งใต้พยัญชนะตัวที่สอง ดังตัวอย่างเช่น

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
	ลุง	ลุง
	ยุต	หยุต
	หุบ	หุบ

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
	ทก	ทก
	ลูก	ลูก
	รู้ง	รู้ง
	พลู	พลู

จะเห็นได้ว่า สระล่างสามารถเขียนได้ในหลายลักษณะ เช่น ขนาดของหัวอักษรอาจจะมีหัวอักษรหรือไม่มีหัวอักษรก็ได้ หรือความยาวของเส้นอักษรแต่ละรูปอาจจะไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับจังหวะการเขียนของผู้คัดลอก

4. สระหน้า คือสระที่เขียนอยู่ตำแหน่งหน้าพยัญชนะ ได้แก่ เอ แอ ไอ โอ โเอ ซึ่งจะเขียนรูปเว้นห่างจากพยัญชนะต้น สระ เอ และสระ แอ พบรูปเขียนลักษณะคล้ายกับปัจจุบัน ส่วนสระ ไอ พบรูปเขียนลากทางสระในหลายลักษณะ และเมื่อประกอบคำบางรูปจะเขียนพยัญชนะ ย หลังพยัญชนะต้นด้วย ส่วนสระ โอ เขียนปลายขมวดเล็กเท่ากับหัวสระ ซึ่งพบว่า คำที่ประกอบสระ ไอ และสระ โอ มักจะเขียนสลับปะปนกัน นอกจากนี้สระ โอ ยังพบรูปเขียนตัววัดทางสระในหลายลักษณะเช่นเดียวกัน สระที่ตำแหน่งหน้าพยัญชนะมีรูปดังต่อไปนี้

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
	เกบ	เก็บ
	แล้ว	แล้ว
	ไน	ใน
	ไรย	ไร
	ชัย	ชัย

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
ให้	ให้	ให้
ไม่	ไม่	ไม่
โกรบ	โกรบ	โกรพ
โถม	โถม	โถม
โศก	โศก	โศก

5.สระอื่น ๆ เช่น สระเอีย เมื่อประกอบคำจะประกอบด้วยรูปสระเอ รูปสระอิหรืออี และตัว ย สามารถเขียนได้ทั้งสองลักษณะคือ เ - ย - ย ดังรูปต่อไปนี้

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
เสีย	เสีย	เสีย
เมีย	เมีย	เมีย
เสียว	เสียว	เสียว
เวียง	เวียง	เวียง

สระเอื้อ หากเป็นคำที่ไม่มีตัวสะกดจะใช้รูปเขียนคล้ายตัว ว แทนในตำแหน่งพยัญชนะ อ หากเป็นคำที่มีตัวสะกดจะเขียนตัว อ ในตำแหน่งปกติ ดังตัวอย่าง

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
เมือ	เมือ	เมือ
เมือย	เมือย	เมือย

สระอัว หากเป็นคำที่ไม่มีตัวสะกดจะเขียนตัว ว และไม้หันอากาศ แต่หากเป็นคำที่มีตัวสะกด จะเขียนตัว ว เพียงอย่างเดียว โดยทั้งสองรูปจะเขียนตัว ว ติดกับพยัญชนะต้น ดังตัวอย่าง

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
ฝั	ฝั	ฝั
กั	กั	กั
พวก	พวก	พวก
หลวง	หลวง	หลวง

สระ เออ เมื่อเขียนคำที่สะกดด้วยแม่เกย จะไม่เขียนสระออี และเมื่อเขียนคำที่สะกดด้วย
มาตราตัวสะกดนอกจากแม่เกย จะเขียนรูปสระออี ประกอบดังตัวอย่าง

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
เญย	เญย	เญย
เชย	เชย	เชย
เช็ด	เช็ด	เช็ด

ในเอกสารใช้ตัว ฤ ฎา เขียนแทนเสียง ร รร รร รร และจะเขียนตัว ฤ ฤ ถัดจากพยัญชนะ
ต้น ส่วนคำปัจจุบันที่ใช้ตัว ฤ ในเอกสารบางคำจะเขียนด้วย ร ประสมสระแทน เช่น ฤกษ์ เขียนเป็น
เริก ฤทธิ เขียนเป็น ริทธิ ดังตัวอย่างเช่น

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
ไปฤท	ไปฤท	โปรด
ฤทธิ	ฤทธิ	ฤทธิ์
คฤ	คือ	คือ
หฤ	หฤ	หรือ
ฤ	ฤ	หรือ

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
	ฤๅ	ฤๅ
	เริก	ฤๅ

นอกจากนี้ในเอกสารจะใช้รูปสระโ อำ เอา เขียนแทนคำปัจจุบันที่ประกอบเสียงสระ อะ กับพยัญชนะตัวสะกดในแม่เกย กม เกว ตามลำดับ เช่น สมัย เขียนด้วยรูป ไสม อัมพร เขียนด้วยรูป อำภอร ชาวนาชาวไร่ เขียนด้วยรูป เซานาเซาไร

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
	ไสม	สมัย
	อำภอร	อัมพร
	เซานาเซาไร	ชาวนาชาวไร่

รูปวรรณยุกต์

ในเอกสารพบวรรณยุกต์เพียงสองรูปได้แก่ วรรณยุกต์เอกกับวรรณยุกต์โท รูปเขียนวรรณยุกต์ในเอกสารใกล้เคียงกับรูปวรรณยุกต์ในปัจจุบัน คือวรรณยุกต์เอกจะลากลงมาเป็นเส้นตรง / ส่วนวรรณยุกต์โทจะขมวดหัวลากลงมาแล้ววัดหางไปทางขวา การวางตำแหน่งวรรณยุกต์เอกและโทมักวางอยู่บนพยัญชนะต้นตัวแรก ดังรูป

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
	ไพ่ว	ไพ่ว
	สู๋	สู๋
	สัง	สัง

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
แต่ง	แต่ง	แต่ง
กว่า	กว่า	กว่า
ไหว	ไหว	ไหว
ยา	ยา	ยา
ไม้	ไม้	ไม้
สิ้น	สิ้น	สิ้น
รู้	รู้	รู้
ด้วย	ด้วย	ด้วย
แก้ว	แก้ว	แก้ว
กว้าง	กว้าง	กว้าง
เกี่ยว	เกี่ยว	เกี่ยว
เรื่อง	เรื่อง	เรื่อง

ตัวเลข

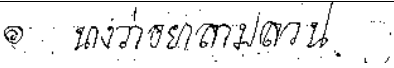
ตัวเลขในวิธูรกลอนสวดพบเฉพาะเลขสองและเลขแปดประกอบกับเครื่องหมายฟองมันตันคำประพันธ์เพื่อใช้บอกชนิดของคำประพันธ์ว่าเป็นกาพย์สุรางคนางค์ 28 ทั้งสองตัวเลขมีรูปเขียนใกล้เคียงกับเลขไทยในปัจจุบัน แต่เล่นทางตัวอักษรเล็กน้อยคือ เลขสอง ลากเส้นเล่นทางตัวไปทางซ้าย ส่วนเลขแปด ลากเส้นเล่นทางตัวไปทางขวา ดังรูป

รูปเขียน	รูปถ่ายทอด
๒	๒๐ ๒๘ ๒๐ ๒๒

เครื่องหมาย

เครื่องหมายในเอกสารโบราณเป็นส่วนประกอบเสริมการบันทึกวรรณกรรมลายลักษณ์ ใช้สำหรับเขียนกำกับเสียง เว้นวรรคคำหรือข้อความ เครื่องหมายที่พบในเอกสารต้นฉบับมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. เครื่องหมายละสุด (๗) มีลักษณะคล้ายสระ อะ ใช้เขียนลงท้ายข้อความเพื่อบอกสิ้นสุดข้อความเมื่อหมดบรรทัดแต่ละบรรทัด

รูปเขียน	คำปัจจุบัน
	๑ นางว่าอย่าลวมลวน ะ

2. เครื่องหมายพันหู (") มีลักษณะเป็นเส้นสองเส้นลากลงบนตำแหน่งแห่งหนือพยัญชนะต้น ใช้เขียนประกอบคำที่ออกเสียงออและคำที่ประสมสระเออไม่มีตัวสะกด

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
	หลอ	หล่อ
	งามละออบอวน	งามลอบอวร
	เธอ	เธอ
	ก"อ	กี้

3. เครื่องหมายฝนทอง ( ) ใช้กำกับคำที่มีพยัญชนะต้นสองตัวเพื่อออกเสียงพยัญชนะต้นตัวแรกด้วยสระอะในพยางค์แรกและต้องออกเสียงสองพยางค์ มีลักษณะคล้ายรูปวรรณยุกต์เอกคือเขียนเส้นลากลงบนตำแหน่งหนือพยัญชนะต้นตัวแรก ตัวอย่างเช่น

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
	เม่หสี	มเหสี
	เสด็จ	เสด็จ
	ถ้วาย	ถวาย

4. เครื่องหมายถุกหิต ( ) มีลักษณะเป็นวงกลมเล็ก เขียนบนพยัญชนะต้น ใช้กำกับเสียงสระโอะในคำที่มีตัวสะกด ตัวอย่างเช่น

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
อ๋ง	อิ่ง	องค์
ก๋ม	กัม	กัม
จ๋ง	จิ่ง	จิง

5. เครื่องหมายฟองมัน (๐) มีลักษณะเป็นวงกลมสองวงเขียนซ้อนกันใช้เขียนหน้าชื่อคำประพันธ์หรือเมื่อขึ้นต้นคำประพันธ์บทใหม่ ดังตัวอย่าง

รูปเขียน	คำปัจจุบัน
๐ มะนิรัตน์	๐ มณีรัตน์
๐ สายพจนทศกนิ เห็นมนพลงมนิ	๐ ฝ่ายพราหมณ์ทั้งสี่คน เข้านิมนต์สงฆ์ ฉัน

6. เครื่องหมายอังคั่นคู่ มีลักษณะเป็นรูป ๓ ใช้ประกอบกับเครื่องหมายขึ้นต้นข้อความเมื่อขึ้นต้นคำประพันธ์ใหม่หรือต้องการเน้นชื่อคำประพันธ์ใดเป็นพิเศษ ตัวอย่างเช่น

รูปเขียน	คำปัจจุบัน
๓ ๐ ๓ ประทมนิน ๓ ๐ ๓	๓ ๐ ๓ ประทุมฉัตร ๓ ๐ ๓

7. เครื่องหมายตีนกาหรือกากบาท มีลักษณะเป็นรูป + ใช้เขียนเมื่อต้องการแทรกคำหรือข้อความระหว่างวรรค ตัวอย่างเช่น

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
ครัน ⁺ สิน ⁺ ชละมาร	ครัน ⁺ สิน ⁺ ชละมาร	ครันสินชมนาน

8. ไม้ยมก (ๆ) ใช้เขียนกำกับเสียงคำที่ออกเสียงซ้ำสองครั้ง เช่น ต่าง ๆ อ่านว่า ต่างต่าง นา ๆ อ่านว่า นานา ดังตัวอย่าง

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
ทาง ๆ	ต่าง ๆ	ต่างต่าง
เครื่องเล่น ๆ	เครื่องเล่น ๆ	เครื่องเล่นนานา
หนึ่ง ๆ	หนึ่ง ๆ	หนึ่งหนึ่ง

9. ไม้ทัณฑฆาต (̣) ใช้กำกับลงบนพยัญชนะที่ไม่ออกเสียง เช่นคำว่า องค์ อ่านว่า อง ไม่ออกเสียงพยัญชนะ ค

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
องค์	องค์	องค์

10. ไม้หันอากาศ (̂) ใช้แทนรูปสระอะในคำที่มีตัวสะกด เช่น

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
ทั้ง	ทั้ง	ทั้ง
นั่ง	นั่ง	นั่ง
พรรณา	พรรณา	พรรณา
สรรเสริญ	สรรเสริญ	สรรเสริญ

อักษรวิधिพิเศษ

อักษรวิधिพิเศษ แตกต่างจากรูปแบบการเขียนปกติที่กล่าวมาแล้วข้างต้น และไม่ปรากฏในรูปแบบการเขียนปัจจุบัน อักษรวิधिพิเศษมีหลายลักษณะ แต่ละลักษณะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. รูปเขียนพยัญชนะควบกล้ำ เช่น พร จะเขียนเชื่อมพยัญชนะ พ กับ ร เช่นคำว่า พระ จะเขียนรูปพยัญชนะควบกล้ำ พร คำว่า ไพรเราะ จะเขียนรูปพยัญชนะควบกล้ำเป็น ไพรเราะ ส่วนใน คำว่า พระยา จะเขียนรูปเชื่อมระหว่างพยัญชนะ พ ร สระ อา และเชิง ญ

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
พร	พร	พระ
พระ	พระ	พระ
ไพรเราะ	ไพรเราะ	ไพรเราะ
พญา	พญา	พระยา

2 พยัญชนะที่มีหาง เช่น ช ซ ศ ษ ศ เมื่อประกอบกับสระอา ส่วนหางจะลากเส้นตัดผ่าน ด้านขวาของรูปสระ อา ดังตัวอย่าง

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
อักษ	อักษ	อักษ
ราช	ราช	ราช
สาว	สาว	สาว
เสรา	เสรา	เสรา
รักษ	รักษ	รักษ
ศก	ศก	ศก

3. รูปเขียนที่ใช้เป็นตัวเชิง เป็นรูปแบบการเขียนเลียนรูปแบบการเขียนอักษรขอมไทย ตัวเชิงคือพยัญชนะรูปแบบหนึ่งที่เขียนได้พยัญชนะตัวเต็มและจะออกเสียงด้วยสระที่ประกอบ พยัญชนะตัวเต็ม เช่นคำว่า ยศลา จะเขียนเชิง ฐ ได้พยัญชนะ ถ และออกเสียงด้วยสระอาที่ประกอบ พยัญชนะ ถ

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
	สัถฐวอร	สถาวร
	ยถฐ	ยศถา

4. การใช้อักษรซ้ำ คือการใช้พยัญชนะตัวเดียวทำหน้าที่เป็นทั้งพยัญชนะสะกดและพยัญชนะต้นในพยางค์ถัดไป เช่น

รูปเขียน	คำปริวรรต	คำปัจจุบัน
	ปัญญา	ปัญญา
	มัจฉา	มัจฉา
	เสฐี	เศรษฐี

เอกสารต้นฉบับวิสูตรกลอนสวดระบิวาสสร้างขึ้นในปีพุทธศักราช 2300 ดังนั้นผู้ศึกษาจะเปรียบเทียบรูปอักษรในวิสูตรกลอนสวดกับรูปอักษรในเอกสารต้นฉบับเรื่อง ตำราช้างหรือพระสมุดตำราชลัคน์ พ.ศ. 2291 และคำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปราสาททอง พ.ศ. 2290 จากงานศึกษาส่วนหนึ่งของ ฦพล พรประศาสน์สุข (2559) เรื่อง จารึกและเอกสารไทยสมัยอยุธยาเชิงอักษรวิทยาในช่วง พ.ศ. 2278 - 2315 ซึ่งได้ข้อสรุปว่า รูปอักษรในช่วงดังกล่าวเปลี่ยนแปลงหลายตัว ดังต่อไปนี้

รูปพยัญชนะ ก เส้นกลางหายไป และเปลี่ยนทิศทางการเขียน โดยเปลี่ยนจากเขียนเส้นกลางลากลงแล้วเขียนเส้นหน้าแยกไปทางซ้าย เป็นลากเส้นหน้าขึ้นด้านบนเพียงเส้นเดียว มีหยักที่ปลายเส้นหน้า ซึ่งคล้ายกับรูปอักษรในปัจจุบัน

รูปพยัญชนะ ข ข ข และ ซ มักเขียนเส้นหน้าและเส้นหลังค่อนข้างตั้งตรง โดย ข และ ซ เส้นหลังจะลากยาวขนานขึ้นไปกับเส้นหน้า และปลายหางอาจไม่ต้องโค้งมาหาเส้นหน้าก็ได้ ส่วน ข และ ซ ลากปลายเส้นหลังโค้งมาหาเส้นหน้าแล้วหักมุมลากหางเฉียงขึ้นไปทางขวาสั้น ๆ

รูปพยัญชนะ จ มักลากเส้นหน้าต่อจากหัวอักษรเฉียงลงไปต่อกันกับเส้นหลังเป็นมุมพอดี

รูปพยัญชนะ ฉ จะเขียนหางอักษรเฉียงขึ้นไปทางซ้าย แม้ว่าการเขียนหางอักษรเริ่มหายไปตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย แต่ก็ยังใช้ปะปนกันอยู่บ้าง

ส่วนเชิงรูปพยัญชนะ ญ จะเขียนขนาดเล็ก ซึ่งพบรูปที่ส่วนเชิงขมวดหรือหักมุมแล้วลากกลับทางขวา และเชิงพยัญชนะ ญ เขียนแยกออกจากพยัญชนะตัวเต็มอย่างชัดเจน

รูปพยัญชนะ ฐ มีส่วนเชิงเพิ่มเข้ามาโดยขมวดเส้นส่วนของเล็กน้อย

รูปพยัญชนะที่ลากหางยาวขึ้นด้านบน ได้แก่ ป ฝ และ พ ส่วนใหญ่ยังเขียนหักมุมที่หางอยู่ แต่จะลากหางยาวตรงขึ้นไปก่อน แล้วหักมุมที่ปลายหางเพียงเล็กน้อย มีเพียงบางรูปที่ลากหางยาวโดยไม่หักมุม

รูปพยัญชนะ พ ไม่มีทั้งเส้นบนและเส้นล่าง

รูปพยัญชนะ อ เริ่มเขียนหัวอักษรขมวดเป็นวง

รูปเลข 2 เริ่มลากหางตัวเฉียงขึ้นไปทางซ้าย

รูปไม้ยมกเริ่มพัฒนาแยกจากเลข 2 โดยไม่ลากหางตัวขึ้นไปด้านบน และเส้นล่างเริ่มหายไป เหลือเพียงหัวอักษรกับเส้นหลังอย่างในปัจจุบัน

รูปอักษรในช่วง พ.ศ. 2278-2315	รูปอักษรในวิสูตรลอนสวด
ก	ก ก
ข	ข ข
ช	ช ช
ซ	ซ ซ
จ	จ
ฉ	ฉ
ญ	ญ
ฐ	ฐ
ป	ป

รูปอักษรในช่วง พ.ศ. 2278-2315	รูปอักษรในวิธูรกลอนสวด
ฝ	ฝ ฝ
ฟ	ฟ
พ	พ
อ	อ
๒๒	๒๒
๓	๓

จะเห็นได้ว่า รูปอักษรในวิธูรกลอนสวดในปีพุทธศักราช 2300 มีลักษณะใกล้เคียงกับรูปอักษรในเอกสารต้นฉบับเรื่อง คำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปราสาททอง พ.ศ. 2290 และตำราช่างหรือพระสมุดตำราชลัษณ์ พ.ศ. 2291

ที่มาของวิธูรกลอนสวด

วิธูรกลอนสวดมีที่มาจากวิธูรบัณฑิตชาดก ซึ่งเป็นมหานิบาตชาดกเรื่องที่ 9 ในทศชาติชาดก แต่เดิมนั้นชาดกเป็นเรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งยังบำเพ็ญสังฆกรรมมีเป็นพระโพธิสัตว์ ชาดกแต่งเป็นคาถาภาษาบาลี รวบรวมอยู่ในคัมภีร์ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก แบ่งเป็นหมวดหมู่ตามจำนวนคาถาหรือความยาวของเรื่อง เรียกว่า นิบาตชาดก หากชาดกเรื่องใดมีเนื้อเรื่องขนาดยาวประกอบไปด้วยคาถามากกว่า 80 คาถา จะเรียกว่า มหานิบาตชาดก ซึ่งมีทั้งหมด 10 เรื่อง รวมเรียกว่า ทศชาติชาดก (กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, 2540) ต่อมาพระพุทธโฆษาจารย์รวบรวมนิบาตชาดกนำมาแต่งอธิบายขยายความโดยให้รายละเอียดแก่นิบาตชาดก เรียกว่า อรรถกถาชาดก ซึ่งผู้ศึกษาจะแสดงเปรียบเทียบคาถาภาษาบาลีจากชาดกและสำนวนแปลร้อยภาษาไทยในอรรถกถาชาดก ดังนี้

ตัวอย่างคาถาภาษาบาลี	ตัวอย่างการแปลร้อยในอรรถกถาชาดก
โย โภปนเยเย น กโรติ โภปี น กุชมติ สปุริโส กทาจิ กุกุโรปี โส นาวิกโรติ โภปี ตัม เว นรํ สมณมาหุ โลเกติ ฯ	บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า เขมา วุตติ กถํ อสส ความว่า คฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือน จะพึงประพฤติดนให้ปลอดภัยได้อย่างไร. บทว่า กถนนู อสส สงคโห ความว่า อย่างไรหนอ เขาจะพึงมีการสงเคราะห์ กล่าวคือสังคหวัตถุ 4 ประการใด. บทว่า อพฺยาปชฺฌมึ แปลว่า ความเป็นผู้ปราศจาก

ตัวอย่างคาถาภาษาบาลี	ตัวอย่างการแปลร้อยในอรรถกถาชาดก
	ทุกข์. บทว่า สจจวาที จ ความว่า ก็อย่างไร มาณพะพึงชื่อว่า กล่าวแต่คำสัตย์. บทว่า เปจจ แปลว่าไปสู่อุปรโลก.

ชื่อเรียกเรื่องวิธูรบัณฑิตชาดกมีความแตกต่างหลากหลายชื่อ เช่น วิฑูรชาดก วิธูรชาดก วิธูรบัณฑิตชาดก วิธูรบัณฑิตชาดก เมื่อพิจารณาจากความหมายในภาษาบาลีแล้ว คำว่า วิธูร แปลว่า เปลี่ยว ว้าเหว แต่หากแปลแยกศัพท์จะได้คำศัพท์ว่า วิ เป็นคำอุปสรรค หมายถึง วิเศษ, แจ่ม, ต่าง. ปราศจาก และคำศัพท์ว่า ธูร เป็นนามศัพท์ หมายถึง หน้าที่การงานที่พึงกระทำ, กิจในพระศาสนา ดังนั้น วิธูร หมายถึง การทำกิจในพระศาสนาอย่างแจ่มแจ้งหรืออย่างวิเศษ หรือปราศจากภาระหน้าที่ ส่วนคำว่า วิฑูร หมายถึง ฉลาด คงแก่เรียน ชำนาญ มีปัญญา บางครั้งอาจจะสะกดในรูปคำว่า วิธูร (William Stede and T.W. Rhys-David, 1952: 81)

ในวัฒนธรรมไทยเชื่อมโยงทศชาติชาดกกับทศบารมี ได้แก่ เตมียชาดกกับเนกขัมมบารมี มหาชนกชาดกกับวิริยบารมี สุวรรณสามชาดกกับเมตตาบารมี เนมิราชชาดกกับบोधิสฐานบารมี มโหสถชาดกกับปัญญาบารมี ภูริทัตตชาดกกับศีลบารมี จันทกุมารกับขันติบารมี นารทชาดกกับอุเบกขาบารมี วิธูรบัณฑิตชาดกกับสัจจบารมี และเวสสันดรชาดกกับทานบารมี

ในวิธูรกลอนสวดกล่าวถึงการสร้างบารมีของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ แต่ไม่ได้ระบุว่าเป็นบารมีใด ดังข้อความว่า

12๑ ฉันทจะขอกกล่าว	ไว้เป็นเรื่องราว
พระเจ้าเทศนา	ในพระคัมภีร์
มีสืบกันมา	ครั้งองค์พระศาสดา
ยังสร้างบารมี	
13๑ ยังเป็นพระโพธิสัตว์	ยังไม่ได้ตรัส
เป็นพระชินสีห์	แต่เที่ยวเวียนไร
อยู่ในโลกี	สร้างพระบารมี
ได้สี่สงไชย	

ลำดับเนื้อหาของวิธูรกลอนสวด

วิธูรกลอนสวดแบ่งเนื้อหาได้เป็น 5 ส่วนตามลำดับ ได้แก่ บทไหว้ครู อรรถวิพากษ์ของกวีปรารภเรื่อง เนื้อเรื่อง ประชุมชาดก เนื้อหาแต่ละส่วนมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

บทไหว้ครู

บทไหว้ครูในวิชารุกลอนสวดมีจำนวน 8 บท โดยจะเริ่มไหว้บูชาพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์อันเป็นพระรัตนตรัยแล้วจึงกล่าวไหว้พระศรีอาริย์เมตไตรยผู้สถิตอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิต ต่อมาจึงไหว้พระภิกษุสงฆ์และพระอุปัชฌายาจารย์ จากนั้นผู้แต่งไหว้บิดาและมารดา ดังข้อความว่า

1๑ ประนมก้มเศศเกล้า	ข้าพเจ้าขอวันทา
พุทธรูปพระศาสดา	อันประเสริฐเลิศแดนไตร
2๑ ท่านทรงพระเมตตา	ล้ำเทวามนุษย์ใน
พระธรรมเกิดในใจ	ตรัสสิ่งไรล้วนคาถา
3๑ ข้าไหว้พระธรรมเจ้า	อันปกเกล้าปกเกศา
มนุษย์แลครุฑา	ทั้งเทวาทั่วจักรวาล
4๑ ใจข้านี้ผ่องแผ้ว	ทั้งคุณแก้วสามประการ
ไหว้คุณพระศรีอาริย์	อยู่วิมานชั้นดุสิตา
5๑ ไหว้พระภิกษุสงฆ์	อันเป็นพงศ์พระพุทธา
ไหว้ทั้งครูอุปัชฌาย์	ทั้งบิดาแลมารดา
6๑ อุ้มท้องประคองเลี้ยง	พระคุณเพียงยี่สิบสอง
น้ำนมแลข้าวป้อน	คุณมารดาแลแดนไตร
7๑ ผู้ใดไม่รู้คุณ	แม่นสิ้นบุญตกใน
นรกร้อนด้วยไฟ	เพราะตนไม่รู้คุณ
8๑ ผู้ใดรู้คุณแม่	เห็นเพียงแท้จะเป็นบุญ
กุศลจะอุดหนุน	ได้ความสุขสรวร

จากคำประพันธ์สามบทสุดท้าย จะเห็นได้ว่า ผู้แต่งกล่าวสรรเสริญพระคุณแม่ยิ่งใหญ่มากกว่าพระคุณอื่น เริ่มตั้งแต่อุ้มท้องมาจนคลอดแล้วป้อนข้าวป้อนน้ำนม ดังนั้นผู้ไม่รู้จักพระคุณแม่เมื่อตายไปจะไปเกิดในนรก ส่วนผู้ที่รู้คุณจะได้รับกุศลผลบุญหนุนนำให้พบเจอแต่ความสุขตลอดไป

อัตตวิพากษ์ของกวี

อัตตวิพากษ์ของกวีในวิชารุกลอนสวดมีจำนวน 3 บท กล่าวถึงตัวกวีผู้แต่งว่า จะแต่งเรื่องตามนิบาตชาดกในทศชาติชาดกเป็นคำประพันธ์ร้อยกรอง ผู้แต่งยังอ่อนประสบการณ์จึงขอเทวดาช่วยดลบันดาลให้อย่าแต่งคลาดเคลื่อนไปจากพระคาถาเดิม และสุดท้ายผู้แต่งขอให้ได้รับรลถึงพระนิพพาน หรือแม้ว่าตายก็ขอเกิดในยุคพระศรีอาริย์ และด้วยอาณิสสงส์แห่งการรักษาศีลและให้ทานขอให้ผู้แต่งมีปัญญามาก ดังความว่า

⁹ จะแต่งเรื่องนิบาต	พระทศชาติไว้เป็นกลอน
ตัวฉันทันนั้นฟังสอน	ยังอ่อนคักคักอยู่หน้าหนา
¹⁰ เทวาจงช่วยคิด	อย่าให้ผิดพระคาถา
ให้ลุดังปรารภนา	ตัวของข้าขอพระนิพพาน
¹¹ แม้ว่าม้วยอาสาญ	ขอให้ทันพระศรีอารีย์
เดชะคุณศีลทาน	ขอให้ข้าเรื่องปัญญา

ปรารภเรื่อง

ปรารภเรื่องเป็นส่วนเกริ่นนำก่อนเข้าสู่เนื้อเรื่องวิฐุรกลอนสวดว่า เรื่องที่จะเล่าเป็นเรื่องใน คัมภีร์ที่พระพุทธเจ้าเทศนาไว้เกี่ยวกับอดีตชาติของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์เวียนว่าย อยู่ในโลกียภูมิเพื่อสร้างพระบารมีร่วมสี่อสงไขย ดังข้อความว่า

¹² ฉันทจะขอกเล่า	ไว้เป็นเรื่องราว
พระเจ้าเทศนา	ในพระคัมภีร์
มีสืบกันมา	ครั้งองค์ศาสดา
ยังสร้างบารมี	
¹³ ยังเป็นโพธิสัตว์	ยังไม่ได้ตรัส
เป็นพระชินสีห์	แต่เที่ยวเวียนไร
อยู่ในโลกี	สร้างพระบารมี
ได้สี่อสงไขย	

เนื้อเรื่อง

เนื้อเรื่องส่วนใหญ่ในวิฐุรกลอนสวดเล่าตามลำดับเหตุการณ์ในอรรถกถาชาดก ดังความว่า พระเจ้าธัญชัยเป็นพระราชapakครองเมืองอินทปัตถ์ วิฐุรบัณฑิตเป็นอำมาตย์ถวาย อรรถธรรมของพระเจ้าธัญชัย จากนั้นเรื่องเล่าย้อนไปอดีตชาติของพญานาค พญาครุฑ พระอินทร์ และพระโอรพกุมารว่าเกิดเป็นบุรุษสี่คน ทั้งสี่คนถวายตัวเป็นโยมอุปปฏิฐากคอยทำบุญทำทานแก่ พระดาบสสี่ตนเป็นประจำ ดาบสแต่ละตนจึงเล่าถึงความวิเศษของเมืองบาดาล วิมานฉิมพลี อุทยาน พระเจ้าธัญชัย และวิมานพระอินทร์ที่ตนเคยไปบำเพ็ญมานแก่บุรุษทั้งสี่ ทั้งสี่คนจึงมีจิตคิดผูกพันใน ที่นั้น เมื่อบุรุษทั้งสี่สิ้นอายุขัยจึงไปเกิดเป็นพญานาค พญาครุฑ โอรสพระเจ้าธัญชัยและพระอินทร์ ตามที่ปรารภนา ต่อมาพระเจ้าธัญชัยเสด็จสวรรคต วิฐุรบัณฑิตจัดงานพระเมรุถวายพระเจ้าธัญชัย พระโอรพกุมารเจริญวัยต่อมา จึงขึ้นครองราชย์เป็นพระเจ้าธัญชัยแทนพระราชบิดา

อยู่มาวันหนึ่งพระราชานางสี่ได้แก่ พระอินทร์ พระเจ้าธัญชัย พญาครุฑ พญานาค ต่างมา รักษาศีลอยู่ร่วมกันในอุทยาน จึงมีข้อถกเถียงกันว่า ศีลของผู้ใดประเสริฐกว่ากัน ต่างฝ่ายต่างตอบ

เหตุผลของตนแต่ตัดสินไม่ได้ว่าใครเหนือกว่า จึงให้วิธูรบบัณฑิตมาตัดสิน วิธูรบบัณฑิตตัดสินว่าทั้งสี่มีศีลเสมอกันเป็นที่พอใจแก่พระราชาทังสี่ ทั้งสี่จึงให้รางวัลแก่วิธูรบบัณฑิต

พญานาคกลับเมืองบาดาลเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแก่นางวิมาลามาเหสี นางวิมาลาอยากฟังธรรมของวิธูรบบัณฑิต จึงออกอุบายแกล้งป่วยโดยขอหัวใจวิธูรบบัณฑิตเป็นยารักษา นางอิรันทติธิดานาคจึงอาสาจะไปเอาหัวใจ นางอิรันทติธิดาร้องเรียกหาผู้ช่วย ปุณณกัณท์หลานท้าวเวสสุวรรณเหาะผ่านมาพบนางอิรันทติแล้วหลงรักนางอิรันทติทันที ปุณณกัณท์จึงอาสาจะช่วย นางอิรันทติพาปุณณกัณท์ไปเข้าเฝ้าพญานาคเพื่อทูลถามที่อยู่ของวิธูรบบัณฑิต

พญานาคบอกอยู่วิธูรบบัณฑิตแก่ปุณณกัณท์แล้วปุณณกัณท์จึงทูลลาพญานาค จากนั้นปุณณกัณท์เหาะไปทูลลาท้าวเวสสุวรรณเพราะปุณณกัณท์จะไปเอาหัวใจวิธูรบบัณฑิตจึงไม่ได้เข้าเฝ้าท้าวเวสสุวรรณหลายวัน แต่ขณะนั้นท้าวเวสสุวรรณกำลังตัดสินคดีความเวทดาจึงไม่ได้ฟังปุณณกัณท์พูดทูลลา ปุณณกัณท์จึงเข้าไปนั่งใกล้เวทดาที่ท้าวเวสสุวรรณอนุญาตให้กลับวิมานเพื่อรับอนุญาตพร้อมเวทดาตนนั้น ก่อนออกเดินทางปุณณกัณท์บอกเวทดาไว้เป็นพยานว่าท้าวเวสสุวรรณอนุญาตแล้ว จากนั้นปุณณกัณท์เหาะไปยังวิบูลบรรพตเพื่อเอาแก้วมณีไปพนันสกากับพระเจ้าธัญชัย

ปุณณกัณท์ทำพระเจ้าธัญชัยเล่นพนันสกาโดยเสนอแก้วมณีกับม้าวิเศษเป็นสินพนัน ปุณณกัณท์พรรณานาคความวิเศษของแก้วมณีให้พระเจ้าธัญชัยฟัง พระเจ้าธัญชัยจึงพนันด้วยสมบัติทั้งหลายยกเว้นเศวตฉัตร ตัวพระองค์เองและพระมเหสี พระเจ้าธัญชัยเริ่มเล่นสกากับปุณณกัณท์เวลาพระเจ้าธัญชัยกำลังจะแพ้ เทพธิดาประจำฉัตรช่วยให้พระเจ้าธัญชัยพลิกกระดานกลับคืนมาได้ ปุณณกัณท์จึงไล่เทพธิดาไปจากที่เล่นสกา พระเจ้าธัญชัยจึงแพ้แก่ปุณณกัณท์

เมื่อปุณณกัณท์ชนะจึงทูลขอตัววิธูรบบัณฑิต แต่พระเจ้าธัญชัยไม่ยอมให้ตัววิธูรบบัณฑิตแก่ปุณณกัณท์โดยอ้างว่าเป็นญาติของพระองค์ ปุณณกัณท์จึงให้พระเจ้าธัญชัยเรียกวิธูรบบัณฑิตมาถามความจริง วิธูรบบัณฑิตตอบเป็นนัยยะว่า ไม่ได้เป็นญาติพระเจ้าธัญชัยจริง พระเจ้าธัญชัยจำยอมยกตัววิธูรบบัณฑิตให้แก่ปุณณกัณท์

วิธูรบบัณฑิตขอเวลาปุณณกัณท์เพื่อเตรียมตัวและสั่งลาครอบครัวสามวัน วิธูรบบัณฑิตพาปุณณกัณท์ไปยังเคหสถานของตนพร้อมต้อนรับอย่างดี จากนั้นให้ภรรยาทั้งหลายไปเรียกบรรดาบุตรธิดาทั้งหลายมาแล้วกล่าวสอนราชวัสดีธรรม

ปุณณกัณท์พาวิธูรบบัณฑิตผูกหางม้าเหาะออกไปจากเมืองถึงกาฬาคีรีบรรพต ปุณณกัณท์พยายามฆ่าวิธูรบบัณฑิตหลายครั้งหลายวิธี แต่ไม่สำเร็จ วิธูรบบัณฑิตรอดตายด้วยพระบารมีมาได้ทุกครั้ง วิธูรบบัณฑิตจึงถามเหตุที่มาของเรื่องจากปุณณกัณท์ ปุณณกัณท์บอกความจริงว่า นางวิมาลาต้องการหัวใจของวิธูรบบัณฑิต วิธูรบบัณฑิตฟังแล้วเข้าใจทันทีว่า นางวิมาลาต้องการฟังธรรม จึงกล่าวสั่งสอนสาธุธรรม 4 แก่ปุณณกัณท์ให้กลับใจแล้ว ปุณณกัณท์จึงพาวิธูรบบัณฑิตไปเมืองบาดาล

จากนั้นกล่าวถึงนางวิมาลาเกิดเป็นนางอุบลวรรณา พญาครุฑกลับชาติเกิดเป็น
พระโมคคัลลานะ พญานาคกลับชาติเกิดเป็นพระสารีบุตร พระอินทร์กลับชาติเกิดเป็นพระอนรุทธ
พระเจ้าธัญชัยกลับชาติเกิดเป็นพระอานนท์ ปุณณกยัภษ์กลับชาติเกิดเป็นนายฉันทะ ม้าวิเศษของ
ปุณณกยัภษ์กลับชาติเกิดเป็นม้ากัณฐกะ ดังความว่า

๑ ⁸⁹⁹ ๑ นางวิมาลา	เมียท้าวเนกา
โสภายิ่งยง	ครั้นกลับชาติมา
อุบลวรรณาองค์	สาวิกพระองค์
มหากรรณา	
900๑ ฝ่ายว่าพญาครุฑ	กลับชาติสิ้นสุด
เป็นพระโมคลา	พญานาคราช
กลับชาติมา	ไข่อื่นเลยหนา
คือพระสารีบุตร	
901๑ สมเด็จพระอินทรา	กลับชาติมา
พระเถรอนรุทธ	โกรพิริราช
กลับชาติสิ้นสุด	เป็นองค์อนุช
คือพระอานนท์	
902๑ นพยัภษ์สุรา	ครั้นกลับชาติมา
ศาสนาทศพล	คือฉันทนามาตย์
สิ้นชาติอกุศล	เป็นนายม้าตัน
ขององค์โพธิสัตว์	
903๑ สิ้นธพอาชา	ครั้นกลับชาติมา
เป็นม้ากัณฐัก	พระองค์ทรงไป
ในยามสงัด	พระองค์ได้ตรัส
แก่พระโพธิญาณ	

ประชุมชาดกในวิฐุรกลอนสวดตรงกับสโมธานในอรรถกถาชาดกเรื่อง วิฐุรบัตถิตชาดก
แต่เพิ่มเติมคำอธิบายการกลับชาติของนางอิรันทตีว่า นางอิรันทตีเกิดเป็นพระนางเขมาเถรี ภิกษุณีผู้
เป็นเอตทัคคะทางปัญญา และสุดท้ายวิฐุรบัตถิตกลับชาติเป็นพระพุทเจ้า จากนั้นจึงกล่าวถึงผู้บรรลุ
ธรรมหลังฟังชาดกจบ ดังข้อความว่า

904๑ นางอิรันทตีเทวี	กลับชาติด้วยดี
เขมาเขวามาลย์	สาวิกพุทธองค์
ผู้ทรงพระญาณ	สิ้นชาติกัณดาร

นิพพานโดยจง

⁹⁰⁵๑ พระวิฐูรบัณฑิต   ทรงธรรมเทศพิศ
น้ำจิตประสงค์   กลับชาติสิ้นสุด
เป็นพุทธองค์   โปรดสัตว์ให้ตรง
สู่ศิวาลัย

⁹⁰⁶๑ จบธรรมเทศนา   ของพระศาสดา
ลงในทันใด   บริษัททั้งสิ้น
ภิกขุณีนั่นไซ้   ได้ฟังวินัย
ได้ลุโสดา

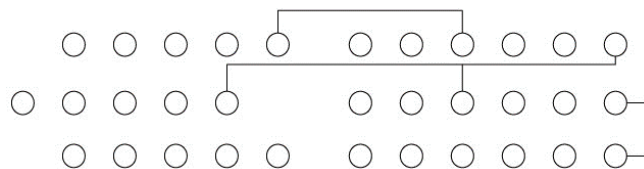
⁹⁰⁷๑ มรรคสี่ผลสี่   อรหันต์ก็มี
ตามแต่वासนา   พระธรรมเป็นประโยชน์
โปรดสัตว์นานา   ให้พ้นทุกข์
สู่ศิวาลัย

ลักษณะคำประพันธ์ในวิฐูรกลอนสวด

วรรณกรรมกลอนสวดนิยมแต่งด้วยกาพย์ยานี 11 กาพย์ฉับ 16 และกาพย์สุรางคนางค์ 28 (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 1) ดังนั้นภาคใต้มักเรียกวรรณกรรมกลอนสวดอีกอย่างหนึ่งว่า วรรณกรรมคำกาพย์ เช่น ภาคกลางเรียกสุบินกลอนสวด ในภาคใต้เรียกว่า สุบินคำกาพย์ ลักษณะคำประพันธ์ในวิฐูรกลอนสวดมีกาพย์ 4 ชนิด กาพย์แต่ละชนิดมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

กาพย์ยานี 11

กาพย์ยานี 11 หนึ่งบทมีสองบาท บาทละ 11 คำ หนึ่งบาทแบ่งเป็นสองวรรค วรรคหน้ามี 5 คำ วรรคหลังมี 6 คำ กาพย์ยานี 11 บังคับสัมผัสสระระหว่างคำสุดท้ายวรรคแรกกับคำที่สามวรรคที่สอง คำสุดท้ายวรรคที่สองกับคำสุดท้ายวรรคที่สามและคำที่สามวรรคสุดท้าย และหากแต่งมากกว่าหนึ่งบทขึ้นไป มีสัมผัสสระระหว่างคำสุดท้ายวรรคที่สี่กับคำสุดท้ายวรรคที่สองในบทถัดไป ดังตัวอย่าง

๑ ยานี ๑

²²³๑ เรื่องนี้ยกไว้ก่อน   จะกล่าวย้อนถึงจิตา
ลูกสาวท้าววนาคา   ชื่ออรันทวดี
²²⁴๑ ขึ้นเฝ้าบิดุเรศ   นางกัมเกศอัญชูลี

นางเห็นท้าวนาคิ	พระภูมีชুবอมไป
²²⁵ ๑ พักตรามาเศร้าหมอง	ทูลฉลองถามท้าวไท
ประชวรหรือฉันทไค	พระทรงชัยชুবกายา

วีรกรลอนสวดใช้คำประพันธ์กาพย์ยานี 11 บรรยายเหตุการณ์ดำเนินเรื่องโดยทั่วไปแล้ว
ยังใช้พรรณนาบทชมธรรมชาติ ดังตัวอย่างเช่น

²⁴⁷ ๑ ชมไม้ไพรช้วน	สารพัดมีนานา
โศกสนแลคณทา	ช้อยมะค่าแลข้านาง
²⁴⁸ ๑ ลางสาดมะหาดเหียง	พุ่มเรียงเคียงกับแคคาง
สำโรงแลโก่งกาง	มะสังทรงแลโคกไทร
²⁴⁹ ๑ ทรงผลนั้นไม่น้อย	ระย้าย้อยอยู่ไสว
ฝูงนกวิหคไพโร	ทั้งไก่ฟ้าพญาลอ

นอกจากนี้ในวีรกรลอนสวดยังปรากฏคำประพันธ์ปทุมฉันทน์และมณีรัตน์ที่มีลักษณะคล้าย
กับกาพย์ยานี 11 คำประพันธ์ปทุมฉันทน์ที่ใช้สำหรับไหว้ครูและกล่าวถึงอัตตวิพากษ์ของกวีจำนวน 11
บทและคำประพันธ์มณีรัตน์ใช้บรรยายตอนปลุณณกยักษ์พรรณนาแก้วมณีวิเศษจำนวน 36 บท ดัง
ตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

๓๐ ๓๐ ปทุมฉันทน์ ๓๐ ๓๐

¹ ๑ ประนมกัมเกศเกล้า	ข้าพเจ้าขอวันทา
พุทธบาทพระศาสดา	อันประเสริฐเลิศแดนไตร
² ๑ ท่านทรงพระเมตตา	ล้ำเทวามนุษย์ใน
พระธรรมเกิดในใจ	ตรัสสิ่งไรล้วนคาถา
³ ๑ ข้าไหว้พระธรรมเจ้า	อันปกเกล้าปกเกศา
มนุษย์แลครุฑา	ทั้งเทวาทั่วจักรวาล

...

๑ มณีรัตน์ ๑

³³⁶ ๑ ว่าแล้วขุนยักษา	หยิบจินตมาด้วยดี
ชูขึ้นให้จักรี	คูมณีก่อนเถิดรา
³³⁷ ๑ โนนแน่มะรุมาศ	สูงสะอาดว่าเวหา
วิมานเทวดา	ตามเหลี่ยมผาซบซ้อนกัน
³³⁸ ๑ พระจันทร์พระอาทิตย์	อันทรงฤทธิในสวรรค์
ราหูเที่ยวผายผัน	ตามช่องซันเหลี่ยมสิงขร

จะเห็นได้ว่า คำประพันธ์มณีรัตน์มีจำนวนคำและสัมผัสวรรคใกล้เคียงกับกาพย์ยานี 11 ทำให้สันนิษฐานได้ว่า คำประพันธ์มณีรัตน์สัมพันธ์กับกาพย์ยานี 11 ดังปรากฏในจินตามณี ความว่า

๗ 11 ๗ ๐๐๐๐๐¹¹๐๐๐๐๐๐กา ๐๐๐๐๐๐¹¹๐๐๐๐๐๐ ๗

22 มณีรัตน์ฉันท

กลอน 5 ๗

11 สมเด็จพระสุรางคน

๑ เสี่ยงคเสียว

ศุริยฉิบทั้งลงกา

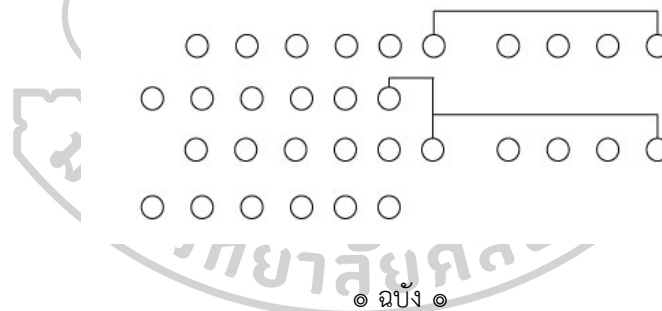
เสียวญาติโยธา

เสียวพี่น้องแลลูกหลาน

(กรมศิลปากร, 2558: 60)

กาพย์ฉับ 16

กาพย์ฉับ 16 หนึ่งบทมี 16 คำ แบ่งเป็นสามวรรค วรรคที่หนึ่งและวรรคที่สามมี 6 คำ วรรคที่สองมี 4 คำ กาพย์ฉับ 16 บังคับสัมผัสสระระหว่างคำสุดท้ายวรรคแรกกับคำสุดท้ายวรรคที่สอง และหากแต่งมากกว่าหนึ่งบทขึ้นไป มีสัมผัสสระระหว่างคำสุดท้ายวรรคที่สามกับคำสุดท้ายวรรคแรกและวรรคที่สองในบทถัดไป กาพย์ฉับ 16 ใช้ในตอนราชวส์ติธรรมจำนวน 22 บท ดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

⁴¹⁸๑ เวราบิดามาทัน

จำพรากจากกัน

จอมขวัญคอยอยู่จดี

⁴¹⁹๑ เป็นชายเกิดในโลเก็

อย่าลืมบาลี

รักษาศีลพระทศพล

⁴²⁰๑ อดสาสวดพระพุทธรณ์

หนึ่งการกุศล

อย่าละอย่าเมินเนิ่นนาน

นอกจากนี้ในวิธูรกลอนสวดยังปรากฏคำประพันธ์วิเชียรฉันทที่มีลักษณะคล้ายกาพย์ฉันท
 16 ในตอนพระเจ้าธัญชัยจัดสมโภชพระกุมารจนถึงพระเจ้าธัญชัยสวรรคตจำนวน 59 บท และ
 ตอนปุณณกัษพานางอิรินทติไปเฝ้าทำเวสสุวรรณอีกจำนวน 42 บท ดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

๑ วิเชียรฉันท ๑

⁷⁹๑ เมื่อนั้นสมเด็จพระราชา ทอดพระเนตรบุศรา

ดั่งว่าเทวีสุวรรค์ทรง

⁸⁰๑ จึงจัดลูกสกุลสุริยวงศ์ เป็นพี่เลี้ยงองค์

โอรสผู้ร่วมฤทัย

⁸¹๑ จึงสั่งทำนางข้างใน แต่งบายศรีไว้

จะได้ทำขวัญลูกยา

...

๑ วิเชียรฉันท ๑

⁶⁶⁰๑ ปางอิตยมบรมวงศ์ เวสสุวรรณผู้ทรง

มเหล็กข์เคชา

⁶⁶¹๑ เห็นองค์พระราชนัดดา พานางงามมา

เฝ้าเบื้องบาทบงสุ์ทรงธรรม์

⁶⁶²๑ พระทัยท้าวไทป่วนปั่น พระเนตรแดงฉัน

ดั่งดวงอาทิตย์ฤทธา

กาพย์เยสันตา 21

กาพย์เยสันตา 21 หนึ่งบทมี 21 คำ แบ่งได้เป็น 3 วรรค วรรคละ 7 คำ กาพย์เยสันตา 21
 บังคับสัมผัสสระระหว่างคำสุดท้ายวรรคแรกกับคำสุดท้ายวรรคที่สอง และหากแต่งมากกว่าหนึ่งบท มี
 สัมผัสสระระหว่างคำสุดท้ายวรรคที่สามสัมผัสกับคำสุดท้ายวรรคแรกและวรรคที่สองในบทถัดไป ดัง
 ตัวอย่างคำประพันธ์ในจินตามณีว่า

๑ ๐๐๐๐๐๐⁷ ๐๐๐๐๐๐⁷ ๐๐๐๐๐๐⁷ฯ

เยสันตา 21 กลอน 7 ทำนุก

๑ ปางนั้นอินทรานุเทวา นิกโรมรมา

มาประชุมนมประชุมใน

๑ ยังนาถานุเลศไกร ครั้นแล้วสดับยุบลใน

เจตนานิตยบันดาล ฯ²¹

(กรมศิลปากร, 2558: 52)

วิธกรลอนสวดใช้กาพย์เยสันตา 21 จำนวน 15 บท บรรยายตอนวิธูรบัณฑิตบอกปุณณก
ยักษให้พาไปเมืองบาดาล ดังข้อความว่า

๑ เยสันตา ๑

510 ๑ เมื่อนั้นวิธูรราชา ฟังบุญนพยักษว่า

เจ้าปราชณูจึงมาตอบไป

511 ๑ เป็นกรรมเราเองจะโทษใคร แต่หนหลังได้ทำไว้

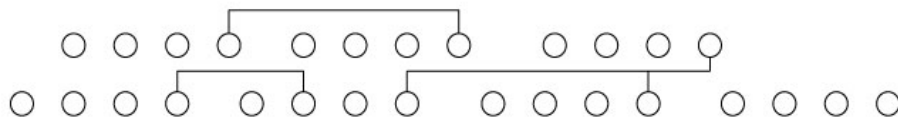
จึงเป็นไปตามเวร

512 ๑ เราไม่ผูกเวรแก่ยักษา จงพาไปยังพารา

นางวิมาลาผู้ทรมวย

กาพย์สุรางคนางค์ 28

กาพย์สุรางคนางค์ 28 หนึ่งบทมี 28 คำ แบ่งเป็น 7 วรรค วรรคละ 4 คำ รวมทั้งหมดมี
28 คำ กาพย์สุรางคนางค์ 28 บังคับสัมผัสสระระหว่างคำสุดท้ายวรรคแรกกับคำสุดท้ายวรรคที่สอง
คำสุดท้ายวรรคที่สามกับคำสุดท้ายวรรคที่ห้าและหก ดังตัวอย่างว่า

๑ 28 ๑

637 ๑ ท้าวไทไสยาสน์

เหนือแท่นสิงหาสน์

พระลับไพล

เที่ยงคืนราตรี

ตีสามยามชัย

พระปิ่นภพไตร

นิมิตอัศจรรย์

638 ๑ ฟันว่าพฤกษา

ต้นหนึ่งมहिมา

อยู่หน้าวังนั้น

มนตรีเสนา

บูชาทุกวัน

ทุกประเทศเขตต์ฉัณท์

ชวนกันบูชา

นอกจากนี้ผู้แต่งอาจเพิ่มวรรคจำนวนหนึ่งหรือสองวรรคในกาพย์สุรางคนางค์ 28 ซึ่ง
การเพิ่มวรรคของกาพย์สุรางคนางค์มักจะปรากฏปะปนอยู่กับกาพย์สุรางคนางค์ 28 แบบปกติ
ตัวอย่างเช่น

644๑	มานพเล่นสกา	คือว่ายักษ์
	พาไปมิสูญ	คงกลับคืนมา
	พระอย่าอาดูร	พรั่งนี้วีร
	บายแล้วคงมา	
645๑	โกรพจักรี	ฟังโหรทั้งสี่
	ยินตีปริดา	ประทานข้าวของ
	เงินทองเสื้อผ้า	ส่งให้จัดแจง
	ตบแต่งพารา	ไว้คอยรับท่า
	เจ้าปราชญ์ภูมิ	
646๑	ราษฎรทั้งหลาย	ทั้งหญิงทั้งชาย
	ค่อยวายโค끼	จัดเครื่องบูชา
	มอลามาลี	คอยรับภูมิ
	ที่จะคืนสถาน	

นอกจากนี้ในวีรุกรลอนสวดยังปรากฏคำประพันธ์นาคริพนธ์ที่มีลักษณะคล้ายกาพย์สุรางคนางค์ 28 แต่มีการซ้ำคำระหว่างบท ซึ่งตรงกับคำในจินตามณีอธิบายว่า นาคริพนธ์จะเล่นคำระหว่างวรรคให้คล้องจองกัน ในวีรุกรลอนสวดใช้คำประพันธ์นาคริพนธ์ 3 ตอน ได้แก่ ตอนเกริ่นเรื่อง ตอนปฤณณยกษ์ไปบาดาล ตอนปฤณณยกษ์พาวิธูรบัณฑิตกลับเมือง ดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

๑ นาคริพนธ์ ๑

12๑	ฉันจะขอกล่าว	ไว้เป็นเรื่องราว
	พระเจ้าเทศนา	ในพระคัมภีร์
	มีสืบกันมา	ครั้งองค์ศาสดา
	ยังสร้างบารมี	
13๑	ยังเป็นพระโพธิสัตว์	ยังไม่ได้ตรัส
	เป็นพระชินสีห์	แต่เที่ยวเวียนไร
	อยู่ในโลกี้	สร้างพระบารมี
	ได้สี่สงไชย	
	...	

๑ นาคริพนธ์ ๑

304๑	เมื่อนั้นยักษ์	ฟังอรเทวี
	ตริตริกนิกใน	ครั้นจะหักหาญ
	เสียการสืบไป	นางเป็นทุกขีใจ

ถึงพระมารดา
³⁰⁵๑ คิดแล้วยักษ์ ชวนอรันทวดี
 แทรกพื้นสุธา พากันเข้าเฝ้า
 ปิ่นเกล้าฯ นพฤษ
 ถวายบังคมคัล
 ...

๑ นาคบริพันธ์ ๑

⁶⁴⁷๑ ฝ่ายบุญนพฤษ พาพระจอมจักร
 ปิ่นปักกุบาล ครั้นคำสุรียา
 นิทรสาราญ ครั้นรุ่งสุรียาน
 ขึ้นเฝ้าราชา
⁶⁴⁸๑ ลูกจรี ลาไปวันนี้
 กับนางฉายา ทั้งเจ้าจอมปราษฎ
 ลินลาศด้วยรา บิตเรศมารดา
 คอยอยู่สาราญ

วีรกรลอนสวดใช้กาพย์ยานี 11 รวมถึงคำประพันธ์ปทุมฉันทและมณีรัตน์จำนวน 383 บท
 กาพย์สุรางคนางค์รวมถึงนาคบริพันธ์และพิลาป จำนวน 390 บท จะเห็นได้ว่า วีรกรลอนสวดใช้
 กาพย์ยานี 11 สลับกับกาพย์สุรางคนางค์ 28 แทรกด้วยกาพย์ฉับ 16 และกาพย์เยสันดา 21
 ลักษณะคำประพันธ์แต่ละชนิดใช้สัมผัสบังคับไม่คงที่ขึ้นอยู่กับจังหวะของคำ แตกต่างจากคำประพันธ์
 ในสมัยต่อมาที่มีสัมผัสบังคับค่อนข้างคงที่ ทั้งนี้สัมผัสบังคับอาจจะเกิดขึ้นจากความผิดพลาดของผู้
 คัดลอกหรือความตั้งใจของผู้แต่งก็ได้ แต่อย่างไรก็ตาม ลักษณะคำประพันธ์ในวีรกรลอนสวดจะเป็นสิ่ง
 ที่สนับสนุนข้อมูลที่ระบุในทะเบียนว่าเป็นความเก่าและข้อความในเอกสารที่ระบุอายุปีพุทธศักราช
 2300 ในสมัยอยุธยาตอนปลาย ผู้ศึกษาจะแสดงตารางชนิดกาพย์และจำนวนคำประพันธ์ที่ใช้บรรยาย
 ลำดับเนื้อหาและเหตุการณ์ทั้งหมดในวีรกรลอนสวด

ตารางที่ 1 แสดงชนิดกาพย์และจำนวนคำประพันธ์ที่ใช้บรรยายเหตุการณ์แต่ละตอนในวีรกรลอนสวด

เหตุการณ์ในวีรกรลอนสวด	ชนิดกาพย์	จำนวน
ไหว้ครู	ปทุมฉันท	11
บรรยายเมืองอินทปัตถ์ พระเจ้าธัญชัย และวีรบุรุษ	นาคบริพันธ์	18
บรรยายย้อนถึงอดีตชาติของพญานาค พญาครุฑ พระอินทร์และพระไกรพ กุมาร เริ่มตั้งแต่พราหมณ์สี่คนเปื้อนนำทางโลกจึงออกบวชเป็นดาบส	ยานี 11	25

เหตุการณ์ในวิสูตรกลอนสวด	ชนิดกาพย์	จำนวน
ดาบสทั้งสี่สั่งสอนบุรุษสี่คนให้หมั่นทำบุญเป็นประจำ เมื่อบุรุษทั้งสี่สิ้นชีวิตแล้วไปบังเกิดเป็นพญานาค พญาครุฑ พระอินทร์ และพระโอรพกุมาร	สุรางคนางค์ 28	24
พระเจ้าธัญชัยจัดงานสมโภชพระโอรสโอรพกุมาร ต่อมาพระเจ้าธัญชัยสวรรคตวิสูตรบัณฑิตจัดงานงานพระบรมศพพระเจ้าธัญชัย พระโอรพกุมารขึ้นครองราชย์เป็นพระเจ้าธัญชัย	วิเชียรฉันท์	59
พญานาค พญาครุฑ พระอินทร์ และพระเจ้าธัญชัยสนทนาเรื่องศีลแล้วหาข้อยุติไม่ได้จึงเชิญวิสูตรบัณฑิตมาตัดสินเรื่อง ศีล	สุรางคนางค์ 28	28
วิสูตรบัณฑิตตัดสินว่า ทั้งสี่มีศีลเสมอกัน	ยานี 11	16
ทั้งสี่ให้รางวัลวิสูตรบัณฑิต พญานาคกลับเมืองบาดาลเล่าเหตุการณ์ให้มเหสีฟัง นางวิมาลาอยากฟังธรรมบ้างจึงแกล้งป่วยแล้วขอหัวใจวิสูตรบัณฑิตเป็นยารักษา นางอิรันทีอาสาพญานาคและนางวิมาลา	สุรางคนางค์ 28	41
นางอิรันทีออกจากบาดาลแล้วพบกับปุณณกัษย์ ปุณณกัษย์เกี่ยวพาราสีนางอิรันที นางอิรันทีพาปุณณกัษย์ไปบาดาล	ยานี 11	81
ปุณณกัษย์พบพญานาคแล้วถามบอกที่อยู่วิสูตรบัณฑิต ปุณณกัษย์ลาทำเวสสุวรรณแล้วจึงเหาะไปเอาแก้วมณี ปุณณกัษย์ทำสกาพระเจ้าธัญชัย	นาคบริพันธ์	32
ปุณณกัษย์แสดงแก้วมณีกับม้าวิเศษแก่พระเจ้าธัญชัยแล้วทั้งสองจึงเริ่มเล่นสกากัน พระเจ้าธัญชัยขอให้เทพธิดาประจำฉัตรช่วยไม่ให้เล่นแพ้ ปุณณกัษย์ ปุณณกัษย์ทราบดังนั้นจึงไล่เทพธิดาไป พระเจ้าธัญชัยจึงแพ้พนันสกาแก่ปุณณกัษย์	มณีรัตน์	36
ปุณณกัษย์ขอตัววิสูตรบัณฑิตเป็นสินพนัน พระเจ้าธัญชัยอ้างว่าเป็นญาติ ปุณณกัษย์เรียกวินิจฉัย วิสูตรบัณฑิตตอบเป็นนัยว่าญาติมี 4 ประการ ปุณณกัษย์จึงได้ตัววิสูตรบัณฑิต วิสูตรบัณฑิตขอเวลาปุณณกัษย์สามวันเพื่อสั่งลาครอบครัว วิสูตรบัณฑิตกลับถึงเรือนแล้วก็สั่งลาเหล่าภรรยา	พิลาป	46
วิสูตรบัณฑิตสอนบุตรเรื่อง ราชวัสดีธรรม	ฉบั้ง 16	22
วิสูตรบัณฑิตเดินทางไปกับปุณณกัษย์ ปุณณกัษย์พยายามฆ่าวิสูตรบัณฑิตหลายวิธีแต่ไม่สำเร็จ วิสูตรบัณฑิตจึงถามถึงสาเหตุที่มาของเรื่องทั้งหมด	ยานี 11	43
กล่าวถึงกรรมในอดีตชาติของวิสูตรบัณฑิต วิสูตรบัณฑิตแสดงสาธุนธรรมแก่ปุณณกัษย์	สุรางคนางค์ 28	27
วิสูตรบัณฑิตขอให้ปุณณกัษย์พาไปเมืองบาดาล	เยสันตา 21	15
วิสูตรบัณฑิตแสดงธรรมแก่เหล่านาคทั้งหลาย	สุรางคนางค์ 28	28

เหตุการณ์ในวีรุกรลอนสวด	ชนิดกาพย์	จำนวน
วีรบุรุษชาติแสดงธรรมเรื่อง ศิลห่า	ยานี 11	10
พญานาคเตรียมจัดงานแต่งงานให้ปุณณกัณท์และนางอิรันทตี	สุรางคนางค์ 28	14
บรรยายวันแต่งงานและเครื่องทรงของปุณณกัณท์และนางอิรันทตี	ยานี 11	13
ปุณณกัณท์และนางอิรันทตีเดินเข้าสู่พิธีแต่งงาน	สุรางคนางค์ 28	7
เริ่มบรรยายพิธีแต่งงานจนถึงส่งปุณณกัณท์และนางอิรันทตีเข้าเรือนหอ ปุณณกัณท์ทูลลาพญานาคกลับไปเฝ้าท้าวเวสสุวรรณ	ยานี 11	31
พระเจ้าธัญชัยเสียพระทัยคิดถึงวีรบุรุษชาติจนเคลิ้มหลับไป	ข้าลูกหลวง	9
พระเจ้าธัญชัยฝันถึงต้นไม้ใหญ่	สุรางคนางค์ 28	10
วีรบุรุษชาติคืนเมือง ปุณณกัณท์พานางอิรันทตีไปเฝ้าท้าวเวสสุวรรณ	นาคบริพันธ์	13
ท้าวเวสสุวรรณต่อว่าปุณณกัณท์ ปุณณกัณท์แก้ตัว	วิเชียรฉันท	42
ท้าวเวสสุวรรณให้ของรับขวัญนางอิรันทตี ปุณณกัณท์พานางอิรันทตีไปชมป่าหิมพานต์	สุรางคนางค์ 28	28
ชาวเมืองต้อนรับวีรบุรุษชาติ วีรบุรุษชาติเข้าเฝ้าพระเจ้าธัญชัยแล้วเล่า เรื่องทั้งหมด วีรบุรุษชาติลากลับบ้านแล้วเล่าเรื่องทั้งหมดให้บุตรภรรยาฟัง พระเจ้าธัญชัยให้เตรียมจัดงานรับขวัญสมโภชแก่วีรบุรุษชาติ	ยานี 11	89
บรรยายรายละเอียดของบายศรีเจ็ดชั้นที่ใช้ในพิธีรับขวัญวีรบุรุษชาติ	สุรางคนางค์ 28	7
เริ่มบรรยายพิธีรับขวัญวีรบุรุษชาติ	ยานี 11	28
วีรบุรุษชาติแสดงธรรมแก่พระเจ้าธัญชัยเรื่อยมาจนสิ้นอายุขัย พระเจ้าธัญชัยจัดงานพระเมรุมาศวีรบุรุษชาติ	สุรางคนางค์ 28	67

บทที่ 3 การเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่องของวีรกรลอนสวด

ในบทนี้ ผู้ศึกษาจะกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่องของวีรกรลอนสวด โดยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีการถ่ายทอดนิทานของศิริพร ฐิตะฐาน (2523: 21-31) ว่า เนื้อเรื่องในนิทานจากสังคมหนึ่งเข้าไปสู่อีกสังคมหนึ่ง ย่อมเปลี่ยนแปลงไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง เพื่ออธิบายการเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่องจะเน้นอธิบายความเปลี่ยนแปลงว่า ความเปลี่ยนแปลงคืออะไร สิ่งใดที่เปลี่ยนไป เปลี่ยนไปอย่างไร ทำไมถึงเปลี่ยน และสิ่งที่คงอยู่ ทำไมถึงยังคงอยู่

ชาดกถือเป็นนิทานประเภทหนึ่ง ดังนั้นเมื่อถ่ายทอดวีรบุรุษชาดกมาเป็นวีรกรลอนสวดก็ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ศึกษาพบว่าการเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่องวีรกรลอนสวดมี 3 ลักษณะคือ การขยายความ การละความ การเปลี่ยนความ แต่ละลักษณะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การขยายความ

การขยายความคือ การเพิ่มเหตุการณ์ หรือรายละเอียดของเหตุการณ์ตอนใดตอนหนึ่งที่นอกเหนือไปจากอรรถกถาชาดก เพื่อสร้างความคุ้นเคยและให้เหตุผลแก่ผู้ฟังทำให้วีรกรลอนสวดเข้าใจได้ง่ายเหมาะสำหรับผู้ฟังที่เป็นชาวบ้าน เหตุการณ์หรือรายละเอียดที่เพิ่มเข้ามามากจะเป็นประสบการณ์ทางสังคมของผู้แต่ง

ตัวอย่างเช่น ในอรรถกถาชาดกบรรยายว่า พระเจ้าธัญชัยสวรรคต แต่วีรกรลอนสวดขยายความตอนสวรรคตโดยเพิ่มรายละเอียดตั้งแต่การจัดงานพระเมรุ กระบวนรถ ตลอดจนมหรสพสมโภช แสดงว่า ผู้แต่งต้องมีความรู้หรือประสบการณ์เกี่ยวกับงานพระเมรุเป็นอย่างดี

การขยายความในวีรกรลอนสวดมีจำนวน 5 ตอน ได้แก่ ตอนเกริ่นเรื่อง ตอนนางอิรันทตี พบปุลณกยักรัษ ตอนปุลณกยักรัษแต่งงานกับนางอิรันทตี ตอนนางอิรันทตีไปพบท้าวเวสสุวรรณ ตอนงานพระเมรุวีรบุรุษชาดก ซึ่งแต่ละตอนมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตอนเกริ่นเรื่อง

ตอนเกริ่นเรื่องแบ่งเป็น 3 เหตุการณ์ย่อยได้แก่ ตอนพระเจ้าธัญชัยและวีรบุรุษชาดก ตอนกำเนิดพระโอรสพุมาร พญานาค พญาครุฑ พระอินทร์ และตอนพระโอรสพุมารขึ้นครองราชย์ ซึ่งแต่ละตอนมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ตอนพระเจ้าธัญชัยและวีรบุรุษชาดก อรรถกถาชาดกบรรยายว่า พระเจ้าธัญชัยเป็นพระราชารองเมืองอินทปัตถ์ ส่วนวีรบุรุษชาดกเป็นอำมาตย์ของพระเจ้าธัญชัย ผู้มีความสามารถในการแสดงธรรมมาก ดังข้อความในอรรถกถาชาดกว่า

ในอดีตกาล พระราชาทรงพระนามว่า ฌัญชัยโกทรพยราช ทรงครองราชย์ในกรุง อินทปัตตะ แคว้นกุรุ อำมาตย์ชื่อว่า วิธูรบัตติต ได้เป็นราชเสวกของพระเจ้าฌัญชัยโกทรพยราชนั้น ในตำแหน่งผู้ถวายอรรถธรรม ท่านเป็นผู้มีถ้อยคำไพเราะ เป็นมหาธรรมกถึก ประเล้าประโลมพระราชาชาวชมพุทวิปทั้งสิ้น ด้วยธรรมเทศนา อันไพเราะจับใจของตน ประหนึ่ง กระแสเสียงแห่งพิณ อันยังช่างให้รักใคร่ ฉะนั้น ไม่ยอมให้พระราชานั่นเสด็จ กลับไปยังแคว้นแคว้นของพระองค์ แสดงธรรมแก่ มหาชน ด้วยพุทธลีลา อาศัยอยู่ในนครนั้นด้วยศใหญ่.

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 352)

ในวิธูรกลอนสวดขยายความเพิ่มเติมรายละเอียดของพระเจ้าฌัญชัยว่า พระเจ้าฌัญชัยมีมเหสีชื่อว่า นางปทุมวดี พระองค์มีนางสนมกำนัลมากมาย ดังข้อความว่า

19๑ ท้าวผู้เสวยราช	นามกรพระบาท
โกทรพทธีไตร	ร้อยเอ็ดนคร
ถวายกรท่านไท่	สุวรรณมาลัย
ถวายทุกปี	
20๑ เมืองค์อัครเศ	ดั่งนางประเวศ
ห้องฝาราคี	พิศกรอันแน่น
แมนแมนกินรี	นามปทุมวดี
เป็นที่เสนาหา	
21๑ พระสนมกำนัล	แปดหมื่นสี่พัน
ทรงปัญจกัลยา	เตี้ยค่อมหม่อมยาย
เพริศพรายเพราตา	แต่ล้วนกัลยา
ทรงโฉมเฉิดฉาย	

จากนั้นจึงขยายความบรรยายลักษณะเมืองอินทปัตถ์ว่า มีกำแพงกว้างใหญ่ มีป้อมปราการต่าง มีแม่น้ำไหลท่วมเมือง มีผู้คนอยู่มากมายทั้งชวานา พอค้า ชุนนาง มีปราสาทอันวิจิตรงดงาม มีการถวายบรรณาการอยู่ไม่ขาด ดังความว่า

15๑ กำแพงพารา	กว้างใหญ่หนักหนา
ป็นผามากมี	เชิงเทินหอรบ
มีครบถ้วนถี่	มีคลองวารี
หลังไหลไปมา	
16๑ รั้วพลมนตรี	เสนาเสนี

พราหมณ์ซีพฤตมา	คชสารพาซี
พื้นที่คณนา	ทหารอาสา
แกลัวกล้าเหลือใจ	
¹⁷ ๑ เมืองนั้นประเสริฐ	แสนสนุกล้ำเลิศ
กว่าทุกกรุงไกร	เศรษฐีพ้อค้า
ชวานาชาวไร่	ยัดเยียดกันไป
ทีโนพระนคร	

นอกจากนี้ยังขยายความเพิ่มเติมรายละเอียดของวิฐูรบัณฑิตว่า มีปราสาท 3 หลัง มีภรรยา นางบริวารและบุตรผู้เปรียบพร้อม วิฐูรบัณฑิตสั่งสอนแสดงธรรมแก่พระเจ้าธัญชัยและชาวเมืองเป็นประจำ ดังตัวอย่างข้อความว่า

²⁶ ๑ สมเด็จพระวิฐูร	หน่อพุทธางกูร
เพิ่มพูนมีศรี	มีปราสาททั้งสาม
อันงามรูจี	มีอัครเทพี
ทั้งพันกัลยา	
²⁷ ๑ มีหมู่พระสนม	งามงามอุดม
มั่นเหมือนราชา	เป็นครูท่านท้าว
ปิ่นเกล้าโลกา	สั่งสอนเจ้าฟ้า
ตามพระวินัย	
²⁸ ๑ สอนทั้งประชา	ชวานครพารา
ถ้วนหน้าสบสมัย	ธัญชัยไกรพ
ขอบสพพระทัย	วันพระน้อยใหญ่
ให้มีเทศนา	
²⁹ ๑ ทั้งพันวรนุช	ต่างต่างมีบุตร
แสนสุดเสนาหา	บุตรพระโถมฉาย
ล้วนชายโสภา	ย่อมรู้คาถา
ของพระชินสีห์	

2. ตอนกำเนิดพระโอรสพุมาร พญานาค พญาครุฑ และพระอินทร์ อรรถกถาชาดก ย้อนเล่าเรื่องในอดีตชาติว่า “แม้ในกรุงพาราณสีแล ยังมีพราหมณ์มหาศาล 4 คน เคยเป็นเพื่อนคบห้ส่ดด้วยกัน. ในเวลาที่ตนแก่ลง เห็นโทษในกามทั้งหลาย ละทิ้งเหยาเรือน เข้าไปสู่หิมวันตประเทศ บวชเป็นฤาษีบำเพ็ญอภิญญาและสมาบัติให้เกิดแล้ว.”(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 352)

วีรกรลอนสวดขยายความรายละเอียดเรื่องในอดีตชาติว่า พราหมณ์ทั้งสี่มีสมบัติมากมาย และมักจะทำบุญอย่างสม่ำเสมอ หลังจากพราหมณ์ทั้งสองออกบวช เหล่านางพราหมณ์ก็ออกตามหาเหล่า พราหมณ์ผู้เป็นสามี ดังข้อความว่า

33๑ มีทรัพย์นับด้วยโกฏ	ไม่ประโยชน์ด้วยโกคา
จำศีลเป็นนิจมา	ทั้งใส่บาตรไม่ขาดวัน
34๑ ฝ่ายพราหมณ์ทั้งสี่คน	เข้านิมนต์พระสงฆ์ฉัน
ศีลทานรักษาศรัม	ทั้งเมตตาภาวนา
...	
42๑ ฝ่ายว่านางพราหมณ์	ครั้นสามีไม่นิยม
พลบค่ำยามปฐุม	ต่างต่างมาคอยผัดตน
43๑ ดึกแล้วไม่เห็นมา	สี่ก็ลยาเที่ยวขวยขวน
พบกันทั้งสี่คน	จึงไถ่ถามกันไปมา
44๑ ผัวเราพากันไป	ส่งใครไว้บ้างหรือหนา
แม้ใครรู้จักจา	จงบอกมาให้เข้าใจ
45๑ บ้างว่าไม่รู้เลย	แม่รักเอ๋ยเป็นไฉน
ว่าพลางทางรำไร	พูดกันไปจนไถ่กัน
46๑ รุ่งแล้วไม่เห็นมา	สี่ก็ลยาเร่งไต่คัลล
ตั้งคอยทุกคืนวัน	ปรับทุกข์กันอยู่อึดตา

ในอรรถกถาชาดกบรรยายเหตุการณ์ต่อมาหลังจากพราหมณ์ออกบวชว่า “...ในกรุง กาลจัมปาขณะนั้น ยังมีภุมพี 4 เลื่อมใสในอิริยาบถของฤาษีเหล่านั้น. ต่างก็ไหว้แล้วรับเอาภิกษา ภาชนะ นำมาสู่เรือนของตน คนละองค์ ๆ อังคาสด้วยอาหารอันประณีต. จึงขอรับปฏิญญาแล้วให้อยู่ ในสวน.” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 352)

วีรกรลอนสวดขยายความเหตุการณ์โดยให้รายละเอียดเพิ่มเติมว่า บุรุษสี่คนทำบุญ กรวดน้ำกับตาบสแล้วถวายตัวเป็นอุปัฏฐาก ต่อมาเมื่อบุรุษสี่คนสิ้นชีวิต ญาติของบุรุษเหล่านั้นก็ได้ ทำบุญ กรวดน้ำ อุทิศส่วนกุศลให้บุรุษทั้งสี่ ดังข้อความว่า

58๑ กล้วยอ้อยหมากพลู	ถั่งสาาคู
กัปปิจงหัน	ถวายพรตมณี
ฤาษีจึงฉัน	แล้วให้พรปล้น
ลูตั้งปรารภนา	
59๑ บุรุษทั้งสี่	รับพรมณี

กรวดน้ำกรรณา	แล้วกล่าวปราศรัย
ด้วยใจศรัทธา	ขอถวายตัวข้า
เป็นโยมพระองค์	
...	
⁷² ๑ กรวดน้ำกรรณา	ตั้งแม่เมตตา
แกสัตร์ทั่วไป	ชวนกันตั้งใจ
ฟังธรรมเทศนา	
⁷³ ๑ อยู่มาช้านาน	ทั้งสี่ถึงกาล
ชีวิตสังขยา	ลูกเมียนั้นไซ้
รำไรโศกา	ต่างต่างก็มา
ปลงศพสามี	
⁷⁴ ๑ แล้วมาคิดอ่าน	ทำบุญให้ทาน
หล่อหลังวารี	อยู่มาช้านาน
ประมาณหลายปี	ทั้งสี่สตรี
ม้วยมอดวอดวาย	

3. ตอนพระไกรพ कुमारขึ้นครองราชย์ อรรถกถาชาดกบรรยายว่า กุณมพีคนหนึ่งเกิดในครรภ์ของพระอัครมเหสีของพระเจ้าธัญชัยแล้วประสูติเป็นพระโอรสชื่อว่า พระไกรพ कुमार เมื่อพระไกรพ कुमारเจริญวัยขึ้น พระเจ้าธัญชัยสวรรคต พระไกรพ कुमारขึ้นครองราชย์แทนเป็นพระเจ้าธัญชัยและพระองค์ทรงชอบเกมสเกมมาก พระองค์ทรงเชื่อฟังคำสอนของวิฑูรบัณฑิตเสมอมา ดังข้อความว่า

บรรดาคุณมพี 4 สหายนั้น คุณมพีผู้เป็นพระโอรสพระไกรพ कुमार ทรงเจริญวัยขึ้นแล้ว ครั้นพระราชบิดาสวรรคต ทรงครองราชสมบัติสืบสันตติวงศ์ครองราชย์โดยธรรม โดยถูกต้อง. อันพระเจ้าไกรพราชานั้นทรงพอพระราชหฤทัยในการทรงสกา. ท้าวเธอทรงตั้งอยู่ในโอวาทของวิฑูรบัณฑิต ทรงบำเพ็ญทาน รักษาเบญจศีล และอุโบสถศีล.

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 353)

วิฑูรกลอนสวดขยายความเพิ่มเหตุการณ์พระเจ้าธัญชัยจัดงานสมโภชรับขวัญพระโอรสพร้อมมหรสพเป็นเวลาเจ็ดวัน แล้วจึงถวายพระนามพระโอรสว่า ไกรพ कुमार ดังข้อความว่า

⁷⁹ ๑ เมื่อนั้นสมเด็จพระราชา	ทอดพระเนตรบุตรา
ตั้งว่าเทวีสุวรรค์ทรง	
⁸⁰ ๑ จึงจัดลูกสกุลสุริยวงศ์	เป็นพี่เลี้ยงองค์

โอรสผู้ร่วมฤทัย

⁸¹๑ จึงสั่งท้าวนางข้างใน แต่งบายศรีไว้

จะได้ทำขวัญลูกยา

⁸²๑ สมโภชเจ็ดวันโดยตรา เครื่องเล่นนานา

เสภาดนตรีนั้น

⁸³๑ สำเร็จเสร็จจกกาลแล้วพลัน สมเด็จพระทรงธรรม

ถวายพระนามลูกยา

⁸⁴๑ ชื่อว่าโกรพกุมาร บำรุงรักษา

จนพระชันษาสิบห้าปี

นอกจากนี้ วิธูรกลอนสวดขยายความเพิ่มเติมเหตุการณ์พระเจ้าธัญชัยสวรรคตว่าเมื่อพระเจ้าธัญชัยสวรรคต วิธูรบัณฑิตจัดงานพระเมรุถวายพระเจ้าธัญชัย โดยบรรยายขั้นตอนงานตั้งแต่การปิดหมายประกาศ การเกณฑ์ไม้ การก่อสร้างพระเมรุ เครื่องประกอบยศ เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน กระบวนแห่ รูปสัตว์หิมพานต์ รถพระโกศ พร้อมด้วยการละเล่นมหรสพ จนถึงถวายพระเพลิงแล้วเก็บพระอัฐิ จากนั้นวิธูรบัณฑิตอภิเษกพระโกรพกุมารขึ้นครองราชย์เป็นพระเจ้าธัญชัย ดังตัวอย่างความว่า

⁸⁹๑ จึงสั่งแสนสุรเสนา บาดหมายไพร่ฟ้า

ให้ถ้วนทุกหมู่ทุกกรม

⁹⁰๑ นอกเดือนในเดือนระดม เลกทาสเลกสม

ทั้งพวกขุนหมื่นพันทนาย

⁹¹๑ เจ้าพระยาแลพระยาทั้งหลาย ทั้งไพร่ทั้งนาย

ให้พร้อมกันทำเมรุทอง

...

⁹⁸๑ การเมรุเกณฑ์แล้วบัดใจ ถึงวันดีไซร์

ให้ชักพระศพรราชา

⁹⁹๑ แรดเรียงเกลิงฤทธิหิมา คู่แรดโสภา

นำหน้าใส่เพลิงคลาไคล

¹⁰⁰๑ รูปสัตว์บรรทุกผ้าไตร คู่เคียงกันไป

มโนมัยคู่กับอาษา

...

¹¹³๑ ฝ่ายพวกโขนหุ่นปูนไป ละक्रमอญไทย

ทั้งจิวแลง้าวลาวยวน

114 ๑ เครื่องเล่นนั้นมีสี่ถั่ววน ครอบสิ้นทุกกระบวน

ระเบงระบาราไป

115 ๑ โขนโรงข้างหนึ่งนั้นไซ้ร เล่นเรื่องท้าวไท

เมื่อไปสู่เมืองลงกา

การขยายความตอนดังกล่าวพยายามอธิบายความสมเหตุสมผลของเหตุการณ์พราหมณ์ ออกบวช อีกทั้งการพรรณนาอารมณ์โศกเศร้าของนางพราหมณีทำให้เนื้อเรื่องมีอารมณ์หลากหลาย มิติ นอกจากนี้รายละเอียดตอนบุรุษสี่คนถวายอาหารแก่ดาบสยังสะท้อนความคิดหรือจินตนาการของผู้แต่งว่า ดาบสเป็นผู้ถือศีลบำเพ็ญมานจึงไม่เบียดเบียนชีวิตของสัตว์และยังชีพอยู่ด้วยพืชธัญญาหาร ผู้ศึกษาจะเปรียบเทียบเหตุการณ์ตอนเกริ่นเรื่องเพื่อให้เห็นเหตุการณ์ที่ขยายความเพิ่ม ดังต่อไปนี้

อรรถกถาชาดก	วิฐุรกลอนสวด
พระเจ้าธัญชัย เป็นพระราชารองเมืองอินทปัตถ มีเมืองอินทปัตถ มีวิฐุรบัตติเป็นอำมาตย์ผู้ถวายอภรรณธรรม	พระเจ้าธัญชัย เป็นพระราชารองเมืองอินทปัตถ มีมเหสีชื่อ นางปทุมวดี จากนั้นบรรยายรายละเอียดของพระเจ้าธัญชัย เมืองอินทปัตถและรายละเอียดของวิฐุรบัตติ
พราหมณ์สี่คนมีสมบัติมากมายแต่อยู่มาวันหนึ่งเกิดเบื่อหน่ายทางโลกจึงออกบวชเป็นดาบส	พราหมณ์สี่คนมีสมบัติมากมายแต่อยู่มาวันหนึ่งเกิดเบื่อหน่ายทางโลกจึงออกบวชเป็นดาบส นางพราหมณีออกตามหาพราหมณ์ทั้งสี่
บุรุษสี่คนถวายอาหารแก่ดาบสแล้วถวายตัวเป็นอุปัฏฐาก เมื่อบุรุษทั้งสี่สิ้นอายุขัยก็ไปเกิดเป็นพระโอรพกุมาร พญานาค พญาครุฑ พระอินทร์	บุรุษสี่คนถวายอาหารแก่ดาบสแล้วทำบุญกรวดน้ำแผ่เมตตา เมื่อบุรุษทั้งสี่สิ้นอายุขัย ก็ไปเกิดเป็นพระโอรพกุมาร พญานาค พญาครุฑ พระอินทร์ ครอบคร้วทำบุญกรวดน้ำให้
	พระเจ้าธัญชัยทำขวัญสมโภชพระโอรพกุมาร
พระเจ้าธัญชัยสวรรคต	พระเจ้าธัญชัยสวรรคต วิฐุรบัตติจัดงานพระเมรุถวาย
พระโอรพกุมารขึ้นครองราชย์	พระโอรพกุมารขึ้นครองราชย์

นางอิรันทิตพบปุณณกัษย์

อรรถกถาชาดกบรรยายเหตุการณ์ว่า นางอิรันทิตเดินทางถึงยอดเขากาฬาคีรีบรรพตแล้วจึงเก็บดอกไม้สำหรับประดับยอดเขาเพื่อเรียกหาผู้ที่จะสามารถเอาหัวใจของวิฐุรบัตติมาได้ ปุณณกัษย์ผ่านทางมาได้ยินเสียงจึงเข้าไปพบนางอิรันทิต ดังข้อความว่า

นางอิรันทตินาคักญญานันท์ เก็บดอกไม้ในหิมวันตประเทศนั้น ที่สมบูรณ์ด้วย
สีและกลิ่น มาประดับยอดบรรพตทั้งสิ้น ให้เป็นคุจพนมแก้วมณี ลาดดอกไม้ที่พื้น
เบื้องบนแห่งบรรพตนั้น

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543:368)

...

ขณะนั้น ปุณณกัณท์เสนาบดี หลานของท้าวเวสวัณมหาราช ผ่นขึ้นม้า
มโนมัยสินธพสูงประมาณ 3 คาวุต เหาะไปสู่ยักษ์สมาคมที่พื้นมโนศิลา เหนือยอด
กาฬาศรีบรรพต

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 369)

วิฐุรกลอนสวดขยายความเพิ่มจากอรรถกถาชาดกว่า นางอิรันทติเดินทางถึงยอดเขา
กาฬาศรีบรรพต แล้วนางอิรันทติจึงเดินชมธรรมชาติตั้งแต่ชมต้นไม้ ชมนก และชมสัตว์ ดังความว่า

247	๑ ชมไม้ไพรีขัฏ	สารพัดมีนานา
	โศกสนแลคณทา	ช้อยมะค่าแลข้านาง
248	๑ ลางสาตมะหาดเหียง	พุ่มเรียงเคียงกับแคคาง
	สำโรงแลโคงกาง	มะสังทรงแลโคกไทร
249	๑ ทรงผลนั้นไม่น้อย	ระย้าย้อยอยู่ไสว
	ฝูงนกวิหคไพรี	ทั้งไก่ฟ้าพญาลอ
250	๑ นกแก้วจับกิ่งแก้ว	กระจาบแจ้วจับจิงจ้อ
	ไก่ฟ้าแฝงมะฝ่อ	โกนจาจอจับกิ่งจันท
251	๑ ชมสัตว์จัตุบาท	ละมั่งมาตผาดผกผัน
	ชะมดและฉม้น	เลียงผาผันแล้วแผ่นโผน
252	๑ กาสรสุกรแกะ	เลียงผาแพะกระโดดโดน
	ชะนอยก็ห้อยโหน	กระจงโจนกระต่ายตาม
253	๑ ชมแล้วก็คลาไคล	ดำเนนในพนาหนาม
	นวลนางผู้โฉมงาม	ถึงเขาแก้วคีรี
254	๑ สูงได้ลิบสองโยชน์	เขาเดียวโดดริมวิถี
	นางเทียวเก็บมาลี	ดอกจำปีแลจำปา

จากนั้นนางอิรันทติตกแต่งยอดเขาด้วยดอกไม้แล้ว จึงร้องเรียกหาผู้ที่นำเอาหัวใจ
วิฐุรบัณฑิตมาได้ ปุณณกัณท์ชมธรรมชาติแล้วผ่านทางนางอิรันทติ เมื่อได้ยินเสียงนางอิรันทติ
ปุณณกัณท์จึงเข้าไปนางอิรันทติ ดังข้อความว่า

268๑ ทรายตกรอกเป็นชอกทาน	ห้วยละหานเป็นหุบหาย
วารินกระสุนธู๋สาย	มัจฉาอยู่รายเรียง
269๑ เพียนทองเหมือนทองพราย	ทั้งกริมกรายเป็นคู่เคียง
นวลจันทร์เป็นนวลเพียง	พระจันทร์แจ่มในอัมพร
270๑ เฟิงผาศิลาลาด	เอี่ยมสะอาดอันบวร
โง่งงำเงื่อมอัมพร	เป็นชะง่อนชะเงื่อมผา
271๑ ลางแห่งเป็นห้องห้อง	เป็นชั้นช่องสวากเว้า
พลอยพลามดุงามเงา	ดูเพริศเพราะพระพรายพริ้น
272๑ ชมพलगทางคลาโคล	ตำเนินในศิลาชัน
ไต้ยีนเสียงแจ่มจันทร์	ร้องเพลงในยอดคีรี

อรรถกถาชาดกบรรยายเหตุการณ์ต่อไปว่า เมื่อทั้งสองพบกันแล้วก็พอใจต่อกันและกัน ปุณณกัษัทยายามจับมือนางอิรันทตี แต่นางอิรันทตีไม่ให้จับ จากนั้นจึงเชิญปุณณกัษัทยไปพบ พญานาคยังเมืองบาดาล ดังข้อความว่า

ปุณณกัษัทยเสนาบดีนั้น ครั้นกล่าวอย่างนั้นแล้วจึงคิดว่า เราจักขึ้นหลังมานี้
นำไปลงเหนืยยอดบรรพต. จึงเหยียดมือออกจับมือนางอิรันทตีนั้น.

ฝ่ายนางอิรันทตีนั้นไม่ให้จับมือตน จับมือปุณณกัษัทยที่เหยียดออกไปเสีย
เอง. แล้วกล่าวว่า ข้าแต่นาย ดิฉันมิใช่คนไร่ที่พึง. พญานาคนามว่า วรุณ เป็นบิดา
ของดิฉัน. พระนางวิมลมาเทวีเป็นมารดาของดิฉัน. มาเกิดท่าน ดิฉันจะพาไปสู่สำนัก
แห่งบิดาของดิฉัน เราทั้งสองจะควรทำมงคลด้วย. ประการใด ท้าวเธอคงตรัสบอก
เนื้อความนั้นแก่ท่านด้วยประการนั้น.

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 370)

วิรุณกลอนสวดขยายความคำพูดโต้ตอบระหว่างปุณณกัษัทยกับนางอิรันทตีในเชิงเกี่ยว
พาราสิ ซึ่งสื่ออารมณ์ความรักของปุณณกัษัทยได้อย่างชัดเจน ดังตัวอย่างข้อความว่า

นางอิรันทตี	ปุณณกัษัทย
286๑ นางว่าอย่าลวมลวน ไม่บังควรระยักษษา เป็นหญิงก็จริงหนา แต่วางศานันสูงทรง	
287๑ ไซ่หญิงที่ชั่วช้า จะเจรจาหล่อให้หลง ยังไม่ได้หัวใจจง จะให้ปลงนั้นฉันใด	
	288๑ ขุนยักษัทยิงโลมเกล้า พระนุชเจ้าอย่าสงสัย ทำไม่แก้หัวใจ อยู่ในเงื่อมมือพี่ยา

นางอิรันทตี	ปุณณกัณฑ์
	289 ๑ อารมณียังกรมเกรียม ร้อนทรวงเรียงดั่งไฟฟ้า แก็ร้อนพีก่อนรา จะเอามาให้อรทัย
290 ๑ นางตอบอสุริน ช่างแต่งลิ้นมาแก้ไข ไพเราะเสนาะใน ช่างพิโรมาเจรจา 291 ๑ จะขึ้นกล้วยไม้ อยู่ถึงในพนา น้องไซรีไซคนป่า ฟังวาจาจะไหลหลง	
	292 ๑ ขุนยักข์ตอบเทวี พี่ไม่ขึ้นกในดง พูดกันเป็นมั่นคง จะให้ได้เหมือนสัญญา 293 ๑ ถึงตัวพี่เป็นยักข์ แต่สูงศักดิ์เป็นหนักหนา รักตัวกลัวเวรรา ไม่มุสาหลวงโลมศรี
294 ๑ นางจิ้งตอไปพลัน ช่างรำพันมาพาที่ รักตัวกลัวเวรี เมื่อตะกี้ให้สัญญา 295 ๑ ว่าจะอาสาไป เอาหัวใจวิธูรมา ไม่ได้เหมือนวาจา มาว่าแอบแอบสลับทัญ	
	296 ๑ ขุนยักข์ตอบวาจา แม่แก้วตาไม่เชื่อใจ โถมยงอย่าสงสัย พระนุชได้มีเมตตา 297 ๑ ขอให้พี่อิงแอบ พอเนื้อแนบก็ลยา มีแรงรับอาสา เอามาให้นางทรมวย 298 ๑ ว่าพลางทำวักขา พระครคว่ากรอรัทัย นางปัดสลัดไป ทำไฉนฉะนี้หนา
299 ๑ นี่หรือว่าทำวัก ทำหาญหักด้วยฤทธา ทุกข้น้องเท่าแผ่นผา ไม่เมตตาที่น่าน้อยใจ	
	300 ๑ ขุนยักข์จึงโลมเล่า นิมนวลเจ้าอย่าหมองไหม้ ทรวงเรียงร้อนคือไฟ ไม่เห็นใจพี่เลยหนา 301 ๑ แหวะหะอูระได้ จะแหวะให้เห็นอุรา รักนุชสุดวิญญา ความสัจจาไม่แพร่งพราย

ผู้ศึกษาจะเปรียบเทียบเหตุการณ์ตอนนางอิรันทตีพบปุณณกัณฑ์ เพื่อให้เห็นเหตุการณ์ที่
ขยายความเพิ่ม ดังต่อไปนี้

อรรถกถาชาดก	วิฐุรกลอนสวด
นางอิรันทตีเก็บดอกไม้	นางอิรันทตีชมธรรมชาติแล้วเก็บดอกไม้
นางอิรันทตีเรียกหาคนช่วย	นางอิรันทตีเรียกหาคนช่วย
ปุณณกัณฑ์พบนางอิรันทตี	ปุณณกัณฑ์ชมธรรมชาติแล้วพบนางอิรันทตี
ปุณณกัณฑ์พยายามจับมือนางอิรันทตี	ปุณณกัณฑ์เกี่ยวนางอิรันทตีแล้วพยายามจับมือ
นางอิรันทตีเชิญปุณณกัณฑ์ไปบาดาล	นางอิรันทตีเชิญปุณณกัณฑ์ไปบาดาล

ปุณณกัณฑ์แต่งงานกับนางอิรันทตี

ในอรรถกถาชาดกบรรยายว่า “ก็แล พระยารุณนาคราช ครั้นตรัสอย่างนี้แล้ว จึงได้พระราชทานนางอิรันทตี ให้แก่ปุณณกัณฑ์. ปุณณกัณฑ์นั้นได้นางอิรันทตีสมปรารถนา ดังนั้นจึงมีจิตยินดี ได้เจรจาปราศรัยกับพระมหาสัตว์เจ้าแล้ว.” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 472)

วิฐุรกลอนสวดขยายความรายละเอียดตอนปุณณกัณฑ์แต่งงานกับนางอิรันทตีตั้งแต่พญานาคจัดเตรียมงานแต่งงานให้ปุณณกัณฑ์กับนางอิรันทตี โดยเริ่มบรรยายตั้งแต่การหาฤกษ์ยาม จัดทำบายศรี ให้อำมาตย์ปลุกโรงพิธี การแต่งตัวเจ้าบ่าว เจ้าสาว เมื่อถึงฤกษ์ยาม พราหมณ์ทำพิธีเบิกบายศรี จุดแว่นเทียนส่งเวียนไปรอบ ดนตรีเล่นประกอบพิธี เมื่อเวียนแว่นเทียนครบเจ็ดรอบจึงดับเทียนแล้วบอกวันไปต้องเจ้าบ่าวเจ้าสาวเจิมหน้าผากแล้วอวยพร ดังตัวอย่างว่า

574 ๑ อำมาตย์รับสั่ง	ออกมาจากรัง
ตั้งใจจำนง	หมายเวรเกณฑ์ไป
ด้วยใจประสงค์	พร้อมด้วยสุริวงค์
พงศ์นาคนาคา	
575 ๑ เร่งรัดจัดกัน	ปลุกโรงด้วยพลัน
สำเร็จโดยตรา	ราชวัตรฉัตรแก้ว
เพริศแพรวเพราตา	เครื่องสูงโสภา
รจนาบวร	
576 ๑ ฝ่ายนางข้างใน	เย็บบายศรีไซรั
เห็นงามอรชร	บายศรีทองบายศรีนาก
หลากหลากบวร	เหล่านาคนิกร
ชักชวนกันทำ	

นอกจากนี้ยังขยายความให้พระอินทร์นำเหล่าเทวดามาช่วยฝ่ายเจ้าบ่าว และชายาทั้งสองของพระอินทร์มาช่วยฝ่ายเจ้าสาว แล้วพร้อมกันอวยพรคู่บ่าวสาว ดังข้อความว่า

597 ๑ เทวาจับแวนเวียน	โบกวันเทียนให้สองรา
ครบถ้วนได้เจ็ดครา	พระโหราดับเทียนชัย
598 ๑ แล้วโบกวันเล่า	ถูกพัศตรเจ้าทั้งสองไท
เฉลิมเจิมพัศตรให้	อวยพรชัยทั้งสองรา
599 ๑ พระอินทร์รินน้ำสังข์	แล้วหล่อหลังรดเกศา
ฝ่ายว่าฝูงเทวา	ต่างต่างมาอวยพรชัย

เมื่อเสร็จพิธีแต่งงาน เจ้าบ่าวเจ้าสาวเข้าสู่เรือนหอ ปุณณกยักษโคมเล่านางอิรันทิตีแล้ว นางอิรันทิตีก็กล่าวโต้ตอบเพื่อรักษาท่าที่ต่อปุณณกยักษ การขยายความดังกล่าวทำให้ผู้ฟังเพลิดเพลิน กับบทกวีแล้วยังแสดงถึงชั้นเชิงปฏิภาณไหวพริบของชายหญิงในสมัยก่อนได้อีกด้วย ดังข้อความว่า

609 ๑ ขุนยักษตอบไปเล่า	ล้นลมเจ้าช่างเจรจา
เมื่อแรกทีอาสา	เจ้าสัญญาไว้อย่างไร
610 ๑ อาสาเจ้าปลื้มจิต	เพียงชีวิตจะบรรลือ
ต้องค้มมาส่งให้	ทำลืมนไปเสียแล้วหนา
611 ๑ นางตอบไปทันที	แรกทำวันนี้จะอาสา
น้องไซ้ได้สัญญา	ความสัจจาไม่ทิ้งเสีย
612 ๑ ถ้าได้ตั้งปรารภนา	ยอมเป็นข้าไม่เป็นเมีย
ว่าจริงไม่ทิ้งเสีย	อันเป็นเมียไม่สัญญา
613 ๑ ยักษ์ว่าเจ้าคารม	ช่างแต่งลมมาเจรจา
เคลือบแฝงแต่งพจนา	ที่ไหนข้าจะรู้ทัน
614 ๑ ว่าพลงท้าวยักษา	ยื่นกรคว่าจับแจ่มจันทร์
อุ้มขึ้นแทนสุวรรณ	นางอิรันทำมารยา
615 ๑ ขุนยักษจึงโถมเล่า	พระนุขเจ้าอย่าสงกา
บุญนางได้สร้างมา	เราสองราจึงพบกัน
616 ๑ ว่าพลงทางอิงแอบ	ประทับแทบถนอมขวัญ
สองสมภิรมย์กัน	เกษมสันต์ทั้งสองรา
617 ๑ สองสมชมเชยชิด	สองสนิทเสน่หา
เริ่งรื่นชื่นวิญญา	ทั้งสองราเกษมสันต์
618 ๑ รื่นเริ่งบันเทิงจิต	แอบแนบชิดเข้าติดพัน
คลึงเกล้าเหย้าหยอกกัน	เกษมสันต์ทั้งสองรา

ผู้ศึกษาจะเปรียบเทียบเหตุการณ์ตอนปุณณกยักษแต่งงานกับนางอิรันทิตี เพื่อให้เห็น เหตุการณ์ที่ขยายความเพิ่ม ดังต่อไปนี้

อรรถกถาชาดก	วิธกรลอนสวด
พญานาคยกนางอิรันทิตีให้ปุณณยกัษ	พญานาคยกนางอิรันทิตีให้ปุณณยกัษ
	พญานาคจัดงานแต่งงานให้ปุณณยกัษกับนางอิรันทิตี
ปุณณยกัษไต่ถามนางอิรันทิตีเป็นภรรยา	ปุณณยกัษไต่ถามนางอิรันทิตีเป็นภรรยา ปุณณยกัษเข้าเรือนหอกับนางอิรันทิตี

นางอิรันทิตีพบท้าวเวสสุวรรณ

เนื้อความในอรรถกถาชาดกกล่าวถึงตอนปุณณยกัษลาท้าวเวสสุวรรณ เพื่อจะไปเอาหัวใจวิธูรบัณฑิต แต่ท้าวเวสสุวรรณไม่ได้ยิน ปุณณยกัษจึงออกมาพร้อมกับเทวดาที่ท้าวเวสสุวรรณอนุญาตให้กลับ แล้วบอกกล่าวเทวดาไว้เป็นพยาน หลังจากนั้นในอรรถกถาชาดกไม่ได้อธิบายเหตุการณ์ต่อจากที่ปุณณยกัษอ้างเทวดาไว้เป็นพยาน ดังข้อความว่า

มีคำถามสอดเข้ามาว่า เพราะเหตุไร ท้าวเวสวัณจึงไม่ทรงได้ยินถ้อยคำของปุณณยกัษ? แก้วว่า เพราะท้าวเวสวัณกำลังตัดสินคดีของเทวบุตร 2 องค์ เรื่องที่พิพาทกันด้วยวิมาน. ปุณณยกัษทราบวาท้าวเธอมีได้ยินถ้อยคำของตน จึงไปยื่นใกล้เทวบุตรผู้ชนะ. ท้าวเวสวัณทรงตัดสินคดีแล้วบังคับเทวบุตรผู้แพ้ให้ลุกขึ้นตรัสกะเทวบุตรผู้ชนะว่า ท่านจงไปอยู่ในวิมานของท่าน. ในขณะที่ท้าวเวสวัณตรัสว่า ท่านจงไปตั้งนั้นนั่นแล. ปุณณยกัษบอกเทวบุตร 2-3 องค์ให้เป็นพยานว่า ท่านทั้งหลายจงทราบว่า พระเจ้าลุงของเราส่งเราไป. แล้วสั่งให้นำม้าสินธพมา ผ่นขึ้นม้าสินธพนั้นเหาะไป โดยนัยที่กล่าวมาแล้วในหนหลัง.

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 378)

วิธกรลอนสวดขยายความเหตุการณ์นางอิรันทิตีพบท้าวเวสสุวรรณ จากตอนปุณณยกัษลาท้าวเวสสุวรรณว่า ปุณณยกัษพานางอิรันทิตีไปหาท้าวเวสสุวรรณเพราะขาดเฝ้าหลายวัน ทั้งสองจึงทูลลาพญานาคและนางวิมาลาแล้วออกเดินทางมายังที่เข้าเฝ้าท้าวเวสสุวรรณ ท้าวเวสสุวรรณเห็นปุณณยกัษจึงโกรธมาก ดังข้อความว่า

⁶⁶⁰ ๑ ปางอิสยมบรมวงศ์   เวสสุวรรณผู้ทรง

มเหล็กขี้เดชา

⁶⁶¹ ๑ เห็นองค์พระราชนัดดา   พานางงามมา

เฝ้าเบื้องบาทบงศ์ทรงธรรม์

⁶⁶² ๑ พระทัยท้าวไทปวนป่วน   พระเนตรแดงฉัน

ดังดวงอาทิตย์ฤทธา

663 ๑ เมื่อแรกมันไม่รำลา   ไปพาใครมา

ราชาพิโรธหลานขวัญ

เมื่อท้าวเวสสุวรรณเห็นนางอิรันทิตีแล้วถึงกับรำพันความงามของนางอิรันทิตีตั้งแต่ผิวหน้า
ผิวเนื้อ รูปทรง เส้นผม แก้ม ใบหู ดวงตา แขน เป็นต้น ดังข้อความว่า

664 ๑ ครั้นเห็นสะใภ้วิไลวัลย์   ทรงโฉมเฉิดฉัน

ผิวพัคตร์เพียงจันทร์วันเพ็ญ

665 ๑ พิศผิวมั่งสั่งปลั่งเปล่ง   ยุคลรัตครัดเคร่ง

เร่พิศเร่ปลั่งนัยนา

666 ๑ สุริวงศ์พงศ์ได้อสุรา   ทรงเบญจกัลยา

นางฟ้าไม่มาเทียมทัน

667 ๑ พระจุไรร้อยเรียงดั่งกัน   ปรากฏเปรียบผลจัน

พระกรรมกรรเจียกงามงอน

668 ๑ พระเนตรดั่งนิลบวร   ขนงดั่งวงศร

พระกรอ่อนดั่งเลขา

ต่อมาท้าวเวสสุวรรณจึงถามเหตุผลที่ปุณณกัษ์ขาดเฝ้า ปุณณกัษ์เล่าเหตุการณ์
ทั้งหมดแก่ท้าวเวสสุวรรณรวมถึงที่อ้างเทวดาไว้เป็นพยานด้วย ท้าวเวสสุวรรณชมไหวพริบของ
ปุณณกัษ์ แล้วจึงกล่าวตักเตือนปุณณกัษ์ไม่ให้ทำอีก ดังข้อความว่า

694 ๑ ตัวเรารู้เท่าใจหลาน   สมคำพยาน

เท็จจริงยังมาปนกัน

695 ๑ ที่นี้เราจะดโทษทัณฑ์   เบื้องหน้าจอมขวัญ

อย่างนี้อย่าทำสืบไป

696 ๑ ถ้าไม่รักตัวกลัวภัย   ชินทำสืบไป

เจ้าไซ้จะม้วยมรณา

เมื่อท้าวเวสสุวรรณตักเตือนปุณณกัษ์แล้วจึงประทานของรับขวัญนางอิรันทิตีผู้เป็น
หลานสะใภ้เพราะเกรงว่าเหล่าเทพเทวาจะนิินทา จากนั้นท้าวเวสสุวรรณจึงอนุญาตให้ปุณณกัษ์
และนางอิรันทิตีกลับวิมานได้พร้อมอวยพรให้ทั้งสองอยู่อย่างมีความสุข ดังข้อความว่า

706 ๑ เวสสุวรรณภูวนาถ   ฟังหลานรักกราช

พระบาทตริกไตร

อันนางคนนี้

เป็นศรีสะใภ้

ครั้นจะไม่ให้

สิ่งไรเล่าหนา

⁷⁰⁷ ๑ ฝ่ายฝูงเทพไท

ชวนกันไยไพ

ดิฉินนินทา

จำจะประทาน

สังการนา

คิดแล้วผ่านฟ้า

ประทานหลานขวัญ

⁷⁰⁸ ๑ แก้วแหวนเงินทอง

เครื่องประดับทั้งผอง

ทุกสิ่งสารพัน

แล้วสั่งบังคับ

จงกลับไปพลัน

ปกป้องครองกัน

เป็นสุขสำราญ

จากนั้นปุณณกัษัจึงพานางอิรันทตีไปชมป่าหิมพานต์ตั้งแต่ชมดอกไม้ ชมปลา ชมสัตว์ และชมนก การขยายความพรรณนาบทชมธรรมชาติช่วยสร้างสุนทรียภาพให้ผู้ฟังรู้สึกเพลิดเพลินไปกับเหตุการณ์ อีกทั้งยังแสดงวรรณศิลป์ของผู้แต่งอีกด้วย ดังตัวอย่างข้อความว่า

⁷¹⁰ ๑ ฝ่ายว่าพญายักษ์

ชวนนุชหุดพัก

ได้ร่มพระไทร

เก็บผลพฤษภา

มาให้ทรามวัย

มะเฟืองมะไฟ

ลำไยลำยอง

⁷¹¹ ๑ เสวยเล่นต่างต่าง

มะปริงมะปราง

มะทรงไทรทอง

ขนุนขนัน

สารพันกายกอง

แล้วชวนนวลน้อง

ชมไพรวัลย์

⁷¹² ๑ ชมนาฬิกา

มีลูกเหมือนคน

ห้อยเรียงเคียงกัน

วิหารเก็บไป

ชมได้เจ็ดวัน

ครั้นพ้นกว่านั้น

ก็น่าเปื่อยไป

ผู้ศึกษาจะเปรียบเทียบเหตุการณ์ตอนนางอิรันทตีพบท้าวเวสสุวรรณ เพื่อให้เห็นเหตุการณ์ที่ขยายความเพิ่ม ดังต่อไปนี้

อรรถกถาชาดก	วิฐุรกลอนสวด
ปุณณกัษัไปส่งวิฐุรบัณฑิตกลับเมือง	ปุณณกัษัไปส่งวิฐุรบัณฑิตกลับเมือง
	ปุณณกัษัพานางอิรันทตีเฝ้าท้าวเวสสุวรรณ
ปุณณกัษักลับวิมาน	ปุณณกัษัพานางอิรันทตีชมป่าหิมพานต์แล้วกลับวิมาน

งานสมโภชวีรบุรุษบั้งทิตและงานพระเมรุของวีรบุรุษบั้งทิต

ในอรรถกถาชาดกบรรยายว่า เมื่อวีรบุรุษบั้งทิตกลับถึงเมือง พระเจ้าธัญชัยจัดงานมหรสพสมโภชตลอดเดือนหนึ่ง ชาวเมืองร่วมกันเฉลิมฉลองงานสมโภช วีรบุรุษบั้งทิตแสดงธรรมและสั่งสอนพระราชากับมหาชนตลอดจนสิ้นอายุขัย ดังข้อความว่า

เมื่อพระราชาดรัส ดั่งนั้นแล้ว พวกพระสนมกำนัลใน พระราชกุมาร พวกพ่อค้า ขาวนา พราหมณาจารย์ พวกกรรมช้าง กรมราชของครักษ์ กรมม้า กรมรถ กรมเดินเท้า และชาวชนบท ขาวนิคมทุกหมู่เหล่า ที่พระราชาทรงบังคับแล้ว พร้อมกันสั่งมหาชนให้ ปลดปล่อยสัตว์จากเครื่องผูกและที่ขัง จัดแจงบรรณาการมีประการต่างๆ ส่งข้าวและน้ำ กับเครื่องบรรณาการเป็นอันมากไปถวายบั้งทิต ชนเป็นอันมาก เมื่อบั้งทิตมาแล้ว ได้เห็นบั้งทิตก็มีใจเลื่อมใส เมื่อบั้งทิตมาถึงแล้ว ก็พากันยกผ้าขาวโหม่งขึ้น ด้วยความยินดีปราโมทย์ เป็นที่ยิ่ง ด้วยประการฉะนี้แล.

ได้มีงานมหรสพสมโภช ตลอดกาลล่วงไปเดือนหนึ่ง จึงสำเร็จเสร็จสิ้น พระมหาสัตว์แสดงธรรมแก่มหาชน สั่งสอนพระราชากับมหาชน เหมือนกับว่าบำเพ็ญพุทธกิจให้สำเร็จ บำเพ็ญบุญมีทานเป็นต้น และรักษาอุโบสถกรรม ตั้งอยู่ตลอดอายุ เมื่อสิ้นอายุได้มีสวรรค์ เป็นที่ไปเบื้องหน้า. ชนชาวกรุงรัฐทั้งหมด ตั้งตั้งแต่พระราชาทั้งอยู่ในโอวาทของพระมหาสัตว์ พากันรักษาศีล บำเพ็ญบุญมีทานเป็นต้น บำเพ็ญทางสวรรค์ให้บริบูรณ์ ครั้นสิ้นอายุแล้ว ได้ไปตามกรรมของตนนั้นแล.

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 482)

วีรบุรุษบั้งทิตขยายความเพิ่มเติมรายละเอียดตอนงานสมโภชวีรบุรุษบั้งทิตว่า พระเจ้าธัญชัยจัดเตรียมงานสมโภชวีรบุรุษบั้งทิตตั้งแต่การหาฤกษ์ การจัดบายศรีสำหรับทำขวัญ พิธีทำขวัญ จากนั้นจึงบรรยายการเล่นมหรสพ ดังตัวอย่างข้อความว่า

804 ๑ คิดแล้วสั่งในมนตรี	ทั้งเสนีตามกระบวน
บอกกันให้ถึถ้วน	ตามค่านวณบุราณกาล
805 ๑ สมโภชเจ้าจอมปราชัญ	จงแต่งราชสถาน
เครื่องเล่นทุกประการ	ปลูกโรงราชพิธี
806 ๑ บาทหมายรายกันไป	เมืองใหญ่น้อยบุรี
เร็วรัตไปบัดนี้	ขุนเสนีจงแต่งการ
807 ๑ บัดนั้นขุนเสนา	รับชงคาแล้วกราบกราน
คมลาพระภูบาล	ไปคิดอ่านพร้อมเพรียงกัน
808 ๑ หมายถึงไปทุกหมู่	ให้เขารู้ทุกเขตชั้นข้า

เครื่องเล่นสั้นทั้งนั้น	ทั้งราชวัตรฉัตรทอง
809 ๑ จัดแจงเสร็จสรรพแล้ว	จึงคลาดแคล้วทูลฉลอง
การงานสั้นทั้งผอง	พร้อมเสร็จแล้วพระราช

นอกจากนี้วีรกรกลอนสวดขยายความเหตุการณ์วีรบุรุษบัตินิตสินอายุขัยว่า พระเจ้าธัญชัย จัดงานพระเมรุวีรบุรุษบัตินิต โดยบรรยายให้รายละเอียดตั้งแต่เครื่องประกอบยศ เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน กระบวนแห่ รูปสัตว์หิมพานต์ รถพระโกศ พร้อมด้วยการละเล่นมหรสพ พิธีการถวายพระเพลิง แล้ว บรรจุพระอัฐิ มีสมโภชเจ็ดวัน เมื่อครบเจ็ดวันแล้วจึงทำบุญ อุทิศถวาย ดังตัวอย่างข้อความว่า

865 ๑ โกรพราชา	ครั้นคลายโศกา
ท้าวตรัสบัดดล	ให้ปลุกเมรุทอง
เรื่องรองโสภณ	โกศแก้วโกลม
ใส่ศพเสกดา	
866 ๑ ราชวัตรฉัตรชัย	จงเที่ยวไสว
รายรอบเมรุมา	ล้วนทองแกมแก้ว
เพริศแพรวพรายดา	เมรุแทรกโสภา
งามงามตามกัน	
867 ๑ แต่งเครื่องพระศพ	สารพันมีครบ
ทุกสิ่งทุกอัน	การในโลภีย์
ไม่มีใครจะทัน	ตั้งวิมานเมืองสวรรค์
ในชั้นดั่งสา	

การขยายความดังกล่าวต้องการเน้นย้ำให้เห็นถึงสถานะความพิเศษของวีรบุรุษบัตินิต อีกทั้ง ยังแสดงให้เห็นประเพณีศพในราชสำนัก ซึ่งจะกล่าวถึงไว้ในบทถัดไป ผู้ศึกษาจะเปรียบเทียบเหตุการณ์ ตอนงานพระเมรุวีรบุรุษบัตินิต เพื่อให้เห็นเหตุการณ์ที่ขยายความเพิ่ม ดังนี้

อรรถกถาชาดก	วีรกรกลอนสวด
พระเจ้าธัญชัยและชาวเมืองจัดมหรสพสมโภช วีรบุรุษบัตินิต	พระเจ้าธัญชัยจัดทำขบวนมหรสพสมโภชวีร บุรุษบัตินิต
วีรบุรุษบัตินิตสินอายุขัย	วีรบุรุษบัตินิตสินอายุขัย พระเจ้าธัญชัยจัดงานพระเมรุวีรบุรุษบัตินิต

จากการศึกษาพบว่า วิธึรกลอนสวดขยายความเหตุการณ์ 2 ลักษณะคือการขยายความเหตุการณ์โดยยกเอาประเพณีและพิธีกรรมในสังคมไทยมาอธิบาย เช่น ประเพณีทำขวัญ ประเพณีแต่งงาน ประเพณีงานศพ เพื่อสร้างความคุ้นเคยแก่ผู้ฟัง ทำให้ผู้ฟังคล้อยตามเหตุการณ์ในเรื่อง

นอกจากนี้วิธึรกลอนสวดเลือดยังขยายความเหตุการณ์โดยสอดแทรกขนบวรรณกรรมร้อยกรองไทย เช่น บทชมธรรมชาติของนางอิรันทีกับปุลณกยักร์ บทชมป่าหิมพานต์ ในเหตุการณ์แต่ละตอนเพื่อแสดงความสามารถทางวรรณศิลป์ของผู้แต่งและสร้างสุนทรียภาพให้กับผู้ฟัง

การละความ

การละความคือ การลดเหตุการณ์ หรือรายละเอียดของเหตุการณ์ในอรรถกถาชาดกตอนใดตอนหนึ่งที่ไม่สำคัญต่อเนื้อเรื่องวิธึรกลอนสวดหรือตอนที่ผู้ฟังไม่คุ้นเคย เพื่อกระชับเนื้อเรื่องตัวอย่างเช่น ตอนราชวงศ์ธรรมในอรรถกถาชาดกใช้คาถาภาษาบาลีอธิบายคำสอนจำนวน 13 บท แต่วิธึรกลอนสวดกล่าวถึงเฉพาะบางคำสอน แสดงให้เห็นได้ว่า ในวิธึรกลอนสวดไม่เน้นคำสอนแต่ต้องการเน้นเนื้อเรื่องมากกว่า ในวิธึรกลอนสวดละความ 3 ตอน ได้แก่ ฆราวาสธรรมปัญหา ราชวงศ์ธรรมและวิธึรบัณฑิตออกจากเมืองอินทปัตต์ แต่ละตอนมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ฆราวาสปัญหา

วิธึรกลอนสวดละเนื้อความเรื่อง ฆราวาสธรรมปัญหา ที่กล่าวในตอนวิธึรบัณฑิตตอบปัญหาแก่พระเจ้าธัญชัยเรื่องการครองเรือน ใจความว่าผู้ครองเรือนไม่ควรคบหญิงสาธารณะเป็นภริยา ไม่ควรบริโภคอาหารรสอร่อยแต่เพียงผู้เดียว ไม่ควรข้องเกี่ยวกับเรื่องต่ำทรามอันทำให้โลกปั่นป่วน พึงมีศีลบริบูรณ์ ไม่ประมาท เฉลียวฉลาด วางตนอ่อนน้อมถ่อมตัว ซึมขมยินดี โอบอ้อมอารีย์ พึงบริจาคทานด้วยความกรุณา รู้จักช่วยเหลือสงเคราะห์สมณชีพราหมณ์ ฝึกฝนธรรมะ ใฝ่รู้สิ่งที่ควรรู้ ใต้อถามสิ่งที่ควรถาม ไกล่ชิดสนิทสนมกับผู้ทรงศีลด้วยความยำเกรง ดังข้อความว่า

วิธึรบัณฑิตผู้มีคิตี มีความเพียร มีปัญญาเห็นอรรถธรรมอันสุขุม กำหนดรู้ธรรมทั้งปวง ได้กราบทูลพระราชาในโรงธรรมสถานนั้นว่า

ผู้ครองเรือนไม่ควรคบหญิงสาธารณะเป็นภริยา. ไม่ควรบริโภคอาหารมีรสอร่อยแต่ผู้เดียว ไม่ควรข้องเสพถ้อยคำอันให้ติดอยู่ในโลก ไม่ให้สวรรค์และนิพพาน เพราะถ้อยคำเช่นนั้น ไม่ทำให้ปัญญาเจริญได้เลย. ผู้ครองเรือนพึงเป็นผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยวัตร ไม่ประมาท มีปัญญาเครื่องสอดส่องเหตุผล มีความประพฤติถ่อมตน ไม่พึงเป็นคนตระหนี่เหนียวแน่น เป็นผู้สงบเสงี่ยม มีวาจาน่าคบเป็นสหาย อ่อนโยน. ผู้ครองเรือนพึงเป็นผู้สงเคราะห์มิตร จำแนกแจกทาน รู้จักจัดทำ พึงบำรุงสมณพราหมณ์ด้วยข้าวน้ำทุกเมื่อ. ผู้ครองเรือนพึงเป็นผู้ใคร่

อาจองค์ให้เหมือนราชา

⁴²³๑ นุ่มห่มให้สมกายา คอยรับขงคา

ทูลอย่าได้เลื่อนลามปาม

⁴²⁴๑ เฝ้าท้าวเนตรเจ้าอย่าลาม แลlobนางงาม

ที่ตามเสด็จท้าวไท

ผู้ศึกษาจะเปรียบเทียบคำสอนราชวสีธรรมในอรรถกถาชาดกโดยแบ่งตามคำแปลของ
คาถาแต่ละบทกับคำสอนราชวสีธรรมวิฐกรลอนสวด ดังนี้

อรรถกถาชาดก	วิฐกรลอนสวด
วิฐรบัณฑิตสอนบุตรเรื่อง ราชวสีธรรม ทั้งข้อ ปฏิบัติต่อตัวเอง ต่อผู้อื่น และต่อพระราชา	วิฐรบัณฑิตสอนบุตรเรื่อง ราชวสีธรรม เน้น เฉพาะข้อปฏิบัติต่อพระราชา

วิฐรบัณฑิตออกจากเมืองอินทปัตถ์

ในอรรถกถาชาดก เมื่อครบสามวันตามที่วิฐรบัณฑิตให้สัญญา กับปุณณกัษั วิฐรบัณฑิต
ทูลลาพระเจ้าธัญชัย วิฐรบัณฑิตจึงทูลสอนพระเจ้าธัญชัย จากนั้นสั่งสอนชาวเมือง ดังความว่า

พระมหาสัตว์ได้สดับดังนั้น จึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ พระ
ราชอัธยาศัยเห็นปานนี้ มิบังควรแก่พระองค์เลย ดังนี้แล้ว กล่าวคาถาว่า

ขอได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท อย่าทรงตั้งพระราชหฤทัยไว้ในอธรรมเลย ขอจง
ทรงประกอบพระองค์ไว้ในอรรถและในธรรมเถิด กรรมอันเป็นอกุศล ไม่ประเสริฐ
บัณฑิตติเตียนว่า ผู้ทำกรรมอันเป็นอกุศล พึงเข้าถึงนรกในภายหลัง นี้มิใช่ธรรมเลย
ไม่เข้าถึงกิจที่ควรทำ ข้าแต่พระจอมประชาชน ธรรมดว่า นายผู้เป็นใหญ่ของทาส
จะทุบตีก็ได้ จะเผาก็ได้ จะฆ่าเสียก็ได้ ข้าพระองค์ไม่มีความโกรธเลย และข้า
พระองค์ขอกราบทูลลาไป.

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 326)

...

พระมหาสัตว์ได้สั่งสอนชาวพระนครเหล่านั้นว่า พวกท่านอย่าคิดวิตกไปเลย
สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สรรีระไม่ยั่งยืน สมมติธรรมอันไดนามว่า ยศ ย่อมมีความวิบัติ
เป็นที่สุด อนึ่ง ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้ไม่ประมาทในบุญกุศล มีทานเป็นต้น

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 433)

แต่ในวิธูรกลอนสวดบรรยายเพียงว่า ชาวเมืองร้องให้คร่ำครวญเสียใจที่วิธูรบัณฑิตต้องจากเมืองไป จากนั้นปุณณกัษฎ์ผู้วิธูรบัณฑิตไว้กับหางม้า แล้วจากเมืองไป พระเจ้าธัญชัยทรงเสร์้าสลดพระทัยเป็นอย่างมาก ชาวเมืองต่างก็ร้องให้เสียใจเป็นอย่างยิ่ง ดังข้อความว่า

440 ๑ ส่วนว่ามานพนั้น	ถ้วนสามวันตามสัญญา
จึงพาเจ้าปราชญ์	จากปราสาทอันรูจี
441 ๑ ลูกเมียแลข้าไท	ร่ำร้องให้อยู่ยังมี
เสนาแลมนตรี	ทั้งบุรีราชประชา
442 ๑ ขวนกัษฎ์ร่ำร้องไห้	ลูกเมียไซ้ร้ตามผ่านฟ้า
บางคนร้องถามมา	ท่านจะพาไปแห่งไร
443 ๑ มานพเหลียวหลังมา	เห็นประชาติดตามไป
จึงพาภวนัย	ลัดแล้งไปนอกพารา
444 ๑ ครั้นถึงมโนมัย	คิดหมายใจของยักษา
จะเอาเจ้าปราชญ์มา	ผูกหางม้าพาเหาะไป

อรรถกถาชาดกบรรยายเหตุการณ์ต่อมาว่า ปุณณกัษฎ์พยายามฆ่าวิธูรบัณฑิตหลายวิธี เช่น เนรมิตเป็นสัตว์ร้ายขู่ บันดาลพายุให้พัดทำลายวิธูรบัณฑิต เขย่าพื้นดินหรือทำเสียงสนั่นหวั่นไหว ขู่ สูดทำยจิงลงมือขว้างวิธูรบัณฑิตไปในอากาศและเหวลิ้ง แต่วิธูรบัณฑิตรอดตายมาได้เพราะบารมีตัวอย่างข้อความว่า

ลำดับนั้น ปุณณกัษฎ์จึงพักพระมหาสัตว์ไว้บนยอดบรรพตนั้นแหละ เขย่าบรรพตให้ไหวไปมา ดุจช้างเขย่าต้นแป้ง ฉะนั้น. ถึงอย่างนั้น ก็ไม่อาจทำพระมหาสัตว์ให้เคลื่อนจากที่ยืน แม้ประมาณเท่าเส้นผมได้. ขณะนั้นจึงชำแรกเข้าไปภายในแห่งบรรพต ร้องขึ้นด้วยเสียงอันดังทำแผ่นดินและนภากาศ ให้มีเสียงกึกก้องสนั่นหวั่นไหว เป็นอันเดียวกัน ด้วยหมายใจว่า จักฆ่าแหละหทัยของพระมหาสัตว์ให้ตาย ด้วยความสะดุ้งหวาดเสียวแต่เสียง ถึงทำอาการอย่างนั้น เหตุทำให้กลัวแม้เพียงแต่ ความแสดงชนก็มีได้มีแก่พระมหาสัตว์.

แท้จริง พระมหาสัตว์ย่อมทราบว่ที่แปลงเพศเป็นยักษ์เป็นราชสีห์ เป็นช้าง และเป็นพระยานาคมาก็ดี ทำให้ลมพัดและเขย่าบรรพตก็ดี ชำแรกเข้าไปยังภายในบรรพต แล้วแปลงสีหนาทก็ดี คือมาณพนั้นเอง หาเป็นคนอื่นไม่.

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 442)

ในวิธีก่อนสวดบรรยายเหตุการณ์ว่า ปุณณกัณฑ์พยายามสังหารวิธูรบัณฑิตหลายวิธี เช่น ปุณณกัณฑ์ผูกวิธูรบัณฑิตกับหางม้าแล้ว เหวี่ยงไปกระทบภูเขาหรือลมกรด เหวี่ยงไปในอากาศ เหวี่ยงลงไปในเหวลึก แต่วิธูรบัณฑิตรอดตายมาได้ด้วยเดชะบารมี ดังข้อความว่า

450 ๑ ฝ่ายว่าปุณณพัยกัณฑ์	เพื่อนจึงชักอาชา
รีเร็วดังลมพา	ทำวักขาคิดในใจ
451 ๑ คิดว่าโพธิสัตว์	ม้าเหวี่ยงฟัดจะตัมชะย
จะแหะเอาดวงใจ	ลงไปให้เจ้าบาดาล
452 ๑ คิดแล้วเหาะริบมา	ถึงภูผาขอบจักรวาล
เดชะพระสมภาร	พระภูบาลไม่มรณา
453 ๑ อาชาพาฤทธิไตร	สะเทือนไปทั่วทิศา
ร้องไปในเวหา	ดังสุธาจะทำลาย
454 ๑ พระเมรุก็หวั่นไหว	เทพไทไม่สบาย
แลเห็นพระฤศาย	ผูกหางม้าอาชานัย
455 ๑ อินทร์พรหมยมเรศ	เห็นสังเวชแก่ท้าวไท
จะช่วยก็ไม่ได้	กลัวฤทธิไตรพญามาร
456 ๑ ขุนยักข์ชักอาชา	เหวี่ยงภูผาจักรวาล
เห็นท้าวไม่วายปราณ	เหาะขึ้นไปในลมกรด
457 ๑ เดชะพระบารมี	พระชินสีห์ผู้ทรงยศ
ไม่ทุกข์ซึ่งลมกรด	พัดเป็นช่องไม่ต้ององค์
458 ๑ นพัยกัณฑ์อสุรี	เร่งพาชีไปโดยจง
ม้ามิงอันยั้งยง	ติดขบกัดฟัดท้าวไท
459 ๑ เหน็ดเหน้อยมิใช่น้อย	เสไทยยลงหลามไหล
ชักม้ากลับลงไป	ถึงแผ่นดินบัดเดียววล

ผู้ศึกษาจะเปรียบเทียบเหตุการณ์ตอนวิธูรบัณฑิตออกจากเมืองอินทปัตถ์ เพื่อให้เห็น เหตุการณ์ที่ละความไว้ดังนี้

อรรถกถาชาดก	วิธูรกลอนสวด
วิธูรบัณฑิตสอนพระเจ้าธัญชัยและชาวเมือง	
ปุณณกัณฑ์พาวิธูรบัณฑิตออกจากเมือง	ปุณณกัณฑ์พาวิธูรบัณฑิตออกจากเมือง
พระเจ้าธัญชัยและชาวเมืองเสียใจ	พระเจ้าธัญชัยและชาวเมืองเสียใจ
ปุณณกัณฑ์ชูวิธูรบัณฑิตด้วยรูป สัมผัสและเสียงต่าง ๆ	ปุณณกัณฑ์ผูกวิธูรบัณฑิตกับหางม้าแล้ว

อรรถกถาชาดก	วิฐุรกลอนสวด
	เหวี่ยงไปกระทบภูเขาและลมกรด
ปุณณยกัษขว้างวิฐุรบัตติตไปใในอากาศและเหวลีก	ปุณณยกัษขว้างวิฐุรบัตติตไปใในอากาศ และเหวลีก

การเปลี่ยนความ

การเปลี่ยนความคือ การเปลี่ยนคำอธิบาย วิธีการหรือบทบาทของตัวละครในเหตุการณ์ตอนใดตอนหนึ่งของวิฐุรกลอนสวด เพื่อสร้างความคุ้นเคยและให้เหตุผลแก่ผู้ฟัง ตัวอย่างการเปลี่ยนความในวิฐุรกลอนสวด เช่น อรรถกถาชาดกบรรยายว่า พญานาคใช้นางอิรันทตีไปหาหัวใจวิฐุรบัตติต แต่ในกลอนสวดบรรยายว่า นางอิรันทตีอาสาพญานาคด้วยตัวเอง แสดงให้เห็นว่า ผู้แต่งอาจต้องการสื่อถึงค่านิยมของสังคมไทยเรื่อง ความกตัญญู ที่นางอิรันทตีแสดงต่อพญานาค

ในวิฐุรกลอนสวดเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของเหตุการณ์หลายตอน แต่ผู้ศึกษาจะยกตัวอย่างประกอบจำนวน 6 ตัวอย่างได้แก่ วิฐุรบัตติตตัดสินสีลห้า นางอิรันทตีอาสาพญานาค ปุณณยกัษพนันสกาพระเจ้าธัญชัย สารุนรธรรม 4 วิฐุรบัตติตแสดงธรรมแก่นาค พระเจ้าธัญชัยฝัน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

วิฐุรบัตติตตัดสินสีลห้า

ในอรรถกถาชาดก วิฐุรบัตติตตัดสินสีลห้าให้แก่พญานาค พญาครุฑ พระเจ้าธัญชัยและพระอินทร์โดยยกเหตุผลของทั้งสี่มาพิจารณาแล้วจึงตัดสินว่า สีลเสมอกัน ความว่า

พระมหาสัตว์ได้สดับพระกระแสรับสั่งของพระราชาทั้ง 4 พระองค์แล้วกล่าวคาถานี้ว่า พระกระแสรับสั่งทั้งปวงนี้ เป็นสุภาษิตทั้งหมด แท้จริงพระกระแสรับสั่งเหล่านี้ จะเป็นทุกภาษิตเพียงเล็กน้อยหามิได้. คุณธรรม 4 ประการนี้ตั้งมั่นอยู่ในรชนใด เป็นดังกำเกวียนที่รวมกันอยู่ ที่คุมเกวียน. บัตติตเรียกรชนผู้ประกอบพร้อมด้วยธรรม 4 ประการนั้นแล้ว เป็นผู้สงบในโลก. พระมหาสัตว์ได้ทำสีลของพระราชาทั้ง 4 พระองค์ให้มีคุณสมบัติเสมอกันทีเดียว อย่างนี้.

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 360)

วิฐุรกลอนสวดเปลี่ยนความดังกล่าวเป็นวิฐุรบัตติตตัดสินโดยอ้างอิงจากคาถาบาลีที่พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาเรื่อง อานิสงส์ของการรักษาสีลว่าจะนำไปสู่พระนิพพานและสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เกิดชาติหน้าก็จะเกิดในตระกูลที่ดี แล้วจึงตัดสินว่าสีลของทั้งสี่พระองค์เสมอกันดังความว่า

¹⁷²๑ พระเจ้าเทศนาไว้

ว่าผู้ใดในโลกี้

จำสีลพระชินสีห์

ถือพระไตรสรณาคม

173 ๑ เข้านั่งบำเพ็ญฌาน	ศีลห้าประการเป็นอารมณ์
เดชศีลอุดม	ได้บรมมรรคญาณ
174 ๑ ผู้นั้นครั้นดับจิต	สิ้นชีวิตจากสงสาร
ได้ไปพระนิพพาน	แสนสำราญเป็นสุขา
175 ๑ อยู่ว่าแต่มนุษย์	ถึงนาคครุฑเทวดา
ผีเสื้อแลยกษา	วิทยาแลคนธรรพ์
176 ๑ คชสารแลราชสีห์	ฝูงสัตว์ที่ในไพรสมถ์
มีจิตคิดผูกพัน	หมั่นในศิลปศาสตร์
177 ๑ ผู้นั้นครั้นตายไป	พิลาลัยจากโลกา
ไปเกิดในตึงสา	มีนางฟ้าเป็นบริวาร
178 ๑ มีทิพยสมบัติ	ล้วนเนาวิตรันซ์ชวาล
จตุจากพิมาน	ลงมาเกิดในโลกา
179 ๑ จะเกิดในตระกูล	บริบูรณ์ด้วยโภค
รูปร่างก็โสภ	งามยิ่งกว่าประชาชน

ผู้ศึกษาจะเปรียบเทียบเหตุการณ์ตอนวิรูบบัณฑิตตัดสินศัลห่าเพื่อให้เห็น ความเปลี่ยนแปลงของเนื้อความดังนี้

อรรถกถาชาดก	วิรูกลอนสวด
วิรูบบัณฑิตกล่าวถึงคุณธรรมของพระราชาทั้งสี่	วิรูบบัณฑิตกล่าวถึงอานิสงส์ของการรักษาศีล
วิรูบบัณฑิตตัดสินว่าศีลทั้งสี่เสมอกัน	วิรูบบัณฑิตตัดสินว่า ศีลของทั้งสี่เสมอกัน

นางอิรันทืออาสาพญานาค

ในอรรถกถาชาดกบรรยายว่า นางวิมาลาต้องการหัวใจวิรูบบัณฑิต ทำให้พญานาคทุกขใจมาก เมื่อนางอิรันทือมาเข้าเฝ้าจึงถามเรื่องความทุกขใจ พญานาคเล่าว่า นางวิมาลาต้องการหัวใจวิรูบบัณฑิต จากนั้นพญานาคใช้ให้นางอิรันทือไปหาผู้ที่จะนำหัวใจวิรูบบัณฑิต ดังข้อความว่า

ลำดับนั้นพญานาคราชจึงตรัสกะเธอว่า ดูก่อนลูกหญิง บุคคลผู้สามารถเพื่อจะนำ วิรูบบัณฑิตมาในสำนักของเราได้ก็ไม่มี. เจ้าจงให้ชีวิตแก่มารดาเถิด จงไปแสวงหาภัสตาผู้สามารถนำ ดวงหทัยของวิรูบบัณฑิตมาให้ได้.

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 367)

วิรูกลอนสวดเปลี่ยนความว่า นางอิรันทืออาสาไปเอาหัวใจวิรูบบัณฑิตมาให้นางวิมาลา พญานาคถามนางอิรันทือว่าจะทำอย่างไร นางอิรันทือตอบว่า จะขอเป็นข้ารับใช้ผู้ที่สามารถเอาหัวใจ

วิธรรบับบตีตไต้ จากนันนางอิรันทตีเข้าพบนางวิมาลา นางวิมาลาจึงอวยพรและเตื่อนนางอิรันทตีให้
ระมัดระวังตัว ดังข้อความว่า

230 ๑ นิ่งเสี่ยจะตายเปล่า	คิดแล้วเจ้าทูลบิตร
จะอาสาพระภุธร	ไปเอาใจพระวิธรร
231 ๑ บิดาจึงตรัสถาม	แม่โถมงามบริบูรณ
ดวงใจพระวิธรร	ทำไฉนจะไต้มา
232 ๑ พระวิธรรบับบตีต	สุราฤทธิเชารักษา
เวรผลัดอยู่ฮัดตา	จะเอามาไต้ฉันไต้
233 ๑ นางทูลตอบบิตุเรศ	ลูกทุเรศจากเวียงชัย
คนเตียวเที่ยวถามไป	ไต้รับไต้เป็นฮ้าเขา
234 ๑ แทนคุณพระชนนี	ให้ชีวีพระแม่เจ้า
ชนนินเป็นป็นเกล้า	บรเรทาไต้กพระโรครหาย

ผู้ศึกษาจะเปรียบเทียบเหตุการณ์ตอนนางอิรันทตีอาสาพญานาค เพื่อให้เห็นความ
เปลี่ยนแปลงของเนื้อความดังนี้

อรรธกถาชาตก	วิธรรกลอนสวด
พญานาคไ้ใช้นางอิรันทตีไปเอาหัวใจวิธรรบับบตีต	นางอิรันทตีอาสาไปเอาหัวใจวิธรรบับบตีต

ปุณณกัยกษพันนสกาพระเจ้าธัญชัย

ตอนปุณณกัยกษพันนสกาพระเจ้าธัญชัยเปลี่ยนความเหตุการณ์ย่อย 3 เหตุการณ์ ไต้แก่
ปุณณกัยกษแสดงแก้วมณีวิเศษ ปุณณกัยกษเล่นสกากับพระเจ้าธัญชัย ปุณณกัยกษถามวิธรรบับบตีต
เรื่อง ญาตี ซึ่งมียายละเอียดตั้งต่อไปนี้

1. ตอนปุณณกัยกษแสดงแก้วมณีวิเศษ ในอรรธกถาชาตกบรรยายว่า ปุณณกัยกษไ้
แก้ววิเศษและม้าวิเศษเป็นสินพันนสกาเสนอพระเจ้าธัญชัย หากพระเจ้าธัญชัยชนะจะไต้แก้วมณี
และม้าวิเศษ จากนั้นปุณณกัยกษจึงแสดงอานุภาพของแก้วมณีวิเศษที่ให้ผู้ถือครองสามารถเห็นสิ่ง
ที่ปรารถนาจะเห็นไต้ทั่วจักรวาล เช่น สวรรค์แต่ละชั้น ป่าทิมพานต์ แผ่นดินและแผ่นน้ำ โลกมนุษย์ทั้ง
สี่ทวีป

อรรธกถาชาตกให้รายละเอียดสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เช่น พุ่มไม้ แผ่นหินและเนินหินในสวน
สวรรค์ทั้งสี่ เวชยันตปราสาท สุธรรมเทวสภา ต้นปาริฉัตร กัลปพฤกษ์ เหล่านางเทพกัญญา และ
ช้างเอราวัณ ปราสาท ในดาวดึงส์ สระโบกขรณีประกอบไปด้วยดอกบัว ดังตัวอย่างข้อความในอรรธ
กถาชาตกความว่า

พระองค์จึงทอพระเนตร ดูอานูภาพแห่งแก้วมณี ดังนี้แล้ว. เมื่อจะประกาศ
อานูภาพแห่งแก้วมณีนั้น จึงกล่าวคาถาว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้สูงสุดในทวีป ขอพระองค์จงทอพระเนตร ดูแก้วมณีของ
ข้าพระองค์นี้. รูปหญิงและรูปชาย รูปเนื้อและรูปนภมิใช่น้อย ย่อมปรากฏอยู่ใน
แก้วมณีนี้. หมู่นเนื้อและหมูนกต่างชนิด ย่อมปรากฏอยู่ในแก้วมณีนี้. พญานาคและ
พญาครุฑก็ปรากฏอยู่ในแก้วมณีนี้. เชิญพระองค์ทอพระเนตร สิ่งที่น่าอัศจรรย์
อันธรรมชาติสร้างสรรค์ไว้ในแก้วมณีนี้ พระเจ้าข้า.

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 385)

วิธกรลอนสวดพรรณนาความวิเศษของแก้วมณีให้เห็นภาพรวมของภูมิจักรวาล เช่น เขา
พระสุเมรุ พระจันทร์ พระอาทิตย์ ราหู แต่ไม่ได้เน้นให้รายละเอียดอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นพิเศษ ดัง
ข้อความว่า

336 ๑ ว่าแล้วขุนยักษา	หทัยจินดามาด้วยดี
ชูขึ้นให้จักรี	ดูมณีก่อนเถิดรา
337 ๑ โนน่นะเมรุมาศ	สูงสะอาดว่ายเวหา
วิมานเทวดา	ตามเหลี่ยมผาซับซ้อนกัน
338 ๑ พระจันทร์พระอาทิตย์	อันทรงฤทธิ์ในสวรรค์
ราหูเที่ยวผายผัน	ตามช่องชั้นเหลี่ยมสิ่งขร
339 ๑ หักกัณฐ์วินันต	ทั้งหมูนกบินสลอน
อิสินธรรยคุณธร	เขาซับซ้อนมากคณนา
340 ๑ ชั้นพรหมแลชั้นอินทร์	แลเห็นสิ้นในจินดา
เห็นแถวพระคงคา	ทั้งเห็นป่าพระหิมพานต์
341 ๑ เห็นสระโบกขรณี	บุศมาลีปทุมมालย์
เห็นสิ้นสี่จักรวาล	ทุกสถานเห็นเหมือนกัน
342 ๑ พิศกันแต่หน้าคน	หน้าพิกลเห็นขันขัน
สามเหลี่ยมวงพระจันทร์	ต่างต่างกันทุกพารา

2. ตอนปุณณกัษ์เล่นสกากับพระเจ้าธัญชัย ในอรรถกถาชาดกบรรยายว่า
ปุณณกัษ์ตกลงจะเล่นสกากับพระเจ้าธัญชัย หากปุณณกัษ์ชนะ พระเจ้าธัญชัยจะยกสมบัติ
ทั้งหมดให้ ยกเว้นพระเจ้าธัญชัย พระมเหสี และเสวตฉัตร จากนั้นปุณณกัษ์จึงเริ่มเล่นสกากับ
พระเจ้าธัญชัย พระเจ้าธัญชัยทอดลูกบาศก์โดยมีเทพธิดาช่วย ปุณณกัษ์สงสัยพระเจ้าธัญชัยจึง

ตรวจดูพบว่ามีเทพธิดาช่วยเล่นสกา ปุณณกยักร์จึงไล่เทพธิดาไป พระเจ้าธัญชัยจึงแพ้สกาแก่ ปุณณกยักร์ ดั่งข้อความในอรรถกถาชาดกว่า

ฝ่ายปุณณกยักร์ได้กราบทูลว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า ขอพระองค์ทรงทอดสกา เร็วๆ. ลูกบาศก์สกาทั้งหลายจัดเป็น 24 ลูก มีชื่อว่า มาลี สาวดี พหุลี และสันติ ภัทรเป็นต้น. ในลูกบาศก์สกาเหล่านั้น ขอพระองค์ทรงถือลูกบาศก์ลูกที่ชอบ พระทัยของพระองค์เถิด. พระราชาตรัสว่า ดีละ แล้วทรงถือเอาลูกบาศก์ที่ชื่อว่า พหุลี. ปุณณกยักร์ถือเอาลูกบาศก์ที่ชื่อว่า สาวดี. ขณะนั้น พระราชาตรัสกะ ปุณณกยักร์ว่า ดูก่อนมานพ ถ้ากระนั้นท่านจงทอดลูกสกาก่อน. ปุณณกยักร์ กราบทูลว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า วาระที่ข้าพระองค์จะทอดยังไม่ถึง ขอพระองค์ทรง ทอดก่อนเถิดพระเจ้าข้า.

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 394)

...

ลูกบาศก์สกาชื่อมาลี ท่านกล่าวว่ามี 8 แต้ม. ลูกบาศก์สกาชื่อสาวดี ท่าน กล่าวว่ามี 6 แต้ม. ลูกบาศก์สกาชื่อพหุลีทราบว่ามี 4 แต้ม. ลูกบาศก์สกาชื่อ สันติภัทรทราบว่ามี 2 แต้ม และกระดานสกา นั้น ท่านผู้รู้ประกาศว่ามี 24 ตา.

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 397)

วีรุกรลอนสวดอธิบายวิธีการเล่นสกาตามความเข้าใจของผู้แต่ง เนื่องจากผู้แต่งอาจจะไม่ คำนึง หรืออาจจะไม่ชำนาญวิธีการเล่นสกา ผู้แต่งจึงบรรยายการเล่นสกาตามความคิดตัวเองโดยใช้คำ ว่า เรือน เช่น แยกเรือน ได้เรือน หักเรือนใน ทำเรือน อาจจะหมายถึงคำศัพท์ที่เกี่ยวกับกติกาการเล่น สกา ให้ภาพการยึดครองพื้นที่หรือยึดหมากของอีกฝ่าย เริ่มบรรยายตั้งแต่ปุณณกยักร์เล่นหมากแดง พระเจ้าธัญชัยเล่นหมากขาว ทั้งสองทอดลูกบาศก์ได้แต้มแล้วเดินหมาก พระเจ้าธัญชัยทอด ลูกบาศก์โดยมีเทพธิดาช่วย ปุณณกยักร์สงสัยพระเจ้าธัญชัยจึงตรวจดูพบว่ามีเทพธิดาช่วยเล่นสกา ปุณณกยักร์จึงไล่เทพธิดาไป พระเจ้าธัญชัยจึงแพ้สกาแก่ปุณณกยักร์ดังข้อความในวีรุกรลอนสวดว่า

358 ๑ ขุนยักร์ทอดหนึ่งหนึ่ง	มานพจึงหักเรือนใน
จับเบี้ยทับบัดใจ	แล้วห้ามไว้ถอนเสียพลัน
359 ๑ ฝ่ายว่าท้าวโกรพ	เห็นมานพทำขยัน
ร่นแล้วถอดไปพลัน	พระทรงธรรม์นึกในใจ
360 ๑ ดีร้ายคงจะแตก	ครั้นจะแยกเรือนไม่ได้
ทับแล้วจงทอดไป	ตามแต่ใจเจ้าเถิดตรา
361 ๑ มานพถามจักรี	ยังไม่หนีหรือไรหนา

ท้าวตอบซึ่งวาจา	หมากอย่างนี้จะหนีโย
³⁶² ๑ มานพห้ามบาศก์แล้ว	จึงพระแก้วทอดลงไป
บาศก์ตกเป็นหกไซ้	ไม่ได้เรือนเปือนหนักหนา
³⁶³ ๑ มานพทอดทันที	เป็นสองสี่ตีนักหนา
เป็นต่อพระราช	ทำเรือนได้ไว้มั่นคง

3. ตอนปุณณกัษณามวิฐุรบัณฑิตเรื่อง ญาตี 4 .ในอรรถกถาชาดกบรรยายว่า ปุณณกัษณษะสกาพระเจ้าธัญชัยจึงทูลขอตัววิฐุรบัณฑิต แต่พระเจ้าธัญชัยอ้างว่า วิฐุรบัณฑิตเป็น ญาตีของพระองค์ ปุณณกัษณษะจึงขอให้เรียกวิฐุรบัณฑิตมายืนยันว่าเป็นญาตีพระราชจริงหรือไม่ ใน อรรถกถาชาดก วิฐุรบัณฑิตตอบเรื่อง ทาส 4 แสดงให้ปุณณกัษณษะเห็นว่า วิฐุรบัณฑิตเป็นทาสของ พระเจ้าธัญชัย ไม่ได้เป็นญาตีพระเจ้าธัญชัย ดังข้อความว่า

ในหมู่นรชน ทาสมี 4 จำพวกคือ ทาสครอกจำพวก 1. ทาสไถ่จำพวก 1. ทาสที่ยอมตัวเป็นข้าเฝ้าจำพวก 1. ทาสเซสยจำพวก 1. แม้ข้าพเจ้าก็เป็นทาสโดย กำเนิดแท้ทีเดียว. ความเจริญก็ตาม ความเสื่อมก็ตาม จะมีแก่พระราช แม้ ข้าพเจ้าจะไปยังที่อื่น ก็คงเป็นทาสของสมมติเทพ นั้นเอง. ดูก่อนมาณพ พระราชา เมื่อจะพระราชทานข้าพเจ้าให้เป็นค่าพนนแก่ท่าน ก็พึงพระราชทานโดยชอบ ธรรม.

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 313)

ในวิฐุรกลอนสวดวิฐุรบัณฑิตตอบเป็นนัยว่า ญาตีคือคนที่พึงพาได้มี 4 ประการ ได้แก่ พึ่งพาทรัพย์ได้ พึ่งพาที่อยู่อาศัยได้ พึ่งพาอาหารการกินได้ ไถ่ถามสารทุกข์หรือพึ่งพาเป็นธุระให้ได้ ดัง ข้อความว่า

³⁹² ๑ ญาตี มีสี่ประการ	หนึ่งทรัพย์ของท่าน
นั้นมาช่วยไถ่	กลัวภัยพารา
ได้มาอาศัย	ข้อหนึ่งนั้นไซ้
ได้พึ่งโภชนา	
³⁹³ ๑ ข้อหนึ่งไถ่ถาม	เป็นถ้อยเป็นความ
ได้มาพึ่งพา	ญาตีสี่ประการ
ดังเราปรารถนา	เป็นโลกธรรมตา
มีหัวแดนไตร	
³⁹⁴ ๑ เรานี้เชื้อชาติ	ได้เป็นนักปราชญ์
ครั้งบิดาไท้	จนบุตรพระบาท

เสวยราชย์ขึ้นใหม่

ยังนับเราไซ้

เป็นญาติกา

ผู้ศึกษาจะเปรียบเทียบตอนปุณณกัณฑ์พินนสกากับพระเจ้าธัญชัย เพื่อให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของเนื้อความดังนี้

อรรถกถาชาดก	วิฐกรลอนสวด
ปุณณกัณฑ์แสดงมณีวิเศษอย่างละเอียด	ปุณณกัณฑ์แสดงมณีวิเศษโดยภาพรวม
ปุณณกัณฑ์เล่นบาศก์สาวตี	ปุณณกัณฑ์เล่นหมากแดง
พระเจ้าธัญชัยเล่นบาศก์พหุลี	พระเจ้าธัญชัยเล่นหมากขาว
พระเจ้าธัญชัยมีเทพธิดาช่วย ปุณณกัณฑ์ไล่เทพธิดาไปพระเจ้าธัญชัยแพ้	พระเจ้าธัญชัยมีเทพธิดาช่วย ปุณณกัณฑ์ไล่เทพธิดาไป พระเจ้าธัญชัยแพ้
ปุณณกัณฑ์ขอตัววิฐรบบัณฑิต	ปุณณกัณฑ์ขอตัววิฐรบบัณฑิต
พระเจ้าธัญชัยอ้างว่าเป็นญาติของพระองค์	พระเจ้าธัญชัยอ้างว่าเป็นญาติของพระองค์
ปุณณกัณฑ์ถามวิฐรบบัณฑิตว่าเป็นญาติพระเจ้าธัญชัยหรือไม่	ปุณณกัณฑ์ถามวิฐรบบัณฑิตว่าเป็นญาติพระเจ้าธัญชัยหรือไม่
วิฐรบบัณฑิตตอบว่า ทาสมี 4 ประการ	วิฐรบบัณฑิตตอบว่า ญาติมี 4 ประการ

สาธุนธรรม 4

วิฐรบบัณฑิตแสดงคำสอนสาธุนธรรมแก่ปุณณกัณฑ์ 4 ข้อ ได้แก่ จงเดินไปตามทางที่ท่านเดินไปแล้ว อย่าเผาฝ่ามืออันเปียกชุ่ม อย่าประทุษร้ายมิตร อย่าตกอยู่ในอำนาจของสตรีที่ดูหมิ่นสามี แต่ละข้อชี้ให้เห็นสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำต่อผู้มีพระคุณ ดังข้อความในอรรถกถาชาดกว่า

ฝ่ายพระมหาสัตว์ได้แสดงสาธุนธรรมแก่ปุณณกัณฑ์ว่า ผู้ใดพึงเชื่อเชิญคนที่ไม่คุ้นเคยกัน ไม่เคยพบเห็นกันด้วยอาสนะ บุรุษพึงกระทำประโยชน์แก่บุคคลนั้น โดยแท้ บัณฑิตทั้งหลายกล่าวบุรุษนั้นว่า ผู้เดินไปตามทางที่ท่านเดินแล้ว

บุคคลพึงอยู่ในเรือนของผู้ใด แม้คั้นเดียว ได้ข้าวน้ำด้วย ไม่ควรคิดร้ายแก่ผู้นั้นแม้ด้วยใจ ผู้คิดร้ายต่อบุคคลเช่นนั้น ชื่อว่าเผาฝ่ามืออันชุ่ม

และชื่อว่าประทุษร้ายมิตร บุคคลนั่งหรือนอนที่ร่มเงาของตนไม้ใด ไม่ควรหักรานกิ่งของตนไม้นั้น เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนชั่วช้า

หญิงที่สามียกย่องอย่างดี ถึงแก่ให้แผ่นดินนั้นอันบริบูรณ์ด้วยทรัพย์ ได้โอกาสแล้วพึงดูหมิ่นสามีนั้นได้ บุคคลไม่ควรตกอยู่ในอำนาจของหญิงเหล่านั้น ผู้ชื่อว่าออสติ

บุคคลชื่อว่าเดินไปตามทางที่ท่านเดินแล้วอย่างนี้ ชื่อว่าเผาฝ่ามืออันชุ่มอย่าง
นี้ ชื่อว่าตกอยู่ในอำนาจของหญิงผู้ชื่อว่า อสติอย่างนี้ ชื่อว่าประทุษร้ายมิตรอย่างนี้
ท่านจงเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม จงละอธรรมเสีย

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 449-450)

วิธกรลอนสวดเปลี่ยนวิธีอธิบายคำสอนโดยยกตัวอย่างเหตุการณ์ผู้ที่ไม่รู้จักบุญคุณผู้อื่นซ้ำ
ยังกลับคิดอิจฉาหรือทำร้ายผู้มีพระคุณแทน ความว่า บุรุษผู้หนึ่งเป็นมิตรสหายช่วยเหลือกันมาตลอด
แต่กลับทรยศผู้มีพระคุณ และอีกตัวอย่างความหนึ่งว่า บุรุษหนึ่งอาศัยอยู่ศาลาแต่กลับหักปากไม้ที่ใช้
ประกอบเป็นศาลาเพื่อทำเชื้อเพลิงประทังความหนาว และตั้งข้อความว่า

491 ๑ ยังมีบุรุษ คนเดียวรูด
มาในทิมวา ถึงบ้านอันหนึ่ง
ยากซึ่งโกชนา พบชายหนึ่งมา
เมตตاپราณี พบชายหนึ่งมา

492 ๑ รับไปเคหา ให้กินโกชนา
อิมแล้วด้วยดี ไม่รู้จักคุณ
ทารุณสิ้นที เมื่อจะจรลี
กลับคิดอิจฉา

493 ๑ บุรุษหนึ่งไซ้ร้ เดินหนทางไป
แต่ดร์อ้นหนักหนา เห็นพุกษาไทร
เข้าอาศัยฉายา แล้วกลับอิจฉา
หักก้านรานใบ

494 ๑ คนหนึ่งเล่าณา อาศัยศาลา
หักปากใส่ไฟ ไม่รู้จักคุณ
ทารุณเหลือใจ พระเจ้าตรัสไว้
ว่าอกตัญญู

495 ๑ บุรุษหนึ่งนั้น เป็นมิตรสหายกัน
อุปถัมภ์ค้ำชู ภายหลังทุจริต
ไม่คิดอดสู กลับทำร้ายผู้
มีคุณอาตมา

496 ๑ คนเหล่านี้ไซ้ร้ แม้นให้โกไค
สิ้นทั้งโลกา หารู้คุณไม่
นานไปจะมา กลับทำโทษา

ผู้ให้โดยหวัง

ผู้ศึกษาจะเปรียบเทียบเหตุการณ์ตัวอย่างตอนสาธุนธรรม 4 เพื่อให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของเนื้อความดังนี้

อรรถกถาชาตก	วิธกรลอนสวด
ผู้ใดทำคุณกับคนที่ไม่รู้จักกัน คนนั้นควรตอบแทนแก่ผู้มีบุญคุณ	คนเป็นมิตรสหายกัน ช่วยเหลือกันมาตลอด กลับทรมิตรสหาย
บุคคลนั่งหรือนอนที่ร่มเงาต้นไม้ใด ไม่ควรหักรานกิ่งของต้นไม้	ผู้หนึ่งเดินทางมาอาศัยหลบร้อนใต้ร่มเงาต้นไม้ใหญ่ แต่กลับหักกิ่งต้นไม้
หญิงใดที่ดูหมิ่นสามี สามีนั้นไม่ควรตกอยู่ในอำนาจหญิงนั้น	ผู้หนึ่งอาศัยในศาลา กลับหักพากศาลาไปใส่ไฟเพื่อความอบอุ่น
บุคคลใดได้ข้าวน้ำด้วยหรืออยู่ในเรือนผู้อื่นใดแม้คนเดียว บุคคลนั้นไม่ควรคิดร้ายแก่ผู้นั้น	ผู้หนึ่งอาศัยในบ้านเรือนคนอื่น แต่คอยให้ร้ายต่อเจ้าของบ้าน

วิธธิบัตินิตแสดงธรรมแก่เหล่าานาค

ในตอนวิธธิบัตินิตแสดงธรรมแก่เหล่าานาค เมื่อวิธธิบัตินิตตอบปัญหาของพญานาคแล้ว พญานาคจึงเรียกนางวิมาลาเข้ามา วิธธิบัตินิตจึงตอบคำถามของนางวิมาลาในเรื่องเดียวกันซึ่งมีเนื้อความว่าด้วยสาเหตุที่วิธธิบัตินิตไม่ไหว้ทำเคารพ เรื่องวิมานอันเป็นผลบุญจากในชาติก่อน และการทำบุญในชาติปัจจุบัน และถามว่า ปุณณกยัษณ์ได้ตัววิธธิบัตินิตมาโดยสุจริตหรือไม่ ดังตัวอย่างคำถามข้อความว่า

พระนางวิมาลาเทวีตรัสว่า ขอท่านจงบอกแก่ดิฉัน ปุณณกยัษณ์นี้ที่ท่านมาเปล่า ๆ หรือ ขอท่านจงบอกแก่ดิฉัน ปุณณกยัษณ์นี้ขณะในการเล่นสกา จึงได้ท่านมา ปุณณกยัษณ์นี้กล่าวว่าได้มาโดยธรรม ท่านถึงเง้อมมือของปุณณกยัษณ์นี้ได้อย่างไร.

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ทูลกะพระนางวิมาลาเทวีนั้นว่า ปุณณกยัษณ์นี้เล่นสกาขณะพระราชของข้าพระองค์ผู้เป็นอิสราธิบตี ในอินทปัตตนครนั้น พระราชาพระองค์นั้น อันปุณณกยัษณ์ชนะแล้ว ได้พระราชทานข้าพระองค์แก่ปุณณกยัษณ์นี้ ข้าพระองค์เป็นผู้อันปุณณกยัษณ์นี้ได้มาแล้วโดยธรรม มิใช่ได้มาด้วยกรรมอันสาหัสพระเจ้าข้า.

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 470)

วิธกรลอนสวดปรับเปลี่ยนเหตุการณ์ให้พญานาคไปเชิญนางวิมาลามาพบวิธกรบัณฑิตแล้ว วิธกรบัณฑิตจึงตอบคำถามพญานาคกับนางวิมาลาพร้อมกัน ซึ่งกล่าวถึงเรื่องวิมานของพญานาค และ ผลบุญที่นิमितให้เกิดเป็นวิมาน รวมถึงบาปกรรมในการฆ่าวิธกรบัณฑิต ดังข้อความว่า

528 ๑ ชวนกันลีนลา ถึงปราศรัจนา

วิมาลาทรมวีย บัดนี้ผ่านฟ้า

ให้มาเชิญไป ได้ตัวหัวใจ

พระวิธกรมา

529 ๑ เมื่อนั้นอรทัย ได้ฟังสาวใช้

ยินดีปรีดา แต่งองค์ทรงเครื่อง

อย่างเยื้องลีนลา พร้อมด้วยนาคา

ข้าสาวขาวใน

530 ๑ ครั้งถึงปราศรัจมาศ นาคีธิดา

ที่ห้องโรงชัย ถวายบังคมคัล

ทรงธรรมจ่อมไตร ทอดพระเนตรแลไป

ในเบื้องพักตรา

531 ๑ แลเห็นเจ้าปราชณู ประกอบด้วยมารยาท

นางนาลปรีดา เสาวนีย์ตรัสถาม

ด้วยความเมตตา ท่านนี้หรือข้า

ชื่อพระวิธกร

532 ๑ เขาระบือลือเลื่อง เป็นปราชณูแสนเปรีื่อง

รุ่งเรืองบริบูรณ์ เรออยากหัวใจ

มิได้เสื่อมสูญ ท่านจงอนุกุล

แหวะให้เรากิน

ต่อมาอรรถกถาชาดกบรรยายว่า วิธกรบัณฑิตเตรียมตัวขึ้นแสดงธรรมเริ่มจากการสงฆ์น้ำ แต่งกายแล้วรับประทานอาหาร จากนั้นวิธกรบัณฑิตจึงแสดงธรรมแก่พญานาคและนางวิมาลา ดัง ตัวอย่างข้อความว่า

พระนางวิมาลาเทวีทรงสดับถ้อยคำของพระมหาสัตว์ ทรงยินดีเป็นที่ยิ่ง ทรง พาทพระมหาสัตว์ไปให้สงฆ์ ด้วยน้ำหอมเป็นจำนวนพันหม้อ ในเวลาสงฆ์เสร็จ ทรง ประทานเครื่องประดับมีฟ้าทิพย์ และของหอมระเบียบทิพย์ เป็นต้น ในเวลา ประดับตกแต่งเสร็จแล้ว ได้ประทานทิพย์โภชนา. พระมหาสัตว์บริโภคนาหาร

แล้ว สั่งให้ปูอาสนะที่เขาประดับไว้แล้ว นั่งเหนือธรรมาสน์ที่เขาประดับ แล้วแสดงธรรมด้วยพุทธลีลา.

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 471)

ในวิฐุรกลอนสวด เมื่อวิฐุรบัณฑิตตอบปัญหาของพญานาคเสร็จแล้ว วิฐุรบัณฑิตเตรียมตัวขึ้นแสดงธรรมเริ่มจากการสร่งน้ำ แต่งกายแล้วรับประทานอาหาร จากนั้นวิฐุรบัณฑิตจึงแสดงธรรมโดยเน้นเรื่องศีลห้าแก่พญานาคและนางวิมาลา ดังตัวอย่างข้อความว่า

553 ๑ ปาณาติหัตตา	อย่าได้ฆ่าสัตว์ร้ายปรมาณ
จะเป็นเวรกันนาน	ห้าร้อยชาติไม่คลาดคลา
554 ๑ อทินนาทานันเฒ่า	ทรัพย์ของเขาอย่าเอามา
เป็นทรัพย์ของตนนา	เอามาเลี้ยงลูกเมียตน
555 ๑ กาเมสุมิจฉา	เมียท่านหนาย่าสาละวน
ครั้นตายทำลายชนม์	ขึ้นต้นจิวหัวหนักหนา
556 ๑ หนามจิวคมอย่างกรต	สุดกำหนดเวทนา
สุนัขแลแร้งกา	บ้างย้อคร่าฉีกเนื้อกิน
557 ๑ มุสาอย่าเจรจา	คำมูสาโดยถวิล
โกหกชกข้าวกิน	จะไปตกจตุรา
558 ๑ สุราแลเมรัย	กินเข้าไปเมาหนักหนา
ชวนกันทำเป็นบ้า	ท่านกล่าวว่าบาปเหลือไป

ผู้ศึกษาจะเปรียบเทียบเหตุการณ์ตอนวิฐุรบัณฑิตแสดงธรรมแก่พญานาค เพื่อให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของเนื้อความดังนี้

อรรถกถาชาดก	วิฐุรกลอนสวด
วิฐุรบัณฑิตตอบคำถามพญานาคก่อนแล้ว จากนั้นจึงตอบคำถามนางวิมาลาทีหลัง	วิฐุรบัณฑิตตอบปัญหาพญานาคพร้อมกับ นางวิมาลา
วิฐุรบัณฑิตแสดงธรรมแก่เหล่าพญานาค	วิฐุรบัณฑิตแสดงธรรมแก่เหล่าพญานาคเรื่อง ศีล 5

พระเจ้าธัญชัยฝัน

พระเจ้าธัญชัยฝันถึงต้นไม้ใหญ่ที่มีผู้เคารพนับถือจำนวนมาก แต่ต่อมามีคนมารื้อถอนต้นไม้ไป จากนั้นจึงนำกลับมาปลูกคืนที่เก่า แล้วพระเจ้าธัญชัยก็ตื่นจากความฝัน ในอรรถกถาชาดกบรรยายให้พระเจ้าธัญชัยทำนายความฝันด้วยตัวเอง ดังข้อความว่า

พระราชาทรงพิจารณาพระสุบินนั้นอยู่ ทรงสันนิษฐานว่า ใคร ๆ คนอื่นที่เป็นจุดตันไม้ใหญ่มิได้มี ต้องเป็นวิรุณบัณฑิต ใครๆ คนอื่นที่เปรียบกับบุรุษผู้มาตัดรากต้นไม้ นั้น เมื่อมหาชนร้องให้ปริเทวนาการอยู่ ลากเอาไปแล้วมิได้มี ต้องเป็นมาณพผู้เอาวิรุณบัณฑิตไป. วันพรุ่งนี้ มาณพจกนำวิรุณบัณฑิตมาประดิษฐานไว้ที่ ทวารแห่งโรงธรรมสภาแล้ว จักหลีกไป เปรียบกับบุรุษผู้นำเอาต้นไม้ นั้นมาคืนไว้ ณ ที่เดิมอีก แล้วไปเสีย วันนี้ เราก็จักได้เห็นวิรุณบัณฑิตแน่นอน.

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 475)

แต่วิรุณกลอนสวดบรรยายว่า พระเจ้าธัญชัยให้โหรทำนายความฝัน โหรทำนายว่า วิรุณบัณฑิตจะได้กลับเมือง คำทำนายเป็นที่พอพระทัยแก่พระเจ้าธัญชัย พระเจ้าธัญชัยจึง พระราชทานรางวัลแก่โหร ดังข้อความว่า

641 ๑ จบซึ่งนิมิต สมเด็จจบพิตร
ตื่นจากแท่นที่ เสด็จออกพระโรง
โอโถงสิ้นที่ พอโหรทั้งสี่
มาเฝ้าราชา

642 ๑ ตรัสแก่ความฝัน คินนี้อัจฉรย์
แก่ท่านโหรา แต่ต้นจนจบ
โหรปรีดา ตรัสถามโหรา
จะเป็นฉันทใด

643 ๑ พระโหรผู้เฒ่า ประนมก้มเกล้า
ทูลทำนายไป อันต้นพฤษษา
ที่หน้าวังใน มิใช่อื่นไกล
คือองค์พระวิรุณ

644 ๑ มาณพเล่นสกา คือว่ายักษา
พาไปมิสูญ คงกลับคืนมา
พระอย่าอาดูร พรุ่งนี้วิรุณ
บ้ายแล้วคงมา

645 ๑ โหรพจกริ ฟังโหรทั้งสี่
ยินดีปรีดา ประทานข้าวของ
เงินทองเสื่อผ้า ส่งให้จัดแจง
ตบแต่งพารา ไว้คอยรับท่า
เจ้าปราชญ์ภูมิ

ผู้ศึกษาจะเปรียบเทียบเหตุการณ์ตอนพระเจ้าธัญชัยฝัน เพื่อแสดงการเปลี่ยนความดังนี้

อรรถกถาชาดก	วิฐุรกลอนสวด
พระเจ้าธัญชัยทำนายความฝันเอง	โหรทำนายความฝันของพระเจ้าธัญชัย

วิฐุรกลอนสวดขยายความเกี่ยวกับคำนิยาม คำสอน ความเชื่อและประเพณีในสังคมไทย ทำให้ผู้ฟังคุ้นเคยเข้าใจและยอมรับเนื้อเรื่องง่ายขึ้น นอกจากนี้ยังขยายความเพิ่มขนบวรรณกรรมร้อยกรองไทย เช่น บทชมธรรมชาติ บทชมโฉม ทำให้ผู้แต่งสามารถแสดงความสามารถทางวรรณศิลป์โดยการเล่นสัมผัสคล้องจองกันให้เกิดความไพเราะ ทำให้ผู้ฟังเพลิดเพลินไปกับเนื้อเรื่องมากขึ้น

ผู้แต่งวิฐุรกลอนสวดละความเนื้อหาเกี่ยวกับคำสอน เช่น ฆราวาสธรรมปัญหา ราชวัสตีธรรม ดังนั้นจะเห็นได้ว่า วิฐุรกลอนสวดไม่ได้เน้นหลักธรรมคำสอนทางศาสนาเหมือนในอรรถกถาชาดก นอกจากนี้ยังปรับเปลี่ยนคำสอนที่เข้าใจยากให้ง่ายขึ้นโดยเน้นเรื่องศีลห้า วิฐุรกลอนสวดจึงกลายเป็นวรรณกรรมบันเทิงคดีที่เน้นความเพลิดเพลินทางโลกมากกว่าจะเป็นวรรณกรรมศาสนาที่เน้นหลักธรรมคำสอน ผู้ศึกษาจะแสดงตารางการเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่องวิฐุรกลอนสวด ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 แสดงการเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่องในวิฐุรกลอนสวด ประกอบไปด้วยเครื่องหมาย + หมายถึง การขยายความ เครื่องหมาย - หมายถึง การละความ และเครื่องหมาย * หมายถึง การเปลี่ยนความ

เหตุการณ์ในวิฐุรกลอนสวด	การเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่อง
เกริ่นถึงพระเจ้าธัญชัยและวิฐุรบัณฑิต กล่าวถึงกำเนิดพระโอรพกุมาร พญานาค พญาครุฑ และพระอินทร์ แล้วพระโอรพกุมารขึ้นครองราชย์เป็นพระเจ้าธัญชัย	+
พญานาค พญาครุฑ พระอินทร์ และพระเจ้าธัญชัยสนทนาเรื่องศีล วิฐุรบัณฑิตตัดสินเรื่องศีล	*
นางวิมาลาอยากได้หัวใจวิฐุรบัณฑิต นางอิรันทตีอาสาพญานาค นางอิรันทตีพบปุณณยกษ์	+
ปุณณยกษ์พบพญานาคแล้วถามบอกที่อยู่ของวิฐุรบัณฑิต ปุณณยกษ์ลาท้าวเวสสุวรรณแล้วจึงเหาะไปเอาแก้วมณี ปุณณยกษ์ทำพินีสกภาพพระเจ้าธัญชัย	*
ปุณณยกษ์แสดงแก้วมณีกับม้าวิเศษแก่พระเจ้าธัญชัย ปุณณยกษ์เล่นสกากับพระเจ้าธัญชัยจนชนะ	*

เหตุการณ์ในวิสุทธิกถาสวด	การเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่อง
พระเจ้าธัญชัยอ้างว่าวิสุทธิบัณฑิตเป็นญาติ วิสุทธิบัณฑิตตอบปุณณกัณฑ์เรื่องญาติ 4 ประการ	*
ฆราวาสธรรมปัญหา	-
วิสุทธิบัณฑิตสอนบุตรเรื่อง ราชวัสดิธรรม	-
วิสุทธิบัณฑิตออกเดินทางไปกับปุณณกัณฑ์ ปุณณกัณฑ์พยายามฆ่าวิสุทธิบัณฑิต	-
กล่าวถึงกรรมในอดีตชาติของวิสุทธิบัณฑิต จากนั้นวิสุทธิบัณฑิตแสดงสาธุนธรรมแก่ปุณณกัณฑ์	+
วิสุทธิบัณฑิตขอให้ปุณณกัณฑ์พาไปเมืองบาดาล	
วิสุทธิบัณฑิตตอบปัญหาพญานาคพร้อมกับนางวิมาลา วิสุทธิบัณฑิตแสดงธรรมแก่เหล่าพญานาคเรื่อง ศีล 5	*
ปุณณกัณฑ์แต่งงานกับนางอิรันทิต	+
พระเจ้าธัญชัยคิดถึงวิสุทธิบัณฑิตจนกลับไปแล้วฝันถึงต้นไม้ใหญ่ โหรทำนายความฝันของพระเจ้าธัญชัย	*
ปุณณกัณฑ์ลาพญานาคมาส่งวิสุทธิบัณฑิตคืนเมือง แล้วพานางอิรันทิตไปเฝ้าท้าวเวสสุวรรณ	
ปุณณกัณฑ์พานางอิรันทิตไปเฝ้าท้าวเวสสุวรรณ	+
ปุณณกัณฑ์พานางอิรันทิตชมป่าหิมพานต์	+
พระเจ้าธัญชัยจัดงานรับขวัญสมโภชวิสุทธิบัณฑิต วิสุทธิบัณฑิตแสดงธรรมแก่พระเจ้าธัญชัยเรื่อยมาจนสิ้นอายุขัย พระเจ้าธัญชัยจัดงานพระเมรุมาศให้วิสุทธิบัณฑิต	+

บทที่ 4

ภาพสะท้อนสังคมและสุนทรียภาพในวีรกรรมกลอนสวด

ในบทนี้ ผู้ศึกษาจะนำเสนอภาพสะท้อนสังคมและสุนทรียภาพในวีรกรรมกลอนสวด เพื่อแสดงลักษณะเด่นด้านเนื้อหาและลักษณะเด่นด้านภาษาที่ปรากฏเฉพาะในวีรกรรมกลอนสวด โดยแต่ละหัวข้อมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ภาพสะท้อนสังคมในวีรกรรมกลอนสวด

วรรณกรรมเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมของคนในสังคม เนื้อหาในวรรณกรรมมักจะมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของคนในสังคมไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง แม้ว่าบทบาทหน้าที่หลักของวรรณกรรมคือให้ความบันเทิงใจแก่ผู้ฟัง แต่ในขณะเดียวกันวรรณกรรมก็ทำหน้าที่แฝงเป็นเครื่องมือควบคุมรักษาแบบแผนของสังคมโดยการสอดแทรกค่านิยม วิถีชีวิต ความเชื่อ หรือวัฒนธรรมประเพณีลงไป ในวรรณกรรมเพื่อยกระดับจิตใจ ความประพฤติตลอดจนการปฏิบัติของคนในสังคมให้สมบูรณ์และเข้มแข็งยิ่งขึ้น (ศิริพร ณ ถลาง, 2548: 321) อาจกล่าวได้ว่า วรรณกรรมเป็นแหล่งข้อมูลที่สามารถศึกษาภาพสะท้อนสังคมในช่วงที่แต่งวรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ ได้ จากการศึกษาพบว่า ภาพสะท้อนสังคมในวีรกรรมกลอนสวดมี 4 ประเภทได้แก่ ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณี คำสอน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ค่านิยม

ค่านิยมเกิดจากความรู้สึกหรือความเชื่อของคนในสังคมว่าเป็นสิ่งที่ควรกระทำมากกว่าต้องการจะทำ และเป็นแบบฉบับของความคิดที่ฝังแน่นสำหรับยึดถือในการปฏิบัติตัวของคนในสังคม ทั้งยังเป็นหลักเกณฑ์ของศีลธรรมจรรยาในสังคมซึ่งจะแสดงออกมาในรูปของความประพฤติ (อารีถาวรเศรษฐ์, 2546: 113) ค่านิยมในวีรกรรมกลอนสวดมี 3 ประการ ได้แก่ การศึกษา การสงวนกิริยา ความกตัญญู ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การศึกษา ในอดีตมักจัดการเรียนการสอนในวัด ผู้เรียนส่วนมากจะเป็นเด็กชายและจะต้องบวชเป็นสามเณรก่อน จึงมีคำเรียกว่า บวชเรียน ดังนั้นการศึกษามักเรียนควบคู่กันทั้งทางโลกและทางธรรมคือ ศึกษาอักษรไทยและภาษาไทยควบคู่กับการศึกษาอักษรขอมไทยและภาษาบาลีที่ใช้ทางศาสนา สังคมชาวบ้านคาดหวังให้ลูกผู้ชายได้บวชเรียน ค่านิยมเรื่อง การศึกษา ปรากฏใน วีรกรรมกลอนสวดตอนกล่าวถึงบุตรวิรุณทัตและตอนวิรุณทัตสอนบุตร ดังข้อความว่า

²⁹๑ ทั้งพันวรุณช

ต่างต่างมีบุตร

แสนสุดเสนาหา

บุตรพระโถมฉาย

ล้วนชายโสภา	ย่อมรู้ศาลา
ของพระชินสีห์	
...	
419๑ เป็นชายเกิดในโลกี	อย่าลืมหาสิ
รักษาศีลพระทศพล	
420๑ อดสาสวดพระพุทธรูป	หนึ่งการกุศล
อย่าละอย่าเมินเนินนาน	

นอกจากนี้ ศาสนาพราหมณ์มีอิทธิพลต่อการศึกษาในราชสำนักเช่นเดียวกัน ความรู้ในศาสนาพราหมณ์มีอยู่หลายตำรา หนึ่งในคัมภีร์สำคัญศักดิ์สิทธิ์สูงสุดดั้งเดิมของพราหมณ์คือ ไตรเวท ประกอบด้วยฤคเวท ยชุรเวท สามเวท ในวิธูรกลอนสวดกล่าวถึงคำว่า ไตรเพท ดังข้อความว่า

138๑ วิธูรบัณฑิต	สั่งสอนทรงฤทธิ
โกรพจอมไตร	ให้รู้ไตรเพท
วิเศษผ่องใส	สมเด็จท้าวไท
อยู่ในยถาศรีธรรม	

2. การสงวนกิริยา เป็นค่านิยมสำคัญสำหรับหญิงไทยในสังคมอดีต วิธูรกลอนสวด สอดแทรกค่านิยมดังกล่าวไว้ในตอนปุณณกัษย์เกี่ยวนางอิรันทตี แม้ว่านางอิรันทตีจะมีใจกับ ปุณณกัษย์ แต่นางอิรันทตีก็สงวนกิริยาทำที แม้ว่าปุณณกัษย์พูดเล่าโลม แต่นางอิรันทตีตอบกลับปุณณกัษย์ไปว่า ตนเองไม่ใช่หญิงธรรมดาสามัญที่จะตกลงปลงใจปล่อยเนื้อปล่อยตัวให้ง่าย ๆ ดังข้อความว่า

286๑ นางว่าอย่าลามลวน	ไม่บังควรระยักษา
เป็นหญิงก็จริงหนา	แต่่วงศานันสูงทรง
287๑ ไซ่หญิงที่ชั่วช้า	จะเจรจาล่อให้หลง
ยังไม่ได้หัวใจจง	จะให้ปลงนั้ฉันใด

และตอนวิธูรบัณฑิตสั่งลาภรรยาให้รักษาเนื้อรักษาตัวเองอย่างดีและไม่ให้ลักเล่นชู้กับผู้ชายอื่น ดังข้อความว่า

408๑ ผัวรักผันผาย	เจ้าอยู่เป็นม่าย
ชายจะบีทา	ครองตัวจงดี
กว่าพี่จะมา	อย่าคิดแพศยา
เหมือนหญิงลักเลง	
409๑ เกิดเป็นสตรี	ไม่มีสามี

ผู้ใดจะเกรง	ดีชั่วสิ่งไร
น้ำใจตัวเอง	คิดให้คนเกรง
อดสาครองตัว	
⁴¹⁰ เจ้าเป็นทองดี	แปดปนสังกะสี
จะคล้ำดำมัว	อันเป็นศักดิ์ศรี
ได้ดีเพราะกลัว	แม้ใครรักตัว
จำคำพี่ยา	
⁴¹¹ ซาติหญิงทรชน	ใจมันระคน
ด้วยราคาคา	ไม่มีความอาย
เสียดายยศลา	หญิงเช่นนี้นา
อย่าดูเยี่ยงกัน	

นอกจากนี้ค่านิยมเรื่อง การสงวนตัว ยังแฝงอยู่ในตอนปุณณกัณฑ์เข้าเรือนหอแล้ว พยายามโลมเล้านางอิรันทิหลังพิธีแต่งงาน แต่นางอิรันทิคิดว่า แม้จะแต่งงานเข้าเรือนหอแล้ว แต่ผู้หญิงก็ต้องสงวนกิริยาทำที่ไว้ก่อน เพราะกลัวเป็นที่นินทาของผู้อื่น ดังข้อความว่า

⁶⁰² ครั้นคำย่าข้องแล้ว	ยักษ์ผ่องแผ้วทฤทัย
ยกขามปราศรัย	โลมอรัยเป็นไมตรี
⁶⁰³ ปลอดภัยทางเข้าใกล้	นางทราวม้วยเจ้าถอยหนี
เลื่อนองค์พระเทพี	แอบแทนที่รจนา
⁶⁰⁴ อรันเขื่อนนคราช	จะร่วมอาสน์ด้วยยักษ์
งายนักจักนินทา	ทำมารยารัฐใจ

3. ความกตัญญู ในวีรกรรมลอนสวดปรากฏตอนนางอิรันทิตูลอสาพญานาคไปเอาหัวใจ วิรุบบันทิตเพื่อตอบแทนพระคุณของนางวิมาลาผู้เป็นมารดา และเมื่อนางอิรันทิพบปุณณกัณฑ์ ก็ตอบว่าต้องการหัวใจวิรุบบันทิตเพื่อเอาไปให้นางวิมาลาทดแทนพระคุณ ดังตัวอย่างความว่า

²³³ นางทูลตอบบิดุเรศ	ลูกทูลเรศจากเวียงชัย
คนเดียวเที่ยวถามไป	ใครรับได้เป็นข้าเขา
²³⁴ แทนคุณพระชนนี	ให้ชีวีพระแม่เจ้า
ชนนินเป็นปิ่นเกล้า	บรรเทาโศกพระโรคหาย
...	
²⁷⁹ จำเป็นก็จำตอบ	งามประกอบเฉลยไข
ตัวของน้องนี้ไซ้	ชื่ออรันทวดี

280 ๑ เป็นบุตรท้าวเนาคา	พระมารดาของน้องนี้
โรคาหมายายี	พระอินทรีย์ชุบผอมไป
281 ๑ โอสถขนานอื่น	ไม่ชอบขึ้นชูพระทัย
อยากได้ซึ่งหัวใจ	พระวิธูรประสมยา
282 ๑ จึงจะหายที่ประชวร	โรครัญจวนของมารดา
น้องนี้รับอาสา	หวังจะแทนพระคุณให้

ความเชื่อ

ความเชื่อ หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์ยอมรับและเคารพเกรงกลัวต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่ส่งผลดีหรือร้ายต่อมนุษย์หรือสังคมมนุษย์ ความเชื่อเป็นสิ่งที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ (ปราณี ตันตยานุบุตร และคณะ, 2545: 30) มนุษย์มีความเชื่อแตกต่างกันออกไปในแต่ละสังคม ในสังคมไทยมักมีความเชื่อตามศาสนาพุทธและพราหมณ์เป็นหลัก ในวิธูรกลอนสวดปรากฏความเชื่อ 4 ประการได้แก่ กรรม กามภูมิ ฤกษ์ยาม ความฝัน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. **กรรม** เป็นความเชื่อได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพุทธ โดยทั่วไปหมายถึงการกระทำ ในสังคมไทยมีความเชื่อว่า บุพกรรมคือกรรมที่ได้กระทำมาก่อนในอดีตจะส่งผลอย่างไรอย่างหนึ่งต่อมายังชาติปัจจุบันและในอนาคต คนในสังคมมักจะกล่าวถึงความเชื่อเรื่อง กรรม ในเชิงลบ เช่น วิชากรรม เวรกรรม บาปกรรม ดังนั้นเมื่อเกิดเหตุการณ์ไม่ดี ผู้คนจึงมักจะโทษว่าเป็นผลของกรรมในอดีต ดังที่ปรากฏในวิธูรกลอนสวดหลายตอน ดังตัวอย่างเช่น

406 ๑ เป็นกรรมวิบาก	จำเป็นจำจาก
ไปด้วยยักษา	ด้วยว่าโกรท
ท้าวแพ้สกา	พินันพารา
สิ้นทั้งเวียงชัย	

407 ๑ เพื่อนไม่ปรารถนา	เอาแต่พैया
คนเดี๋ยวนี้ไป	กรรมมีวิบัติ
จำพลัดอรรถัย	อย่าไศกเสียใจ
เลยแก้วแววตา	

...

536 ๑ แต่ก่อนเราสร้าง	กุศลต่างต่าง
จึงได้โศกา	ชะรอยกรรมตน
อกุศลนำมา	เกิดเป็นนาคา
เพราะว่ากรรมมี	

...

543 ๑ อันฆ่าคนตาย	บาปกรรมมากมาย
พันท์อุปมา	ໃຊ້ທ້າວຈັກແກ້ລິ່ງ
ແຕ່ງລวงเราหนา	ຈິ່ງເໝືອນວາຈາ
เจ้าปราชญ์ภีปราช	
...	
753 ๑ ไปทำอะไรกัน	ฉันไม่ทันดูหนอ
รีบไปไม่รั้งรอ	เพราะเกิดก่อเวรกรรม
754 ๑ เจ้าปราชญ์ฟังท้าวถาม	จึงแจ้งความที่ท้าวทำ
เพราะว่าเวรกรรม	จึงไม่แจ้งที่กิจจา

ความเชื่อเรื่อง กรรม ในวิสูตรกลอนสวดที่ชัดเจนที่สุดคือตอนอดีตกรรมของวิสูตรบัณฑิตที่เคยโยนนกไปถูกกับหางวัวสามครั้งในชาติก่อน ทำให้วิสูตรบัณฑิตถูกบุญณกษัตริย์โยนไปในอากาศสามครั้งด้วยผลกรรมในอดีตชาติที่วิสูตรบัณฑิตเคยทำกับนกเอี้ยง ดังข้อความว่า

483 ๑ อาจารย์โงทย์ถาม	ชาติก่อนโฉมงาม
ทำกรรมฉันใด	นพักษ์จึงมา
ผูกหางม้าไป	เหตุผลเป็นไฉน
สงสัยหนักหนา	
484 ๑ อาจารย์รู้แท้	เห็นบาลีแน่
แก้คำโงทย์มา	ชาติก่อนจุมพล
เป็นคนอนาถา	น้ำใจแก้วกล้า
หยาบเข้าพันตัว	
485 ๑ ฟังรุ่นหนุ่มน้อย	บิดาใช้สอย
ให้ไปเลี้ยงวัว	จับนกเอี้ยงได้
ดีใจชมชั้ว	เอาผูกหางวัว
เที่ยวทั่วทุ่งนา	
486 ๑ หางวัวเหวี่ยงพัด	นกเอี้ยงสาหัส
ไม่ม้วยมรณา	แก้ออกบัดใจ
โยนในเวหา	กลับตกลงมา
แล้วโยนขึ้นไป	
487 ๑ ถ้วนถึงสามครั้ง	เพราะว่าเวรหลัง
ติดตามภูนัย	ดลใจวิมาลา
นาคาผู้ไตร	ที่จริงจะใคร่

ฟังธรรมเทศนา

⁴⁸⁸๑ กลับว่าจะกิน

หัวใจภูมินทร์

เพราะกรรมเวรา

เหมือนเงาตามตน

ไม่พ้นเลยหนา

พระเจ้าเทศนา

มั่นแท้แน่นอน

2. สวรรค์และนรก เป็นความเชื่อในสังคมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากวรรณกรรมศาสนา เรื่อง ไตรภูมิพระร่วง โดยเชื่อกันว่า สวรรค์มีทั้งหมด 6 ชั้น แต่ละชั้นมีความสุขสบายและสิ่งสวยงามต่าง ๆ แตกต่างกันไป ในวิสุทธิกถอนสวดกล่าวถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และสวรรค์ชั้นดุสิต ดังข้อความว่า

²⁴๑ ชาวเมืองทั้งหลาย

ไปมาค้าขาย

ถวายน้ำนัล

สิ่งของเหลือตรา

เสื่อผ้าแพรพรรณ

แสนสุขใครทัน

ดั่งไตรตรีงษา

...

⁴⁹๑ ค่อยคลายที่เหน็ดเหนื่อย

หายมันเมื่อยทุกประการ

ทั้งสี่ก็ขึ้นบาน

ปานกนิทพย์ในสวรรค์

...

⁶⁸๑ ที่ไปนาคา

นำสมบัติมา

เล่าโยมด้วยพลัน

แก้วแก้วเนาวรัตน์

สารพัดอันนัต์

ดั่งว่าเมืองสวรรค์

ชั้นดุสิตา

สวรรค์ชั้นดุสิตเป็นที่สถิตย์ของพระโพธิสัตว์ก่อนจะลงมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ดังนั้นจึงเป็นที่ปรารถนาของผู้แสวงหานิพพาน เพราะหากเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิตก็เสมือนว่าได้อยู่ใกล้ชิดกับพระโพธิสัตว์ซึ่งจะจุติเป็นพระอนาคตพุทธเจ้า ในวิสุทธิกถอนสวดกล่าวถึงสวรรค์ชั้นดุสิตว่าเป็นที่สถิตย์ของพระศรีอาริยมตไตรย ดังข้อความว่า

⁴๑ ใจข้านี้ผ่องแผ้ว

ทั้งคุณแก้วสามประการ

ไหว้คุณพระศรีอาริย์

อยู่วิมานชั้นดุสิตา

นอกจากนี้ความเชื่อเรื่อง สวรรค์ ยังสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์ สังคมไทยเชื่อว่าพระมหากษัตริย์เป็นเทวดาผู้มีบุญมาเกิด ดังนั้นเมื่อพระมหากษัตริย์เสด็จสวรรคตเสมือนพระองค์

เสด็จกลับคืนไปสู่สวรรค์ งานพระเมรุสำหรับพระบรมศพจึงจัดประหนึ่งว่า พระมหากษัตริย์ได้ประทับอยู่ในสวรรค์ ดังข้อความว่า

112๑ ละข้าสาวสนมทั้งผอง   พระเสด็จลอยล่อง

สู่ห้องสวรรค์ชั้นใด

...

129๑ กีก้องราชวังเวียง   แสนสนุกฟางเพียง

มหรสพเมืองสวรรค์

...

867๑ แต่งเครื่องพระศพ   สารพันมีครบ

ทุกสิ่งทุกอัน   การในโลกีย์

ไม่มีใครจะทัน   **ตั้งวิมานเมืองสวรรค์**

ในชั้นดั่งสา

ความเชื่อเรื่อง สวรรค์ในสังคมไทยส่งผลให้ผู้คนเชื่อว่า หากเป็นคนดีจะมีเทวดาคอยดูแลรักษา ในวิธูรกลอนสวดก็ปรากฏความเชื่อดังกล่าวเช่นเดียวกันในตอนที่จะต้องไปเอาหัวใจวิธูรบัณฑิต พญานาคบอกรางวิมาลาและปุลณกยักษ์ว่า วิธูรบัณฑิตมีเทวดารักษา ซึ่งนอกจากจะสื่อถึงเทวดาในกามภูมิแล้ว คำว่า สิบหกห้องฟ้า ยังรวมถึงโสฬสพรหมหรือพรหม 16 ชั้นในรูปภูมิด้วยดังข้อความว่า

215๑ ข้อหนึ่งเทพดา   **สิบหกห้องฟ้า**

รักษาฤสาย   ใครเลยจะฆ่า

พระวิธูรตาย   เห็นไม่ได้ง่าย

แม้อย่าเจรจา

...

308๑ วิธูรบัณฑิต   พระองค์สถิตย์

อินทรีปัดถ์พารา   เป็นครุพระบาท

โกรพราชา   **ฝูงเทพเทวา**

รักษาภูบาล

ความเชื่อเรื่อง สวรรค์ที่ปรากฏในวิธูรกลอนสวดมักจะใช้กล่าวเชิงอุปมาถึงความสุข ความสบาย อีกทั้งยังเน้นย้ำให้ผู้ฟังเห็นถึงอันสงส์การทำบุญเพื่อโน้มน้าวให้ผู้ฟังมีศรัทธาทำบุญในพระพุทธศาสนาเป็นประจำ

ส่วนทศตภูมิ หมายถึงภูมิที่เต็มไปด้วยความทุกข์ทน แบ่งเป็นภูมีย่อย 4 ภูมิ รวมเรียกว่า จตุรบาบย หรือ อบาย 4 ได้แก่ นรก เปรต อสุรกาย เดรัจฉาน โดยเชื่อกันว่า ถ้าหากผู้ใดทำบาปกรรม

เมื่อตายลงจะต้องไปอบายภูมิ เช่น หากผู้ใดผิดศีลข้อที่สามจะต้องตกนรกไปปีนต้นจ้าวและมีสุนัข แร้งกา คอยฉีกกินเนื้อ หรือหากผู้ใดโกหกจะต้องตกลงไปในจตุรบาบยภูมิ หรือ อบายภูมิ 4 ดังข้อความว่า

555๑ กาเมสุมิฉณา	เมียท่านหนಾಯ่าสาละวน
ครั้นตายทำลายชนม์	ขึ้นต้นจ้าวทิวหนักหนา
556๑ หนามจ้าวคนอย่างกรต	สุดกำหนดเวทนา
สุนัขแลแร้งกา	บังยื้อคร่าฉีกเนื้อกิน
557๑ มุสาอย่าเจรจา	คำมุสาโดยถวิล
โกหกชกข้าวกิน	จะไปตกจตุรา

นอกจากนี้วิธูรกลอนสวดยังกล่าวถึงอเวจินรก ซึ่งเชื่อว่า เป็นนรกขุมลึกที่สุด ผู้ที่ตกนรก อเวจีจะต้องทำบาปเลวร้ายที่สุด 5 ประการหรือเรียกว่า อนันตริยกรรม 5 ได้แก่ ฆ่าบิดา ฆ่ามารดา ฆ่าพระอรหันต์ ทำให้โลหิตพระพุทธรเจ้าห้อเลือด และยุยงให้สงฆ์แตกกัน

ความเชื่อเรื่อง อเวจินรก ปรากฏในตอนที่ปุณณกยัภยพยายามฆ่าวิธูรบัณฑิตและตอน วิธูรบัณฑิตตอบปัญหาพญานาคเรื่อง ผลบุญผลกรรม วิธูรบัณฑิตจึงตอบว่า ถ้าฆ่าตนจะต้องตกนรก อเวจี และตอนวิธูรบัณฑิตเล่าเหตุการณ์ทั้งหมดให้พระเจ้าธนัญชัยฟังว่า หากตัวเองโกหกปุณณกยัภย เมื่อตายไปจะต้องตกนรกอันไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งในวิธูรกลอนสวดใช้คำว่า นรกานต์ ดังความว่า

467๑ ท่านนี้เป็นคนโกรธ	น้ำใจโหดไม่ปราณี
จะตกอเวจี	เพราะไม่มีความเมตตา
...	
473๑ แม้นใครฆ่าเรานี้	อเวจีจะตกไป
สาธุธรรมนั้นไซ้	เราแจ้งใจสี่ประการ
...	
540๑ แม้นเรามรณา	สมบัตินาคา
จะมาสูญหาย	ทั้งตัวพระองค์
จะลงอบาย	ร้อยชาติไม่คลาย
พ้นจากอเวจี	
...	
755๑ จะรับว่าเป็นญาติ	ข้าพระบาทต้องมุสา
แม้นม้วยซึ่งชีวา	จะไปตกนรกานต์

จะเห็นได้ว่า วิธูรบัณฑิตกล่าวถึงอเวจินรกเพื่อเตือนสติผู้ประทุษร้ายต่อวิธูรบัณฑิต ดังนั้น ผู้แต่งอาจต้องการแสดงให้เห็นว่า การฆ่าวิธูรบัณฑิตเทียบเท่ากับการกระทำอนันตริยกรรม 5

ในวิธูลงสวดยังปรากฏความเชื่อเรื่อง เตรีจฉานภูมิ เพราะบุรุษผู้หนึ่งมีจิตผูกพันกับสมบัติในเมืองบาดาลตามที่ดาบสบอก จึงเกิดเป็นพญานาค อาศัยอยู่ในเมืองบาดาล แม้ว่าจะมีอิทธิฤทธิ์หรือทรัพย์สมบัติมากมายแต่อย่างไรก็ตามนาคก็อยู่ต่ำกว่ามนุษย์ภูมิ จึงต้องอาศัยการบำเพ็ญบุญจึงจะพ้นจากตรีจฉานภูมิ ความเชื่อเรื่องดังกล่าวสะท้อนผ่านคำสอนของวิธูลงสวดที่พญานาค นางวิมาลาและนางอิรันทตี ดังข้อความว่า

562๑ ทำเพ่งซึ่งศีลห้า	ศีลแก่กล้าที่ในฉาน
พ้นจากตรีจฉาน	ได้ความสุขนั้นมากมาย

นอกจากนั้นยังกล่าวถึงเปรตภูมิในตอนที่ถูกณกษัตริย์ไปเอาแก้วมณีที่วิบูลบรรพต ซึ่งมีพวกอมมนุษย์รักษาอยู่ ไม่ว่าจะเป็ดยักษ์ กุมภภัณฑ์ รวมถึงเปรตด้วย สะท้อนความเชื่อของผู้แต่งว่าเปรตไม่ได้อยู่แต่ในนรกเท่านั้น แต่สิ่งสถิตยอยู่ตามภูเขาดันไม้ ดังข้อความว่า

322๑ ทั้งพวกเปรต	อันอยู่รักษา
ภูผานั่นไซ้	อยู่ในต้นหญ้า
ลัดดาเครือไม้	ชวนกันหนีไป
ในขอบจักรวาล	

3. ฤกษ์ เป็นความเชื่อเกี่ยวกับเวลาที่ใช้ประกอบพิธีกรรมสำคัญในชีวิตของคนไทย เพื่อเสริมสิริมงคลแก่คนในพิธี และทำให้การดำเนินพิธีปราศจากอุปสรรคจนลุล่วงไปได้ด้วยดีตลอดทั้งงาน เช่น ฤกษ์ทำขวัญ ฤกษ์แต่งงาน ฤกษ์มักใช้ยามเป็นมาตราบอกเวลา จึงมักเรียกรวมกันว่า ฤกษ์ยาม ในวิธูลงสวดปรากฏความเชื่อเรื่อง การหาฤกษ์ยาม ในงานพิธีมงคลตั้งเช่นตอนการหาฤกษ์แต่งงานของปุนณกษัตริย์กับนางอิรันทตี หรือฤกษ์ทำขวัญวิธูลงสวด ความว่า

567๑ ดูก่อนโหรา	จงดูฤกษ์มา
มหาศุกรวัน	ขึ้นแรมเป็นไฉน
บอกไปจงพลัน	บุญนพยักษนั้น
เขาอาสาเรา	
568๑ ได้ตั้งประสงค์	เราจึงยกองค์
ชิตานงเยาว์	อันองค์พระวิธูล
ไพบุลย์เพริศเพรา	ยกพระธรรมเจ้า
มาตรัสเทศนา	
569๑ พระโหราผู้เฒ่า	ประนมก้มเกล้า
รับพระบัญชา	ลงเลขคุณหาร

ในกระดานโดยตรา	จันทร์สามคำรา
ดีจริงยิ่งยง	
⁵⁷⁰ ๑ จิงกราบทูลไป	เดือนสี่นี้ไซ้
ดีจริงโดยจง	จันทร์ขึ้นสามคำ
เลิศล้ำจำนง	เป็นการสมพงศ์
จักรพรรดิขัตติยา	
⁵⁷¹ ๑ ฟังโหรทั้งหลาย	ท้าวเธอเปรมปราย
ทูลถวายฤกษ์ฆา	พระองค์ทรงธรรม
รางวัลโดยตรา	ทั้งเสื่อทั้งผ้า
ท้าวมาประทาน	
...	
⁸¹⁰ ๑ โกรฟได้ฟังสาร	มีโองการถามโหรา
ฤกษ์ดีเมื่อไรหนา	จงบอกมาให้แจ้งพลัน
⁸¹¹ ๑ บัดนั้นขุนโหรา	รับชงคาพระทรวงธรรม
จับกระดานคุณหารพลัน	เห็นสำคัญวันชุลี
⁸¹² ๑ วันศุกร์สิทธิโชค	ต้องโฉลกในราศี
เดือนนี้ก็เดือนสี่	ฤกษ์ยามดีเป็นหนักหนา
⁸¹³ ๑ เดือนสี่ขึ้นสิบค่ำ	ตำราว่าวโสภา
ได้เมื่อนางสีดา	ได้ครองเมืองกับพระราม
...	
⁸²⁶ ๑ ครั้นว่ารุ่งราตรี	ได้ฤกษ์ดีตามตำรา
เสด็จออกซึ่งเสนา	สั่งให้หาเจ้าปราชญ์พลัน

4. ความฝัน ในสังคมไทยเชื่อว่าความฝันมี 4 ประเภทตามคติพระพุทธรศาสนา ได้แก่ ธาตุกำเริบ จิตนิวรรณ์ บุพพนิมิต เทพสังหรณ์ ความฝันในวิธูรกลอนสวดเป็นประเภทบุพพนิมิตหรือฝันบอกเหตุ ในตอนที่พระเจ้าธัญชัยฝันถึงต้นไม้ใหญ่ ต่อมาอสุรถอนต้นไม้ไป แล้วสุรนำต้นไม้กลับมาปลูกคืนไว้ที่เก่า เมื่อพระเจ้าธัญชัยทรงตื่นจากความฝัน ก็รับสั่งให้โหรเข้าเฝ้าเพื่อทำนายฝัน โหรทำนายว่า วิธูรบัณชิตจะได้กลับเมือง ดังความว่า

⁶³⁷ ๑ ท้าวไทไสยาสน์	เหนือแท่นสิงหาสน์
พระหลับไหล	เที่ยงคืนราตรี
ดีสามยามชัย	พระปิ่นภพไตร
นิมิตอัศจรรย์	

638 ๑	ฝันว่าพฤกษา อยู่หน้าวังนั้น บูชาทุกวัน ชวนกันบูชา	ต้นหนึ่งมเหสีมา มนตรีเสนา ทุกประเทศเขตต์ ชวนกันบูชา
639 ๑	มีท้าวอสุรี ถอนต้นพฤกษา ร้อนทั่วทิศา เย็บเยียบเสียบเหงา	ลำแดงฤทธิ ฝูงราชภู เวียงวังคลังนา เย็บเยียบเสียบเหงา
640 ๑	หลายวันยักษา ปลูกไว้ดั่งเก่า คอยวายโคกเศร้า ร้อยเท่าพันทวี	แบกต้นไม้มา ราชภูทั้งหลาย เป็นสุขกว่าเก่า ร้อยเท่าพันทวี
641 ๑	จบซึ่งนิมิต ตื่นจากแท่นที่ โอโถงสิ้นที มาเฝ้าราชา	สมเด็จจบพิตร เสด็จออกพระโรง พอโหรทั้งสี่ มาเฝ้าราชา
642 ๑	ตรัสแก่ความฝัน แก่ท่านโหรา โกรพบรีดา จะเป็นฉันใด	คืนนี้อศรรรย แต่ต้นจนจบ ตรัสถามโหรา จะเป็นฉันใด
643 ๑	พระโหรผู้เฒ่า ทูลทำนายไป ที่หน้าวังใน คือองค์พระวิรุ	ประนมก้มเกล้า อันต้นพฤกษา มิใช่อื่นไกล คือองค์พระวิรุ
644 ๑	มานพเล่นสกา พาไปมิสูญ พระอย่าอาดูร บ้ายแล้วคงมา	คือว่ายักษา คงกลับคืนมา พรงนี้วิรุ บ้ายแล้วคงมา

ความเชื่อในวิรุรกลอนสวดส่วนใหญ่ปรากฏที่มาปะปนกันจากหลายทางศาสนา โดยเฉพาะความเชื่อทางศาสนาพุทธเรื่อง กรรม สวรรค์ และนรก ความเชื่อดังกล่าวทำให้ผู้คนยึดมั่น อยู่ในกฎแห่งกรรม ทำความดี ไม่กล้าทำความชั่ว อีกทั้งความเชื่อยังก่อให้เกิดเป็นประเพณีและ พิธีกรรมดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

ประเพณี

ประเพณีเป็นสิ่งที่นิยมปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นแบบแผน ประกอบด้วยพิธีกรรมตามความเชื่อเพื่อความเป็นสิริมงคลในชีวิต ประเพณีในวิธูรกลอนสวดเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิตจำนวน 3 ประเพณี ได้แก่ ประเพณีงานศพ ประเพณีการทำขวัญ ประเพณีการแต่งงาน ซึ่งแต่ละประเพณีมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ประเพณีงานศพ ในวิธูรกลอนสวดสอดแทรกประเพณีงานศพแบบชาวบ้านตอนสี่บุรุษสิ้นอายุขัย เมื่อครอบครัวปลงศพให้ผู้วายชนม์แล้วก็จะทำบุญกรวดน้ำให้กับผู้วายชนม์ ดังข้อความว่า

73๑ อยู่มาช้านาน	ทั้งสี่ถึงกาล
ชีวังสังขา	ลูกเมียนั้นไซ้
รำไรโศกา	ต่างต่างก่อมา
ปลงศพสามี	
74๑ แล้วมาคิดอ่าน	ทำบุญให้ทาน
หล่อหลังวาริ	อยู่มาช้านาน
ประมาณหลายปี	ทั้งสี่สตรี
ม้วยมอดวอดวาย	

นอกจากนั้น วิธูรกลอนสวดยังได้สอดแทรกประเพณีงานศพแบบหลวงหรือพระราชพิธี ถวายพระเพลิงพระบรมศพไว้ 2 ตอน ได้แก่ ตอนพระเจ้าธัญชัย และตอนวิธูรบัณฑิต พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพในวิธูรกลอนสวดมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ในวิธูรกลอนสวดกล่าวถึงขั้นตอนการประกอบพระเมรุและเครื่องประกอบพระเมรุ ทั้งในตอนพระเจ้าธัญชัยและตอนวิธูรบัณฑิต ว่าด้วยขั้นตอนตั้งแต่อำมาตย์สั่งให้เสมียนอลักษณ์เขียนหมายประกาศแจกจ่ายไปตามหัวเมือง ให้ตัดไม้ล่องตามแม่น้ำมาเพื่อใช้ไม้ในการทำเครื่องประกอบพระเมรุมาศ เช่น ราชวัตร ฉัตร ธง แสดงให้เห็นถึงระบบขั้นตอนของราชการไทยในอดีต ดังข้อความว่า

พระเจ้าธัญชัย		วิธูรบัณฑิต	
87๑ ฝ่ายพระวิธูรเรื่องศรี	คิดคุณจักรี	865๑ โกรพราชา	ครั้นคลายโศกา
ท้าวเธอกี่มาโศกคล้าย		ท้าวตรีสับดล	ให้ปลุกเมรุทอง
88๑ ครั้นว่าโศกาจาบัลย์	จึงปรึกษากัน	เรื่องรองโสภณ	โกศแก้วโกมล
ที่การพระศพราชา		ใส่ศพศาสดา	
89๑ จึงสั่งแสนสุรเสนา	บาดหมายไพร่ฟ้า	866๑ ราชวัตรฉัตรชัย	ธงเทียวไสว
ให้ถ้วนทุกหมู่ทุกกรม		รายรอบเมรุมา	ถ้วนทองแกมแก้ว
90๑ นอกเดือนในเดือนระดม	เลิกทาสเลิกสม	เพริศแพร้วพรายตา	เมรุแทรกโสภา

พระเจ้านัณชัย	วีรบุรุษ
ทั้งพวกขุนหมื่นพันทนาย	งามงามตามกัน
91๑ เจ้าพระยาแลพระยาทั้งหลาย ทั้งไพร่ทั้งนาย ให้พร้อมกันทำเมรุทอง	867๑ แต่งเครื่องพระศพ สารพันมีครบ ทุกสิ่งทุกอัน การในโลกีย์
92๑ อำมาตย์อภิวินผันผยอง ออกจากโรงทอง ให้เสมียนเขียนหมายจ่ายไป	ไม่มีใครจะทัน ดั่งวิมานเมืองสวรรค์ ในชั้นดั่งสา
93๑ ทุกหัวหัวเมืองน้อยใหญ่ กะเกณฑ์กันไป ให้ตัดเสาไม้ล่องมา	868๑ ทำตามบุราณ เสร็จแล้วทูลสาร โกรทราชา ท้าวได้ทรงฟัง
94๑ ครั้นถึงจุดซึกมิช้า เลื่อยถากไปมา บ้างเจาะบ้างปรับปรุงกัน	ตรัสสั่งเสนา พຽງนี้เพลา เข้าซึกศพไป
95๑ ทำไปได้หลายคืนวัน สำเร็จด้วยพลัน กียกซึ่งเสาบัดใจ	869๑ รับสั่งทรงธรรม หมายเวรเกณฑ์กัน ทหารพลเรือน
96๑ ราชวัตรฉัตรธงไสว เมรุทองชั้นใน ประดับด้วยแก้วแวววาม	กลาดเกลื่อนกันไป เวียงวังคลังใน พร้อมสิ้นทุกกรม
97๑ รูปสัตว์สิ่งทีเสื่อเหลือหลาม สิ่งโตเต็นตาม ทั้งจามรีมีเน	870๑ เตรียมพร้อมกันเสร็จ ครั้นตีสิบเบ็ด ทูมยามประถม ท้าวเธอพลิกฟื้น
98๑ การเมรุเกณฑ์แล้วบัดใจ ถึงวันดีไซร์ ให้ซึกพระศพราชา	ตื่นจากบรรทม พร้อมด้วยพระสนม เสด็จออกทันใด

ในวีรกรลอนสวดบรรยายวีรกรรมบวรอันเชิญพระศพตั้งแต่รูปแรดใส่พระเพลิง ลำดับถัดมาคือ รถประดิษฐานผ้าไตรเป็นรถรูปสัตว์และสัตว์ป่าหิมพานต์คู่กัน จากนั้นเป็นรถภูเขาโยงประกอบด้วยเทวดาประดับรถ รถสำหรับพระสวดพระธรรมวินัย รถใส่โคมไฟ รถใส่ท่อนจันทน์ตามลำดับ แล้วบรรยายถึงรถประดิษฐานพระโกศซึ่งประกอบด้วยเครื่องสูงเช่น พัดโบก ทานตะวัน อภิรุชมุขสาย ปิดท้ายด้วยกระบวนรถพระบรมวงศานุวงศ์ ดังข้อความว่า

พระเจ้านัณชัย	วีรบุรุษ
99๑ แรดเรียงเกลิงฤทธิมิหิมา คู่แรดโสภา นำหน้าใส่เพลิงคลาไคล	871๑ สั่งให้ซึกศพ เครื่องแห่มีครบ ทุกสิ่งไสว รูปสัตว์ต่างต่าง
100๑ รูปสัตว์บรรทุกผ้าไตร คู่เคียงกันไป มโนมัยคู่กับอาชา	วางใส่ผ้าไตร รูปแรดโคมไฟ ไปหน้าทั้งปวง
101๑ นรสิงห์คู่กับสิงหราช โตกิเลนเลี้ยงผา มัจฉาคู่กับมัจฉานาคิน	872๑ รูปแรดคู่แรด ล้อดั่งแอดแอด ตามท้องถนนหลวง ถัดมาราชสีห์
102๑ ราชสีห์คู่กับราชสีห์สิน วายุภักซ์โบายบิน	มีตามกระทรวง รูปสัตว์ทั้งปวง

พระเจ้านันทชัย	วิสูตรบัณฑิต
กินรินคู่กับกินนร	หลากหลายตามกัน
¹⁰³ ๑ มังกรคู่กับมังกร กุญชรคู่กับกุญชร	⁸⁷³ ๑ คชสีห์สิงหรา ช้างคู่คชชา
ดูงามบวรโสภา	ครุฑาสุบรรณ กิเลนคู่กิเลน
¹⁰⁴ ๑ สิ้นแถวรูปสัตว์ถัดมา ถึงรถภูเขา	อิเห็นอรหันต์ เลียงผาแผ่นผืน
เทวดาเดินคั่นกันไป	คู่กับเลียงผา
¹⁰⁵ ๑ รถพระสวดธรรมวินัย รถโคมใส่ไฟ	⁸⁷⁴ ๑ สิ้นรูปสัตว์แล้ว ถึงราชรถแก้ว
รถใส่ท่อนจันทน์บรรจง	ที่ใส่ไฟฟ้า แล้วถึงรถทรง
¹⁰⁶ ๑ รถใส่พระโกศจักรพงษ์ อัครด้ายวง	องค์กุมารา โปรยข้าวตอกมา
พยศเยื้องย่างอย่างยนต์	หน้าศพทรงธรรม์
¹⁰⁷ ๑ พัดโบกทานตะวันชั้นบน แต่ล้วนเครื่องต้น	⁸⁷⁵ ๑ ถึงรถพระโกศ ประดับเครื่องเรื่องโรจน์
จามรอภิรมชুমสาย	ตั้งรถเทวีญ เทียมด้วยอัคร
¹⁰⁸ ๑ ฝ่ายว่าวงศาทั้งหลาย ทรงม้าผันผาย	บวรเฉิดฉัน พัดโบกทานตะวัน
ตามส่งสการราชา	อภิรมชুমสาย
	⁸⁷⁶ ๑ รถเบื้องหลังนั้น บรรทุกท่อนจันทน์
	...
	อนันต์มากมาย วงศาทั้งหลาย
	ขึ้นมาตาม

จากนั้นจึงบรรยายการประดิษฐานพระโกศบนพระเบญจาประกอบด้วยการตกแต่งรูปประติมากรรมในแต่ละชั้นที่พระเมรุมาศเพื่อเฉลิมฉลองก่อนถวายพระเพลิง แต่ในวิสูตรกลอนสวด มิได้บรรยายรายละเอียดของพระเบญจาไว้ ดังตัวอย่างข้อความว่า

พระเจ้านันทชัย	วิสูตรบัณฑิต
¹⁰⁹ ๑ ศพถึงเมรุทองรจนา พนักงาณก็มา	⁸⁷⁷ ๑ ครั้นถึงพระเมรุ ช่วยกันกะเกณฑ์
เชิญขึ้นเบญจาด้วยพลัน	เต็มทั้งห้องสนาม เชิญศพขึ้นที่
	เบญจาอันงาม ผุงคนเหลือหลาม
	ตามส่งสการ

ในวิสูตรกลอนสวดกล่าวถึงธรรมเนียมนางร้องไห้ โดยให้รายละเอียดว่า ผู้รับจ้างร้องไห้ต้องเอาหอมยี่ตาเพื่อให้น้ำตาไหล ความว่า

¹¹⁰๑ ฝ่ายพระสนมกำนัล ต่างต่างโศกศัลย์
รำพันทุกสิ่งนานา

- 111๑ พนักงานร้องให้โศกา   เอาหอมยี่ตา
 ร้องว่าพระร่มโพธิ์ทอง
 112๑ ละข้าสาวสนมทั้งผอง   พระเสด็จลอยล่อง
 สู່ห้องสวรรคค์ชั้นใด

นอกจากนี้ในวิฐุรกลอนสวดยังคงกล่าวถึงการท่งทานประกอบด้วยต้นกล้วยพฤษ์ที่เป็น การพระราชทานเงินทองให้แก่ผู้คนที่มาในงานบำเพ็ญพระราชกุศลได้แย่งชิงทานกัน ซึ่งมักกระทำในตอน บ่ายของวันถวายพระเพลิง ความว่า

พระเจ้านัญชัย	วิฐุรบัณฑิต
124๑ พวกต้นกำพริกขึ้นโปรย ทานท่งวังโดย บ้างโดนกันอ้ออิงไป	878๑ เครื่องเล่นท่งนั้น หุ่นโขนประชัน สารพันการงาน มีต้นกามพริก พิลึกโอฬาร ครั้น پایท่งทาน อลมานอ้ออิง 879๑ ชิงกันชุลมุน วิวาทกันวุ่น ชกผางเตะผิง เกรียวกราวฉาข้า เสียด่ากันอิง ท่งทานแล้วจึง เรียกมวยเข้ามา

วิฐุรกลอนสวดกล่าวถึงการละเล่นในฉากพระราชพิธีพระบรมศพของตอนพระเจ้านัญชัย ได้แก่ โขน จีว จ้าว ระเบงระบำ โขนเล่นเรื่องทศกัณฐ์ตอนจองถนนและตอนไมยราพณ์สะกดทัพ หุ่น เล่นเรื่องสังข์ศิลป์ชัยและชัยทัต หกคะเมนปลายไม้ ไต่ลวด ลำแพนแหงนเงย หกคะเมน เชิดสิงโต มังกรล่อแก้ว จุดดอกไม้ไฟ พลุ โปงปิบ ไฟเจเนียง การละเล่น มวย และตอนวิฐุรบัณฑิต ได้แก่ มวย กระบี่กระบอง รำโคม หนึ่ง มังกรคาบแก้ว ดังข้อความว่า

พระเจ้านัญชัย	วิฐุรบัณฑิต
113๑ ฝ่ายพวกโขนหุ่นวุ่นไป ละครมอญไทย ท่งจีวแล้ง้าวลาวยวน	880๑ โกรพจอมราช พร้อมด้วยอำมาตย์ เสด็จยังพลับพลา เรียกมวยคู่แรก
114๑ เครื่องเล่นนั้นมีถั่วถวน ครั้นสิ้นทุกระบวน ระเบงระบำรำไป	แขกกับพม่า ลูกขึ้นตั้งท่า ปากะเลองาลี
115๑ โขนโรงข้างหนึ่งนั้นไซรั เล่นเรื่องท้าวไท เมื่อไปสู่เมืองลงกา	881๑ ไอแขกตั้งท่า ไอปากร้องว่า มุงงมะสี เตะปับรับโปก
116๑ ใ้ให้หนุมานอาสา ขนก่อนศิลา จองถนนข้ามพลคลาโคล	กระชอกเช่าตี เจ้าแขกเสยที ริงหนีไปพลัน

พระเจ้าธัญชัย		วีรบุรุษ	
117๑	โรงหนึ่งไม่ยราฟเรื่องชัย สะกดท้าวไท	882๑	คนดูเฮฮา สมเด็จพระเจ้า
	พาไปสู่เมืองบาดาล		ประทานรางวัล กระทบกระทบ
118๑	หุ่นโรงหนึ่งนั้นเชี่ยวชาญ เล่นเรื่องขุนมาร		มีครบทุกหพัน ค่ำลงด้วยพลัน
	ผ่วนางสุพรรณกัลยา		ยวนนั้นรำโคม
119๑	สังศิลป์ชัยเสด็จไปตามอา รบกับยักษ์	883๑	มีหนังประชัน บันลืออื้อลั่น
	พาอามาถึงบุรี		สนั่นครั้นโครม มังกรคาบแก้ว
120๑	โรงหนึ่งชัยทัตสวัสติ ต้องยานารี		เพริศแพรวแสงโคม ดูแลแห่ไหม
	ภูมี้ให้คลั่งไคล้ไป		โสมนัสทุกคน
121๑	ครั้นบ้ายชายแสงสุริยใส หกคะเมนปลายไม้		
	ไต่ลวดลำแพนแหงนงย		
122๑	หกคะเมนสามต่อล้วนเคย เสียใจกระไรเลย		
	เดินเฉยไปได้ไม่กลัว		
123๑	นอนดาบคาบหอกกลอกหัว คนดูน่ากลัว		
	สยดสยองแรงโรย		

ประเพณีศพในราชสำนักยังกล่าวถึงการจุดดอกไม้เพลิงมักกระทำในเวลากลางคืน ประกอบกับการขีดสิ่งโตหรือแห่มังกรตามวัฒนธรรมจีน แสดงให้เห็นว่า วัฒนธรรมจีนเริ่มเข้ามามีบทบาทในสังคมไทยตั้งแต่อดีต สถานที่จุดดอกไม้เพลิงตั้งอยู่บริเวณนอกรั้วราชวัติของพระเมรุ มีลักษณะเป็นหอสูง เรียกว่า ระทา ทำเป็นโครงไม้ไผ่สี่เหลี่ยมเรียวยาวสูงขึ้นไป วีรกลอนสวดบรรยายถึงดอกไม้เพลิงทั้งตอนพระเจ้าธัญชัยและวีรบุรุษ ดังความว่า

พระเจ้าธัญชัย		วีรบุรุษ	
125๑	เพลาค่าหนึ่งขึ้นทันใจ เสียงอึ้งคะนึ่งไป	847๑	ครั้นคำจุดดอกไม้ พุ่มไสวส์ทธา
	กีก้องทั้งพระพารา		ช่อม่วงฝอยทองหนา ผนแสนท่าไฟเพนียง
126๑	สิงโตเล่นหน้าพลับพลา ล่อดวงจินดา	848๑	พลูจิ้นแลพลูไทย ตึงตังไปสนั้นเสียง
	มีทั้งมังกรเกี่ยวกัน		ไม้กระถางนั้นวางเรียง เป็นคู่เคียงเรียงรายกัน
127๑	แล้วจุดดอกไม้ไปปล้น มีครบทุกพรรณ	849๑	โชติช่วงดวงสว่าง แจ่มกระจ่างดังกลางวัน
	พลุนั้นก็ดังผางโผง		ประทัดแลกังหัน นกบินนั้นบินไปมา
128๑	โป้งปับเสียงดังปับโป้ง ไฟเพนียงเสียงโพล่ง	850๑	กลางตัวหักปีกเสีย บินปลกเปลี่ยกับสุธา
	ดอกไม้กระถางวางเรียง		ไล่คนอยู่เฮฮา บ้างวิ่งมาบ้างวิ่งไป
129๑	กีก้องราชช่วงเวียง แสนสนุกฟ่างเพียง	851๑	มีทั้งดอกไม้พร้อม คนเขาล้อมมอยู่ไสว
	มหรสพเมืองสวรรค์		ไม้กลยนต์อยู่ใน ตกกลงไปเป็นชั้นชั้น

พระเจ้าธัญชัย	วิธูรบัณฑิต
	852๑ ชั้นต้นเป็นพรานป่า ถือปิ่นยาอิงเนื้อปล้น ชั้นสองวิ่งควายกัน ดูชั้นชั้นหลากหลากตา
	853๑ มีทั้งดอกไม้รุ่ง แสงพวยพุ่งพระเวหา ถวายพระศาสดา จนสำเร็จการพิธี

ในวิธูรกลอนสวด กล่าวถึงการถวายพระเพลิงตอนพระเจ้าธัญชัย และการถวายพระเพลิงตอนวิธูรบัณฑิตว่า เมื่อครบสมโภชเจ็ดวันแล้ว จึงเริ่มการถวายพระเพลิงพระบรมศพ ผู้คนที่ทั้งหลายต่างคร่ำครวญร้องไห้เสียใจ ดังข้อความว่า

พระเจ้าธัญชัย	วิธูรบัณฑิต
130๑ สมโภชครบเสร็จเจ็ดวัน ถวายพระเพลิงภูมิ	โกรพทรงธรรม
131๑ พระวงศาคนางกัศไก พระทรวงกันแสงแรงรา	สองกรค้อนตี
	884๑ ครั้นถ้วนเจ็ดวัน โกรพทรงธรรม เสด็จบัตดล พร้อมด้วยวงศา
	เสนาสามล ยกศพจุมพล ออกจากโกศทอง
	885๑ ยกขึ้นบนแท่น ท่อนจันทน์นั้นแน่น วางเรียงเรื่องรอง สาวแก่แซ่เสียง
	สำเนียงก๊กก้อง ลูกเมียร่ำร้อง พิโรศกา
	886๑ ทำตามพนักงาน ครั้นสำเร็จการ โกรพราชา เสด็จลินลาค
	เข้ราชเมรุมา จึงเอาไฟฟ้า จุดศพภูมิ
	887๑ ไฟฟ้าเรื่องโรจน์ ไหม้พระศพโสด ช่วงโซติรังสี ไฟฟ้าสังหาร
	ผลาญซากอินทรีย์ สิ้นแล้วด้วยดี อัคคีดับลง

ในวิธูรกลอนสวดบรรยายว่า วิธูรบัณฑิตเก็บพระบรมอัฐิของพระเจ้าธัญชัยไว้ในพระบรมโกศ จากนั้นจึงนำไปบรรจุใส่ในพระปรารค์ทองเพื่อให้ชาวเมืองร่วมกันบูชาพระบรมอัฐิ ส่วนการเก็บอัฐิของวิธูรบัณฑิตเริ่มจากนำน้ำหอมมาประพรมอัฐิที่จัดเรียงเป็นรูปพระองค์ จากนั้นจึงนำไปใส่ในผอบทอง หลังจบงานพิธีมีการสมโภชและทำบุญอุทิศให้วิธูรบัณฑิตด้วย ดังข้อความว่า

พระเจ้าธัญชัย

วิธูรบัณฑิต

แต่ตอนสมโภชวิสูตรบัณฑิตจะบรรยายรายละเอียดขึ้นการทำขวัญเริ่มตั้งแต่พระเจ้าธัญชัย
สั่งให้เสนาอำมาตย์จัดเตรียมสถานที่ ประกาศเกณฑ์คนและสิ่งของจากหัวเมืองเล็กใหญ่ ดังความว่า

802 ๑ โกรพผู้ทรงเดช	คะนึ่งเหตุไปทันใจ
เจ้าปราชญ์นิราศไป	ได้ความทุกข์ทรมาน
803 ๑ ลำบากเป็นสุดคิด	แทบชีวิตจะวายปรวน
ทำขวัญให้ภูบาล	การสมโภชจึงจะควร
804 ๑ คิดแล้วสั่งโนมนตรี	ทั้งเสนาตามกระบวน
บอกกันให้ถึถ้วน	ตามค่านวณบุราณกาล
805 ๑ สมโภชเจ้าจอมปราชญ์	จงแต่งราชสถาน
เครื่องเล่นทุกประการ	ปลุกโรงราชพิธี
806 ๑ บาดหมายรายกันไป	เมืองใหญ่น้อยบุรี
เร่รวัดไปบัดนี้	ขุนเสนาจึงแต่งการ
807 ๑ บัดนั้นขุนเสนา	รับชงคาแล้วกราบกราน
คมลาพระภูบาล	ไปคิดอ่านพร้อมเพรียงกัน
808 ๑ หมายถึงบอกไปทุกหมู่	ให้เขารู้ทุกเขตชั้นชั้น
เครื่องเล่นสิ้นทั้งนั้น	ทั้งราชวัตรฉัตรธงทอง
809 ๑ จัดแจงเสร็จสรรพแล้ว	จึงคลาดแคล้วทูลฉลอง
การงานสิ้นทั้งผอง	พร้อมเสร็จแล้วพระราช

จากนั้นพระเจ้าธัญชัยรับสั่งให้โหรเข้าเฝ้าเพื่อหาฤกษ์ยามทำพิธี โหรคำนวณได้วันศุกร์
เดือนสี่ ขึ้นสิบค่ำ สั่งชาววังให้จัดทำบายศรี ดังข้อความว่า

814 ๑ โกรพพระบุญเรือง	เป็นปิ่นเมืองเรืองสนาม
ฟังโหรเขาทูลความ	พระโณมงามขอบพระทัย
815 ๑ สั่งเสร็จเสด็จขึ้น	ก็ครีกครื้นประโคมไท้
ถึงปรางค์ที่ข้างใน	รับสั่งให้ทำบายศรี
816 ๑ เงินทองสองสำหรับ	ให้ประดับล้วนมณี
...	ที่มีค่าควรนคร
817 ๑ นางไนได้สดับ	คำรับรับพระสุนทร
พร้อมหน้ามาสลอน	ล้วนหม่อมช่างอยู่ข้างใน
818 ๑ บ้างสลักเป็นรักซ้อน	งามบวรเลิศไทร
ซ้อนแซมดอกไม้ไหว	ทั้งกระจังกระจ่างดี

ในวิสูตรกลอนสวดบรรยายรายละเอียดการแกะบายศรีเป็นรูปเหตุการณ์ตอนสำคัญในวรรณกรรมที่เป็นนิมิตอย่างแพร่หลาย ได้แก่ พระสุรตนครองเมือง พระศรีเมืองตนครองเมือง รามเกียรติ์ตอนพระรามเดินดง มณีพิชัยตอนพระมณีพิชัยอยู่กับพราหมณ์ในศาลา พระรถเมรีตอนนางเมรีตามพระรถ พระมหาชนกตอนนางเมขลาช่วยพระมหาชนก ดังข้อความว่า

819 ๑ บายศรีที่ขึ้นต้น	แกะเรื่องพระสุรต
กับนางกินรี	ภิรมย์สมสนิท
เป็นมิตรไมตรี	ในปรางค์มณี
เลิศแล้วแพรวพราว	
820 ๑ ชั้นสองรองเรื่อง	แกะเป็นพระศรีเมือง
รุ่งเรืองใครจะทัน	ครอบครองพารา
เสนอนันต์	ตั้งว่าเทวัญ
ไหวพ้ามาติน	
821 ๑ ครั้นถึงชั้นสาม	แกะเป็นพระราม
อันงามเฉิดฉิน	กับองค์พระยุภา
สีดานาริน	เดินในไพรสมถ์
กับศรีอนุชา	
822 ๑ ครั้นถึงชั้นสี่	แกะเป็นพระมณี
พิชัยราชา	อยู่กับทรมวย
ที่ในศาลา	โถมแก้วแววตา
นั้นแปลงเป็นพราหมณ์	
823 ๑ ครั้นถึงชั้นห้า	แกะเป็นราชา
พระรถโถมงาม	หนีนางเมรี
ยักซึมาตาม	ถึงแม่น้ำข้าม
ถึงยอดคีรี	
824 ๑ ครั้นถึงชั้นหก	แกะพระชนก
ตกในนที	นวลนางเมขลา
อุ้มมาด้วยดี	ส่งถึงบุรี
ภูมิสำราญ	
825 ๑ ครั้นถึงชั้นเจ็ด	ประดับด้วยเพชร
แก้วนมแถมกาญจน์	สำเร็จเสร็จปล้น
กำนัลพนักงาน	กราบพูลภูบาล
โกรพราชา	

นอกจากนั้นยังบรรยายขั้นตอนในพิธีทำขวัญตั้งแต่วิธรรบัตินิตยประดบองค้ พระเจ้าธัญชัยสั่งให้ยกบายศรีเข้าพิธี โหระเริ่มจุดเทียนแล้วเวียนเทียนไปโดยรอบ เจ้าพนักงานดนตรีประค้อมรับประกอบพิธี เมื่อเวียนเทียนครบแล้วจึงดับเทียนโบกควันไปทางวิธรรบัตินิตย จากนั้นจึงกล่าวเชิญขวัญตั้งความว่า

826 ๑ ครั้นว่ารุ่งราตรี	ได้ฤกษ์ดีตามตำรา
เสด็จออกซึ่งเสนา	สั่งให้หาเจ้าปราชญ์พลัน
827 ๑ แต่งองค์แล้วทรงเครื่อง	อร่ามเรื่องล้วนสุวรรณ
พร้อมเสร็จสำเร็จพลัน	มาสู่ที่โรงพิธี
828 ๑ ทำสังฆางข้างใน	เร่งเร็วไปยกบายศรี
พฤตมาและพราหมณ์ชี	มาพร้อมที่พระโรงชัย
829 ๑ ทำสังให้ทำขวัญ	พระโหรนั้นก็จุดไฟ
ติดแว่นแล้วเวียนไป	เบิกบายศรีมีทันนาน
830 ๑ ลั่นฆ้องชัยเกรี	เสียงอึงมีกังวานหวาน
แตรสังข์กังสดาล	บ้างขับขานบำเรอไป
831 ๑ กระจับปีแลสี่ซอ	ขับขานถ่อวังเวงใจ
นางกลางบ้างขับไม้	ส่งเสียงใสเพราะวังเวง
832 ๑ เป่าปีแตรตีกลอง	เสียงกึกก้องไปตามเพลง
ฆ้องวงตั้งโหนดง	เสียงครื้นเครงทั้งพารา
833 ๑ ให้เวียนซึ่งแว่นแก้ว	ครบถ้วนแล้วตามตำรา
ดับเทียนโบกควันมา	เจิมพักตราให้ทั่วไท

วิธรรกลอนสวดสอดแทรกประเพณีการทำขวัญตอนวิธรรบัตินิตยกลับถึงเมืองอินทรีปัดถ์ เพราะปฤณณกษัตริย์ทำเรื่องเลวร้ายต่อวิธรรบัตินิตยมากมาย พระเจ้าธัญชัยจึงจัดพิธีเพื่อเรียกขวัญให้กลับมาอยู่ที่ตัววิธรรบัตินิตย ดังบทเชิญขวัญของพราหมณ์ว่า

834 ๑ แล้วเชิญขวัญเจ้าปราชญ์	อันนิราศพระเวียงชัย
ขวัญเจ้ามาแล้วไซ้	อย่ากลับไปจากบุรี
835 ๑ พระขวัญอย่าไปเลย	เที่ยวชมเขยสัตว์เสื่อศรี
เชิญขวัญพระพันปี	อยู่บุรีอย่าเที่ยวไป
836 ๑ พระขวัญพระเจ้าเอย	อยู่ชมเขยก้านลใน
พระขวัญอย่าเที่ยวไป	ชมนกไม้ในทิมวา
837 ๑ เชิญขวัญพระองค์เจ้า	อย่าได้เต้าไปนาคา

ขวัญเอยมาพ่อก

อยู่ปรารค์ปราชมสาวศรี

นอกจากนี้ยังสอดแทรกการละเล่นมหรสพนาาชนิด หลังเสร็จพิธีทำขวัญเพื่อสมโภช
เฉลิมฉลอง ประกอบไปด้วยระเบ็ง ระเบ้า โมงครุ่ม ร้าหอกดาบทวนกริช กระบี่กระบอง มวยปล้ำ
เพลงปรบไก่ เทพทอง ละคร หุ่น หกคะเมน ลอดบ่วง นอนหอก และดอกไม้เพลิงแต่ละชนิด ซึ่งให้
ภาพความสนุกครึกครื้น ดังข้อความว่า

838 ๑	เชิญขวัญเจ้าปราชญ์	พระจักรแก้วสังเสนี
	เครื่องเล่นเป็นมากมี	เร็วบัดนี้สมโภชไ้
839 ๑	ระเบ็งแลระบ้า	โมงครุ่มร้าตีกลองชัย
	ระเบงถือศรวไ้	เต็มร้าไปตามภาษา
840 ๑	บางเล่นแหงวิสัย	เด่นร้าไปให้หน้าตา
	ถือหอกกลอกกลับมา	ตรึคอยท่าทีจะแหง
841 ๑	กระบี่ตีกระบอง	ไม่จต้องคูเรียวแรง
	เสโลโตกำแหง	ดาบคอยแย่งที่จะพัน
842 ๑	ร้าทวนทวนไปมา	ยืนตั้งท่าเป็นล้นถัน
	มลายูเป็นคู่	ร้ากริชสั้นขยันดี
843 ๑	เล่นกันเป็นคู่	มลายูแขกตานี
	มวยปล้ำปะเตะตี	ล้นตัวดีจูงสู้กัน
844 ๑	ยังเล่าหมู่เทพทอง	ถือพัดป้องเสียงครวญครัน
	ปรบไก่ก็ไล่กัน	คนเฮลันอยู่เฮฮา
845 ๑	ละครเล่นประชัน	สองโรงนั้นดีหนักหนา
	หุ่นมอญหุ่นพม่า	สองภาษาประชันกัน
846 ๑	หกคะเมนแลได้ลวด	เล่นประกวตทุกสิ่งสรรพ
	ลอดบ่วงนอนหอกพลัน	ดูชั้นชั้นทุกภาษา

3. ประเพณีแต่งงาน เป็นประเพณีสำคัญหนึ่งในชีวิตของคนไทย วิธูรกลอนสวดบรรยาย
ขั้นตอนของประเพณีแต่งงานเริ่มตั้งแต่พญานาคสั่งให้โหรหาฤกษ์แต่งงาน จากนั้นสั่งให้เสนาอำมาตย์
เตรียมปลุกโรงพิธี มอบหมายให้ชาววังจัดการเรื่องจัดบายศรี ดังข้อความว่า

572 ๑	แล้วสั่งข้างใน	ผู้น้อยผู้ใหญ่
	เหล่าชาวพนักงาน	แต่งบายศรีทอง
	เรื่องรองชัवाल	แล้วมีโองการ
	สั่งหมู่เสนา	

573 ๑	ปลูกโรงพิธี	โตใหญ่ยาวรี
	สิบสี่ห้องตรา	ราชวัตรฉัตรธง
	จำนงโสภา	ทั้งเครื่องราชา
	อภิเชกเอกองค์	
574 ๑	อำมาตย์รับสั่ง	ออกมาจากวัง
	ตั้งใจจำนง	หมายเวรเกณฑ์ไป
	ด้วยใจประสงค์	พร้อมด้วยสุริวงค์
	พงศ์นาคนาคา	
575 ๑	เร่รัดจัดกัน	ปลูกโรงด้วยพลัน
	สำเร็จโดยตรา	ราชวัตรฉัตรแก้ว
	เพริศแพรวเพราตา	เครื่องสูงโสภา
	รจนาบวร	
576 ๑	ฝ่ายนางข้างใน	เย็บบายศรีไซร์
	เห็นงามอรชร	บายศรีทองบายศรีนาก
	หลากหลากบวร	เหล่านาคนิกร
	ชักชวนกันทำ	

จากนั้นจึงบรรยายถึงการแต่งเครื่องทรงของนางอิรันทิตี ตั้งแต่การนุ่งผ้าภูษา ห่มสไบ
ประดับกรรเจียก ใส่สร้อยและทับทรวง ต่อมาก็บรรยายถึงการแต่งเครื่องทรงของปุณณกยักษิ ตั้งแต่
ทรงผ้าภูษา ทับทรวง สะอั้ง มงกุฎ ตั้งความว่า

577 ๑	ครั้นถึงฤกษ์เอก	จะอภิเชกเจ้างามขำ
	เทพทองทั้งระบำ	ประจำงานทุกด้านไป
578 ๑	สมเด็จพระพุทธองค์	กับเอกองค์วิไล
	แต่งองค์พระยุไภ	วิไลเลิศประเสริฐงาม
579 ๑	วิมาลาพระนารี	แต่งบุตรีศรีอร่าม
	ภูษาทรงประจงงาม	อร่ามเรื่องประเทืองพราย
580 ๑	จิบโฉมโฉมพัศตร์	ชายสับดีวิเชียรฉาย
	สไบนางริมรบาย	วิไลเลิศประเสริฐครัน
581 ๑	กรรเจียกจิบกลีบปทุม	ประดับพุ่มปทุมถัน
	ทรงสร้อยสังวาลย์วรรณ	ทั้งทับทรวงเป็นดวงดาว
582 ๑	กุนทลวิมลเมศ	แสนวิเศษล้วนเพชรขาว
	โชติช่วงเป็นดวงดาว	ดูงามราวกับเทวดา

583 ๑ ฝ่ายเทพอัปสร	กับนิกรฝูงเทวา
สุชาดาสุธรรมา	สุนันทาเยาวมาลย์
584 ๑ ...	...
ช่วยแต่งองค์นางนงคราญ	สำเร็จพลันในทันใด
585 ๑ อ้นองค์อัมเรศ	กับเทเวศในตรึงไตร
ลงมาในทันใด	ช่วยแต่งองค์สุรา
586 ๑ ทรงรัตฤชิต	อันวิจิตรรจนา
ทรงทิพยภูษา	วิไลเลิศประเสริฐดี
587 ๑ ทับทรวงสะอึงแก้ว	อันเพริศแพ้วรุ่งเรืองศรี
มงกุฎอันรูจี	มณีแนมแกมสุวรรณ

จากนั้นจึงบรรยายพิธีแต่งงานตั้งแต่การนำตัวเจ้าบ่าวเจ้าสาวเข้าสู่โรงพิธี พราหมณ์เบิก
บายศรี จุดเทียนเวียนนวงรอบวงพิธี มีดนตรีประโคมรับ ดังข้อความว่า

590 ๑ วิมาลาเทวี	แต่งลูกสาวศรี
เสร็จแล้วทันใจ	เพื่อนสาวเยาวมาลย์
นางคราญเทพไท	สาวหน้านั้นไซ้
นางสุธรรมา	ประเสริฐเลิศล้ำ
591 ๑ สาวเคียงสาวหน้า	เบื่องขวารนุช
ขาวขำโสภา	เบื่องซ้ายกัลยา
โฉมสุชาดา	
สุนันทาเยาวมาลย์	
592 ๑ เจ้าสวณำหน้า	นางสุธรรมา
ผู้ยอดสงสาร	จัดแล้วมิช้า
มาตามฤกษ์ผ่าน	เตรสซังข์กังสดาล
ครั้นโครมโรมไป	
593 ๑ บัดเดียวมินาน	มาถึงสถาน
โรงพิธีใน	ทำวอมรินทร
จุงกรทำวไป	นพักษณ์นั้นไซ้
นั่งในเบื่องขวา	
594 ๑ สุธรรมาเทวี	จุงกรมารศรี
วดีฉายา	นั่งข้างเบื่องซ้าย
แห่งทำวสุรา	ฝ่ายพราหมณ์โหรา

จึงเบิกบายศรี	
⁵⁹⁵ ๑ เอาแว่นติดเทียน	แล้วส่งวนเวียน
รอบไปด้วยดี	ปีพาทย์ฆ้องกลอง
กีกก้องบุรี	เสภาดนตรี
ขับรำตามเพลง	
⁵⁹⁶ ๑ กระจับปี่สีซอ	ของเล่นเล่นถ่อ
เสียงเพราะวังเวง	ระเบงระบำ
ขับรำตามเพลง	ล้วนเทพบรรเลง
บรรลือโลกา	

จากนั้นพราหมณ์ดับเทียนโบกควันไปทางเจ้าบ่าวเจ้าสาวแล้วเจิมหน้าผาก เทวดารดน้ำสังข์ ผู้ใหญ่อวยพรเจ้าบ่าวเจ้าสาวแล้วส่งตัวเจ้าบ่าวเจ้าสาวเข้าเรือนหอ ดังข้อความว่า

⁵⁹⁷ ๑ เทวาจับแว่นเวียน	โบกควันเทียนให้สองรา
ครบถ้วนได้เจ็ดครา	พระโหราดับเทียนชัย
⁵⁹⁸ ๑ แล้วโบกควันเล่า	ถูกพัศตรเจ้าทั้งสองไท
เฉลิมเจิมพัศตรให้	อวยพรชัยทั้งสองรา
⁵⁹⁹ ๑ พระอินทร์รินน้ำสังข์	แล้วหล่อหลังรดเกศา
ฝ่ายว่าผู้งเหว	ต่างต่างมาอวยพรชัย
⁶⁰⁰ ๑ ขอให้สวัสดิ	เจ้าสองศรีอย่ามีภัย
พระชนม์สองหน่อไท	จงยาวยืนสักหมื่นปี
⁶⁰¹ ๑ บิดุเรศแลมารดร	อำนวยการให้สองศรี
แล้วพาเจ้าจรลี	ขึ้นสู่ที่ปราสาทชัย

คำสอน

วีรุกรลอนสวดเป็นกลอนสวดที่สอนคติธรรมโดยอ้อม ดังนั้นคำสอนในวีรุกรลอนสวดมักจะสอดแทรกอยู่ระหว่างเหตุการณ์ที่วีรบุรุษจิตตสอนบุคคลอื่นในเรื่อง คำสอนในวีรุกรลอนสวดมี 4 หัวข้อ ได้แก่ ญาติ 4 ราชาศีลธรรม สาธุนธรรม 4 และศีล 5 ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ญาติ 4 เป็นคำสอนของวีรบุรุษจิตตที่ตอบคำถามของปุณณกัษัว่า วีรบุรุษจิตตเป็นญาติพระราชหรือไม่ วีรบุรุษจิตตตอบปุณณกัษัเป็นนัยว่า ญาติคือคนที่พึ่งพาได้มี 4 ประการคือ เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ช่วยเหลือในเรื่องอาหารการกิน คติความ ดูแลยามป่วยไข้ และเรื่องทรัพย์สินเงินทอง ซึ่งเนื้อหาคำสอนชี้ให้เห็นว่า ควรระลึกถึงผู้ที่เคยช่วยเหลือเกื้อกูลในยามลำบากและปฏิบัติต่อผู้ที่ช่วยเหลือประหนึ่งเป็นญาติตัวเอง แม้ว่าจะไม่ได้เป็นญาติจริงตามสายเลือด ดังข้อความว่า

392 ๑	ญาติมีสี่ประการ นั้นมาช่วยไถ่ ได้มาอาศัย ได้พึ่งโภชนา	หนึ่งทรัพย์ของท่าน กลัวภัยพารา ข้อหนึ่งนั้นไซ้ ข้อหนึ่งนั้นไซ้
393 ๑	ข้อหนึ่งไถ่ถาม ได้มาพึ่งพา ดังเราปรารถนา มีท้าวแดนไตร	เป็นถ้อยเป็นความ ญาติสี่ประการ เป็นโลกธรรมตา

2. ราชวสีธรรม เป็นคำสอนของวิรุณบัณฑิตที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับข้อปฏิบัติสำหรับผู้รับใช้พระราชกรณียกิจ เช่น ขุนนาง หรือข้าราชการ วิรุณบัณฑิตสอนบุตรให้รักษาศีลและสวดมนต์ไหว้พระอย่างสม่ำเสมอ เมื่อเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินก็ให้ตั้งใจทำงานราชการอย่างรอบคอบและเข้าเฝ้าอย่างสม่ำเสมอ อย่าทำตัวเสมอพระเจ้าแผ่นดิน แต่งกายให้เหมาะสม คอยรับพระราชโองการแล้วอย่าได้ทูลเกินควร ขณะเข้าเฝ้าอย่าได้ลอบมองนางสนม ดังข้อความว่า

419 ๑	เป็นชายเกิดในโลก รักษาศีลพระทศพล	อย่าลืมหาสิ อย่าลืมหาสิ
420 ๑	อดสาสวดพระพุทธรูป อย่าละอย่าเมินนินนาน	หนึ่งการกุศล หนึ่งการกุศล
421 ๑	ตัวเจ้าเป็นข้าเฝ้าภูบาล คิดอ่านอย่าได้ไหลหลง	จงหมั่นราชการ จงหมั่นราชการ
422 ๑	เย็นเข้าเฝ้าท้าวผู้ทรง อาจองค์ให้เหมือนราชา	อย่าได้ทรนง อย่าได้ทรนง
423 ๑	นุ่มน้อมให้สมกายา ทูลอย่าได้เลื่อนลามปาม	คอยรับชงคา คอยรับชงคา
424 ๑	เฝ้าท้าวเนตรเจ้าอย่าลาม ที่ตามเสด็จท้าวไท	แลลอบนางงาม แลลอบนางงาม

3. สาธุธรรม 4 เป็นคำสอนของวิรุณบัณฑิตที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความกตัญญู วิรุณบัณฑิตสอนเรื่องสาธุธรรม 4 แก่ปุณณกัษีให้กลับใจและไม่คิดร้ายกับวิรุณบัณฑิต เพราะวิรุณบัณฑิตเป็นผู้มีพระคุณที่จัดเลี้ยงต้อนรับปุณณกัษีอย่างดีตอนอยู่เมืองอินทปัตถ์ ดังนั้นหากปุณณกัษีคิดร้ายต่อวิรุณบัณฑิต ถือได้ว่าปุณณกัษีเนรคุณต่อวิรุณบัณฑิต คำสอนเรื่อง สาธุธรรม 4 จะยกตัวอย่างเหตุการณ์ของคนเนรคุณเพื่อชี้ให้เห็นคุณธรรมเรื่อง ความกตัญญู ดังข้อความว่า

491 ๑ ยังมีบุรุษ มาในหิมวา ยากซึ่งโภชนา เมตตาปราณี	คนเดียวยรุด ถึงบ้านอันหนึ่ง พบชายหนึ่งมา
492 ๑ รับไปเคหา อิมแล้วด้วยดี ทารุณสินที กลับคิดอิจฉา	ให้กินโภชนา ไม่รู้จักคุณ เมื่อจะจรรลี
493 ๑ บุรุษหนึ่งไซ้ แต่ตร้อนหนักหนา เข้าอาศัยฉายา หักก้านรานใบ	เดินหนทางไป เห็นพฤษภาไตร แล้วกลับอิจฉา
494 ๑ คนหนึ่งเล่า หักปากใส่ไฟ ทารุณเหลือใจ ว่าอกตัญญู	อาศัยศาลา ไม่รู้จักคุณ พระเจ้าตรัสไว้
495 ๑ บุรุษหนึ่งนั้น อุปถัมภ์ค้าชู ไม่คิดอดสู มีคุณอาตมา	เป็นมิตรสหายกัน ภายหลังทุจรีต กลับทำร้ายผู้
496 ๑ คนเหล่านี้ไซ้ สิ้นทั้งโลกา นานไปจะมา ผู้ให้โดยหวัง	แม่นให้โกลโค หารู้คุณไม่ กลับทำโทษา

4. ศิลห่า เป็นคำสอนและหลักปฏิบัติขั้นพื้นฐานในพระพุทธศาสนา ในวัชรกอลอนสวด กล่าวถึงศิลห่าตอนวัชรบัณฑิตแสดงธรรมจำนวน 2 ตอน ได้แก่ ตอนวัชรบัณฑิตตัดสินเรื่องศิลและ ตอนวัชรบัณฑิตแสดงธรรมแก่พญานาคและนางวิมาลาเทวี

ตอนวัชรบัณฑิตตัดสินเรื่องศิลจะกล่าวถึงการรักษาศิลและผลของการรักษาศิลว่า ผู้ใด หมั่นยึดถือในพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งแล้วบำเพ็ญรักษาศิลห่าอย่างมั่นคง ด้วยผลของการรักษาศิลก็ สามารถบรรลุญาณ 8 และมรรค 8 เมื่อสิ้นอาชุขัยก็จะได้พบพระนิพพาน หรือหากตกไปอยู่ในภพภูมิ อื่นแล้วยังรักษาศิลห่า เมื่อละภพภูมินั้นก็จะได้ไปเกิดในดาวดึงส์ ดังข้อความว่า

171 ๑ ฝ่ายองค์เจ้าจอมปราชนัญ แล้วตรัสเทศนา	ขึ้นธรรมาสนให้ศีลห้า ตามคาถาพระบาลี
172 ๑ พระเจ้าเทศนาไว้ จำศีลพระชินสีห์	ว่าผู้ใดในโลกี ถือพระไตรสรณาคม
173 ๑ เข้านั่งบำเพ็ญมาน เดชศีลอุตม	ศีลห้าประการเป็นอารมณ ได้บรมมรรคญาณ
174 ๑ ผู้นั้นครั้นดับจิต ได้ไปพระนิพพาน	สิ้นชีวิตจากสงสาร แสนสำราญเป็นสุขา
175 ๑ อย่าว่าแต่มนุษย์ ผีเสื้อแลยักษา	ถึงนาคครุฑเทวดา วิทยาแลคนธรรพ์
176 ๑ คชสารแลราชสีห์ มีจิตคิดผูกพัน	ฝูงสัตว์ที่ในไพรสมถ์ หมั่นในศีลศาศดา
177 ๑ ผู้นั้นครั้นตายไป ไปเกิดในดิงสา	พิลาลย์จากโลกา มีนางฟ้าเป็นบริวาร
178 ๑ มีทิพยสมบัติ จตุจากพิมาน	ล้วนเนาวรัตน์ชัชวาล ลงมาเกิดในโลกา
179 ๑ จะเกิดในตระกูล รูปร่างก็โสภา	บริบูรณ์ด้วยโภค งามยิ่งกว่าประชาชน
180 ๑ เดชะรักษาศีล ศีลท่านทั้งสี่ตน	ของพระปิ่นปกสากล มิได้ยิ่งใครกว่าใคร
181 ๑ เสมอกันทั้งสิ้น ประเสริฐเหมือนไซ้	อย่าดูหมิ่นกันสืบไป ท่านอย่าได้สงกา

ส่วนตอนวิฐูรบัณฑิตแสดงธรรมแก่พญานาคและนางวิมาลาจะกล่าวถึงศีลห้าแต่ละข้อ
รวมถึงผลของการรักษาศีลห้าว่าจะช่วยให้พญานาคและนางวิมาลาพบกับความสุขจนพ้นจาก
เตร็จฉานภูมิ ดังข้อความว่า

553 ๑ ปาณาติหาดา จะเป็นเวรกันนาน	อย่าได้ฆ่าสัตว์วายปราณ ห้าร้อยชาติไม่คลาดคลา
554 ๑ อทินนาทานันแล้ว เป็นทรัพย์ของตนนา	ทรัพย์ของเขาอย่าเอามา เอามาเลี้ยงลูกเมียตน
555 ๑ กาเมสุมิฉฉา ครั้นตายทำลายชนม์	เมียท่านนอย่าสาละวน ขึ้นต้นจิวหัวหนักหนา

556๑	หนามจ้าวคนอย่างกรด	สุดกำหนดเวทนา
	สุนัขแลแร้งกา	บ้างย้อคร่ำฉีกเนื้อกิน
557	๑ มุสาอย่าเจรจา	คำมูสาโดยถวิล
	โกหกชกข้าวกิน	จะไปตักจตุรา
558๑	สุราแลเมรัย	กินเข้าไปเมาหนักหนา
	ชวนกันทำเป็นบ้า	ท่านกล่าวว่าบาปเหลือไป

ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณี คำสอน ล้วนสัมพันธ์กับความเชื่อดั้งเดิมของชาวบ้านรวมถึง ศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ สะท้อนภาพสังคมในช่วงอยุธยาตอนปลายได้อย่างดี ค่านิยมมักสัมพันธ์กับคำสอนและความเชื่อก็มักจะสัมพันธ์กับประเพณี ค่านิยมและความเชื่อก็มักจะปรากฏเป็น รายละเอียดสอดแทรกอยู่ระหว่างเหตุการณ์ตลอดทั้งเรื่อง ส่วนประเพณีและคำสอนมักจะปรากฏเป็น เนื้อความอยู่เหตุการณ์ตอนใดตอนหนึ่งของเรื่อง

สุนทรียภาพในวีรกรรมกลอนสวด

วรรณกรรมกลอนสวดเป็นวรรณกรรมชาวบ้าน บางเรื่องใช้เป็นแบบฝึกหัดอ่านสำหรับเด็ก ดังนั้นภาษาที่ใช้ในกลอนสวดมักแต่งด้วยภาษาชาวบ้านที่เรียบง่ายไม่ซับซ้อน จึงจะสามารถสื่อความ กับชาวบ้านได้อย่างชัดเจน อีกทั้งยังประกอบด้วยเสียงสัมผัสและถ้อยคำที่สละสลวยทำให้เด็กหัดอ่าน ได้ง่าย นอกจากนี้การใช้คำประพันธ์ที่เหมาะสมกับเหตุการณ์ของเรื่องก็สามารถทำให้ผู้ฟังซาบซึ้ง สะเทือนอารมณ์ไปกับเนื้อเรื่องจนเกิดเป็นสุนทรียภาพในวรรณกรรม สุนทรียภาพในวีรกรรมกลอนสวด เกิดจากการใช้เสียงสัมผัส การใช้คำ และการใช้คำประพันธ์ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การใช้เสียงสัมผัส

ในวีรกรรมกลอนสวดใช้เสียงสัมผัส 2 ลักษณะ คือ สัมผัสในและสัมผัสนอก ซึ่งสัมผัสนอกเป็น สัมผัสบังคับระหว่างวรรคในคำประพันธ์ ทำให้สามารถอ่านคำประพันธ์ได้อย่างลื่นไหลคล้องจองกัน สัมผัสนอกเป็นสัมผัสสระ ซึ่งผู้ศึกษาได้อธิบายเรื่องสัมผัสนอกไว้ในลักษณะคำประพันธ์แล้ว ในหัวข้อนี้ ผู้ศึกษาจะขออธิบายเฉพาะสัมผัสใน ดังต่อไปนี้

สัมผัสในคือสัมผัสไม่บังคับระหว่างคำในวรรคเดียวกันของคำประพันธ์เพื่อความไพเราะ สัมผัสในเกิดจากความสร้างสรรค์ของกวี สัมผัสในมี 3 ลักษณะ ได้แก่ สัมผัสสระ สัมผัสพยัญชนะ สัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. **สัมผัสสระ** คือเสียงสัมผัสระหว่างคำในวรรคเดียวกันที่พยัญชนะต้นต่างกันประสมสระ เดียวกัน ของกาพย์แต่ละชนิดมีสัมผัสสระในตำแหน่งที่แตกต่างกันตามรูปแบบฉันทลักษณ์ กล่าวคือ สัมผัสสระในกาพย์ยานี 11 และสัมผัสสระในกาพย์ฉับ 16 จะสัมผัสในตำแหน่งพยางค์ที่ขีดกันหรือมี พยางค์คั่นระหว่างสัมผัสก็ได้ ตัวอย่างเช่น

579 ๑ วิมาลาพระนารี	แต่งบุตรีศรีอร่าม
ภาษาทรงประจงงาม	อร่ามเรื่องประเทืองพราย
580 ๑ จีบโจมตีฆมพัศตร์	ชายสับดีวิเชียรฉาย
สไบนางริมรบาย	วิไลเลิศประเสริฐครัน
581 ๑ กรรเจียกจیبกลีบปทุม	ประดับพุ่มปทุมถัน
ทรงสร้อยสังวาลย์วรรณ	ทิ้งทับทรวงเป็นดวงดาว
582 ๑ กุณทลวิมลเมศวร์	แสนวิเศษล้วนเพชรขาว
โชติช่วงเป็นดวงดาว	ดูงามราวกับเทวดา
...	
431 ๑ เยวราชกราบบาทบิดา	ต่างคนต่างมา
สะอื้นโศกาโศกศัลย์	
432 ๑ บาบไตจำให้จากกัน	ลูกน้อยจอมขวัญ
พลัดกันกับพระบิดา	
433 ๑ พระคุณทูลเกล้าลูกอา	ตรัสไม่กรูณา
บิดาจะหนีลูกไป	
434 ๑ บิดาควรมาดัดใจ	ละลูกน้อยไว้
ท้าวหนีลูกไปแต่องค์	
435 ๑ ลูกยาจะมาปลดปลง	จากพระบาทหงส์
พระองค์จงโปรดเกศา	
436 ๑ ภูบาลฟังสารลูกยา	วิงวอนราชาผ่านฟ้า
ก็เศร้าโศกศัลย์	

สัมผัสสระของกาพย์สุรางคนางค์ 28 หนึ่งวรรคมักจะสัมผัสระหว่างคำที่สองกับสาม หรือตำแหน่งตรงกลางของวรรค ตัวอย่างเช่น

713 ๑ แล้วชมมาลา	เกตแก้วกรณิการ์
พุดซ้อนหงอนไก่อ	จำปาสารพี
ยี่เข่งเข็มไพโร	ซ่อนซู้ใจ
ยี่โถโยธกา	
714 ๑ นมสวรรค์คันทรง	ทานตะวันยันระยง
มหาหงส์กระดิงงา	สายหยุดพุดซ่อน
หงอนไก่อมะลิลา	ลำดวลหวนหา
หอมชื่นรื่นใจ	

...	
722 ๑ เสียงผาแผ่นผืน	จามรีหนีโจน
ลิงโลนโลดลอย	หมาในไม่หนี
เดินร่ำตามรอย	ไต่กลิ้งกินบ่อย
เดินเนื้อเสือกิน	
723 ๑ ชุมพาทาแพะ	สุกรฟอนแกะ
เที่ยวแทะดูตดิน	อิเห็นเล่นหอย
ไก่อ้อยพลอยกิน	รำไปไม่สิ้น
ฝูงสัตว์ในดง	

2. สัมผัสพยัญชนะ คือเสียงสัมผัสคำที่มีพยัญชนะต้นเสียงเดียวกันประสมสระต่างกัน อาจจะได้กับพยัญชนะตัวเดียวกันหรือมีเสียงใกล้เคียงกันก็ได้เช่น พยัญชนะเสียงสูงกับพยัญชนะเสียงต่ำคู่ กากพยแต่ละชนิดจะมีสัมผัสพยัญชนะในตำแหน่งที่แตกต่างกันตามรูปแบบฉันทลักษณ์ กล่าวคือ สัมผัสพยัญชนะในกาพย์ยานี 11 และกาพย์ฉับ 16 มักจะอยู่ในตำแหน่งพยางค์ที่ขีดกัน เช่น ตำแหน่งที่สองสัมผัสกับสาม หรือตำแหน่งที่สามสัมผัสกับตำแหน่งที่สี่ ดังตัวอย่างว่า

247 ๑ ชมไม้ไพรชัญ	สารพัดมีนา
โคกสนแลคณทา	ขอยมะค่าแลข่านาง
248 ๑ ลางสาตมะหาดเหียง	พุ่มเรียงเคียงกับแคคาง
สำโรงแลโงกง	มะสังทรงแลโคกไพร
249 ๑ ทรงผลนั้นไม่น้อย	ระย้าย้อยอยู่ไสว
ฝูงนกวิหคไฟ	ทั้งไก่อฟ้าพญาล
250 ๑ นกแก้วจับกิ่งแก้ว	กระจาบแจ้วจับจิงจ้อ
ไก่อฟ้าแฝงมะฝ่อ	โกนจางจ้อจับกิ่งจันท
251 ๑ ชมสัตว์จัตุบาท	ละมั่งมาดผาดผกผัน
ชะมดและฉม้น	เสียงผาผันแล้วแผ่นผืน
252 ๑ กาสสุกรแกะ	เสียงผาแพะกระโดดโดน
ชะนอยก็ห้อยโหน	กระจงโจนกระต่ายตาม
...	
268 ๑ ตรวยตรอกเป็นชอกทาน	ห้วยละหานเป็นหุบหาย
วารินกระสินธุ์สาย	มัจฉาอยู่รายเรียง
269 ๑ เพียนทองเหมือนทองพราย	ทั้งกริมกรายเป็นคู่เคียง
นวลจันทร์เป็นนวลเพียง	พระจันทร์แจ่มในอัมพร

270 ๑ เฝิงผาศิลาลาด	เอี่ยมสะอาดอันบวร
โจงง้าเง้อมอัมพร	เป็นชะง่อนชะเง้อมผา
271 ๑ ลางแห่งเป็นห้องห้อง	เป็นชั้นช่องสวากเว้า
พลอยพลามดูงามเงา	ดูเพริศเพราพระพรายพริ้น
661 ๑ เห็นองค์พระราชนัดดา	พานางงามมา
เฝ้าเบื้องบาทหงส์ทรงธรรม	
662 ๑ พระทัยท้าวไทป่วนปั่น	พระเนตรแดงฉัน
ดังดวงอาทิตย์ฤทธา	
663 ๑ เมื่อแรกมันไม่รำลา	ไปพาใครมา
ราชาพิโรธหลานขวัญ	
664 ๑ ครั้นเห็นสะใภ้ไว้ล้วย	ทรงโฉมเฉิดฉัน
ฉิวพัคตร์เพียงจันทร์วันเพ็ญ	
...	
667 ๑ พระจุไรร้อยเรียงดั่งกัน	ปรางเปรียบผลจัน
พระกรรมกรรเจียกงามอน	
668 ๑ พระเนตรดั่งนิลบวร	ขนงดั่งวงศร
พระกรอ่อนดั่งเลขา	
669 ๑ ฉิวม่องดั่งทองทาบทา	สีสรรโสภา
ดั่งว่าเทวีสุสันทรง	
670 ๑ นงเยาว์เพราเพริศระเหิดหงส์	โอดเอี่ยมล่อองค์
พิศทรงก็เพลิตเพลินตา	

สัมผัสพยัญชนะในกาพย์สุรางคนางค์ 28 มักจะสัมผัสอยู่ในตำแหน่งคำที่ 2 และ 3 หรือตำแหน่งตรงกลางของวรรค ตัวอย่างเช่น

710 ๑ ฝ่ายว่าพญายักษ์	ชวนนุชหยุดพัก
ไต้ร่มพระไทร	เก็บผลพฤษกา
มาให้ทราวมวย	มะเฟืองมะไฟ
ลำไยลำยอง	
711 ๑ เสวยเล่นต่างต่าง	มะปริงมะปราง
มะทรางไทรทอง	ขนุนขนัน
สารพันกายกอง	แล้วชวนนวลน้อง
ชมไพรวัลย์	

...

713 ๑ แล้วชมมาลา   **เกตแก้วกรณิการ์**
 พุดซ้อนหงอนไก่   จำปาสารพี
 ยี่เข่งเข็มไพร   ซ่อนซู้ซู่ใจ
 ยี่โถโยธกา

714 ๑ นมสวรรค์คั่นทรง   ทานตะวันยันระยง
 มหาหงส์กระดิงงา   สายหยุดพุดซ้อน
 หงอนไก่อ๊ะลิลา   ลำดวลทวนหา
 หอมชื่นรื่นใจ

715 ๑ ชมแล้วยักชี   พานุชนารี
สรรสร้งน้ำใส   ผุ่มมีจฉา
 ว้ายมาว้ายไป   **เต็มล่าหาโคล**
 กินเป็นภักษา

...

717 ๑ กระแหกระโท่   **เทพาเทโพ**
 ชะโดหางไก่   ปลาหลดกตกา
สร้อยซ่าเสื่อไพร   ชมเล่นเย็นใจ
 ที่โนวารี่

...

719 ๑ ฝ่ายว้ายักชี   พานุชนารี
 เข้าในปารัง   ชมสัตว์จัตุบาท
ระมาดละมั่ง   แผ่นโผนโดนกั้ง
 กีกก้องท่องดง

720 ๑ ช่างโขลงโยงเพื่อน   เผือกเนียมกลาดเกลื่อน
พาเพื่อนเข้าพง   แปรกร้องก้องป่า
 หาลูกเที้ยวหลง   ทองแดงแฝงดง
 โคบุตรสุดแรง

721 ๑ **มฤคคามฤคิ**   โตเด่นเม่นมี
 กาสรนอนแปลง   โครถึกหึกเหย้ม
 โม่หันต์กำแหง   เสือสมีแรง
 ฟุบแฝงฝ้าคอย

722 ๑ **เสียงผาแผ่นโผน**   จามรีหนีโจน
ลิงโลนโลดลอย   หมาไนไม่หนี

เดินร่ำตามรอย	ไต่กลิ่นกินบ่อย
เดินเนื้อเสือกิน	
⁷²³ ๑ ชุมพาหาแพะ	สุกรฟอนแกะ
เที่ยวแวะดูตดิน	อิเห็นเล่นหอย
ไต่ด้อยพลอยกิน	รำไปไม่สิ้น
ฝูงสัตว์ในดง	
⁷²⁴ ๑ ชมหมู่ป่ากิน	มยุเรศโนริน
โอบบินโอบบง	กระสาส่งเสียง
ต้นเหียงล้วนหงส์	กาลิงกิงลง
กาหลงแกแกล	
⁷²⁵ ๑ โคนจาจับจันท์	เบญจวรรณจับวัลย์
เขาน้ำจับแค	กาเรียนจับรัง
เสียงดังจ้อแจ	มะสังเสียงแซ่
แต่ล้วนกระสา	
⁷²⁶ ๑ วายุภักซ์จับโพธิ์	นางนวลจับโสน
จิ้งจอกจับจา	กระแวนจับกระวาน
ฝูงห่านเหินหา	โผผินบินหา
กระทาศันขาน	

3. **สัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระ** เป็นสัมผัสต่อเนื่องของสัมผัสอักษรและสัมผัสสระในวรรคเดียวกัน เช่น เต็น-เม่น-หมี คำว่า เต็น จะมีสัมผัสสระกับคำว่า เม่น และคำว่า เม่น จำสัมผัสอักษรกับคำว่า หมี สัมผัสอักษรและสัมผัสสระจะช่วยให้อ่านคำประพันธ์ได้อย่างลื่นไหล อีกทั้งยังช่วยเพิ่มความไพเราะในบทประพันธ์ให้มากยิ่งขึ้นด้วย ดังตัวอย่างเช่น

²⁴⁸ ๑ ลางสาตมะหาดเหียง	พุมเรียงเคียงกับแคดาง
ลำโรงแลโกงกาง	มะสังทรงแลศกไทโร
...	
²⁵¹ ๑ ชมสัตว์จตุบาท	ละมั่งมาดผาดผกผัน
ชมมดและฉม้น	เสียงผาผันแล้วแผ่นโผน
...	
⁶⁶⁵ ๑ พิศผิวมั่งสังปลั่งเปล่ง	ยุครัตครัดเคร่ง
เร่งพิศเร่งปลืมนัยนา	
...	

716๑ เพียนทองดั่งทองทาบ	คางเบือนเบือนคาบ
เหยื่อป้อนลูกยา	กริมกรายหลายพันธุ์
นวลจันทร์ไอบ้า	ว้ายแหวกแฉกเถา
ประทุมมาไหวไหว	
717๑ กระแหกระโห้	เทพาเทโพ
ชะโดหางไก่	ปลาหลดกตกา
สร้อยช่าเสื่อไพร	ชมเล่นเย็นใจ
ทีโนวารี	
...	
719๑ ฝ้ายว้ายักชี	พานุชนารี
เข้าในปารัง	ชมสัตว์จัตุบาท
ระมาดละมั่ง	แผ่นผืนโดนกั้ง
กีก้องท่องดง	

การใช้คำ

สุนทรียภาพการใช้คำในวิธกรกลอนสวดมี 5 ลักษณะ ได้แก่ การซ้อนคำ การสรรคำ การซ้ำคำ การใช้คำชาวบ้าน การใช้คำให้เกิดจินตภาพ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. **การซ้อนคำ** เกิดจากการนำคำที่มีความหมายเหมือนหรือคล้ายคลึงกันตั้งแต่สองคำขึ้นไปมาเรียงต่อกัน เพื่อเน้นความหมายของคำที่ต้องการสื่อให้ชัดเจนขึ้น โดยทั่วไปคำที่ต้องการสื่อจะเป็นคำหน้าสุดของคำซ้อน ส่วนคำอื่นนั้นนำมาขยายความหมาย

ตัวอย่างเช่นคำว่า ตรี ตรีก นึก ล้วนหมายถึงคำกริยา คิด หรือคำว่า ตำเนิน เดิน หมายถึงกริยาการเยื้องย่างไป คำว่า ภู ผา ศิริ ไศล ศิลา หมายถึง ภูเขาหิน ดังตัวอย่างข้อความว่า

267๑ เหาะไปในเวหา	ถึงภูมาศิริใหญ่
ตำเนินเดินเลียบไป	เนินไศลศิลาลาย
...	
273๑ สรุเสียงเพราะจับใจ	ยุดมัวไว้ฟังเสียงศรี
ตรีตรีกนิกคตี	ขับอย่างนี้คือผู้ใด

2. **การสรรคำ** หมายถึง การเลือกใช้ถ้อยคำหลากหลายให้เหมาะสมกับเนื้อความตามบริบทของเรื่องและมีให้เกิดความซ้ำซากน่าเบื่อแก่ผู้ฟัง คำที่นำมาใช้อาจจะสื่อความหมายถึงสิ่งเดียวกันแต่ให้ภาพแทนที่แตกต่างกัน จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า คำแทน อีกทั้งยังแสดงภูมิรู้ทางอักษรศาสตร์ของกวีที่เลือกคำให้สัมพันธ์คล้องจองกันอีกด้วย ตัวอย่างเช่นคำที่สื่อถึงสถานะพระราชาวา ภูมิ

จักรี ฤาษาย นเรนทร์สุริย์ เป็นคำแทนพระเจ้าธัญชัยและวิธูรบัณฑิต หรือคำสื่อถึงสถานะพระราชอาผู้ทรงธรรมว่า ทรงธรรม เป็นคำแทนพระเจ้าธัญชัยและวิธูรบัณฑิต ดังข้อความว่า

22๑ โฉมนางกษัตริย์	อดสาปรนนิบัติ
พระผู้ฤาษาย	ทุกวันขึ้นเฝ้า
คำเข้าเพรางาย	มิให้ฤาษาย
เคื่องขัดอชฌา	

...

198๑ บัดนั้นสาวศรี	รับพระเสาวนีย์
แล้วบังคมคัล	มาเฝ้านเรนทร์สุริย์
กราบทูลทรงธรรม	ว่าองค์แจ่มจันทร์
ทรงพระประชวร	

คำว่า จอมขวัญ ลูกขวัญ หลานขวัญ เมียขวัญ ผัวขวัญ เป็นคำแทนที่ผู้ใช้ต้องการจะสื่อถึงผู้เรียกว่าเป็นที่รัก ซึ่งในที่นี้ใช้คำว่า ขวัญ ประกอบคำนามที่หมายถึงบุคคลเพื่อแสดงถึงความรักความเอ็นดูต่อบุคคลนั้นเหมือนรักขวัญประจำตัวเอง ดังตัวอย่างว่า

193๑ นวลนางโฉมฉาย	ทำเทโพบาย
ด้วยกลสตรี	แกล้งทำประชวร
รัญจวนอินทรี	นวลนางเทวี
ไม่เฝ้าผัวขวัญ	

194๑ ฝ่ายท้าวเนกา	ไม่เห็นนางมา
เฝ้าพระทรงธรรม	เจ็บใช้อย่างไร
หลากใจจอมขวัญ	สาวใช้ไปปล้น
ให้เชิญขึ้นมา	

...

678๑ ตูราเขวราชหลานขวัญ	ขาดเฝ้าหลายวัน
จอมขวัญเจ้าไปไหนมา	

คำว่า ฉายา โดยรูปศัพท์แปลว่า ร่มหรือเงา แต่ในวรรณกรรมอาจแปลได้ว่า รูปหรือโฉม คำว่า ฉายา เป็นคำแทนที่สื่อถึงผู้มีรูปโฉมงดงามได้แก่ นางวิมาลาและนางอิรันทตี เช่น

229๑ ฝ่ายราชบุตรี	ทราบคดีภูวนัย
ฉายาไศกาลย์	กลัวแม่ไซร์จะม้วยมรณ

...
 675 ๑ จะลงโทษหลานบัดนี้   เอ็นดูมารศรี
 จะน้อยพระทัยฉายา

คำว่า อสุรา อสุรี ขุนมาร เป็นคำแทนที่ใช้เรียกแทนปุณณกัษณ์ในวิธูรกลอนสวด ดังตัวอย่างว่า

448 ๑ ส่วนว่าหน่อชินสีห์   อสุรีผูกหางม้า
 พระเจ้าตั้งสัจจา   เสี่ยงบุญญาพระฤสยา

...
 499 ๑ บัดนั้นอสุรา   ได้ฟังเทศนา
 ยักขาตีใจ   จึงถวายเป็นบังคม
 ประนมกราบไหว้   นึกแต่ในใจ
 เหมือนอย่างตัวเรา

...
 519 ๑ นพยักษ์ฟังอรรถทราบสาร   รำพึงเห็นจึงทุกประการ
 ขุนมารมาขึ้นมโนมัย

คำว่า หน่อศาสดา หน่อพระชินสีห์ เป็นคำแทนที่ใช้เรียกวิธูรบัณฑิต สื่อถึงความหมายว่า วิธูรบัณฑิตเปรียบเหมือนผู้จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตเพื่อเสริมสร้างความศรัทธาแก่ผู้ฟัง ดังข้อความว่า

465 ๑ จับขาเงื้อขึ้นไป   จะฟัดให้สิ้นชีวา
 ฝ่ายหน่อศาสดา   ถามยักขาไปทันใจ

...
 524 ๑ เจ้าปราชญ์เชื้อชาติชินสีห์   นั่งเฝ้าท่านท้าวนาคี
 หน่อพระชินสีห์ไม่วันทา

3. การใช้คำชาวบ้าน จะใช้บันทึกวรรณกรรมมุขปาฐะให้เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์มักเขียนรูปคำตามเสียงและภาษาพูดในสังคมชาวนั้น และหากวรรณกรรมเรื่องนั้นแพร่กระจายไปยังสังคมอื่นก็อาจจะมีการปรับเปลี่ยนเสียงและคำตามที่นิยมในสังคมนั้น ลักษณะความเปลี่ยนแปลงคำมักเกิดขึ้นได้ทั้งพยัญชนะและสระ การใช้คำชาวบ้านในวิธูรกลอนสวดมีหลายลักษณะ เช่น คำว่า อรัน หรือ วตี หมายถึงนางอิรันทตี ในต้นฉบับใช้คำว่า อรันทวตี แต่เมื่ออยู่ในคำประพันธ์อาจจะเปลี่ยนแปลงเสียงตามลักษณะบังคับทางฉันทลักษณ์เหลือแค่คำว่า อรัน หรือ วตี ดังข้อความว่า

650 ๑ ลาแล้วบนาน	เจ้าปราชนุขุมมาร
อรันกัลยา	ทั้งสองอภิวัต
กราบบาทมารดา	พากันลินลา
ออกนอกบุรี	
651 ๑ แผ่นขึ้นอาษา	ให้เจ้าปราชนุมา
นั่งหน้ายักษิ	แล้วให้เมียขวัญ
อรันทวดิ	นั่งท่ายพาซี
ยักษิชีกลาง	

655 ๑ เจ้าปราชนุบอกไป	ว่าเราจำได้
ท่านไปเกิดรา	นพยักษอสรี
วติฉายา	ชวนกันวันทา
ลาพระภูวนัย	

นอกจากนี้ยังพบการใช้เสียงพยัญชนะควบ กร - ในคำว่า กรรมกรियม หมายถึง ร้อนใจ ซึ่งปัจจุบันใช้คำว่า ทรม เช่น ทรอมทรม หรือคำว่า เฟ็ง หมายถึง เพ็ญ จะเห็นได้ว่า คำที่ใช้มีเสียงพยัญชนะแตกต่างกับปัจจุบัน ดังตัวอย่างเช่น

289 ๑ อารมณย์กรรมกรियม	ร้อนทรวงเรียงดั่งไฟฟ้า
แกร์ร้อนฟีกอนรา	จะเอามาให้อรทัย
...	
562 ๑ ทำเฟ็งซึ่งศีลห้า	ศีลแก่กล้าที่ในฉาน
พ้นจากเตร็จฉาน	ได้ความสุขนั้นมากมี

ส่วนคำว่า อดสา หมายถึง อดทน พยายาม หรืออดุตสำห์ ปัจจุบันยังมีใช้ในภาษาไทยท้องถิ่น ตัวอย่างคำประพันธ์ที่ใช้คำว่า อดสา เช่น

427 ๑ ข้าไทหญิงชายนานา	อย่าได้ฉันทา
อดสา ปกป้องครองกัน	

การใช้คำชาวบ้านอีกลักษณะหนึ่งคือการตัดคำ เช่นคำว่า เปรมปรา ตัดคำมาจากคำว่า เปรมปราโมทย์ หรือคำว่า ปรางค์ปรา ตัดคำมาจากคำว่า ปรางค์ปราสาท และคำว่า ชงคา หมายถึง พระราชโองการ เพื่อเสียงสัมผัสด้วยสระอา ดังตัวอย่างเช่น

619 ๑ ครั้นว่าสมคิดแล้ว	สองผ่องแผ้วในวิญญา
-------------------------	--------------------

ฝายนพักษษา	คอยเปรมปราหลายราตรี
...	
⁷²⁸ ๑ ขวนเชิญกัลยา	สู่ห้องปรางค์ปรา
รจนาเฉิดฉัน	ภิรมย์ชมชิต
เป็นนิจันรันตร์	ในปรางค์สุวรรณ
รัตนพิมาน	
...	
⁸⁰⁷ ๑ บัดนั้นขุนเสนา	รับชงคาแล้วกราบกราน
คมลาพระภูบาล	ไปคิดอ่านพร้อมเพรียงกัน

4. การซ้ำคำ คือการนำคำหรือชุดคำที่มีรูปหรือเสียงพ้องกันมาเล่นในเชิงเสียงและความหมายด้วยการใช้คำซ้ำในวรรคหรือบทเดียวกัน การซ้ำคำเพื่อเล่นเสียงทำให้เกิดขึ้นเป็นภาพในหลากหลายมิติตามแต่จินตนาการของผู้แต่ง ตัวอย่างเช่น การซ้ำคำว่า ทอง เบือน และนวล กับชื่อปลาตะเพียนทอง ปลาหางเบือน ปลานวลจันทร์ ทำให้เกิดเสียงสัมผัสอีกทั้งยังสื่อความหมายไปพร้อมกัน ดังข้อความว่า

²⁶⁹ ๑ เพียนทองเหมือนทองพราย	ทั้งกริมกรายเป็นคู่เคียง
นวลจันทร์เป็นนวลเพียง	พระจันทร์แจ่มในอัมพร
...	
⁷¹⁶ ๑ เพียนทองดั่งทองทาบ	คางเบือนเบือนคาบ
เหยื่อป้อนลูกยา	กริมกรายหลายพันธุ์
นวลจันทร์ไอบ้า	ว้ายแหวกแฉกเถา
ปทุมมาไหวไหว	

นอกจากนี้ยังมีการซ้ำคำอีกลักษณะหนึ่งคือการซ้ำเพื่อให้เห็นภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในลักษณะเดียวกัน ตัวอย่างเช่น คำว่า จับ หมายถึง ยึด, เกาะ ใช้เน้นความหมายในเหตุการณ์ที่ปรากฏซ้ำกันในบทพรรณนาชมธรรมชาติว่าสัตว์ชนิดใดเกาะจับต้นไม้ชนิดใด ดังข้อความว่า

²⁵⁰ ๑ นกแก้วจับกิ่งแก้ว	กระจาบแจ้วจับจิงจ้อ
ไก่ฟ้าแฝงมะฝ่อ	โกนจาจอจับกิ่งจันท
...	
⁷²⁵ ๑ โคนจาชับจันท	เบญจวรรณจับวัลย์
เขาชันจับแค	กระเรียนจับรัง
...	

726 ๑ วายุกัษัฏจับโพธิ์
จิ้งโจ้ชันจา

นางนวลจับโสน
กาแวนจับกระวาน

การซ้ำคำยังรวมถึงการใช้ข้อความในบทประพันธ์ซ้ำกันว่า ฟังอินทร์ประภาษ เพื่อเน้นความหมายให้ผู้ฟังเห็นภาพว่า พญานาค พญาครุฑ และพระเจ้าธัญชัยตอบคำถามของพระอินทร์ในเวลาเดียวกัน รวมถึงยังใช้คำซ้ำว่า ยิ่ง เพื่อเน้นความหมายให้ความรู้สึกเหนือกว่าผู้อื่น ดังข้อความว่า

154 ๑ โกรพจอมราชย์

ฟังอินทร์ประภาษ

ตอบพระองค์การ

ฉันเป็นจักรพรรดิ

สมบัติสังการ

มิได้ต้องการ

อดสาจำศีล

155 ๑ ฝ่ายพญานาคราช

ฟังอินทร์ประภาษ

ตอบพจวาทีน

ฉันเป็นภุชงค์

ดำรงบุริน

ล้วนแก้วมณีล

มิได้ปรารถนา

156 ๑ หนึ่งข้าสมภาร

ยอมเป็นอาหาร

แห่งราชครุฑา

ฉันไม่รักตัว

กลัวครุฑปีทา

รักศีลภาวนา

ยิ่งกว่ารักตน

157 ๑ ฝ่ายสุบรรณราช

ฟังอินทร์ประภาษ

พจนารถบัดดล

ฉันเป็นครุฑา

ศักดิ์เลิศล้ำ

อยู่ในไพรัชล

ฉิมพลีวิมาน

158 ๑ ประกอบด้วยแก้ว

ประเสริฐพิริศแพรวัว

ยิ่งกว่าทุกสถาน

หนึ่งพญานาคเณทร์

ยอมเป็นอาหาร

ชอบปากมานาน

ฉันไม่ปรารถนา

159 ๑ ศีลข้าพระองค์

ประเสริฐยิ่งยง

ยิ่งกว่าสามรา

พระอินทร์ตอบเล่า

ศีลเรานี้หนา

ประเสริฐยิ่งกว่า

ศีลท่านทั้งสาม

ผู้แต่งใช้ชุดคำซ้ำว่า “ครั้นถึงชั้น... แกะเป็น...” เพื่อเน้นความหมายให้เห็นภาพบายศรีอย่างชัดเจนและบรรยายลักษณะของบายศรีทั้งเจ็ดชั้นเริ่มตั้งแต่ชั้นแรกจนถึงชั้นเจ็ดตามลำดับ ทำให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจได้ว่าเนื้อความอยู่ในตอนเดียวกัน ดังข้อความว่า

819	๑ บายศรีที่ขึ้นต้น	แกะเรื่องพระสุธน
	กับนางกนิรี	ภิรมย์สมสนิท
	เป็นมิตรไมตรี	ในปรากฏर्मณี
	เลิศแล้วแพรวพรรณ	
820	๑ ชั้นสองรองเรื่อง	แกะเป็นพระศรีเมือง
	รุ่งเรืองใครจะทัน	ครอบครองพารา
	เสนอนันต์	ดั่งว่าเทวัญ
	ว้ายฟ้ามาดิน	
821	๑ ครั้นถึงชั้นสาม	แกะเป็นพระราม
	อันงามเลิศฉิน	กับองค์พระยุภา
	สีดานาริน	เดินในไพรสมณฑ์
	กับศรีอนุชา	
822	๑ ครั้นถึงชั้นสี่	แกะเป็นพระมณี
	พิชัยราชา	อยู่กับทรมวย
	ทีในศาลา	โฉมแก้วแววตา
	นั้นแปลงเป็นพราหมณ์	
823	๑ ครั้นถึงชั้นห้า	แกะเป็นราชา
	พระรถโฉมงาม	หนีนางเมรี
	ยักสีมาตาม	ถึงแม่น้ำข้าม
	ถึงยอดคีรี	
824	๑ ครั้นถึงชั้นหก	แกะพระชนก
	ตกในนที	นวลนางเมขลา
	อุ้มมาด้วยดี	ส่งถึงบุรี
	ภูมิสำราญ	
825	๑ ครั้นถึงชั้นเจ็ด	ประดับด้วยเพชร
	แก้วแนมแกมกาญจน์	สำเร็จเสร็จพลัน
	กำนัลพนักงาน	กราบทูลภูบาล
	โกรพราชา	

5. การใช้คำให้เกิดจินตภาพ จะใช้คำแสดงสภาวะของบุคคลหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือใช้คำแสดงนาฏการที่สื่อภาพความเคลื่อนไหวเพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพได้ชัดเจนโดยไม่ต้องใช้ความเปรียบ ตัวอย่างเช่นคำว่า เปียดเสียด เยียดยัด สลอน อึ้งอัด ในตอนวิสูตรบัณฑิตกลับมาถึงเมือง ให้ภาพผู้คนในเมืองต่างพากันแตกตื่นวุ่นวายทั่วทั้งเมือง หรือจะเป็นตอนทิ้งทานที่บรรยายภาพผู้คนแย่งชิงทานกัน ดังข้อความว่า

731 ๑ บางวิ่งเข้ากอดบาท ต่างต่างอัญชูลี	ถามเจ้าปราชญ์ไปทันที ค่อยยินดีทุกคนไป
732 ๑ เปียดเสียดกันเยียดยัด	อึ้งอึ้งอัดแน่นไสว
ถามข่าวเจ้าจอมไตร	ยกมือไหว้อยู่สลอน
733 ๑ ฝ่ายหน่อพระชินสีห์ เข้าล้อมพระภูธร	ไม่รู้ที่จะผันผวน ทั้งหน้าหลังนั้นหนักหนา
734 ๑ ผูกคนเป็นร้อยพัน เอิกเกริกทั้งพารา	หึ่งเสียงเป็นโกลา เพราะคนมาถามข่าวไ้
...	
122 ๑ หกคะเมนสามต่อล้วนเคย เดินเฉยไปได้ไม่กลัว	เสียวใจกระไรเลย
123 ๑ นอนดาบคาบหอกกลอกหัว สยดสยองแรงโรย	คนดูน่ากลัว
124 ๑ พวกต้นกำพริกขึ้นโปรย บ้างโดนกันอึ้งอึ้งไป	ทานทิ้งวิ่งโดย
...	
878 ๑ เครื่องเล่นทั้งนั้น สารระพันการงาน พิลึกโอฟาร	ทุนโขนประชัน มีต้นกามพริก ครั้นบ่ายทิ้งทาน
อลม่านอึ้งอึ้ง	
879 ๑ ชิงกันชุลมุน ชกผางเตะผิง เสียงด่ากันอึ้ง เรียกมวยเข้ามา	วิวาทกันวุ่น เกรี้ยวกราวฉาวซ่า ทิ้งทานแล้วจึง
880 ๑ โกรพจอมราช เสด็จยังพลับพลา แขกกับพม่า	พร้อมด้วยอำมาตย์ เรียกมวยคู่แรก ลูกขึ้นตั้งท่า

ปากะเลองาลี	
⁸⁸¹ ๑ ไอแซกตั้งท่า	ไอปากร้องว่า
มุงงะมะสี	เตะบับรับโปก
กระโซกเข้าตี	เจ้าแซกเสียที
ริงหนีไปพลัน	

นอกจากนี้ยังพบการใช้คำที่ทำให้เกิดจินตภาพในการพรรณนาชมธรรมชาติ ผู้ฟังจะเห็นภาพความเคลื่อนไหวของสัตว์ต่าง ๆ เช่น นกเกาะต้นไม้ สัตว์เท้ากับเคลื่อนไหวไปมา สัตว์กินเนื้อกำลังล่าเนื้อ สัตว์กินดินโป่ง โดยใช้ถ้อยคำให้เกิดจินตภาพ เช่น กระโดด ห้อยโหน โจน เต็ม ฟุบ แผ่นผ่น โลดลอย โผบิน ดังข้อความว่า

²⁵⁰ ๑ นกแก้วจับกิ่งแก้ว	กระจาบแจ้วจับจิงจ่อ
ไก่ฟ้าแฝงมะฝ่อ	โกนจาจอจับกิ่งจันท
²⁵² ๑ กาสสุกรแกะ	เลียงผาแพะกระโดดโดน
ชะนอยก็ห้อยโหน	กระจงโจนกระต่ายตาม
...	
⁷²¹ ๑ มฤคคามฤคี	โตเต็มเม่นหมี
กาสรนอนแปลง	โคถึกหึกเหย้ม
โมหันธำแหง	เสื่อสีมี้แรง
ฟุบแฝงเฝ้าคอย	
⁷²² ๑ เลียงผาแผ่นผ่น	จามรีหนีโจน
ลิงโลนโลดลอย	หมาไนไม่หนี
เดินรื้อตามรอย	ได้กลิ่นกินบ้อย
เดนเนื้อเสื่อกิน	
⁷²³ ๑ ชุมพาหาแพะ	สุกรฟอนแกะ
เที่ยวแพะดูตดิน	อิเห็นเล่นหอย
ไก่อ้อยพลอยกิน	รำไปไม่สิ้น
ฝูงสัตว์ในดง	
⁷²⁴ ๑ ชมหมูปักสิน	มยุเรศโนริน
โอบยบินโอบกง	กระสาส่งเสียง
ต้นเหียงล้วนหงส์	กาลิงกิ่งลง
กาหลงแกแล	
⁷²⁵ ๑ โจนจาชับจันท	เบญจวรรณจับวัลย์

เขาขันจับแค	กาเรียนจับรัง
เสียงดังจ้อแจ	มะสังเสียงแซ่
แต่ล้วนกระสา	
⁷²⁶ วายุกัษัจับโพธิ์	นางนวลจับโสน
จิ้งโจ้ชันจา	กระแวนจับกระวาน
ฝูงห่านเหินหา	โผผินบินหา
กระทาขันขาน	

การใช้คำประพันธ์

สุนทรียภาพในการใช้คำประพันธ์ หมายถึง การเลือกใช้คำประพันธ์ให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่องวีรกรกลอนสวด ทำให้ผู้ฟังซาบซึ้งในรสแห่งวรรณคดี เช่น พิลิปมีทำนองซ้ำจึงใช้กับตอนโคกเศร่า ฉบับมีจังหวะของคำที่ไม่สม่ำเสมอใช้กับตอนตื่นตื่นหรือมีความเคลื่อนไหว เช่น ฉากสู้รบหรือแสดงความโกรธ สุนทรียภาพการใช้คำประพันธ์ในวีรกรกลอนสวดมี 2 คำประพันธ์ ได้แก่ ซ้ำลูกหลวง พิลิป ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ซ้ำลูกหลวง เป็นชื่อทำนองเท่กลมพิเศษสำหรับพระราชโอรสพระราชธิดาของพระมหากษัตริย์และพระมหากษัตริย์ราชินี ใช้ซ้ำกับบทกล่อมพระบรรทม บทกล่อมพระบรรทมแต่งด้วยกาพย์ยานี 11 ใช้ถ้อยคำที่ไพเราะและมีคำราชาศัพท์ปะปนอยู่ด้วย สำนวนกวีมีความเป็นเรื่องนิทาน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพจึงสันนิษฐานจากถ้อยคำในตำราพิธีสมโภชเจ้าฟ้าขึ้นพระอู่ว่า บทกล่อมพระบรรทมมีมาตั้งแต่กรุงศรีอยุธยา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2552: 25 - 26) วีรกรกลอนสวดใช้ทำนองซ้ำลูกหลวงบรรยายเหตุการณ์ตอนพระเจ้าธนัญชัยบรรทม จะเห็นได้ว่าเนื้อหาเหตุการณ์สอดคล้องกับคำประพันธ์และทำนอง ดังความว่า

ท ๑ ฯ ซ้ำลูกหลวง ท ๑ ฯ

⁶²⁸ กล่าวย่อนถึงพระบาท	โกรพระราชพระจุมพล
ท้าวแพ้สกา	ภูวดลเศร่าพระทัย
⁶²⁹ อันซึ่งกลสกา	สอนเล่นมาไม่แพ้ใคร
ครั้งนี้อัปราชัย	แค้นพระทัยเป็นหนักหนา
⁶³⁰ เสียศักดิ์จักเสียด	จะปรากฏทั่วทิศา
ว่ากูแพ้สกา	กับมานพเสียภไต
⁶³¹ เสียเมืองไม่หวั่นหวาด	เสียเจ้าปราชญ์เพียงขาดใจ
ชะรอยว่ายักษ์ไซร์	จึงมีแก้วแลอาชา
⁶³² แรกเล่นสกา	สัญญากันเอาพารา
กูให้ตามสัญญา	ไม่ได้มาครองเวียงชัย

633 ๑ ต้องประสงค์แต่องค์ปราชญ์	พาลินลาศไปแห่งไร
จะฆ่าให้บรรลัย	หรือจะรอดไม่รู้เลย
634 ๑ ท้าวเร่งปรารมย์หนัก	พระวรพัตร์ไม่เสวย
ไม่เป็นสรงเป็นเสวย	ไม่ชมเชยนางสาวสรรรค์
635 ๑ ตั้งแต่เจ้าโสภ	คิดถึงเจ้าปราชญ์ทุกวัน
เสียดองค์พระทรงธรรม	ดั่งเสียดวงหฤทัย
636 ๑ เอนองค์ลงเหนือแท่น	ท้าวเศร้าแสนสาหัส
ก่อนกายพระพัตรา	ท้าวนิทราเคลิ้มหลับไป

2. **พิลาป** เป็นทำนองที่ใช้สวดกาพย์สุรางคนางค์ 28 ในบทตัวละครคร้าครวญ โศกเศร้า หรือเสียใจ วิธกรลอนสวดใช้พิลาปในตอนวิธกรบัณฑิตสั่งลาลูกเมีย ซึ่งพรรณนาถึงความโศกเศร้าเสียใจ ของบรรดาภรรยาของวิธกรบัณฑิตและความโศกเศร้าเสียใจของวิธกรบัณฑิตที่มีต่อครอบครัว ดังความว่า

405 ๑ เมื่อนั้นยักษ	สุขเกษมเปรมปรา
ด้วยหมู่นารี	ฝ่ายพระวิธกร
ทำบุญมากมี	จึงกล่าววาทิ
ทั้งพันกัลยา	
406 ๑ เป็นกรรมวิบาก	จำเป็นจำจาก
ไปด้วยยักษ	ด้วยว่าโกรพ
ท้าวแพศกา	พนนพารา
สิ้นทั้งเวียงชัย	
407 ๑ เพื่อนไม่ปรารถนา	เอาแต่พี่ยา
คนเดี๋ยวนี้ไป	กรรมมีวิบัติ
จำพลัดอรัย	อย่าโศกเสียใจ
เลยแก้วแววตา	
....	
412 ๑ ทั้งพันอัคเรศ	ฟังท้าวกล่าวเหตุ
เขาวเรศโศกศัลย์	เกลือกกลิ้งวิงวอน
ภูธรทรงธรรม	แก้เกศออกปล้น
เช็ดพระบาท	
413 ๑ กรรมเวรสิ่งไร	มานพอยากได้
แต่ให้ภัสดา	ไปแต่องค์เดียว
เปล่าเปลี่ยววิญญา	มานพจงพา

เข้าไปด้วยกัน

414 ๑ โอ้พระเพื่อนม้วย

พาเมียไปด้วย

พระองค์ทรงธรรม์

ต่างรำร้องไห้

พิไรรำพัน

คร่ำครวญป่วนปั่น

ทั้งพันเทพิ

415 ๑ พระฟังน้องน้อย

ทั้งพันกล่าวถ้อย

โอ้หนาปราณี

แม่นพาไปใด

ไม่ให้หมองศรี

โอโอรังนี้

สุดคิดพิยา

416 ๑ อยู่เกิดโถมฉาย

แม้ว่าพี่ชาย

ไม่วายชีวา

จะกลับมาชม

สมแก้วแววตา

จงฟังพี่ว่า

เจ้าอย่าไศกี

417 ๑ สั่งเมียเสียแล้ว

สั่งสอนลูกแก้ว

ทั้งพันด้วยดี

วันพรุ่งนี้ละ

พ่อจะจรรลี

คอยอยู่จงดี

เถิดหนาจอมขวัญ

จะเห็นได้ว่า วิธูรกลอนสวดเป็นวรรณกรรมที่สอดแทรกภาพสะท้อนสังคมชาวบ้านในช่วง
อยุธยาตอนปลายได้เป็นอย่างดี ทำให้ผู้ฟังเกิดความคุ้นเคยกับเนื้อเรื่อง และยอมรับนำคติธรรมไปปรับ
ใช้ในชีวิตได้ง่าย อีกทั้งยังใช้สัมผัส คำ และคำประพันธ์ได้อย่างมีสุนทรียภาพ จึงช่วยให้ผู้ฟังไม่รู้สึกละ
หน่ายเนื้อเรื่องซาดกอีกด้วย

ซึ่งเติมเต็มให้เนื้อเรื่องทางศาสนามีมิติทางสังคมและเพิ่มอารมณ์ความรู้สึกมากขึ้น
นอกจากนี้ยังแสดงถึงความคิดสร้างสรรค์และความสามารถทางวรรณศิลป์ของผู้แต่งที่แฝงไว้ใน
วรรณกรรม ทำให้ผู้ฟังเพลิดเพลินไปกับเรื่องอีกด้วย

บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ

วรรณกรรมกลอนสวดเป็นวรรณกรรมชาวบ้านที่แต่งด้วยกาพย์แต่ละชนิดต่างและนิยมแพร่หลายตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เนื้อหามักเป็นเรื่องในศาสนา คือ ชาดก และหลักธรรมคำสอน โดยจะสวดหนังสือในช่วงที่ชาวบ้านไปบำเพ็ญกุศลที่วัดในวันนักขัตฤกษ์หรือสวดเมื่อสิ้นหน้านาในครัวเรือนทั่วไปตามชนบท ดังนั้นเนื้อหาและภาษาในวรรณกรรมกลอนสวดจะต้องปรับให้เหมาะกับสังคมชาวบ้าน นอกจากนี้กลอนสวดบางเรื่องยังใช้เป็นแบบเรียนสอนอ่านสำหรับเด็กเพื่อให้อ่านหนังสือได้คล่องแคล่ว เพราะใช้ภาษาเรียบง่ายมาร้อยเรียงเป็นคำประพันธ์ ทำให้เด็กหัดอ่านและจดจำได้ง่าย

ผลการศึกษาภูมิหลังของวิธูรกลอนสวดพบว่า วิธูรกลอนสวดเป็นวรรณกรรมชาวบ้านที่นำเนื้อเรื่องมาจากอรรถกถาชาดกเรื่อง วิธูรบัณฑิตชาดก ซึ่งเป็นมหานิบาตชาดกเรื่องที่ 9 ในทศชาติชาดก วิธูรกลอนสวดใช้สวดในที่ประชุมชนโดยมุ่งสั่งสอนคติธรรมแก่ชาวบ้านผ่านเหตุการณ์ของเรื่อง

วิธูรกลอนสวดแต่งด้วยคำประพันธ์จำนวน 920 บท ประกอบได้ด้วยกาพย์ยานี 11 แต่งสลับกับกาพย์สุรางคนางค์ 28 แทรกด้วยกาพย์ฉับ 16 และกาพย์เยสันตา 21 เนื่องจากการอ่านกลอนสวดขึ้นอยู่กับทำนองเป็นหลักดังนั้นจำนวนคำในแต่ละวรรคอาจมากกว่าหรือน้อยกว่าที่กำหนดไว้เป็นฉันทลักษณ์

วิธูรกลอนสวดมีลำดับเนื้อหาเริ่มต้นด้วยบทไหว้ครู อุตตวิพากษ์ของผู้แต่ง บรรยายเรื่องเนื้อเรื่อง ประชุมชาดก จากนั้นบอกข้อมูลเกี่ยวกับผู้สร้างและปีที่สร้างตอนท้ายเอกสารไว้ว่า ผู้สร้างเป็นผู้หญิงที่ต้องการจะทำบุญในศาสนา จึงจ้างคนไปคัดลอกต้นฉบับเดิม จึงสันนิษฐานได้ว่าเอกสารต้นฉบับเลขที่ 236 เป็นฉบับคัดลอกจากต้นฉบับอื่นและระบุปีที่สร้างในปีพุทธศักราช 2300

รูปอักษรในวิธูรกลอนสวดมีลักษณะใกล้เคียงกับในปัจจุบัน แต่เส้นอักษรจะเขียนเอียงเล็กน้อยตามสมัยนิยม ส่วนด้านอักษรวิธีส่วนใหญ่มีลักษณะใกล้เคียงกับปัจจุบันเช่นเดียวกัน แต่มีการใช้อักษรวิธีพิเศษร่วมกับอักษรวิธีปกติ เช่นคำว่า พระ ในเอกสารที่มีการเส้นเชื่อมต่อกันระหว่าง พ กับ ร เขียนด้วยรูปอักษรวิธีปกติ พระ ร่วมกับการเขียนอักษรวิธีพิเศษเขียนด้วยรูป พร

ผลการศึกษาเปรียบเทียบวิธูรกลอนสวดกับอรรถกถาชาดกเรื่อง วิธูรบัณฑิตชาดก พบว่าเนื้อเรื่องวิธูรกลอนสวดเปลี่ยนแปลง 3 ลักษณะ ได้แก่ การขยายความ การละความ การเปลี่ยนความ การเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่องแต่ละลักษณะปรากฏอยู่ตลอดทั้งเรื่อง มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ ความคุ้นเคยของผู้ฟังที่มีต่อเนื้อหา และความสำคัญของเนื้อหาที่มีต่อโครงเรื่อง

ผู้แต่งขยายความเหตุการณ์ในแต่ละตอน นำเสนอภาพสะท้อนสังคมชาวบ้านให้เห็นทั้ง ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณี คำสอนที่มีความเกี่ยวโยงกันอยู่ เช่น ชาวบ้านเชื่อเรื่อง กรรม จึงเกิดเป็น การทำบุญทำทานเพื่อจะได้ไปสวรรค์ หรือการหาฤกษ์ยามตามพิธีในประเพณีต่าง ๆ

อีกทั้งขยายความเพิ่มขนบวรรณกรรมร้อยกรองไทยเพื่อให้ชาวบ้านคุ้นเคย เช่น บทชม กระบวนรื่องานพระเมรุ บทนางอิรันทิตีและปุณณกัณฑ์ชมธรรมชาติ บทชมโฉมนางอิรันทิตี บทชม เครื่องแต่งกายนางอิรันทิตีและปุณณกัณฑ์ นอกจากนี้ยังแสดงวรรณศิลป์ของผู้แต่งอีกด้วย

ในวิฐุรกลอนสวดละเนื้อความและรายละเอียดอื่นที่ไม่สำคัญต่อเนื้อเรื่องหรือละเนื้อความ และรายละเอียดที่ผู้ฟังไม่คุ้นเคย ซึ่งทำให้เนื้อเรื่องยืดยาวออกไปและทำให้ผู้ฟังรู้สึกเบื่อหน่าย การละความส่วนใหญ่เป็นเนื้อความเกี่ยวกับคำสอน เช่น คำสอนของวิฐุรบัณฑิตเรื่องขรवासธรรม ปัญหา ราชาศีลธรรม ดังนั้นเนื้อเรื่องวิฐุรกลอนสวดจึงเต็มไปด้วยเรื่องความบันเทิงทางโลกของ ชาวบ้านเพราะมากกว่าเรื่องศาสนา

ในวิฐุรกลอนสวดเปลี่ยนเนื้อความหรือรายละเอียดสำคัญทำให้ผู้ฟังคุ้นเคยจำนวน 5 ตอน ได้แก่ ตอนนางอิรันทิตีรับอาสา ตอนญาติ 4 ตอนสาธุนธรรม 4 ตอนวิฐุรบัณฑิตแสดงธรรมแก่ พญานาคและนางวิมาลา ตอนพระเจ้าธัญชัยฝัน

ชาวบ้านผู้ฟังเป็นคนในสังคมไทยในอดีตมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกันอย่างใกล้ชิดทำให้ การเปลี่ยนความโดยคำว่า ญาติ อธิบายแทนคำว่า ทาส ในตอนญาติ 4 เหมาะสมกับบริบท สังคมไทย นอกจากนี้ในตอนพระเจ้าธัญชัยฝันทรงรับสั่งให้โหรเข้าเฝ้าเพื่อทำนายฝันสอดคล้องกับ ลักษณะเหตุการณ์แบบฉบับในวรรณกรรมไทยเรื่องอื่น ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้ฟังคุ้นเคยกับขนบการแต่ง วรรณกรรมร้อยกรองไทย ส่วนในตอนวิฐุรบัณฑิตแสดงธรรมแก่นางวิมาลาได้เปลี่ยนคำอธิบายเนื้อหา คำสอนทางศาสนาที่เข้าใจได้ยากจึงเปลี่ยนให้เป็นคำสอนเรื่องทั่วไปอย่างเรื่องศีลห้า เพื่อให้เข้าถึง ชาวบ้านได้ง่าย

ผู้แต่งเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่องโดยสอดแทรกภาพสะท้อนสังคมชาวบ้าน แสดงถึงความคิด สร้างสรรค์ของผู้แต่งที่สามารถนำเสนอได้อย่างกลมกลืนไปกับเนื้อเรื่อง ทำให้วิฐุรกลอนสวดที่มาจาก เรื่องศาสนามีมิติทางสังคมชาวบ้านยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังแสดงวรรณศิลป์ของผู้แต่งที่แฝงไว้ใน วรรณกรรม ทำให้ผู้ฟังรู้สึกสนุกเพลิดเพลินในอารมณ์ทางโลกมากขึ้น ดังนั้นวิฐุรกลอนสวดจึงเป็น วรรณกรรมทางโลกที่ให้ความบันเทิงมากกว่าวรรณกรรมศาสนาที่ให้คติธรรมคำสอน

สุนทรียภาพในวิฐุรกลอนสวดเกิดจากเสียงสัมผัสใน การใช้คำและการใช้คำประพันธ์ ผู้แต่งใช้เสียงสัมผัสในเพื่อให้การบรรยายและพรรณนาเนื้อหามีความไพเราะและสั่นไหว นอกจากนี้ยัง ใช้คำที่หลากหลายทั้งการเล่นเสียง เล่นคำและเล่นความหมาย โดยเฉพาะการใช้คำเรียบง่ายที่ ชาวบ้านเข้าใจได้ ทั้งยังใช้ทำนองสวดคำประพันธ์เหมาะเหตุการณ์ของเรื่องวิฐุรกลอนสวดจึงเป็น วรรณกรรมสำหรับชาวบ้าน และเป็นแบบหัดอ่านสำหรับเด็กได้อีกด้วย

ทศชาติชาดกในสังคมไทยมักเชื่อมโยงกับทศบารมี แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่าเชื่อมโยงมาตั้งแต่เมื่อใด วิธรรณคดีชาดกในสังคมไทยมักเชื่อมโยงกับสังฆบารมี แต่ปัจจุบันวัตถุในอรรถกถาชาดกระบุว่า ภิกษุภคเณียงเรื่องปัญญาของพระพุทธเจ้าจึงเป็นเหตุแห่งการตรัสเล่าชาดกของพระพุทธเจ้า ดังนั้นวิธรรณคดีชาดกจึงน่าจะเชื่อมโยงกับปัญญาบารมี ส่วนวิธรรณคดีชาดกไม่ได้กล่าวถึงปัญญาอย่างปัจจุบันวัตถุในอรรถกถาชาดกและไม่ได้ระบุความเชื่อมโยงกับบารมีได้อย่างชัดเจน

เหตุการณ์ที่ปรากฏในเรื่องวิธรรณคดีชาดกทำให้สันนิษฐานได้ว่า ปัญญาบารมีเกิดขึ้นในตอนวิธรรณคดีตัดสินเรื่องศีล ตอนวิธรรณคดีแสดงธรรมแก่ปุณณกัณษและตอนวิธรรณคดีแสดงธรรมแก่พระยานาคและนางวิมาลา ส่วนสังฆบารมีเกิดขึ้นในตอนวิธรรณคดีตัดสินเรื่องศีลและตอนวิธรรณคดีตอบปุณณกัณษเรื่อง ญาติ 4 ดังนั้นผู้ศึกษาเห็นว่า วิธรรณคดีชาดกควรเชื่อมโยงกับปัญญาบารมีมากกว่าสังฆบารมี

ผู้ศึกษาสันนิษฐานว่า วิธรรณคดีชาดกเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ เนื่องจากพบคำที่ใช้ในวรรณกรรมภาคใต้ เช่น ชงคา ฉายา ในขณะที่เดียวกันก็พบลักษณะคำที่ในบทละครเรื่อง รามเกียรติ์ ครั้งกรุงศรีอยุธยา เช่น คำว่า ปราศปรา เปรมปรา กรมเกรียม แสดงให้เห็นว่า คำที่ใช้วิธรรณคดีชาดกอาจจะได้รับอิทธิพลทั้งภาคใต้และภาคกลางเพราะหัวเมืองภาคใต้โดยเฉพาะนครศรีธรรมราชมีความสัมพันธ์กับกรุงศรีอยุธยามายาวนาน ทำให้วรรณกรรมกลอนสวดที่นิยมแพร่หลายมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้นส่งอิทธิพลต่อวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ด้วยเช่นกัน วรรณกรรมกลอนสวดเป็นวัฒนธรรมการเขียนร่วมกันระหว่างภาคกลางกับภาคใต้ของประเทศไทย ด้วยเหตุนี้วิธรรณคดีชาดกจึงเป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อหาทรงคุณค่า แม้จะประพันธ์ด้วยภาษาเรียบง่ายแต่เรียงร้อยอย่างสละสลวย ใช้ทำนองบทประพันธ์ที่เหมาะสมกับเหตุการณ์ เกิดเป็นสุนทรียภาพแก่ผู้ฟัง ทั้งยังสอดแทรกภาพสะท้อนสังคมชาวบ้านในอดีตได้อย่างกลมกลืนอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ควรศึกษาเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่องกับกลอนสวดที่มาจากทศชาติชาดก
2. ควรศึกษาเปรียบเทียบการใช้ภาษาในวิธรรณคดีชาดกกับวรรณกรรมอยุธยาตอนปลาย เช่น มาลัยกลอนสวด หรือสุบินกลอนสวด

รายการอ้างอิง

- Davids, R., & Stede, W. (1952). *The Pali text society's Pali-English dictionary Part VII*. London, England: The Pali text society London.
- กรมศิลปากร. (2530). *จดหมายเหตุ รัชกาลที่ 3 เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- _____ . (2547). *นางอุทัยกลอนสวด*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- _____ . (2562). *วรรณคดีสมัยกรุงธนบุรี : รวมบทความประกอบการสัมมนาทางวิชาการเนื่องในวาระ 250 ปีแห่งการสถาปนากรุงธนบุรี พุทธศักราช 2560*. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์.
- กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์. (2540). *นิบาตชาดก*. กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- กาญจนา นาคสกุล และคณะ. (2545). *หนังสืออุทิศภาษาไทย ชุดบรรทัดฐานภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ.
- กุลนารี ราชปรีชา. (2527). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์หุ้สบินคำกาพย์*. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
- คณะกรรมการวรรณคดีแห่งชาติ กรมศิลปากร. (2558). *บทความเรื่องรามเกียรติ์*. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์.
- จามิกร ชูทรัพย์. (2560). *การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมกลอนสวด เรื่อง พระปรมัตถ์*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร,
- จีรภัทร อาคนาริ. (2551). *การศึกษาเปรียบเทียบกลวิธีการเล่าเรื่องในอรรถกถาโมสถชาดกกับวรรณกรรมร้อยกรองเรื่องพระมโหสถสมัยรัตนโกสินทร์*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,
- ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต. (2552). *กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน กาพย์เห่នิราศแรมรสร้าง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยณรงค์ กลิ่นน้อย. (2556). *เอกสารประกอบการสอนวิชา 330 253 วรรณคดีเกี่ยวกับพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- โชษิตา มณีใส. (2557). *วรรณกรรมร้อยกรองของไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ัญญา คำชู. (2553). *วิเคราะห์การสร้างสรรค่นิทานคำกาพย์*. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร,
- ดวงมน จิตรจางค์. (2544). *คุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น*.

- กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- _____. (2541). *สุนทรียภาพในภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- _____. (2544). *คุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ดาวรัตน์ ชูทรัพย์ และ สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2541). *บทละครเรื่องรามเกียรติ์สมัยกรุงศรีอยุธยา ตอน พระรามประชุมพล จนองคตสี่สาร*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. (2547). *วรรณกรรมประเภทกลอนสวดภาคกลาง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทิพวัน บุญวีระ. (2541). *การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องอิทธิพลกลอนอ่านในนิทานคำกลอนของ สุนทรภู่*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ธวัช ปุณโณทก. (2545). *วิวัฒนาการภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- _____. (2557). *วิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นเชิงเปรียบเทียบ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ธัญญา ภูทอง. (2544). *ศึกษาวิเคราะห์มหาชาติกลอนสวด ฉบับวัดกลางวรวิหาร จังหวัดสมุทรปราการ*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
- นิตยา กาญจนวรรณ. (2555). *วรรณกรรมอยุธยา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ประทีป ชุมพล. (2546). *พินิจวรรณกรรมภาคใต้*. กรุงเทพฯ: น้ำฝน.
- ประพนธ์ เรืองณรงค์. (2554). *คำใต้ในคำกาพย์*. กรุงเทพฯ: เรือนปัญญา.
- _____. (2559). *วรรณกรรมและภาษาถิ่นใต้*. กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์.
- ปิยะนารถ โภคามาต. (2550). *การศึกษาเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นภาคใต้*. (วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร,
- พระมหาวัลลภ บุญล้อม. (2548). *การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมชาดกเรื่องวิรุฬห์บัณฑิต ฉบับพระเจ้า วรรณคดีหอ กรมหลวงชินวราลงกรณ กับฉบับภาคเหนือและภาคอีสาน*. (วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร,
- พอล สุกใส. (2550). *ราชวัติ : คำสอนของวิรุฬห์บัณฑิตสำหรับข้าราชการที่สืบทอดอยู่ในวรรณกรรมคำสอนของไทย*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร,
- เพ็ญศรี จันทร์ดวง และ ธนาภรณ์ กอวัฒนา. (2542). *พินิจวรรณกรรม : งานวิจัยทางภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ.
- มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. (2547). *มณีปิ่นนิพนธ์ : รวมบทความด้านภาษา วรรณคดีและวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มัทธมา วีรศิลป์. (2557). *การศึกษาความเชื่อที่ปรากฏในวรรณกรรมประเภทกลอนสวด : กรณีศึกษา*

- วรรณกรรมกลอนสวดเรื่อง พระเจ้าเข้าสู่นิพพาน. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต).
มหาวิทยาลัยบูรพา,
- รวีพิมพ์ สมจิตร. (2544). การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมกลอนสวดเรื่อง นางโศกคดี. (วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยบูรพา,
- รัตนชัย ปรีชาพงศ์กิจ. (2552). การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมกลอนสวดเรื่อง สมุทรโคดม.
(วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร,
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2550). พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย ภาคฉันทลักษณ์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.
กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- _____ . (2552). พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ:
ราชบัณฑิตยสถาน.
- รินฤทัย สัจจพันธุ์. (2524). ความรู้ทั่วไปทางภาษาและวรรณกรรมไทย : ตอนที่ 3 วรรณคดีไทย.
กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เรไร ไพรวรรณ. (2553). คติชนและภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- วัชรภรณ์ ดิษฐปาน. (2546). แบบเรื่องนิทานสังข์ทอง : การแพร่กระจายและความหลากหลาย.
กรุงเทพฯ โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิเชียร เกษประทุม. (2546). ลักษณะคำประพันธ์ไทย. กรุงเทพฯ: พัฒนาศึกษา.
- วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช. (2520). สุนันสำนวนเก่า : วรรณกรรมของกวีชาวเมืองนครศรีธรรมราช.
นครศรีธรรมราช: หน่วยประเคราะห์ ศูนย์ชุมนุมส่งเสริมวัฒนธรรมไทย วิทยาลัยครุ
นครศรีธรรมราช.
- วิมล คำศรี. (2555). วรรณกรรมท้องถิ่น : สารความรู้ และแนวทางการศึกษากรณีศึกษา การศึกษา
วรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช. นครศรีธรรมราช: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราช
ภัฏนครศรีธรรมราช.
- วีรวัดน์ อินทรพร. (2561). วรรณคดีวิจารณ์. นครปฐม: โครงการตำราและหนังสือ คณะอักษรศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศิริพร ฐิตะฐาน. (2523). ทฤษฎีการแพร่กระจายของนิทาน. กรุงเทพฯ สำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ศิริพร เสรษฐภูถี. (2551). ลักษณะเด่นของมหานิทานกลอนเทศน์สำนวนเจ้าพระยาพระคลัง(หน).
(วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
- ศิวะสิทธิ์ ภูเพ็ชร์. (2541). คติธรรมและคำสอนจากวรรณกรรมร้อยกรอง. กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและ
ประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- ศิวาพร วัฒนรัตน์. (2555). วรรณกรรมนิทานคำโคลงของล้านนา : ลักษณะเด่น ภูมิปัญญาและคุณค่า.

เชียงใหม่: ธนุขพรินต์ติ้ง.

ศุภร บุนนาค และ สุรียา รัตนกุล. (2548). *สุนทรียภาพจากเจ้าฟ้ากั๋ง*. กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์.

สมพันธ์ เลขะพันธ์. (2539). *วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สายใจ อินทร์พรรษ์. (2528). *วรรณกรรมในสมัยอยุธยาตอนปลาย*. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สายวรุณ น้อยนิมิตร. (2542). *อรรถกถาชาดก : การศึกษาในฐานะวรรณคดีคำสอนของไทยและความสัมพันธ์กับวรรณคดีคำสอนเรื่องอื่น*. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

สิทธา พินิจภูวดล และนิตยา กาญจนวรรณ. (2520). *ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: ดวงกมล.

สีปงศ์ ธรรมชาติ. (2542). *วรรณคดีชาดก*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

สุนันท์ อุดมเวช. (2530). *การศึกษาสุบินคำกาพย์ ฉบับวัดจันทราวาส จังหวัดเพชรบุรี*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร,

สุพัตรา สุภาพ. (2536). *สังคมและวัฒนธรรมไทย : ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

สุภาพร มากแจ้ง. (2535). *กวีนิพนธ์ไทย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. (2535). *ขนบธรรมเนียมประเพณี : ความเชื่อและแนวการปฏิบัติในสมัยสุโขทัยถึงสมัยอยุธยาตอนกลาง*. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสฐียรโกเศศ. (2546). *การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์*. กรุงเทพฯ: ศยาม.

โสภี สุขเกษม. (2535). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมกลอนสวดเรื่อง ฌรณจิตราชาดก*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร,

อาทิตย์ ดรุษย์ธร. (2549). *การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมการแสดงเรื่อง กากี*. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร,

อารี ถาวรเศรษฐ์. (2546). *คติชนวิทยา*. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

อุมาวรรณ รุยาพร. (2551). *ลักษณะเด่นของมหาชาติพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าอยู่หัว*. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

เอมอร ชิตตะโสภณ. (2539). *การศึกษาวิเคราะห์จารีตนิยมทางวรรณกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: ต้นอ่อนแกรมมี่.

ภาคผนวก

ตัวบทวรรณกรรมวิธูรกลอนสวด

๓๐ ๓ ปทุมฉันท์ ๓๐ ๓

1๐ ประนมกัมเกศเกล้า พุทธบาทพระศาสดา	ข้าพเจ้าขอวันทา อันประเสริฐเลิศแดนไตร
2๐ ท่านทรงพระเมตตา พระธรรมเกิดในใจ	ล้ำเทวามนุษย์ใน ตรัสสิ่งไรล้วนคาถา
3๐ ข้าไหว้พระธรรมเจ้า มนุษย์แลครุฑา	อันปกเกล้าปกเกศา ทั้งเทวาทั่วจักรวาล
4๐ ใจข้านี้่องแผ้ว ไหว้คุณพระศรีอารีย์	ทั้งคุณแก้วสามประการ อยู่วิมานชั้นดุสิตา
5๐ ไหว้พระภิกขุสงฆ์ ไหว้ทั้งครูอุปัชฌาย์	อันเป็นพงศ์พระพุทธา ทั้งบิดาแลมารดร
6๐ อุ้มท่องประคองเลี้ยง น่านมแลข้าวป้อน	พระคุณเพียงยิ่งสังขร คุณมารดรล้ำแดนไตร
7๐ ผู้ใดไม่รู้คุณ นรกรรอนด้วยไฟ	แม้สิ้นบุญตกใน เพราะตนไม่รู้คุณ
8๐ ผู้ใดรู้คุณแม่ กุศลจะอุตหนุน	เห็นเที่ยงแท้จะเป็นบุญ ได้ความสุขสลาวย
9๐ จะแต่งเรื่องนิบาต ตัวฉันท์นั้นฟังสอน	พระทศชาติไว้เป็นกลอน ยังอ่อนศึกคืออยู่หนักหนา
10๐ เทวาจงช่วยคิด ให้ลุตั้งปรารถนา	อย่าให้ผิดพระคาถา ตัวของข้าขอพระนิพพาน
11๐ แม้นว่ามีวายาสัญญ เดชะคุณศีลทาน	ขอให้ทันพระศรีอารีย์ ขอให้ข้าเรื่องปัญญา

๐ นาคริพพัน์ ๐

12๐ ฉันท์จะขอกล่าว พระเจ้าเทศนา มีสืบกันมา ยังสร้างบารมี	ไว้เป็นเรื่องราว ในพระคัมภีร์ ครั้งองค์ศาสดา
---	--

13๑	ยังเป็นโพธิสัตว์ เป็นพระชินสีห์ อยู่ในโลกี ได้สี่องไขย	ยังไม่ได้ตรัส แต่เที่ยวเวียนไร สร้างพระบารมี
14๑	พระมุนีนาค เป็นปราชญ์เลิศไทร ชอบสบพระทัย อินทรปัทม์บุรี	เกิดในทศชาติ ธณูชัยไกรพ นามเมื่อนั้นไซ้
15๑	กำแพงพารา ป็นผามากมี มีครบถ้วนถี่ หลังไหลไปมา	กว้างใหญ่หนักหนา เชิงเทินหอรบ มีคลองวารี
16๑	รู้พลมนตรี พราหมณ์ซึ่งฤๅมา ¹ พื้นที่คณนา ² แก้วักล้าเหลือใจ	เสนาเสนี คชสารพาชี ทหารอาสา
17๑	เมื่อนั้นประเสริฐ กว่าทุกกรุงไกร ชานาชาวไร่ ที่ในพระนคร	แสนสนุกล้ำเลิศ เศรษฐี ³ พ้อคำ ยัดเยียดกันไป
18๑	มีปรางค์ปราสาท โอภาสบรร เจ็ดยอดอรชร บวรสุกใส	แก้วแกมแถมมาศ ประดับด้วยเพชร ยอดเยี่ยมอัมพร
19๑	ท้าวผู้เสวยราช โกรพฤทธิไทร ถวายนรท่านไท้	นามกรพระบาท ร้อยเอ็ดนคร สุวรรณมาลัย

¹ เอกสารต้นฉบับเขียนว่า พริกธา

² เอกสารต้นฉบับเขียนว่า คนละนา

³ เอกสารต้นฉบับเขียนว่า เสถิ

ถวายทุกปี	
²⁰ ๑ มืองค์อัคเรศ	ตั้งนางประเวศ
ห้องฝาราตี	พิศกรอันแน่น
แมนแมนกินรี	นามปทุมวดี
เป็นที่เส่นหา	
²¹ ๑ พระสนมกำนัล	แปดหมื่นสี่พัน
ทรงปัญญากล้า	เตี้ยค่อมหม่อมมาย
เพริศพรายเพราตา	แต่ล้วนกล้า
ทรงโฉมเชิดฉาย	
²² ๑ โฉมนางกษัตริย์	อดสาปรณินิบัติ
พระผู้ฤสหาย	ทุกวันขึ้นเฝ้า
คำเช่าเพราราย	มิให้ฤสหาย
เคื่องขัดอชฌมา	
²³ ๑ ฝ่ายพระนเรนทร์สุริย์	ได้พระวิฐูร
เป็นครุราชา	สั่งสอนพระองค์
ให้ทรงศีลา	ครอบครองพารา
เป็นยกดีเป็นธรรม ⁴	
²⁴ ๑ ชาวเมืองทั้งหลาย	ไปมาค้าขาย
ถวายกำนัล	สิ่งของเหลือตรา
เสื่อผ้าแพรพรรณ	แสนสุขใครทัน
ดังไตรตรีงษา	
²⁵ ๑ ร้อยเอ็ดเมืองเล่า	ถึงปีมาเฝ้า
ปิ่นเกล้าโลกา	ถวายดอกไม้ทอง
เรื่องรองรจนา	ถวายราชา
โกรพจักรี	
²⁶ ๑ สมเด็จพระวิฐูร	หน่อพุทธางกูร
เพิ่มพูนมีศรี	มีปราสาททั้งสาม
อันงามรูจี	มีอัครเทพี
ทั้งพันกล้า	

⁴ เอกสารต้นฉบับเขียนว่า เปนยกเปนธรรม หมายถึง ยุติธรรม

27๑ มีหมู่พระสนม	งามงามอุดม
แมนเหมือนราชา	เป็นครุฑ่านท้าว
ปิ่นเกล้าโลกา	สั่งสอนเจ้าฟ้า
ตามพระวินัย	
28๑ สอนทั้งประชา	ชวานครพารา
ถ้วนหน้าสบสมัย	ธัญชัยโกกรพ
ชอบสบพระทัย	วันพระน้อยใหญ่
ให้มีเทศนา	
29๑ ทั้งพันวรุช	ต่างต่างมีบุตร
แสนสุดเส่นหา	บุตรพระโถมฉาย
ล้วนชายโสภา	ยอมรู้คาถา
ของพระชินสีห์	
๑ ยานี ๑	
30๑ เรื่องนี้ยกไว้ก่อน	จะกล่าวกลอนตามบาลี
ยังมีพระบุรี	พาราณสีพระพารา
31๑ มั่งคั่งด้วยโภค	เป็นเมืองใหญ่มहिมา ⁵
ท้าวครองพระพารา	พรหมทัตผู้ทรงนาม
32๑ ท่านกล่าวแต่นามเมือง	เพราะเป็นเรื่องเป็นราวความ
เรื่องนี้ยังมีพราหมณ์	ทั้งสี่ตนครัน ⁶ ศรัทธา
33๑ มีทรัพย์นับด้วยโกฏ	ไม่ประโยชน์ด้วยโภค
จำศีลเป็นนิจมา	ทั้งใส่บาตรไม่ขาดวัน
34๑ ฝ่ายพราหมณ์ทั้งสี่คน	เข้านิมนต์พระสงฆ์ฉัน
ศีลทานรักษาศรัม	ทั้งเมตตาทภาวนา
35๑ ครั้นอยู่นานมาแล้ว	พราหมณ์แก่เฒ่าลงหนักหนา
คิดเห็นอนิจจา	สังขารไม่เป็นการ
36๑ รำพึงคิดเห็นโทษ	ไม่ประโยชน์ในสงสาร
ทรัพย์สินบริวาร	เครื่องสูญเปล่าไม่เข้ายา ⁷

⁵ เอกสารต้นฉบับเขียน มะหิมมา หมายถึง มหิมา

⁶ ครัน หมายถึง มาก,หนักหนา

⁷ ไม่เข้ายา หมายถึง ไม่ได้เรื่อง, ไม่ได้ความ, ใช้ประโยชน์ไม่ได้, ใช้การไม่ได้.

- 37๑ วันหนึ่งสี่พราหมณ์เฒ่า ล้อมกันเข้านั่งปรึกษา
 พวกเราทั้งนี้หนา ไปข้างหน้าไม่เป็นผล
- 38๑ ลูกเมียไม่เป็นการ คือบ่วงมารัดริงตน
 เราจะคิดให้เวียนวน เห็นไม่พ้นจตุรา
- 39๑ เราจำจะคลาไคล พากันไปหิมวา
 จำศีลภาวนา เห็นจะมาพันบ่วงมาร
- 40๑ คิดเห็นพร้อมกันแล้ว จึงคลาดแคล้วจากสถาน
 ทิ้งเมียเสียบนาน ละเรือนบ้านชวนกันมา
- 41๑ ทั้งสี่ชวนกันไป สู่ที่ในพนาวา
 อดสมาธิรักษา ซึ่งศีลห้าเป็นอารมณ์
- 42๑ ฝ่ายว่านางพราหมณี ครั้นสามมีไม่นิยม
 พลบค้ำยามปฐม ต่างต่างมาคอยผัวตน
- 43๑ ดึกแล้วไม่เห็นมา สีกัลยาเที่ยวขวยชวน
 พบกันทั้งสี่คน จึงไถ่ถามกันไปมา
- 44๑ ผัวเราพากันไป สิ่งใครไว้บ้างหรือหนา
 แม้นใครรู้จักจา จงบอกมาให้เข้าใจ
- 45๑ บ้างว่าไม่รู้เลย แมร์รักเอยเป็นฉน
 ว่าพลางทางรำไร พุดกันไปจนไก่อชัน
- 46๑ รุ่งแล้วไม่เห็นมา สีกัลยาเร่งโศกศัลย์
 ต่างคอยทุกคืนวัน ปรับทุกข์กันอยู่อัดตา
- 47๑ ฝ่ายว่าสี่พราหมณ์เฒ่า ครั้นรุ่งเช้าก็ลินลา
 ไปได้หลายเดือนมา ลำบากใจในไพรสมณฑ์
- 48๑ เดินมาก็ช้านาน ถึงหิมพานต์ตั้งใจดล
 เกือบแต่ผลาผล เป็นโภชนาแลอาหาร
- 49๑ ค่อยคลายที่เหน็ดเหนื่อย หายมีนเมื่อยทุกประการ
 ทั้งสี่ก็ขึ้นบาน ปานกินทิพย์ในสวรรค์
- 50๑ ถือศีลพระทศพล ทั้งสี่คนเกษมสันต์
 นั่งภาวนาธรรม แล้วชวนกันเดินจงกรม
- 51๑ เอาเพศเป็นฤๅษี ถือขันต้ออันอุดม

⁸ อดสมาธิ หมายถึง อดสำห

อดสาเที่ยวจงกรม	จึงได้ฌานเป็นโลกี
⁵² ๑ เหาะเหินเดินอากาศ	ได้สมมาตจิตฤๅษี
จึงชวนจรลี	เที่ยวชมเล่นต่างพาสา
⁵³ ๑ จึงเหาะตามไป	เร็วกระไรตั้งลมพา
ลูถึงพระพารา	เมืองจำปาพะพระเวียงชัย
⁵⁴ ๑ แลดูเห็นขอบกล	ทั้งสี่คนเหาะลงไป
ครั้นคำหยุดอาศัย	เข้าเที่ยวไปภิกขาจาร

๗๑ ๑ ๗๑ 28 ๗๑ ๑ ๗๑

⁵⁵ ๑ ยังมีบุรุษ	สี่คนบริสุทธี
ศรัทธากล้าหาญ	มาพบฤๅษี
ยินดีใครจะปาน	ชวนกันกราบกราน
พระบาทบาทา	
⁵⁶ ๑ เข้าไปได้ถาม	ดาบสบอกความ
ตามเรื่องแรกมา	ให้แจ้งคดี
ทั้งสี่ปริดา	จึงอาราธนา
ไปองค์ละคน	
⁵⁷ ๑ สหายทั้งสี่	พาพระมุนี
ไปสู่เรือนตน	ถึงแล้วมิช้า
จึงมาขวายนวน	ให้ลูกเมียตน
จัดหาสารพัน	
⁵⁸ ๑ กล้วยอ้อยหมากพลู	ถั่งสาาคู
กับปิจังหัน	ถวายพรตมุนี
ฤๅษีจึงฉัน	แล้วให้พรพลัน
ลูตั้งปรารธนา	
⁵⁹ ๑ บุรุษทั้งสี่	รับพรมุนี
กรวดน้ำกรุณา	แล้วกล่าวปราศรัย
ด้วยใจศรัทธา	ขอถวายตัวข้า
เป็นโยมพระองค์	
⁶⁰ ๑ แต่นี้ไปเล่า	แม้ว่าฝ่าเท้า ⁹

⁹ ฝ่าเท้า หมายถึง ฝ่าบาท

จะต้องประสงค์	สิ่งใดเล่าหนา
บอกข้าโดยจง	ฉันจะหาส่ง
ตั้งความปรารถนา	
⁶¹ ๑ ปราศรัยกันแล้ว	ฤๅซีคลาดแคล้ว
ออกจากเคหา	สู่ที่อาศัย
ตั้งใจภาวนา	วันหนึ่งจึงมา
ต่างลาคลาไคล	
⁶² ๑ ฤๅซีตนหนึ่ง	ขึ้นไปดาวดึงส์
จำศีลบัดใจ	องค์หนึ่งนั้นหนา
แพรงสุธาไป	จำศีลต่ำได้
ในเมืองนาคา	
⁶³ ๑ องค์หนึ่งเชี่ยวชาญ	เหาะไปสู่สถาน
วิมานครุฑา	จำศีลอยู่นั้น
ทุกวันอัสดา	องค์หนึ่งนั้นหนา
เหาะมาบัดใจ	
⁶⁴ ๑ ครั้นถึงอุทยา	แลเห็นพารา
โกรพภูวนัย	ลงสู่ปฐพี
ฤๅซีอาศัย	จำศีลอยู่ใน
สวนแก้วอุทยาน	
⁶⁵ ๑ ฤๅซีสี่องค์	จำศีลมั่นคง
ปลงในผลมาน	ทั้งสี่ประเสริฐ
ล้ำเลิศในญาณ	สมบัติแปดประการ
ลูตั้งปรารถนา	
⁶⁶ ๑ มุนีสี่องค์	จำศีลโดยจง
แล้วกลับคืนมา	สู่ที่อาศัย
ในสวนอุทยา	ต่างคนต่างมา
หาโยมบัดใจ	
⁶⁷ ๑ ฝ่ายพระสวามิตร	ไปชำระกิจ
สู่ทิศตรงชั้ไตร	สมบัติโกสัย
อันมีอย่างไร	จำมาเล่าให้
แกโยมทุกอัน	

68๑ ที่ไปนาคา	นำสมบัติมา
เล่าโยมด้วยพลัน	แก้วแก้วเนาวรัตน์
สารพัดอนันต์	ตั้งว่าเมืองสวรรค์
ชั้นดุสิตา	
69๑ ที่ไปเมืองครุฑ	สมบัติบริสุทธิ
จุดดวงจินดา	มีวิมานทอง
เรื่องรอรจนา	ฤชนีนำมา
เล่าโยมทุกประการ	
70๑ ที่ไปอยู่สวน	เล่าโยมถี่ถ้วน
สมบัติจักรพาล	คลังเงินคลังทอง
เรื่องรองชัชวาล	สนมบริวาร
อนเณมากมี	
71๑ ฝ่ายญาติโยม	ฟังท้าวกล่าวโฉม
สมบัติโกสิย	ชวนกันสละบาป
หยาบเข้าไม่มี	บำรุงบุญราศี
ทุกวี่วันไป	
72๑ กรวดน้ำกรรณา	ตั้งแผ่เมตตา
แก้สัตว์ทั่วไป	ชวนกันตั้งใจ
ฟังธรรมเทศนา	
73๑ อยู่มาช้านาน	ทั้งสี่ถึงกาล
ชีวังสังขา	ลูกเมียนั้นไซ้
ร่ำไรโศกา	ต่างต่างก่อมา
ปลงศพสามี	
74๑ แล้วมาคิดอ่าน	ทำบุญให้ทาน
หล่อหลังวาริ	อยู่มาช้านาน
ประมาณหลายปี	ทั้งสี่สตรี
ม้วยมอดวอดวาย	
75๑ บุรุษสี่คน	ครั้นว่าสิ้นชนม์
ดับขันธุ์สูญหาย	ได้เสวยสวรรค์
สมบัติมากมาย	คนหนึ่งคิดหมาย
สมบัติพิญา	

ท้าวเธอกีมาโตกศัลย์	
⁸⁸ ๑ ครั้นว่าโตกาจาบัลย์	จึงปรึกษากัน
ที่การพระศพรราชา	
⁸⁹ ๑ จึงสั่งแสนสุรเสนา	บาดหมาย ¹⁰ ไพร่ฟ้า
ให้ถ้วนทุกหมู่ทุกกรม	
⁹⁰ ๑ นอกเดือนในเดือนระดม	เลิกทาสเลิกสม
ทั้งพวกขุนหมื่นพันทนาย	
⁹¹ ๑ เจ้าพระยาแลพระยาทั้งหลาย	ทั้งไพร่ทั้งนาย
ให้พร้อมกันทำเมรุทอง	
⁹² ๑ อำมาตย์อภิวันผันผะยง	ออกจากโรงทอง
ให้เสมียนเขียนหมายจ่ายไป	
⁹³ ๑ ทุกทั่วหัวเมืองน้อยใหญ่	กะเกณฑ์กันไป
ให้ตัดเสาไม้ล่องมา	
⁹⁴ ๑ ครั้นถึงฤดูชกมิช้า	เสื่อยถากไปมา
บ้างเจาะบ้างปรับปรุงกัน	
⁹⁵ ๑ ทำไปได้หลายคืนวัน	สำเร็จด้วยพลัน
ก็ยกซึ่งเสาบัดใจ	
⁹⁶ ๑ ราชวัตรฉัตรธงไสว	เมรุทองขึ้นใน
ประดับด้วยแก้วแวววาม	
⁹⁷ ๑ รูปสัตว์สิ่งสี่ล้อเหลือหลาม	สิงโตเดินตาม
ทั้งจามรีมีใน	
⁹⁸ ๑ การเมรุเกณฑ์แล้วบัดใจ	ถึงวันดีไชรั
ให้ชักพระศพรราชา	
⁹⁹ ๑ แรดเรียงเถลิงฤทธิมหิมา	คู่แรดโสภา
นำหน้าใส่เพลิงคลาไคล	
¹⁰⁰ ๑ รูปสัตว์บรรทุกผ้าไตร	คู่เคียงกันไป
มโนมัยคู่กับอาชา	
¹⁰¹ ๑ นรสิงห์คู่กับสิงหรา	โตกเลนเสียงผา
มัจฉาคู่กับมัจฉานาคิน	

¹⁰ บาดหมาย หมายถึง ประกาศของทางราชการ

- 102 ๑ ราชสีห์คู่กับราชสีห์สิน วยุภักษ์โอบยบิน
กนิรินคู่กับกนินร
- 103 ๑ มังกรคู่กับมังกร กุญชรคู่กับกุญชร
คูงามบวรโสภา
- 104 ๑ สิ้นแถวรูปสัตว์ถัดมา ถึงรถภูเขา
เทวดาเดินคั่นกันไป
- 105 ๑ รถพระสวดธรรมวินัย รถโคมใส่ไฟ
รถใส่ท่อนจันทน์บรรจง
- 106 ๑ รถใส่พระโกศจักรพงศ์ อัสตรด้วย
พยศเยื้องอย่างอย่างยนต์
- 107 ๑ พัดโบกทานตะวันชั้นบน แต้ลั่นเครื่องต้น
จามรอภิรมชุมสาย
- 108 ๑ ฝ่ายว่าวงศาทั้งหลาย ทรงม้าผันผาย
ตามส่งสการราชา
- 109 ๑ ศพถึงเมรุทองรจนา พนักงานก่อมา
เชิญขึ้นเบญจาด้วยพลัน
- 110 ๑ ฝ่ายว่าพระสนมกำนัล ต่างต่างโศกศัลย์
รำพันทุกสิ่งนานา
- 111 ๑ พนักงานร้องไห้โศกา เอาหอมยี่ตา
ร้องว่าพระร่มโพธิ์ทอง
- 112 ๑ ละ¹¹ข้าสาวสนมทั้งผอง พระเสด็จลอยล่อง
สู่ห้องสวรรคค์ขึ้นไต่
- 113 ๑ ฝ่ายพวกโขนหุ่นวุ่นไป ละครมอญไทย
ทั้งจิวแลง้าวลาวยวน
- 114 ๑ เครื่องเล่นนั้นมีถึถ้วน ครบสิ้นทุกกระบวน
ระเบงระบำรำไป
- 115 ๑ โขนโรงช่างหนึ่งนั้นไซรั เล่นเรื่องท้าวไท
เมื่อไปสู่เมืองลงกา
- 116 ๑ ไซ้ให้หนุมานอาสา ขนก้อนศิลา

¹¹ ละ หมายถึง ทิ้ง

จองถนนข้ามพลคลาโคล

117 ๑ โรงหนึ่งไมยราพเรืองชัย สะกดท้าวไท

พาไปสู่เมืองบาดาล

118 ๑ หุ่นโรงหนึ่งนั้นเชี่ยวชาญ เล่นเรื่องขุนมาร

ผ่วนางสุพรรณกัลยา

119 ๑ สังกิลป์ชัยเสด็จไปตามอา รบกับยักษ์

พาอามาถึงบุรี

120 ๑ โรงหนึ่งชัยทัตสวัสดี ต้องยานารี

ภูมิให้คลังไคล้ไป

121 ๑ ครั้นบ้ายชายแสงสุริยใส หกคะเมนปลายไม้

ไต่ลวดลำแพนแหงนเงย

122 ๑ หกคะเมนสามต่อล้วนเคย เสียใจอะไรเลย

เดินเฉยไปได้ไม่กลัว

123 ๑ นอนดาบคาบหอกกลอกหัว คนดูน่ากลัว

สยดเสยงแรงโรย

124 ๑ พวกต้นกำพริกขึ้นโปรย ทานทิ้งวังโดย

บังโค่นกันอิงอ้อไป

125 ๑ เพลาค่าหนึ่งขึ้นทันใจ เสียงอึ้งคะนึ่งไป

กีกก้องทั้งพระพารา

126 ๑ สิ่งโตเล่นหน้าพลับปลา ล่อดวงจินดา

มีทั้งมั่งกรเกี่ยวกัน

127 ๑ แล้วจุดดอกไม้ไฟพลัน มีครบทุกพัน

พลุนั้นก็ดังผางโผง

128 ๑ โป่งปิบเสียงดังปิบโป่ง ไฟเพนียงเสียงโพล่ง

ดอกไม้กระถางวางเรียง

129 ๑ กีกก้องราชวังเวียง แสนสนุกฟ่างเพียง

มหรสพเมืองสวรรค์

130 ๑ สมโภชครบเสร็จเจ็ดวัน โกรพทรงธรรม

ถวายพระเพลิงภูมิ

131 ๑ พระวงศาคนางก็ไต่กี สองกรค้อนตี

พระทรวงกันแสงแรงรา

- 132 ๑ แล้วเก็บอัฐินั้นมา ใส่โกศจรณา
เอาไว้บูชาทรงธรรม
- 133 ๑ เชิญไว้ในปราสาทสุวรรณ ชาวเมืองทั้งนั้น
ชวนกันมาพร้อมโรงทอง
- 134 ๑ ฝ่ายพราหมณ์พดมาข้าละอง วงศาทั้งผอง
ทั้งพระวิธูรจอมไตร
- 135 ๑ ปรีชากันพร้อมยอมใจ เสกพระหน่อไท
โกรพให้ผ่านไอศวรรย์
- 136 ๑ แก่เฒ่าชาวแม่กำนัล อัดแอแจจัน
แวดล้อมพระจอมจักรา
- 137 ๑ เศรษฐีเสนาเสนา ร้อยเอ็ดพารา
ต่างต่างก็มาอวยชัย
- ๑ 28 ๑
- 138 ๑ วิธูรบัตถิต สั่งสอนทรงฤทธิ์
โกรพจอมไตร ให้รู้ไตรเพท
วิเศษผ่องใส สมเด็จเจ้าวไท
อยู่ในยถาศรีธรรม
- 139 ๑ วันหนึ่งภูเบศว ละพระนิเวศน์
อัครเศสวสันต์ ไปสู่อุทยาน
สำราญครามครัน พระทัยผูกพัน
บำเพ็ญ¹²บารมี
- 140 ๑ บุรุษหนึ่งนั้น ที่ใจผูกพัน
สมบัติโกสิย เป็นท้าวโกสิต
เพราะจิตยินดี อยู่สุขเปรมปรี
ในไตรตริงษา
- 141 ๑ มีเทพอัปสร งามลอบวร
ทรงศรีโสภา นับพันนับหมื่น
ชมชื่นวิญญา บำเรอราชา
ซบกล่อมพร้อมเพรียง

¹² เอกสารต้นฉบับเขียนว่า บำเพ็ญ

142 ๑ ดุริยางคดนตรี แสนเสนาะสำเนียง สนั่นสุรเสียง แห่งองค์อินทรา ¹³	พิณพาทย์มโหรี ขับถ้อยต่อกัน ถนอมกลม่อมเกลี้ยง
143 ๑ คนหนึ่งนั้นไซ้ไร้ สมบัติครุฑา อุดมเดชา กระการนана อยู่ยอดฉิมพลี	ผูกพันมันใจ ได้เป็นพญาครุฑ สมบัติพิสดาน แต่ล้วนจินดา
144 ๑ คนหนึ่งปรารถนา ในเมืองนาคี อวสานด้วยดี ที่ในบาดาล	สมบัตินาคา ครั้นสิ้นชนมาน เกิดเป็นนาคี
145 ๑ ประกอบด้วยสมบัติ รุ่งโรจน์ชัชวาล โสภานงคราญ อเนกเหลืออตรา	แก้วเก้าเนาวรัตน์ มีอัครชายา ทั้งนาคบริวาร
146 ๑ นามพระมหेशี ชื่อวิมาลา ชื่อดีกัลยา เลิศล้ำนงพาล	พระนุชนารี มีราชบุตรี ทรงโฉมโสภา
147 ๑ วันหนึ่งพญานาค ปรางค์มาศราชฐาน ในสวนอุทยาน โกรพจักกรี	ท้าวเธอเสร็จจาก เธอไปจำศีล ของพระภูบาล
148 ๑ ฝ่ายท้าวโกสิภุชฌ์ จะสร้างบารมี มั่งหวานยินดี	จึงรำพึงคิด ลงจากวิมาน มาสู่สวนศรีด้วยพลัน
149 ๑ ฝ่ายพญาครุฑราช	จากวิมานมาศ

¹³ เอกสารต้นฉบับเขียนว่า อินทรา

มาสู่สวนขวัญ	จำศีลภาวนา
พร้อมหน้าด้วยกัน	อยู่ในสวนขวัญ
ได้หลายราตรี	
¹⁵⁰ ๑ จำศีลนานแล้ว	ทั้งสี่คลาดแคล้ว
ลงสู่สระศรี	ชำระพระองค์
สระสงวารี	ฝ่ายท้าวโกสีย์
ทอดพระเนตรแลหนา	
¹⁵¹ ๑ ต่างแลเห็นกัน	สี่ท้าวผูกพัน
ยินดีปรีดา	ด้วยชาติก่อนนั้น
ผูกพันพรรษา	เป็นมิตรกันมา
ทั้งสี่พระองค์	
¹⁵² ๑ ครั้นสร้งน้ำแล้ว	สี่ท้าวคลาดแคล้ว
ขึ้นจากสระสงว	อินทราขึ้นนั่ง
ยังแท่นทองทรง	ท้าวทั้งสี่องค์
สนทนาปราศรัย	
¹⁵³ ๑ ฝ่ายองค์อัมรินทร์	ถามจอมจักรภินท์
โกรพภูวนัย	ทั้งท้าวเนคา
ครุฑาผู้ไทร	สามท้าวมาเเ
ในสวนอุทยาน	
¹⁵⁴ ๑ โกรพจอมราชย์	ฟังอินทร์ประภาษ
ตอบพระองค์การ	ฉันเป็นจักรพรรดิ
สมบัติสังการ ¹⁴	มิได้ต้องการ
อดสาจำศีล	
¹⁵⁵ ๑ ฝ่ายพญานาคราช	ฟังอินทร์ประภาษ
ตอบพจนวาทิน	ฉันเป็นภุชงค์
ดำรงบุริน	ล้วนแก้วมณิน
มิได้ปรารถนา	
¹⁵⁶ ๑ หนึ่งข้าสมภาร	ยอมเป็นอาหาร
แห่งราชครุฑา	ฉันไม่รักตัว

¹⁴ ศฤงคาร

กลัวครุฑปีศา	รักศีลภาวนา
ยิ่งกว่ารักตน	
¹⁵⁷ ๑ ฝ่ายสุบรรณราช	ฟังอินทร์ประภาษ
พจนารถบัดดล	ฉันเป็นครุฑา
ศักดาเลิศล้ำ	อยู่ในไพรชน
ฉิมพลีวิมาน	
¹⁵⁸ ๑ ประกอบด้วยแก้ว	ประเสริฐเลิศแพรว
ยิ่งกว่าทุกสถาน	หนึ่งพญานาเคนทร์
ย่อมเป็นอาหาร	ชอบปากมานาน
ฉันไม่ปรารถนา	
¹⁵⁹ ๑ ศีลข้าพระองค์	ประเสริฐยิ่งยง
ยิ่งกว่าสามรา	พระอินทร์ตอบเล่า
ศีลเรานี้หนา	ประเสริฐยิ่งกว่า
ศีลท่านทั้งสาม	
¹⁶⁰ ๑ ทั้งสี่เคียงกัน	เสียงอิงดิงตัน
ไม่ลงเนื้อความ	ฝ่ายพระอินทรา
มีบัญชาถาม	โกรพทรงนาม
ที่ในบุรี	
¹⁶¹ ๑ จะมีนักปราชญ์	เฉลียวฉลาด
ตราสิน ¹⁵ ว่าที่	มีบ้างหรือไม่
บอกไปภูมิ	เราสิ้นทั้งสี่
จักได้ปรึกษา	
¹⁶² ๑ โกรพทูลไป	ในพระเวียงชัย
ปราชญ์มีอยู่หนา	ชื่อพระวิฑูร
บริบูรณ์ปัญญา	ประเสริฐหนักหนา
จะพากันไป	
¹⁶³ ๑ ทั้งสี่ลีลา	เข้าไปพารา
ขึ้นปราสาทชัย	ให้หาพระวิฑูร
พุทธางกูรทันใด	ให้นั่งเหนืออาสน์

¹⁵ ตราสิน หมายถึง แจงความไว้เป็นหลักฐาน

จอมราชย์ปราศรัย	ให้หามาให้
ปรึกษาเนื้อความ	
¹⁶⁴ ๑ ฝ่ายท้าวโกสีย์	จึงแจ้งคดี
แก่พระโหมงาม	แต่ต้นหนหลัง
ให้ฟังเนื้อความ	เจ้าปราชัญโหมงาม
จะเห็นเป็นไฉน	
¹⁶⁵ ๑ ศิลเราทั้งสี่	ดูในท่วงที
ใครจะดีกว่าใคร	เจ้าปราชัญเมตตา
ว่าตามจริงไป	อย่าเข้าด้วยไท้
โกรพจักรี	

๑ ยานี ๑

¹⁶⁶ ๑ ฝ่ายองค์โพธิสัตว์	อันจะตรัสเป็นชินสีห์
สี่ท้าวเล่าคดี	พระภูมิแจ้งวิญญา
¹⁶⁷ ๑ จึงทูลถลองไป	ปราชัญนี้ไซ้ตรงหนักหนา
ไม่ได้เห็นแก่หน้า	จะปรึกษาไม่เข้าใคร
¹⁶⁸ ๑ ถ้า मैंนทูลกระหม่อม	ปรึกษาพร้อมยอมน้ำใจ
จะให้ข้าบาทไซ้	ปรึกษาให้เห็นเที่ยงธรรม
¹⁶⁹ ๑ จงแต่งเป็นธรรมาสน์	เครื่องปลุกาดให้ครบครัน
รูปเทียนมาลานั้น	บูชาธรรมจึงสมควร
¹⁷⁰ ๑ พระอินทร์ฟังเจ้าปราชัญ	เทวราชทรงพระสรวล
นิมิตบัลลังก์ควร	ทั้งรูปเทียนเครื่องบูชา
¹⁷¹ ๑ ฝ่ายองค์เจ้าจอมปราชัญ	ขึ้นธรรมาสน์ให้ศิลาห้า
แล้วตรัสเทศนา	ตามคาถาพระบาลี
¹⁷² ๑ พระเจ้าเทศนาไว้	ว่าผู้ใดในโลกิ
จำศิลพระชินสีห์	ถือพระไตรสรณาคม
¹⁷³ ๑ เข้านั่งบำเพ็ญฌาน	ศิลาห้าประการเป็นอารมณ
เดชศิลอุดม	ได้บรมมรรคญาณ
¹⁷⁴ ๑ ผู้นั้นครั้งดับจิต	สิ้นชีวิตจากสงสาร
ได้ไปพระนิพพาน	แสนสำราญเป็นสุขา
¹⁷⁵ ๑ ออย่าว่าแต่มนุษย์	ถึงนาคครุฑเทวดา

ผีเสื้อแลยักษา	วิทยาแลคนธรรพ์
176 ๑ คชสารแลราชสีห์	ฝูงสัตว์ทีในไพรส์ณท์
มีจิตคิดผูกพัน	มันในศีลศาสดา
177 ๑ ผู้นั้นครั้นตายไป	พิรลัยจากโลกา
ไปเกิดในตึงสา	มีนางฟ้าเป็นบริวาร
178 ๑ มีทิพยสมบัติ	ล้วนเนาวิรัตนซ์ชวาล
จตุจากพิมาน	ลงมาเกิดในโลกา
179 ๑ จะเกิดในตระกูล	บริบูรณ์ด้วยโภคา
รูปร่างก็โสภ	งามยิ่งกว่าประชาชน
180 ๑ เดชะรักษาศีล	ของพระปิ่นปกสากล
ศีลท่านทั้งสี่ตน	มิได้ยิ่งใครกว่าใคร
181 ๑ เสมอกันทั้งสี่	อย่าดูหมิ่นกันสืบไป
ประเสริฐเหมือนไซร์	ท่านอย่าได้มาสงกา ¹⁶
๗๑ ๑ ๗ 28 ๗๑ ๑ ๗๑	
182 ๑ เมื่อนั้นโกสิย์	โกรพจักรี
นาศิครุฑา	ได้ฟังโพธิสัตว์
ตรัสธรรมเทศนา	ไพเราะหนักหนา
ซาบซ่านพระทัย	
183 ๑ ยอกรอภิวาท	วิธูรจอมปราชญ์
ผู้เลิศแดนไตร	ตัวฉันทั้งสี่
นี้สิ้นสงสัย	ตั้งแต่นี้ไป
มิได้ฉันทา	
184 ๑ โกรพภูวนัย	จัดแจงข้าไท
กับของนานา	แก้วแหวนไม่น้อย
สิ่งละร้อยโดยตรา	เอามามบูชา
แก่พระวิธูร	
185 ๑ ส่วนท้าวอินทรา	ถวายทิพย์ภูษา
รจนาไพบูลย์	พญานาคี
ถวายมณีจำรูญ	พญาครุฑเพิ่มพูน

¹⁶ สงกา หมายถึง สงสัย

ถวายดอกไม้ทอง	
¹⁸⁶ ๑ ถวายแล้วมิช้า	ทั้งสามอำลา
ยาตราผันผยอง	ฝ่ายทำว้มัฆวาน
สู่วิมานเรื่องรอง	ครุฑนาคทั้งสอง
ต่างต่างสู่สถาน	
¹⁸⁷ ๑ นางวิมาลา	เป็นอัครชชยา
นาคาภูบาล	รู้ว่าผิวแก้ว
มาแล้วถึงสถาน	แต่งองค์นงคราญ
ขึ้นฝ้าสามมี	
¹⁸⁸ ๑ ครั้นถึงบังคม	นวลนางทรมชม
ไม่เห็นมณี	นางจึงทูลถาม
พญานาคี	แก้วผูกพระศอนี้
เอาไว้แห่งไร	
¹⁸⁹ ๑ พญานาคราช	ได้ฟังนางนาถ
พระบาทแจ้งไข	แต่ต้นจนจบ
ไปพบหัตถ์นัย	โกรพท้าวไท
ทั้งพญาครุฑา	
¹⁹⁰ ๑...พบวิธูร	หน่อพุทธางกูร
ได้ฟังเทศนา	ไพเราะเลิศล้ำ
นำใจศรัทธา	จึงเอาจินดา
บูชาภูมี	
¹⁹¹ ๑ อินทร์องค์ทรงฤทธิ์	ถวายทิพย์ภูษิต
อันทรงรูจี	โกรพกษัตริย์
ถวายสมบัติมากมี	ครุฑาฤทธิ
ถวายดอกไม้ทอง	
¹⁹² ๑ วิมาลानารี	ได้ฟังสามมี
เทวีตริกตรอง	มีจิตศรัทธา
พระธรรมมาโดยปอง	ใคร่ฟังธรรมของ
วิธูรภูมี	

193 ๑ นवलนางโถมฉาย	ทำเพโท ¹⁷ บาย
ด้วยกลสตรี	แกลิ่งทำประชวร
รัญจวน ¹⁸ อินทรีย์	นवलนางเทวี
ไม่เฝ้าฝั้วขวัญ	
194 ๑ ฝ่ายทำวนาคา	ไม่เห็นนางมา
เฝ้าพระทรงธรรม	เจ็บไข้อย่างไร
หลากใจจอมขวัญ	สาวใช้ไปพลัน
ให้เชิญขึ้นมา	
195 ๑ บัดนั้นสาวใช้	รับสั่งแล้วไป
ถึงทูลกัลยา	บัดนี้ทรงศักดิ์
ทุกข์หนักทุกข์หนา	ไม่ยลขุภา
ราชาตรอมใจ	
196 ๑ ไซ้ให้ฉันทมา	เชิญเสด็จกัลยา
ขึ้นเฝ้าทำวไท	นางฟังสาวศรี
เสาวนีย์ตอบไป	เราประชวรไข้
ไม่สบายกายา	
197 ๑ รัญจวนในใจ	เจ้าจงกลับไป
ทูลให้ราชา	ว่าเราคลื่นเหียน
วิงเวียนพักตรา	จึงไม่ได้มา
เฝ้าพระทรงธรรม	
198 ๑ บัดนั้นสาวศรี	รับพระเสาวนีย์
แล้วบังคมคัล	มาเฝ้านเรนทร์สุริย์
กราบทูลทรงธรรม	ว่าองค์แจ่มจันทร์
ทรงพระประชวร	
199 ๑ ทำวฟังสาวใช้	แล้วรีบคลาไคล
นั่งแนบแอบนวล	มีโองการถาม
โถมงามประชวร	พระนุชรัญจวน
ฉันทไฉนองอา	

¹⁷ เอกสารต้นฉบับเขียนว่า เทโทบาย หมายถึง ออกอุบาย

¹⁸ เอกสารต้นฉบับเขียนเพียงคำว่า รัน

200 ๑ หรือน้อยใจที่ มิได้เอามา พระเขาวงกต พีบูชาธรรม	ด้วยดวงมณี ตรัสพลางโลมเล่า อันดวงจินดา
201 ๑ พี่แบ่งบุญให้ เลยแม่งามขำ เชิญไขสัปดาห์ ตามคำกัลยา	อย่าเสียน้ำใจ หรือโกรธสิ่งไร พี่จักได้ทำ
202 ๑ เมื่อนั้นเทวี ปลอบโยนหนักหนา ปิ่นเกล้าโลกา รำทำยาฮี	เห็นพระสามี น้องไม่ไปเฝ้า เพราะว่าโรคา
203 ๑ อันซึ่งดวงแก้ว สอดแคล้วโยมี โมทนาจักรี เมียนี่ไม่ว่า	บูชาธรรมแล้ว น้องมีศรัทธา อันดวงมณี
204 ๑ ทูลแล้วโหมฉาย พุ่มพ่ายชลนา พีโรเจอร์จา บนแท่นทองทรง	ทำเพโทบาย นางแคลงใส่ไคล กิ้งเกลือกไปมา
205 ๑ โอ้พระภูวนัย ตั้งใจประสงค์ ไขหทัยโดยจง จงโปรดเกศี	แม่นช่วยเมียดได้ แม่นเหมือนใจหมาย พระจอมจักรพงศ์
206 ๑ เอามาได้แล้ว จะรอดชีวี ไม่ใช่คดี ทำชะอ้อนวอนไป	เห็นว่าเมียดแก้ว ว่าแต่เป็นนัย พระนุชนารี
207 ๑ ฝ่ายทำวนาคา โอภาปราศรัย จำนงสิ่งใด	ได้ฟังฉายา พระนุชประสงค์ จะหามาให้

ตั้งใจจินดา

²⁰⁸ ๑ ปรารภนาสิ่งใด

รู้เถื่อน้องอา

สมบัติดินนา

เลยหนาทรามวัย

²⁰⁹ ๑ นางจึงตอบเล่า

จะทูลท้าวไท

จะเอามาให้

เท่านั้นแลหนา

²¹⁰ ๑ พญานาคราช

แม่อย่างสงกา

สิงครนนา

ยกให้ทรามวัย

²¹¹ ๑ นางทูลตอบท้าว

เท่ากับเมรุไตร

ต้องการอะไร

หัวใจวิฐูร

²¹² ๑ แทรกกินกับยา

จะมาหายสูญ

หัวใจวิฐูร

จากฝ่าธุลี

²¹³ ๑ พญาภานุคราช

ประภาษาที่

เศรั้าสร้อยแสนทวี

แล้วนะโถมยง

²¹⁴ ๑ พญาโกรพราช

อำนาจอาจองค์

เหมือนชีวิตจักรพงศ์

สงครามมากมาย

²¹⁵ ๑ ข้อหนึ่งเทพดา

รักษาฤสาย

จงบอกพี่ให้

แก้วแก้วเนาวรัตน์

แม่อย่าโศกา

ข้าพระพุทธิเจ้า

ที่เหนปิ่นเกล้า

เมียจึงอาลัย

ได้ฟังนางนาถ

สมบัติพิสดาน

สิ้นทั้งพารา

พระคุณผ่านเกล้า

สมบัติพิสดาน

น้องจะใครได้

เห็นว่าโรคา

แม้ว่าไม่ได้

ชีวิตน้องจะสูญ

ฟังนุชน้องนาถ

ท้าวเร่งละห้อย

สุดความคิดพี่

มีฤทธิสามารถ

วิฐูรบัณทิต

จะเข้าณรงค์

ลืบทกห้องฟ้า

ใครเลยจะฆ่า

พระวิรุทธาย	เห็นไม่ได้ง่าย
แม่อย่าเจรจา	
²¹⁶ ๑ แม่นเจ้าชอบใจ	ดวงแก้วแววไว
นัยเนตรซ้ายขวา	จะควักมาให้
ตั้งใจจินดา	ไม่ให้เจ้ามา
โศกาอาวรณ	
²¹⁷ ๑ วิมาลानารี	มีพระเสาวนีย์
กราบพุลภูธร	นางแก่งใส่โคล
พีโรวิงวอน	แม่นพระภูธร
ไม่โปรดเกศา	
²¹⁸ ๑ อยู่เกิดพระแก้ว	บุญเมียน้อยแล้ว
จะขอกราบลา	ชีวิตข้าบาท
นिरศบาทา	กรรมเมียมแล้วหนา
ท้าวอย่าอาลัย	
²¹⁹ ๑ นางรำวิงวอน	เกลือกกลิ้งนึ่งนอน
ชบซอนนึ่งไป	พญานาคราช
เพียงจะขาดพระทัย	กรกอดทรมวย
รำไรไต่	
²²⁰ ๑ ปลอดภัยอรทัย	คอยนึ่งคอยไป
ได้ท่วงได้ที่	ครั้นจักหักหาญ
ร้าวฉานไม่มี	อันการสิ่งนี้
คอยนึ่งคอยไป	
²²¹ ๑ หัวใจวิรุทธ	พีไม่ให้สูญ
แม่อย่าสงสัย	จะไปทอดสนิท
คิดเอาให้ได้	สั่งตายว่าไป
แม่อย่าหมองศรี	
²²² ๑ แต่นั้นไปเล่า	นาคินปั้นเกล้า
โศกเศร้าแสนทวิ	ไม่สำราญองค์
สรรสรรวาริ	กลัวว่าเทวี
จะม้วยมรณา	

๐ ยานี ๐

223 ๐ เรื่องนี้ยกไว้ก่อน	จะกล่าวย้อนถึงธิดา
ลูกสาวท้าวนาคา	ชื่ออรันทวดี
224 ๐ ขึ้นเฝ้าบิดุเรศ	นางกัมเกศอัญชูลี
นางเห็นท้าวนาคี	พระภูมิซุบผอมไป
225 ๐ พักตรามาเศร้าหมอง	ทูลฉลองถามท้าวไท
ประชวรฤฉันไต่	พระทรงชัยซุบกายา
226 ๐ จอมวังฟังลูกถาม	จึงเล่าความแก่ธิดา
แม่เจ้าเศร้าโศกา	เพราะโรคามาอายุ
227 ๐ นางอยากกินหัวใจ	ของท้าวไทวธูรี
ต่างแต่จะโคก	จะใช้ให้ไปเอามา
228 ๐ พ่อนี้วิตกหนัก	ผิวพระพักตร์จึงโรยรา
กลัวว่าพระยุภา	จะสูญสิ้นชีวินไป
229 ๐ ฝ่ายราชบุตร	ทราบคติภูวนัย
ฉายาโศกาลัย	กลัวแม่ไซ้จะม้วยมรณ
230 ๐ นิ่งเสียจะตายเปล่า	คิดแล้วเจ้าทูลบิดร
จะอาสาพระภูธร	ไปเอาใจพระวิธูร
231 ๐ บิดาจึงตรัสถาม	แม่โฉมงามบริบูรณ์
ดวงใจพระวิธูร	ทำไฉนจะได้มา
232 ๐ พระวิธูรบัณฑิต	สุราฤทธิเขารักษา
เวรผลัดอยู่อึดตา	จะเอามาได้ฉันท
233 ๐ นางทูลตอบบิดุเรศ	ลูกทุเรศจากเวียงชัย
คนเดียวเที่ยวถามไป	ใครรับได้เป็นข้าเขา
234 ๐ แทนคุณพระชนนี	ให้ชีวีพระแม่เจ้า
ชนนินเป็นปิ่นเกล้า	บรรเทาโศกพระโรคหาย
235 ๐ ท้าวฟังเห็นชอบกล	พานิรมลเจ้าผันผาย
สู่ห้องพระโฉมฉาย	ตรัสประโลมโฉมสุดา
236 ๐ ดุกรพระเทพี	พระบุตรจะอาสา
ขึ้นไปในโลกา	เอาหัวใจพระวิธูร
237 ๐ เจ้าจงดับโศกา	แม่แก้วตาอย่าอาดูร
หัวใจพระวิธูร	เห็นจะได้ตั้งจินดา

238 ๑ มาลาฟังก้าวไท	เหลือบแลไปเห็นลูกยา
ปราศรัยพระธิดา	จะอาสาแม่หรือไร
239 ๑ โฉมอรันทวดี	รับเสาวนีย์มารดาไท
บิดาสั่งสอนไป	ว่าผู้ใดมีฤทธา
240 ๑ ผู้นั้นแลจะได้	ซึ่งหัวใจวิธูรมา
ลูกจำคำบิดา	ขอกราบลาชนนี
241 ๑ บิดุเรศแลมารดร	อำนวยการให้โฉมศรี
ศัตรุหมู่ไพรี	อย่าได้บิชาลูกยา
242 ๑ จะนึกสิ่งใดใด	จงให้ได้ตั้งจินดา
โภยภัยอย่าได้มา	เป็นนบิชาพระบุตรี
243 ๑ แม่ไปอย่าทง	ระวังองค์ให้จงดี
ตัวเจ้าเป็นสตรี	จะเดินดงแต่องค์เดียว
244 ๑ แม้นบุรุษชาย	ทำเกริ่นกรายพูดลดเลี้ยว
โฉมงามผู้ทราชมเปลี่ยว	อย่าได้เหลียวแลดูมัน
245 ๑ โฉมอรันทวดี	ก้มเกศรับพรพลัน
ถวายบังคมคัล	พระบิดุราขมาตุรง
246 ๑ ข้าแรกแทรกสุธา	เจ้าขึ้นมาถึงกลางดง
คนเดียวเที่ยวเวียนวง	นวลอนงค์ลิลลามา
247 ๑ ชมไม้ไพรชัญ	สารพัดมีนานา
โศกสนแลคนตา	ช้อยมะค่าแลข้านาง
248 ๑ ลางสาดมะหาดเหียง	พุ่มเรียงเคียงกับแคคาง
สำโรงแลโกงกาง	มะสังทรางแลเศโกไพร
249 ๑ ทรงผลนั้นไม่น้อย	ระย้าย้อยอยู่ไสว
ฝูงนกวิหคไพโร	ทั้งไก่ฟ้าพญาลอ
250 ๑ นกแก้วจับกิ่งแก้ว	กระจาบแจ้วจับจิงจ้อ
ไก่ฟ้าแฝงมะฝอ	โกนจาจอจับกิ่งจันท
251 ๑ ชมสัตว์จตุบาท	ละมั่งมาดผาดผกผัน
ชมมดและฉม้น	เลียงผาผันแล้วแผ่นโผน
252 ๑ กาสรสุกรแกะ	เลียงผาแพะกระโดดโดน
ชมนอยก็ห้อยโหน	กระจงจอนกระต่ายตาม
253 ๑ ชมแล้วก็คลาไคล	ดำเนินในพนาหนาม

นวลนางผู้โฉมงาม	ถึงเขาแก้วศรี
²⁵⁴ ๑ สูงได้สิบสองโยชน์	เขาเดียวโตดริมิวิถิ
นางเที่ยวเก็บมาลี	ดอกจำปีแลจำปา
²⁵⁵ ๑ พิกุลแลบุษนาค	หอมหลากหลากขึ้นวิญญา
ลำดวลมะลิลา	โยธกาขึ้นชู่ใจ
²⁵⁶ ๑ เก็บร้อยประดับองค์	แล้วโฉมยงร้อยมาลัย
เป็นพวงพวงดวงดอกไม้	ห้อยแขวนไว้รอบศรี ^{๑๙}
²⁵⁷ ๑ ประดิษฐ์คิดเพลงขับ	นางลำดับเรื่องคดี
โอดครวญหน้าवनยิ	ทรงเสียงศรีเป็นลำน้า
²⁵⁸ ๑ ขับพลาทางรำฟ้อน	สัด ¹⁹ แขนอ่อนชะอ่อนรำ
ยกย้ายเป็นลำลำ	เสียงเฉื่อยฉ่ำคร่ำครวญหา
²⁵⁹ ๑ ร้องขับโอดพันไป	ว่าผู้ใดในโลกา
มนุษย์แลครุฑา	ทั้งยักษาแลคนธรรพ์
²⁶⁰ ๑ เทวาสุราฤทธิ	ซึ่งสถิตยในเขตชั้นด
มีจิตคิดผูกพัน	ใครได้น้องประคองเคียง
²⁶¹ ๑ ถ้าแม่นรับอาสา	ยอมเป็นข้าไม่พุ่มเสียง
น้องไซร์ไม่หลีกเสียง	ยอมเป็นบาทบริจา
²⁶² ๑ ไซว่าจะลวงล่อ	ขอพรหมินแลอินทรา
ถ้าแม่นกล่าวมูสา	หักคอข้าให้อาสัญ
²⁶³ ๑ ฝ่ายว่าหมู่เนื่อนก	ฝูงวิหคในไพรวัลย์
ไต่ยินเสียงแจ่มจันทร์	สัตว์ทุกพันธุ์ก็ไหลหลง
²⁶⁴ ๑ เสียงนางผู้เอี่ยมเอก	ตั้งการเวกกังวลดวง
เสื่อร้ายที่ตัวยง	ก็ลืมหองไม่กินกัน
²⁶⁵ ๑ กล่าวถึงบุญนพักษ์	เป็นหลานรักเวสสุวรรณ
สถิตยแทนพรายพรัน	ในเขตชั้นดพระหิมพานต์
²⁶⁶ ๑ ย่อมเคยขึ้นไปฝ้า	พระลุงเจ้าเป็นนิจกาล
วันนั้นพญามาร	ทรงมิ่งม้าอาชานัย
²⁶⁷ ๑ เหาะไปในเวหา	ถึงภูผาศิริใหญ่
ตำเนินเดินเลียบไป	เนินไศลศิลาถาย

¹⁹ สัด น่าจะหมายถึง สบัด

- 268 ๑ ตรวยตรอกเป็นชอกธาร ห้วยละหานเป็นหุบหาย
วารินกระสินธุ์สาย มัจฉาอยู่รายเรียง
- 269 ๑ เพียนทองเหมือนทองพราย ทั้งกริมกรายเป็นคู่เคียง
นวลจันทร์เป็นนวลเพียง พระจันทร์แจ่มในอัมพร
- 270 ๑ เพิงผาศิลาลาด เอี่ยมสะอาดอันบวร
โง่งง่าเงื่อมอัมพร เป็นชง่อนชงเงื่อมผา
- 271 ๑ ลางแห่งเป็นห้องห้อง เป็นชั้นช่องสวากแก้ว
พลอยพลามดูงามเงา ดูเพริศเพราพระพรายพริ้น
- 272 ๑ ชมพलगทางคลาไคล ดำเนินในศิลาชัน
ได้ยินเสียงแจ่มจันทร์ ร้องเพลงในยอดคีรี
- 273 ๑ สรุเสียงเพราะจับใจ ยุคมาไว้ฟังเสียงศรี
ตริตริกนิกคคี ขับอย่างนี้คือผู้ใด
- 274 ๑ มนุษย์หรือกนิกร เทพอัปสรหรือผีไพร
คิดพलगทางฟังไป ได้ยินแจ่มแห่งสตรี
- 275 ๑ จิงชักมิ่งม้าแก้ว ยุคอยู่แล้วบนคีรี
ลงจากหลังพาซี ท้าวยักษ์คือยลอบมา
- 276 ๑ เข้าใกล้แล้วร้องถาม แม่โฉมงามเสนาหา
โฉมเฉิดเลิศโลกา พระพักตราผ่องเพียงจันทร์
- 277 ๑ พี่ได้ฟังเสียงขับ ให้แจ้วจับจิตกระสัน
เพลงขับของจอมขวัญ ว่าฉันใดจงไขความ
- 278 ๑ นางฟังพญายักษ์ เปื่อนพระพักตร์มาทักถาม
ขวยเขินสะเทิ้นความ นางโฉมงามจึงตอบไป
- 279 ๑ จำเป็นก็จำตอบ งามประกอบเฉลยไข
ตัวของน้องนี้ไซ้ร ชี้อรันทวดี
- 280 ๑ เป็นบุตรท้าวเนาคา พระมารดาของน้องนี้
โรคามายายี พระอินทรีย์ชูปดมไป
- 281 ๑ โอสถขนานอื่น ไม่ชอบชื่นชูพระทัย
อยากได้ซึ่งหัวใจ พระวิธูรประสมยา
- 282 ๑ จิงจะหายที่ประชวร โรครัญจนของมารดา
น้องนี้รับอาสา หวังจะแทนพระคุณไท้
- 283 ๑ ถ้าแม่นใครอาสา เอาใจมาให้น้องได้

น้องยอมเป็นข้าไท	ท่านผู้นั้นไม่ฉันทา
²⁸⁴ ๑ ขุนยักษ์ฟังเทวี	แจ้งคดีของฉายา
จึงถามเพราะฟังงา ²⁰	พระวิธูรอยู่แห่งไร
²⁸⁵ ๑ บอกพี่เกิดแก้วตา	จะอาสาเอามาให้
อุระเรียมเกรียมกรม ²¹ ใจ	นุชได้ปราณีหนา
²⁸⁶ ๑ นางว่าอย่าลบลวน	ไม่บังควรนะยักษ์
เป็นหญิงก็จริงหนา	แต่วงศ์นั้สูงทรง
²⁸⁷ ๑ ไซ่หญิงที่ชั่วช้า	จะเจรจาปล่อยให้หลง
ยังไม่ได้หัวใจจง	จะให้ปลงนั้ฉนั้ใด
²⁸⁸ ๑ ขุนยักษ์จึงโลมเล่า	พระนุชเจ้าอย่าสงสัย
ทำไมแก้หัวใจ	อยู่ในเงื้อมมือพี่ยา
²⁸⁹ ๑ อารมณ์ยังกรมเกรียม	ร้อนทรวงเรียมตั้งไฟฟ้า
แก้ร้อนพี่ก่อนรา	จะเอามาให้อรทัย
²⁹⁰ ๑ นางตอบอสุริน	ช่างแต่งลิ้นมาแก้ไข
ไพเราะเสนาะใน	ช่างพิไรมาเจรจา
²⁹¹ ๑ จะขึ้นกลปลายไม้	อยู่ถึงในพนาวา
น้องไซร์ไซ่คนป่า	ฟังวาจาจะไหลหลง
²⁹² ๑ ขุนยักษ์ตอบเทวี	พี่ไม่ขึ้นกในดง
พูดกันเป็นมั่นคง	จะให้ได้เหมือนสัญญา
²⁹³ ๑ ถึงตัวพี่เป็นยักษ์	แต่สูงศักดิ์เป็นหนักหนา
รักตัวกลัวเวรา	ไม่มูสาหลวงโลมศรี
²⁹⁴ ๑ นางจึงตอบไปพลัน	ช่างรำพันมาพาที่
รักตัวกลัวเวรี	เมื่อตะกี้ให้สัญญา
²⁹⁵ ๑ ว่าจะอาสาไป	เอาหัวใจวิธูรมา
ไม่ได้เหมือนววาจา	มาว่าแอบแสบกฤทัย
²⁹⁶ ๑ ขุนยักษ์ตอบววาจา	แม่แก้วตาไม่เชื่อใจ
โฉมยงอย่าสงสัย	พระนุชได้มีเมตตา
²⁹⁷ ๑ ขอให้พี่อิงแอบ	พอเนื้อแนบกัลยา

²⁰ ฟังงา หมายถึง ฟงาหรือหญิงงาม

²¹ กรม หมายถึง ธรรม เช่นคำว่า ธรรมธรรม

มีแรงรับอาสา	เอามาให้นางพราหมณ์
²⁹⁸ ๑ ว่าพลางท้าวยักษ์	พระกรคว่ำกรอรัย
นางปัดสลัดไป	ทำไฉนฉะนี้หนา
²⁹⁹ ๑ นี้หรือว่าท้าวรัก	ทำหาญหักด้วยฤทธา
ทุกข์น้องเท่าแผ่นผา	ไม่เมตตาหน้าน้อยใจ
³⁰⁰ ๑ ขุนยักษ์จึงโลมเล่า	นิมนวลเจ้าอย่าหมองไหม้
ทรงเวรียมร้อนคือไฟ	ไม่เห็นใจพี่เลยหนา
³⁰¹ ๑ แหวะหวะอูระได้	จะแหวะให้เห็นอุรา
รักนุชสุดวิญญา	ความสัจจาไม่แพรงพราย
³⁰² ๑ นางนาลตอไปปล้น	แม่นรักฉันอย่าวุ่นวาย
งตไว้ทั้งสองฝ่าย	ลงไปเฝ้าพระบิดา
³⁰³ ๑ กราบทูลพระมารดร	ให้คลายร้อนที่โรคา
ซ่านักจักมรณา	แม่นเสนาหาเชิญลงไป
๑ นาคบริพันธ์ ๑	
³⁰⁴ ๑ เมื่อนั้นยักษ์	ฟังอรเทวี
ตริตริกนิกใน	ครั้นจะหักหาญ
เสียการสืบไป	นางเป็นทุกข์ใจ
ถึงพระมารดา	
³⁰⁵ ๑ คิดแล้วยักษ์	ชวนอรันทวดิ
แทรกพื้นสุธา	พากันเข้าเฝ้า
ปิ่นเกล้านาคา	นพยักษ์
ถวายบังคมคัล	
³⁰⁶ ๑ พระอรเทวี	ทูลแจ้งคดี
แก่พระทรงธรรม์	ท่านท้าวอสุรา
จะอาสาปล้น	องค์พระวิธูรนั้น
อยู่ด้าวแดนใด	
³⁰⁷ ๑ ฝ่ายท้าวนาคี	ได้ฟังยินดี
บัญชาปราศรัย	ท่านผู้เรืองฤทธิ
ช่วยชีวิตนางไว้	เราคงจะให้
สมความปรารถนา	

308 ๑ วิธูรบัณทิต	พระองค์สถิตย์
อินทรปัทมพารา	เป็นครูพระบาท
โกรพราชราชา	ฝูงเทพเทวา
รักษาภูบาล	
309 ๑ แม่นอาสาไป	ได้ตัวหัวใจ
วิธูรผู้ชาญ	จะยกนางนาถ
ทั้งราชสถาน	ให้ครองสังคาร
ในเมืองนาคี	
310 ๑ ขุนยักษ์ฟงสาร	รับพระโองการ
ทำววาสุกรี	ทำวอย่าปรารมภ์
คงสมวาที	ลูกจะจรลี
ทำวอย่าปรารมภ์	
311 ๑ ทูลแล้วยักษ์	ถวายบังคมลา
พระผู้อุดม	ขึ้นอาชานัย
น้ำใจชื่นชม	ไปเฝ้าบรม
ปิ่นเกศเวสสุวรรณ	
312 ๑ ครั้นถึงกัมเกล้า	ถวายบังคมท้าว
ผู้ทรงทศธรรม์	พอท้าวพิพากษา
ตราสินความพลัน	ว่าด้วยเทวีณู
วิวาทวิมาน	
313 ๑ นพยักษ์ทูลลา	จะไปอาสา
เจ้าเมืองบาดาล	กำลังตราสิน
ไม่ได้ยินขุนมาร	ตราสินเสร็จการ
จึงขับเทวา	
314 ๑ ไปเถิดเร่งไป	สูวิมานชัย
ของท่านเถิดตรา	นพยักษ์คลานถอย
พลอยรับบัญชา	แล้วอ้างเทวา
ไว้เป็นทิพย์พยาน	
315 ๑ สมเด็จท้าวไท	ขับข้าให้ไป
สู่เมืองบาดาล	ถวายบังคมลา
ออกมามีนาน	ทรงอาษาชาญ

ทะยานเหาะไป

³¹⁶ ๑ เทาะพลางทางคิด

สถิตย์เวียงชัย

สงครามเกิดใหญ่

เขาอยู่รักษา

³¹⁷ ๑ ทราบถึงคุณลุง

คุณลุงจะว่า

เธอชาณูสกา

ชวนเล่นพนัน

³¹⁸ ๑ จะเอาดวงแก้ว

ที่เขาสุวรรณ

ปรากฏใครจะทัน

กับพระเวียงชัย

³¹⁹ ๑ คิดแล้วรักษา

ถึงยอดเขาใหญ่

พันตราหนึ่งไซ้

ล้อมรอบคิริ

³²⁰ ๑ นพักษ์อสุรา

เหลือกตาด้วยดี

เรื่องโรจน์รังสี

นำกลั้วหนักหนา

³²¹ ๑ ทั้งพันอสุรี

เหลือกสองนัยนา

กลั้วชีวิตมรณา

ชวนกันหนีไป

³²² ๑ ทั้งพวกเปรต

ภูผานั้นไซ้

ลัดดาเครือไม้

ในขอบจักรวาล

³²³ ๑ นพักษ์อสุรี

หนีจากสถาน

วิธูรบัตต

ครั้งจะวู่วาม

ด้วยว่าเทพไท

จะเกิดความยุ่ง

โกรพภูบาล

อย่าเลยจะมา

ประเสริฐเลิศแล้ว

ชื่อวิบูลย์บรรพต

เอามาพนัน

ซึกม้ารืบมา

แลเห็นรักษา

รักษาเขาไว้

ครั้งเห็นรักษา

แดงดวงช่วงโชติ

ดั่งเปลวอัคคี

เห็นนพักษ์

ทั้งพันพรั่นจิต

เหมือนพระกาฬมา

อันอยู่รักษา

อยู่ในต้นหญ้า

ชวนกันหนีไป

เห็นหมู่มาก

เข้าในคูหา

มิช้าพันนาน	ชมศीलาลาน
เลื่อมลายหลายพัน	
³²⁴ ๑ ข้างเป็นพู่ห้อย	วาริไหลย้อย
แพรวพร้อยพรายพริ้น	เขี้ยวเหมือนมรกต
ใสสดสีสัน	สีเหลืองสุวรรณ
ดำนั้นเหมือนนิล	
³²⁵ ๑ ลางก้อนเหมือนแก้ว	สีขาววาวแว
เป็นห้วยหุบหิน	เป็นห้องช่องชั้น
ลดล้นศิขริน	รำพันไม่สิ้น
จะซ้ำเรื่องไป	
³²⁶ ๑ ยักขิมี่ฤทธิ์	ได้แก้วกายสิทธิ์
มีจิตชื่นใจ	ออกจากคูหา
ชักม้าเหาะไป	ถึงพระเวียงชัย
โกรพราชา	
³²⁷ ๑ ลงจากอากาศ	ซ่อนอาชาชาติ
ไว้ในพฤษภา	แปลงเป็นมานพ
เลิศลบลอกา	ดำเนินเดินมา
ถึงหน้าพระลาน	
³²⁸ ๑ วันนั้นพระบาท	โกรพธิราช
เสด็จออกโรงทาน	พร้อมด้วยเสนา
ตรัสว่าราชการ	เมื่อนั้นขุนมาร
ถามท่านเสนา	
³²⁹ ๑ พระจอมจักรพงศ์	ท้าวชอบใจทรง
ซึ่งกลสกา	เราจะพนัน
ท่านทูลด้วยรา	มานพเจรจา
แหว่ถึงพระกรรม	
³³⁰ ๑ พระองค์ทรงถาม	มานพพูดความ
สิ่งไรจะพนัน	เสนากราบทูล
นเรนทร์สุริย์ไปปล้น	จะเล่นพนัน
ในการสกา	
³³¹ ๑ โกรพจอมราช	ได้ฟังอำมาตย์

รับสั่งให้หา	มานพมาเฝ้า
ท้าวมิปัญชา	ท่านหรือจะมา
เล่นสกาพนัน	
³³² ๑ มานพทูลไป	หม่อมฉันอยู่ไกล
มาเฝ้าทรงธรรม	รักใครในสกา
อดสามาพลับ	จะเล่นพนัน
ด้วยดวงจินดา	
³³³ ๑ แก้วนี้มีฤทธิ์	ตั้งแก้วโกสิภูษ
อิศเรศอัมรา	นิกได้ได้สิ้น
สมจินตนา	ทั้งม้าอาชา
ก็มีฤทธิ์	
³³⁴ ๑ สูงสามคาพุต	สีขาวบริสุทธิ์
ดุจม้าโกสิย์	เหาะเหินเดินได้
ในกลางเมฆ	मैंหม่อมฉันนี้
แพ้พระราชา	
³³⁵ ๑ จะให้ดวงแก้ว	ทั้งม้าเลิศแล้ว
แก่จอมสุธา	ถ้า मैंชนะ
จะเอาพารา	ทั้งฝูงประชา
สิ้นทั้งบุรี	
๑ มณีรัตน์ ๑	
³³⁶ ๑ ว่าแล้วขุนยักษา	หยิบจินดามาด้วยดี
ชูขึ้นให้จักรี	คูมณีก่อนเถิดรา
³³⁷ ๑ โนนแน่เมรุมา	สูงสะอาดว่ายเวหา
วิมานเทวดา	ตามเหลี่ยมผาซบซ้อนกัน
³³⁸ ๑ พระจันทร์พระอาทิตย์	อันทรงฤทธิ์ในสวรรค์
ราหูเที่ยวผายผัน	ตามช่องชั้นเหลี่ยมสิงขร
³³⁹ ๑ หัศกัณฐ์วินันตก	ทั้งหมู่กบิลสลอน
อิสินธรรยคุณธร	เขาซบซ้อนมากคณนา
³⁴⁰ ๑ ชั้นพรหมแลชั้นอินทร์	แลเห็นสิ้นในจินดา
เห็นแถวพระคงคา	ทั้งเห็นป่าพระหิมพานต์

- 341 ๑ เห็นสระโบกขรณี
เห็นสิ้นสี่จักรวาล
บุศมาลีปทุมมาลย์
ทุกสถานเห็นเหมือนกัน
หน้าพิกลเห็นชั้นชั้น
- 342 ๑ พิศกันแต่หน้าคน
สามเหลี่ยมวงพระจันทร์
ต่างต่างกันทุกพารา
ให้ท้าวไทเห็นฤทธา
- 343 ๑ ยังแต่อาชานัย
ว่าแล้วกลับออกมา
จูงอาชานันเข้าไป
- 344 ๑ ครั้นถึงหน้าพระลาน
ขึ้นบนกำแพงได้
แผ่นทะยานขึ้นบัดใจ
ชักควบไปรอบเวียงวัง
- 345 ๑ ม้าควบมาเร็วรี่
ทู่ทางติดกัน
ฤทธิ์พาซีดั่งกั้งหัน
สักหมื่นพันม้าพาซี
- 346 ๑ แล้วชักกลับลงมา
จึงควบม้าพาซี
ถึงสุธาลงสระศรี
วิ่งเร็วรีบใบบัว
- 347 ๑ แล้วชักเดินเพลงทวน
ย่างย่ำบนใบบัว
เดินหันทวนเร็วพันตัว
ไม่แตกข้าแต่สักใบ
- 348 ๑ โกรทพระจักรี
ทั้งแก้วแลแววไว
เห็นฤทธิ์มโนมัย
มีพระทัยปรารณา
- 349 ๑ ใครได้ไว้เป็นสิทธิ์
ยกเอาสกามา
พระทรงฤทธิ์สั่งเสนา
พระราชอาจะพินัน
- 350 ๑ โกรทพระราช
เราแพ้สกา
ท้าวสิญญามานพพลัน
ทั้งไอศวรรย์จะยกให้
- 351 ๑ อันนี้เป็นความสัง
ขอแต่เอกฉัตรชัย
ไม่เพี้ยนผิดอย่าสงสัย
ทั้งอรทัยมเหสี
- 352 ๑ มานพจึงทูลเล่า
ดวงแก้วกับพาซี
ข้าพระเจ้าแพ้จักรี
ของฉันที้ถวายให้
- 353 ๑ เอาไว้เป็นกรรมสิทธิ์
สัญญากันแล้วไซ้
มิได้บิดพลิ้วสิ่งไร
ทั้งสองไทตั้งสกา
- 354 ๑ สกาแต่ก่อนไซ้
พิศเคราะห์ในคาถา
ไม่เข้าใจจะพรรณนา
ไม่รู้ว่าจะเล่นอย่างไร
- 355 ๑ จะว่าตามความคิด
ข้าน้อยขออภัย
ถ้าเพี้ยนผิดบูรณไป
ทั้งเทพไททุกทิศา
- 356 ๑ ม้าแดงมานพเล่น
หมากขาวเป็นของพญา

สองท้าวตั้งสกา	แล้วก็มาแข่งบาศก์กัน
357 ๑ โกรพทอดเป็นห้า	มานพมาทอดสี่ปล้น
โกรพผู้ทรงธรรม	ได้ทอดก่อนแล้วเดินไป
358 ๑ ขุนยักษทอดหนึ่งหนึ่ง	มานพจึงหักเรือใน
จับเบี้ยทับบัดใจ	แล้วห้ามไว้ถอนเสียปล้น
359 ๑ ฝ่ายว่าท้าวโกรพ	เห็นมานพทำขยัน
รุนแล้วถอดไปปล้น	พระทรงธรรมนี่กในใจ
360 ๑ ดีร้ายคงจะแตก	ครั้นจะแยกเรือไม่ได้
ทับแล้วจงทอดไป	ตามแต่ใจเจ้าเถิดรา
361 ๑ มานพถามจักรี	ยังไม่หนีหรือไรหนา
ท้าวตอบซึ่งวาจา	หมากอย่างนี้จะหนีโย
362 ๑ มานพห้ามบาศก์แล้ว	จึงพระแก้วทอดลงไป
บาศก์ตกเป็นหกไซ้	ไม่ได้เรือนเบียนหนักหนา
363 ๑ มานพทอดทันที	เป็นสองสี่ตีนักหนา
เป็นต่อพระราชา	ทำเรือไม่ได้ไว้มั่นคง
364 ๑ ฝ่ายเทพสิงสู่	ในกำภูณัตรพระองค์
ก่อนชาติเป็นมาตุรงค์	ของโกรพผู้ทรงธรรม
365 ๑ เห็นท้าวเธอจะแพ้	จึงช่วยแก้พลิกบาศก์ปล้น
ที่ทอดเป็นสำคัญ	พลิกบาศก์นั้นได้ตั้งใจ
366 ๑ จะแพ้ก็ไม่แพ้	แต่เวียนแก้กันสืบไป
มานพเร่งขัดใจ	เป็นกระไรกระนี้หนา
367 ๑ คิดพลางทางเหลือบไป	เห็นนางไ้เทพดา
พลิกบาศก์ให้ราชา	ถลึงตาให้ทันใด
368 ๑ ฝ่ายนางเทพดา	กลัวยักษ์ของค์ห้วนไหว
หนีจากกระฉัตร ²² ชัย	ไปอยู่ขอบจักรวาล
369 ๑ เมื่อนั้นโกรพราช	ท้าวทอดบาศก์ไม่เป็นการ
ตั้งแต่แพ้ขุนมาร	ถ้วนสามกระดานตามสัญญา
370 ๑ มานพจึงกล่าวสาร	พระภูบาลแพ้สกา
ครบถ้วนถึงสามครา	ท้าวจะว่าประการใด

²² กระฉัตร หมายถึง เอกฉัตร

371 ๑ โกรทพระภูบาล   ตอบขุนมารไปทันใจ
จะรู้ที่ว่อย่างไร   เรายกให้เหมือนสัจญา

๑ พิลาป ๑

372 ๑ มานพอสูรี   จึงกล่าววาที่
สรรเสริญราชา   พระองค์ประเสริฐ
ล้ำเลิศโลกา   เชื้อจักรพรรตรา²³

ธิดาชทรงธรรม
373 ๑ สมเด็จพระผ่านฟ้า   พนนจินดา
กับกรุงไอศวรรย์   ไม่คิดกล่าวเสียง
หลีกเลี้ยงผอนผัน   ยอมให้ทุกอัน

เหมือนพระวาจา
374 ๑ สมบัติทั้งนี้   คืนถวายภูมิ
ดั่งเก่าเถิดรา   ขอแต่พระวิรุ
นเรนทร์สุริย์เรียกมา   หม่อมฉันจะลา

พาเอาตัวไป
375 ๑ โกรทพึงสาร   อย่าได้สงกา
มีพระโองการ   ตอบปล้นทันใจ
วิรุรบัณฑิต   ชีวิตเราไซร์

เราไม่ให้ไป
376 ๑ สมบัติทั้งเมือง   อย่าได้สงกา
เอาไปเถิดหนา   เราไม่ขัดเคือง
พวกพลมนตรี

พาซีศชา   ตามแต่ปรารถนา
เอาไปทุกประการ

377 ๑ มานพได้ฟัง   จึงกล่าววาจ
ด้วยคำเป็นพาล   เยาะเย้ยราชา
ว่ากล่าวท้าวหาญ   ท้าวครองสิงคาร
กล่าวไม่มีจริง

378 ๑ ถ้านั้นแพ้เล่า   ไม่เถียงผ่านเกล้า
เลยแต่สักสิ่ง   คงจะมีความอาย

²³ จักรพรรตรา หมายถึง จักรพรรดิ

ทั้งชายทั้งหญิง	คงซบซ่ำจริง
จากห้องโรงธาร	
³⁷⁹ ๑ โกรพราชา	ฟังมานพว่า
เหน็บแนมแถมการ	อภัยศอดสู
แก้หมู่ทหาร	สมเด็จจุบัล
รำพึงไปมา	
³⁸⁰ ๑ อันพระวิฐูร	ชีวิตไม่สูญ
ไม่ให้เลยหนา	คิดรักหักอาย
ฤษายเถียงมา	เราได้สัญญา
วิฐูรเมื่อไร	
³⁸¹ ๑ มานพจึงว่า	ท้าวแพศกา
ให้ทั้งเวียงชัย	ขอแต่เมหสี
กับภูมิไฉ	ทั้งเอกฉัตรชัย
เราไม่ปรารณา	
³⁸² ๑ ขอวิฐูรคนเดียว	ควรหรือลดเลี้ยง
ไม่ให้เราหนา	เสนีทั้งนั้น
ช่วยกันปรึกษา	ถ้าใครมสา
เป็นคนไม่ดี	
³⁸³ ๑ โกรพท้าวไท	ซังตาย ²⁴ ต่อไป
แก้ท้าวยักษ์	เดิมเราสัญญา
วงศาเรามี	พระวิฐูรนี้
เป็นที่น้องเรา	
³⁸⁴ ๑ มานพได้ฟัง	คิดในใจหวัง
ตามความล้าเนา	วิฐูรบัณฑิต
ประกาศิตเพริศเพรา	ที่ไหนองค์เจ้า
จ๊กกล่าวมสา	
³⁸⁵ ๑ คิดแล้วทูลเล่า	พระวิฐูรเจ้า
เป็นญาติราชา	บัดนี้อยู่ไหน
ตรัสให้หามา	ถามดูต่อหน้า

²⁴ ซังตาย หมายถึง ผินใจ

ไม่เข้ากับใคร

³⁸⁶ ๑ ถ้า मैं เป็นญาติ

ของฝ่าพระบาท

ฉันไม่เอาไป

มิใช่วงศ์

จะพาคลาไคล

พระองค์จงให้

เรียกวินิจิต

³⁸⁷ ๑ ฝ่ายพระภูวนัย

มิรับสั่งให้

หาหน่อพุทธา

เสนาสามารถ

พาเจ้าปราชญ์เข้ามา

สมเด็จพระราชา

บอกมานพพลัน

³⁸⁸ ๑ ได้ฟังภูบาล

มานพกล่าวสาร

ถามองค์ทรงธรรม

ไฉนว่าเจ้าปราชญ์

เป็นญาติด้วยกัน

กับพระทรงธรรม

จริงหรือฉันใด

³⁸⁹ ๑ เมื่อนั้นวินิจิต

ได้ฟังอสุร

นั้นมาถามไถ่

ครั้งจะไม่รับ

สลับปลื้มบอกไป

เขาจะตีได้

ว่าคนมุสา

³⁹⁰ ๑ จึงมีบรรหาร

ว่าญาติหลายประการ

เราจะพรรณนา

ที่ตนฟังได้

ตั้งใจเจตนา

นับว่าญาติกา

อย่างนั้นก็มี

³⁹¹ ๑ เป็นญาติจริงจริง

ทั้งชายทั้งหญิง

อย่างนั้นก็มี

มาด मैं อยู่ไกล

แต่ใจอารีย์

นับว่าเป็นพี่

น้องได้ตั้งใจ

³⁹² ๑ ญาติมีสี่ประการ

หนึ่งทรัพย์ของท่าน

นั้นมาช่วยไถ่

กลัวภัยพารา

ได้มาอาศัย

ข้อหนึ่งนั้นไซ้

ได้ฟังโภชนา

³⁹³ ๑ ข้อหนึ่งไถ่ถาม

เป็นถ้อยเป็นความ

ได้มาพึ่งพา

ญาติสี่ประการ

ตั้งเราปรารถนา	เป็นโลกธรรมดา
มีทิวแดนไตร	
³⁹⁴ ๑ เรานี้เชื้อชาติ	ได้เป็นนักปราชญ์
ครั้งบิดาไท้	จนบุตรพระบาท
เสวยราชย์ขึ้นใหม่	ยังนับเราไซ้
เป็นญาติกา	
³⁹⁵ ๑ อันหน่อจักรพงษ์	เป็นปิ่นกษัตริย์
ทุกทิวพารา	ประเสริฐเลิศแล้ว
ตั้งแก้วจินดา	เหตุไรท่านมา
กินแห่ง ²⁵ โองการ	
³⁹⁶ ๑ มานพฟงอรรถ	คำพระโพธิสัตว์
กล่าวเป็นสองสถาน	ท้าวไม่อำพราง
กล่าวกลางโองการ	คิดเห็นว่าท่าน
ใช้ญาติราชา	
³⁹⁷ ๑ จะรับโอวาท	ชะรอยเจ้าปราชญ์
มิได้มูสา	จะไม่รับเล่า
กลัวท้าวโกธธา	จึงกล่าววาจา
เป็นคำท่ามกลาง	
³⁹⁸ ๑ คิดเห็นเนื้อความ	มานพทูลถาม
ท้าวไท้ไปพลาง	ไหนว่าเจ้าปราชญ์
เป็นญาติจอมปรางค์	ไม่รับสมอ้าง
เหมือนพระวาจา	
³⁹⁹ ๑ โกรพฟงอรรถ	คิดคั่นแน่นกลัด
ในพระอุรา	น้อยใจเจ้าปราชญ์
มีอาจจะว่า	พระพักตร์ราชา
มาพาเผือดไป	
⁴⁰⁰ ๑ ละห้อยสร้อยเศร้า	ไม่อยู่ด้วยเรา
ตามแต่น้ำใจ	คิดแล้วมิช้า
ตอบมานพไป	ใช้ญาติเราไซ้

²⁵ กินแห่ง หมายถึง สงสัย

เอาไปเถิดรา	
⁴⁰¹ ๑ วิธูรบัณชิต	เห็นพระทรงฤทธิ์
ทรงพระไกรธา	ปราศรัยมานพ
คำรบวาจา	ท่านได้กรุณา
งดท่า ²⁶ สามวัน	
⁴⁰² ๑ ทำบุญให้ทาน	สิ่งลูกสอนหลาน
เรียนวินัยธรรม	ครบสามวันแล้ว
คลาดแคล้วจรจรัล	จะไปด้วยกัน
ท่านได้เมตตา	
⁴⁰³ ๑ ฝ่ายวานพยักษ์	ฟังพระทรงศักดิ์
อ้อนวอนเจรจา	ยักษ์นั้นไซ้
มีใจกรุณา	ยอมตามวาจา
เจ้าปราชญ์ทุกอัน	
⁴⁰⁴ ๑ จึงพายักษา	ถวายบังคมลา
มาสู่เรือนพลัน	จึงให้สาวศรี
นารีกำนัล	รูปร่างเฉิดฉิน
บำรุงยักษ์	
⁴⁰⁵ ๑ เมื่อนั้นยักษา	สุขเกษมเปรมปรา ²⁷
ด้วยหมูุ่นารี	ฝ่ายพระวิธูร
ทำบุญมากมี	จึงกล่าววาที่
ทั้งพันกัลยา	
⁴⁰⁶ ๑ เป็นกรรมวิบาก	จำเป็นจำจาก
ไปด้วยยักษา	ด้วยว่าโกรพ
ท้าวแพศกา	พนันพารา
สิ้นทั้งเวียงชัย	
⁴⁰⁷ ๑ เพื่อนไม่ปรารธนา	เอาแต่พैया
คนเดียวนี้ไป	กรรมมีวิบัติ
จำพลัดอรรถ	อย่าโศกเสียใจ

²⁶ ท่า หมายถึง คอย

²⁷ เปรมปรา มากจากคำว่า เปรมปราโมทย์

เลยแก้วแววตา	
408 ๑ ผัวรักผันผาย	เจ้าอยู่เป็นม่าย
ชายจะปีทา	ครองตัวจงดี
กว่าพี่จะมา	อย่าคิดแพศยา
เหมือนหญิงลักเลง ²⁸	
409 ๑ เกิดเป็นสตรี	ไม่มีสามี
ผู้ใดจะเกรง	ดีชั่วสิ่งไร
น้ำใจตัวเอง	คิดให้คนเกรง
อดสาครองตัว	
410 ๑ เจ้าเป็นทองดี	แปดปนสังกะสี
จะคล้ำดำมัว	อันเป็นคักดีศรี
ได้ดีเพราะผิว	มั่นใครรักตัว
จำคำพี่ยา	
411 ๑ ขาติหญิงทรชน	ใจมันระคน
ด้วยราคะราคา	ไม่มีความอาย
เสียดายยศลา	หญิงเช่นนี้หนา
อย่าดูเยี่ยงกัน	
412 ๑ ทั้งพันอัคเรศ	ฟังท้าวกล่าวเหตุ
เยาวเรศไศกศัลย์	เกลือกกลิ้งวิงวอน
ภูธรทรงธรรม	แก้แค้นออกพลัน
เซ็ดพระบาท	
413 ๑ กรรมเวรสิ่งไร	มานพอยากได้
แต่ให้พิสดา	ไปแต่องค์เดียว
เปล่าเปลี่ยววิญญา	มานพจงพา
เข้าไปด้วยกัน	
414 ๑ โธ่พระเพื่อนม้วย	พาเมียไปด้วย
พระองค์ทรงธรรม	ต่างร่ำร้องให้
พิไรรำพัน	คร่ำครวญปวนปั่น
ทั้งพันเทพี	

²⁸ ลักเลง หมายถึง ลักเล่นชู้

กว่าบิดานี้จะกลับมา
 427 ๑ ข้าไทหญิงชายนานา   อย่าได้ฉันทา
 อดสาปปกป้องครองกัน
 428 ๑ บุญพ่อไม่มี้วยอาศัย   คงได้พบกัน
 ขวัญเขาคอยอยู่งดี
 429 ๑ ฝ่ายว่าธรรมบาลกุมารี   น้องน้อยโฉมศรี
 ทั้งพันพระราชกุมาร
 430 ๑ ได้ฟังบิดากล่าวสาร   ทั้งพันกุมาร
 น้ำเนตรคือท่อธารา
 431 ๑ เยาวราชกราบบาทบิดา   ต่างคนต่างมา
 สะอื้นโศกาโศกศัลย์
 432 ๑ บาบไตจำให้จากกัน   ลูกน้อยจอมขวัญ
 พลัดกันกับพระบิดา
 433 ๑ พระคุณทูลเกล้าลูกอา   ตรัสไม่กรุณา
 บิดาจะหนีลูกไป
 434 ๑ บิดาควรมาตัดใจ   ละลูกน้อยไว้
 ท้าวหนีลูกไปแต่องค์
 435 ๑ ลูกยาจะมาปลดปลง   จากพระบาทหงส์
 พระองค์จงโปรดเกศา
 436 ๑ ภูบาลฟังสารลูกยา   วิงวอนราชา
 ผ่านฟ้าก็เสร์ราโศกศัลย์
 437 ๑ โอ้อโถลูกแก้วจอมขวัญ   กรรมเราตามพัน
 พรัดพรากจากกันแลหนา
 438 ๑ มีไปจำไปลูกอา   โกรพราชา
 ท้าวเธอจะลงราชทัณฑ์
 439 ๑ คอยอยู่งดีจอมขวัญ   อยู่รักษากัน
 ในวันพรุ่งนี้จะลา

ฯ ๑ ฯ ยานี้ ฯ ๑ ฯ

440 ๑ ส่วนว่ามานพนั้น   ถ้วนสามวันตามสัญญา
 จึงพาเจ้าปราชญ์มา   จากปราสาทอันรู้จึ

- 441 ๑ ลูกเมียแลข้าไท รำร้องให้อยู่ยังมี
เสนาแลมนตรี ทั้งบุรีราชประชา
- 442 ๑ ชวนกันรำร้องให้ ลูกเมียไซ้ตามผ่านฟ้า
บางคนร้องถามมา ท่านจะพาไปแห่งไร
- 443 ๑ มานพเหลียวหลังมา เห็นประชาติดตามไป
จึงพาภวานัย ลัดแล่งไปนอกพารา
- 444 ๑ ครั้นถึงมโนมัย คิดหมายใจของยักษา
จะเอาเจ้าปราชญ์มา ผูกหางม้าพาเหาะไป
- 445 ๑ ผูกคนที่ตามมา ไม่เห็นว่าไปทางไหน
ต่างต่างมารำไร ต่างต่างไปสู่เคหา
- 446 ๑ โกรพภวานัย เศร้าพระทัยเป็นหนักหนา
ตั้งแต่วันนั้นมา ไม่สบายในพระทัย
- 447 ๑ คำนึงถึงเจ้าปราชญ์ ดั่งชีวิตจะบรรลัษ
รัญจวนหวนพระทัย คิดน้อยในพระวิญญา
- 448 ๑ ส่วนว่าหนอชินสีห์ อสุรีผูกหางม้า
พระเจ้าตั้งสัจจา เสี่ยงบุญญาพระฤสา
- 449 ๑ เดชะสมภารข้า ออย่าให้ผ้าหลุดจากกาย
พิชฐาน²⁹แล้วโดยหมาย พระบาทยันกับอาชา
- 450 ๑ ฝ่ายว่าบุญนพยักษ์ เพื่อนจึงชักม้าอาชา
รีเร็วตั้งลมพา ท้าวยักษาคิดในใจ
- 451 ๑ คิดว่าโพธิสัตว์ ม้าเหวี่ยงฟัดจะตัมชะย
จะแหวะเอาดวงใจ ลงไปให้เจ้าบาดาล
- 452 ๑ คิดแล้วเหาะรีบมา ถึงภูผาขอบจักรวาล
เดชะพระสมภาร พระภูบาลไม่มรณา
- 453 ๑ อาชาพาฤทธิไตร สะเทือนไปทั่วทิศา
ร้องไปในเวหา ดั่งสุธาจะทำลาย
- 454 ๑ พระเมรุก็หวั่นไหว เทพไทไม่สบาย
แลเห็นพระฤสา ผูกหางม้าอาชานัย
- 455 ๑ อินทร์พรหมมเรศ เห็นสังเวชแก่ท้าวไท

²⁹ พิชฐาน หมายถึง อธิษฐาน

จะช่วยก็ไม่ได้	กลัวฤทธิไตรพญามาร
⁴⁵⁶ ๑ ขุนยักษ์ซึกอาษา	เหวี่ยงภูผาจักรวาล
เห็นท้าวไม่วายปราณ	เหาะขึ้นไปในลมกรด
⁴⁵⁷ ๑ เดชะพระบารมี	พระชินสีห์ผู้ทรงยศ
ไม่ทุกข์ซึ่งลมกรด	พัดเป็นช่องไม่ต้ององค์
⁴⁵⁸ ๑ นพยักษ์อสูรี	เร่งพาขึ้นไปโดยจง
ม้ามิ่งอันยิ่งยง	ติดขบกัดพืดท้าวไท
⁴⁵⁹ ๑ เหน็ดเหนี่ยวมิใช่น้อย	เสโทย้อยลงหลามไหล
ซึกม้ากลับลงไป	ถึงแผ่นดินบัดเดี้ยววล
⁴⁶⁰ ๑ เดชะพระบารมี	พระจักรีไม่วายชนม์
ยักษ์คูพระจุมพล	ไม่วายชนม์โกรธหนักหนา
⁴⁶¹ ๑ จึงจับขว้างขึ้นไป	สูงนั้นได้โยชน์สิบห้า
ท้าวเธอตกลงมา	ไม่มรณาเพราะบารมี
⁴⁶² ๑ ยักษ์จับขว้างขึ้นไป	สูงขึ้นได้กว่าทุกที
พระกายดั่งสำลี	มิได้ม้วยมรณา
⁴⁶³ ๑ แล้วจับฟุ่งลงไป	ที่ในเหวลึกพันวา
ท้าวไม่สิ้นชีวา	ยักษ์าคิดแต่ในใจ
⁴⁶⁴ ๑ มนุษย์นี้มีบุญนัก	เราคิดจักทำไฉน
จักได้ซึ่งหัวใจ	พออย่างไรไม่มรณา
⁴⁶⁵ ๑ จับขาเงื้อขึ้นไป	จะพืดให้สิ้นชีวา
ฝ่ายหน่อศาสดา	ถามยักษ์าไปทันใจ
⁴⁶⁶ ๑ ตุ๊ก่อนอสุรา	ท่านจะฆ่าเราเสียไย
ประสงศ์สิ่งอันใด	จงบอกให้รู้คดี
⁴⁶⁷ ๑ ท่านนี้เป็นคนโกรธ	น้ำใจโหดไม่ปราณี
จะตกอเวจี	เพราะไม่มีความเมตตา
⁴⁶⁸ ๑ ขุนยักษ์ฟังโพธิสัตว์	จึงแจ้งอรรถตามสัจจา
ว่านางวิมาลา	อยากจะกินซึ่งหัวใจ
⁴⁶⁹ ๑ เรานี้รับอาสา	ด้วยธิดาเขายกให้
ฆ่าท่านเอาหัวใจ	เอาไปให้ท้าวนาคา
⁴⁷⁰ ๑ พระฟังยักษ์ีเล่า	เข้าพระทัยของราชา
โถมนางวิมาลา	อยากฟังธรรมของพระองค์

471 ๑ ท้าวตอบคำยักขา	ท่านเป็นบ้ามาไหลหลง
ใช้นางจะจำนง	ด้วยหัวใจเมื่อไรมี
472 ๑ นางจะใคร่ฟังพระธรรม	อันลึกล้ำในคัมภีร์
แห่งเราภูมิปรี-	-ชาชาญชำนาญใน
473 ๑ แม่นใครฆ่าเรานี้	อเวจีจะตกไป
สาธุธรรมนั้นไซ้	เราแจ้งใจสี่ประการ
474 ๑ ยักข์ฟังโพธิสัตว์	จึงตอบบรรดไปบนาน
สาธุสี่ประการ	ท่านว่านั่นเป็นฉันท
475 ๑ ท้าวตอบคำยักขา	พระธรรมมาเลิศไตร
แต่งเป็นธรรมาสน์ไซ้	จึงจะควรแก่พระธรรม
476 ๑ เราจึงจะสำแดง	ให้เห็นแจ้งในบาปกรรม
ยักข์ฟังซึ่งถ้อยคำ	จึงวางลงยอดกฐา
477 ๑ ครั้นแล้วก็เนรมิต	ขวลิตชวาลา
รูปเทียนแลคันธา	ทั้งโภชนาแลอาหาร
478 ๑ ธรรมาสน์อาสน์สุวรรณ	งามเฉิดฉันใครจะปาน
ครั้นแล้วให้ภูบาล	ลงสรรสร้างพระคงคา
479 ๑ ให้เสวยสุธาโภชน	อันเอมโอษฐ์รสโอชา
สมเด็จพระศาสดา	ค่อยผาสูกสำราญ
480 ๑ แล้วขึ้นจากสรรสร้าง	ทรงเสวยพระอาหาร
ของควาแลของหวาน	อันตระการรสโอชา
481 ๑ เสวยเสร็จสำเร็จแล้ว	โหมพระแก้วขึ้นวิญญา
ฝ่ายว่าขุนยักขา	นั่งวันทาพระทรงธรรม
482 ๑ เกือบหาซึ่งมาลี	อันมีกลิ่นดั่งจวงจันทร์
บูชาพระทรงธรรม	ด้วยสุคันธอันผ่องใส

๓๓ กลับไปเกิด เปิดให้งาม ๓๓

๑ หน้าปลาย ๑

๓๓ ๑ ๓๓ สุรางคนาง ๓๓ ๑ ๓๓

483 ๑ อาจารย์เจตย์ถาม	ชาติก่อนโหมงาม
ทำกรรมฉันท	นพยักข์จึงมา
ผูกหางม้าไป	เหตุผลเป็นไฉน

สงสัยหนักหนา	
484 ๑ อาจารย์รู้แท้	เห็นบาลีแน่
แก้คำโจทย์มา	ชาติก่อนจุมพล
เป็นคนอนาถา	น้ำใจแก้วกล้า
หยาบซ้ำพันตัว	
485 ๑ ฟังรุ่นหนุ่มน้อย	บิดาใช้สอย
ให้ไปเลี้ยงวัว	จับนกเอี้ยงได้
ตีใจชมชั้ว	เอาผูกหางวัว
เที่ยวทั่วทุ่งนา	
486 ๑ หางวัวเหวี่ยงฟัด	นกเอี้ยงสาหัส
ไม่ม้วยมรณา	แก้ออกบัดใจ
โยนในเวหา	กลับตกลงมา
แล้วโยนขึ้นไป	
487 ๑ ถ้วนถึงสามครั้ง	เพราะว่าเวรหลัง
ติดตามภูวนัย	ดลใจวิมาลา
นาคาผู้ไตร	ที่จริงจะใคร่
ฟังธรรมเทศนา	
488 ๑ กลับว่าจะกิน	หัวใจภูมินทร์
เพราะกรรมเวรา	เหมือนเงาตามตน
ไม่พ้นเลยหนา	พระเจ้าเทศนา
มั่นแท้แน่นอน	
489 ๑ เรื่องนี้ยกไว้	จะกล่าวต่อไป
ถึงเจ้าปราชญ์บวร	เสร็จขึ้นธรรมาสน์
พระบาทจึงสอน	ศีลห้าบวร
ให้ยักขาพลัน	
490 ๑ แล้วตรัสเทศนา	แก่นาคาถา
... ..	
สาธูทางธรรม์	กตัญญูนั้น
ประเสริฐหนักหนา	
491 ๑ ยังมีบุรุษ	คนเดียวรุด
มาในหิมวา	ถึงบ้านอันหนึ่ง

ยากซึ่งโภชนา	พบชายหนึ่งมา
เมตตาทปราณี	
⁴⁹² ๑ รับไปเคหา	ให้กินโภชนา
อิมแล้วด้วยดี	ไม่รู้จักคุณ
ทารุณสิ้นที	เมื่อจะจรลี
กลับคิดอิจฉา	
⁴⁹³ ๑ บุรุษหนึ่งไซ้รู้	เดินหนทางไป
แต่ดรร่อนหนักหนา	เห็นพฤษยาไพร
เข้าอาศัยฉายา	แล้วกลับอิจฉา
หักก้านรานใบ	
⁴⁹⁴ ๑ คนหนึ่งเล่าหนา	อาศัยศาลา
หักปากใส่ไฟ	ไม่รู้จักคุณ
ทารุณเหลือใจ	พระเจ้าตรีสิ่ว
ว่าอกตัญญู	
⁴⁹⁵ ๑ บุรุษหนึ่งนั้น	เป็นมิตรสหายกัน
อุปถัมภ์ค้าชู	ภายหลังทุจริต
ไม่คิดอดสู	กลับทำร้ายผู้
มีคุณอาตมา	
⁴⁹⁶ ๑ คนเหล่านี้ไซ้รู้	แม่นให้โง่โศ
สิ้นทั้งโลกา	หารู้คุณไม่
นานไปจะมา	กลับทำโทษา
ผู้ให้โดยหวัง	
⁴⁹⁷ ๑ ตูราขุนยักษ	ท่านไม่รู้จัก
พุทธีงธรรมมัง	พระเจ้าเทศนา
เราว่าให้ฟัง	จงเห็นทุกขัง
อนิจจังอนัตตา	
⁴⁹⁸ ๑ แต่วันนี้ไป	ตัวท่านอย่าได้
ฆ่าสัตว์นานา	ม้วยชีพบรรลัย
จะไปจตุรา	ครั้นว่าเกิดมา
เวียนฆ่ากันไป	
⁴⁹⁹ ๑ บัดนั้นอสุรา	ได้ฟังเทศนา

ยักษาศีใจ	จิงถวายบังคม
ประนมกราบไหว้	นึกแต่ในใจ
เหมือนอย่างตัวเรา	
⁵⁰⁰ ๑ เมื่อแรกนั้นไป	ได้อยู่อาศัย
ในเรือนพระเจ้า	โภชนาอาหาร
สำราญเพริศเพรา	เราชั่วมัวเมา
ไม่รู้จักคุณ	
⁵⁰¹ ๑ กลับทำโทษา	พระองค์หนักหนา
หยาบซ้ำทารุณ	หากว่าภูมินทร์
ไม่สิ้นซึ่งบุญ	ชีวิตไม่สูญ
บุญตัวหนักหนา	
⁵⁰² ๑ จะคิดไฉน	ได้สัญญาไว้
แก้ทำวนาคา	จะเอาหัวใจ
ไปให้ฉายา	ไม่ได้เหมือนว่า
เป็นน้าอายุไป	
⁵⁰³ ๑ จะว่ามูสา	ฝูงเทพเทวา
จะมาโยโย	อย่าเลยจะพา
ผ่านฟ้าลงไป	ถวายเป็นแก้วไท
ท่านทำวนาคา	
⁵⁰⁴ ๑ กลั้วว่าภูวนัย	จะม้วยบรรลัย
ด้วยนางวิมาลา	จะเอาหัวใจ
แทรกใส่สรรพยา	แก่น้ำทำมรณา
เป็นเวรเราไป	
⁵⁰⁵ ๑ เราเสียสัจจา	แก้ทำวนาคา
ไม่มาเป็นไร	ไม่ให้ลูกสาว
แก้เราแล้วไป	ไข่ว่าเราไซ้
ไร้เมียหนักหนา	
⁵⁰⁶ ๑ แม้นพาไปส่ง	ยังเมืองพระองค์
เห็นจะดีกว่า	ฝูงคนทั้งหลาย
จะวายโคศกา	ทั้งกรรมเวร
ไม่มาติดตน	

- 507 ๑ คิดเท่านั้นแล้ว นพยักษใจแก้ว
กราบทูลภูวดล ฉันท์ฟังธรรม
ถ้อยคำจุมพล ชาบทุกขุมชน
ครั้งนี้แล้วหนา
- 508 ๑ แต่ก่อนนั้นไซ้ไร เป็นคนหลงไหล
จึงพาอาษา พระองค์จงโปรด
งดโทษก่อนรา อย่าผูกเวรซ้ำ
เวราสืบไป
- 509 ๑ จะส่งพระเจ้า คินหลังยังเก่า
อย่าเศร้าพระทัย ไม่เอาพระองค์
ไปส่งตำได้ เชิญพระภูวนัย
กลับไปพารา
- ๑ เยสันตา ๑
- 510 ๑ เมื่อนั้นวิธูรราชา ฟังบุญนพยักษว่า
เจ้าปราษฎ์จึงมาตอบไป
- 511 ๑ เป็นกรรมเราเองจะโทษใคร แต่หนหลังได้ทำไว้
จึงเป็นไปตามเวรา
- 512 ๑ เราไม่ผูกเวรแก่ยักษา จงพาเราไปยังพารา
นางวิมาลาผู้ทรามวีย์
- 513 ๑ นพยักษฟังสารขานไป ท่านก็ปราษฎ์เลิศไทร
ทำไมจึงเขลาหนักหนา
- 514 ๑ เราบอกว่านางวิมาลา จะเอาหัวใจประสมยา
ไปหาที่ตายหรือไฉน
- 515 ๑ โพรสัตว์ฟังอรรถตอบไป ตัวเรานี้เล่าไซ้ไร
ไม่กลัวความตายเลยหนา
- 516 ๑ ถึงที่แล้วคงมรณา ถึงเทวัญในชั้นฟ้า
ถึงที่คงม้วยวายปราณ
- 517 ๑ พระเจ้ายังเข้าพระนิพพาน เราจะไปยังเมืองบาดาล
พญามารอย่าได้สงสัย
- 518 ๑ ตัวเราไม่มาบรรลัษย์ จงพาเราลงไป

ลูกสาวไซรัจะได้แก่ขุนมาร

519 ๑ นพักษณ์ฟังอรรถทราบสาร   รำพึงเห็นจึงทุกประการ

ขุนมารมาขึ้นมโนมัย

520 ๑ ให้เจ้านั่งหน้าเหาะไป   แล้วกลัวว่าท้าวไท

จะต้องซึ่งพิษนาคี

521 ๑ ให้นั่งเบื้องหลังยักษ์   ชักม้าแทรกพื้นพระธรณี

ถึงเมืองนาคีบมินาน

522 ๑ ลงจากอศวราชกำแหงหาญ   พาเจ้าปราชญ์ผู้ใจอารีย์

ไปสู่สถานนาคา

523 ๑ ครั้นถึงจึงท้าวสุธา   ยอกรขึ้นเหนือเกศา

วันทาท่านท้าวนาคี

524 ๑ เจ้าปราชญ์เชื้อชาติจีนสีห์   นั่งเฝ้าท่านท้าวนาคี

หน่อพระชินสีห์ไม่วันทา

๗๑ ๑ ๗ 28 ๗๑ ๑ ๗๑

525 ๑ เมื่อนั้นนาคราช   แลเห็นเจ้าปราชญ์

ยินดีปรีดา   เชื้อเชิญให้นั่ง

บัลลังก์โอฬาร   จึงมีขงคา

ปราศรัยทันใจ

526 ๑ ข้าแต่เจ้าปราชญ์   โกรธธิดา

อยู่ดีหรือไฉน   บัดนี้วิมาลา

ภรรยาเราไซรั   อยากกินหัวใจ

แห่งท่านแลหนา

527 ๑ ตรัสพลางทางไซรั   ให้นางข้างใน

ไปเชิญวิมาลา

...

ฝ่ายนางนาคา   ชวนกันคลา

...

528 ๑ ชวนกันลินลา   ถึงปราศรัย

วิมาลาทราวมวย   บัดนี้ผ่านฟ้า

ให้มาเชิญไป   ได้ตัวหัวใจ

พระวิธูมา

529 ๑ เมื่อนั้นอรทัย	ได้ฟังสาวใช้
ยินดีปรีดา	แต่งองค์ทรงเครื่อง
อย่างเยื้องลิลา	พร้อมด้วยนาคา
ข้าสาวชาวโน	
530 ๑ ครั้งถึงปรารงค์มาศ	นาคีธिरาช
ที่ห้องโรงซัย	ถวายบังคมคัล
ทรงธรรมจ่อมไตร	ทอดพระเนตรแลไป
ในเบื้องพักตรา	
531 ๑ แลเห็นเจ้าปราชญ์	ประกอบด้วยมารยาท
นางนาถปรีดา	เสาวนีย์ตรัสถาม
ด้วยความเมตตา	ท่านนี้หรือข้า
ชื่อพระวิฑูร	
532 ๑ เขาระบือลือเลื่อง	เป็นปราชญ์แสนเปรี๊ยะ
รุ่งเรื่องบริบูรณ์	เราอยากหัวใจ
มิได้เสื่อมสูญ	ท่านจงอนุกุล
แหวะให้เรากิน	
533 ๑ จอมปราชญ์รู้แท้	ว่านางนี้แล
แกล้งกล่าววาทีน	ท้าวเธอทำไถล
ที่ไม่ได้ยิน	ทำถามภูมินทร์
ท่านท้าว นาคา	
534 ๑ ว่าปรารงค์ปราสาท	สุโขโสภาส
ดั่งดาวดั่งสา	ล้วนทองแกมแก้ว
เพริศแพรวเพราตา	งามหมดจรณา
สร้างมาครั้งไร	
535 ๑ ท้าวภาพนาคราช	ได้ฟังเจ้าปราชญ์
จึงตอบทันใด	ปราสาทราชฐาน
กระการสุกใส	เราสร้างเมื่อไร
เกิดด้วยบุญญา	
536 ๑ แต่ก่อนเราสร้าง	กุศลต่างต่าง
จึงได้โกคา	ชะรอยกรรมตน
อกุศลนำมา	เกิดเป็นนาคา

เพราะว่ากรรมมี

537 ๑ พระจันทร์พระอาทิตย์	ส่องสว่างมีตมิต
ทั่วจักรราศี	โปรดทั่วทุกสถาน
บาดาลไม่มี	สมเด็จพระชินสีห์
ตรัสไม่รู้เลย	
538 ๑ เมื่อนั้นเจ้าปราชญ์	ได้ฟังนาคราชา
จึงตอบเฉลย	บาปกรรมนี้หนา
อย่าว่าไปเลย	พระคุณเจ้าเอย
รู้อยู่หรือหนา	
539 ๑ ดั่งหรือท้าวไท	ทำการสิ่งไร
จึงไม่วิจา	เกิดมาเป็นนาค
ลำบากหนักหนา	ยังว่าจะมา
ฆ่าคนให้ตาย	
540 ๑ แม้นเรามรณา	สมบัตินาคา
จะมาสูญหาย	ทั้งตัวพระองค์
จะลงอบาย	ร้อยชาติไม่คลาย
พ้นจากอเวจี	
541 ๑ ฟังเจ้าปราชญ์ว่า	ท่านท้าว นาคา
ร้อนคืออัคคี	รำพึงทุกสิ่ง
จึงเหมือนวาทิ	เมื่อเป็นเช่นนี้
จะทำฉันทไ	
542 ๑ ตริตริ๊กไปมา	ถามวิมาลา
ผู้ยอดพิศมัย	ถ้อยคำเจ้าปราชญ์
นุชนาดแจ้งใจ	จะคิดฉันทไ
นะแก้วแววตา	
543 ๑ อันฆ่าคนตาย	บาปกรรมมากมาย
พันที่อุปมา	ไซ้ท้าวจกแก้ง
แต่งลวงเราหนา	จึงเหมือนวาทา
เจ้าปราชญ์ภิปราย	
544 ๑ เจ้าปราชญ์วายปราณ	กรุงแก้วบาดาล
จะมาสูญหาย	พระนุชกับพี

จะมีอันตราย	สมบัติทั้งหลาย
สูญสิ้นแลหนา	
⁵⁴⁵ ๑ ฟังพระสามี	วิมาลानารี
คิดถวิลจินดา	แล้วนางนิรมล
แต่งกลพาที	ทูลเบี่ยงไปมา
ให้หายสงสัย	
⁵⁴⁶ ๑ ท่านมาถึงเมือง	เจ็บค้อยประเทือง
บรรเทาเบาใจ	ทุกซักร้อนผอนเย็น
เคื่องเช่นเย็นใส	จะกินหัวใจ
ท่านไยเล่าหนา	
⁵⁴⁷ ๑ จึงแต่งธรรมาสน์	เชิญให้เจ้าปราชณู
เธอเทศนา	หม่อมฉันจะฟัง
ตั้งใจจินดา	น้องน้อยคอยหา
จะใคร่ฟังธรรม	
⁵⁴⁸ ๑ ท่านทำวนาคา	ฟังเยวายุภา
ทรงนามงามขำ	พระทัยเปรมปรี
พาทีตอบคำ	ด้วยว่างามขำ
ไม่กินหัวใจ	
⁵⁴⁹ ๑ จึงเชิญภูเบศ	พระองค์จงบเทศน์
ตามพระวินัย	อย่าผูกไฟรี
เทวีสืบไป	ฉันขออภัย
ได้กรุณา	
⁵⁵⁰ ๑ เมื่อนั้นเจ้าปราชณู	ได้ฟังพจนารถ
แห่งทำวนาคา	จงแต่งธรรมาสน์
โอภาสโอหาร์	ครั้งเครื่องบูชา
หาให้ครบครัน	
⁵⁵¹ ๑ ฝ่ายทำวนาคราช	จึงแต่งธรรมาสน์
วิจิตรเฉิดฉัน	มาลามาลัย
แต่งไว้ครบครัน	เชิญพระทรงธรรม์
นั่งเหนือบัลลังก์	
⁵⁵² ๑ ฝ่ายผู้วนาคา	โกฏุแสนแน่นมา

พาราอัปคัง	จอมปราษฎ์บพิตร
สถิตย์บัลลังก์	จึงมาสอนสั่ง
ศีลห้าประการ	

๑ ยานี ๑

553 ๑ ปาณาติหัตตา	อย่าได้ฆ่าสัตว์วายปราณ
จะเป็นเวรกันนาน	ห้าร้อยชาติไม่คลาดคลา
554 ๑ อทินนาทานันเล่า	ทรัพย์ของเขาอย่าเอามา
เป็นทรัพย์ของตนา	เอามาเลี้ยงลูกเมียตน
555 ๑ กาเมสุมิฉลา	เมียท่านหนาอย่าสาละวน
ครั้นตายทำลายชนม์	ขึ้นต้นจิวหัวหนักหนา
556 ๑ หนามจิวคมอย่างกรด	สุดกำหนดเวทนา
สุนัขแลแร้งกา	บ้างยื้อคร่าฉีกเนื้อกิน
557 ๑ มุสาอย่าเจรจา	คำมูสาโดยถวิล
โกหกชกข้าวกิน	จะไปตกจตุรา
558 ๑ สุราแลเมรัย	กินเข้าไปเมาหนักหนา
ชวนกันทำเป็นบ้า	ท่านกล่าวว่าบาปเหลือไป
559 ๑ ตูราฝูงนาคิน	อย่าดูหมิ่นพระวินัย
รักษาศีลห้าไซ้	ไว้ให้มั่นในสันดาน
560 ๑ จงดับซึ่งโทโส	ทั้งโลโกอันเป็นพาล
โมโหจะหักหาญ	เคืองรำคาญเป็นบาปกรรม
561 ๑ อย่าคิดให้สงสัย	เราว่าไว้เป็นทางธรรม
ท่านทั้งหลายจงเร่งจำ	ไว้ให้แน่นเป็นแก่นสาร
562 ๑ ทำเพ่งซึ่งศีลห้า	ศีลแก่กล้าที่โน้มนาน
พ้นจากเดรัจฉาน	ได้ความสุขนั้นมากมี

๑ 28 ๑

563 ๑ ฝ่ายฝูงนาคา	ได้ฟังเทศนา
ศรัทธาเปรมปรี	ไพเราะเสนาะใจ
ยังได้แสนทวี	ครั้นจบบาลี
พระเจ้าเทศนา	
564 ๑ ฝ่ายฝูงนาคี	ต่างคนต่างมี

แก้วแหวนเอามา	ด้วยว่าเลื่อมใส
น้ำใจศรัทธา	เงินทองเสื่อผ้า
บูชามากมี	
⁵⁶⁵ ๑ ฝ่ายทำวนาคา	กับอัครชายา
ปรีดาแสนทวี	บูชาพระองค์
บรรจงรูจี	แล้วทำวนาคี
คิดการลูกยา	
⁵⁶⁶ ๑ อภิเชก ³⁰ ลูกรัก	กับบุญนพยักษ
อันมีฤทธา	ให้หาโหรเฒ่า
ทั้งสี่เข้ามา	มีพระชงคา
ตรัสถามไปพลัน	
⁵⁶⁷ ๑ ดูก่อนโหรา	จงดูฤกษ์ผา
มหาศุภวัน	ขึ้นแรมเป็นไฉน
บอกไปจงพลัน	บุญนพยักษนั้น
เขาอาสาเรา	
⁵⁶⁸ ๑ ได้ตั้งประสงค์	เราจึงยกองค์
ธิดานงเยาว์	อันองค์พระวิฐูร
ไพบูลย์เฟิศเพรา	ยกพระธรรมเจ้า
มาตรัสเทศนา	
⁵⁶⁹ ๑ พระโหรผู้เฒ่า	ประนมก้มเกล้า
รับพระบัญชา	ลงเลขคุณหาร
ในกระดานโดยตรา	จันทร์สามค้ำรา
ดีจริงยิ่งยง	
⁵⁷⁰ ๑ จิงกราบทูลไป	เดือนสิ้นนี้ไซ้
ดีจริงโดยจง	จันทร์ขึ้นสามค้ำ
เลิศล้ำจำนง	เป็นการสมพงศ์
จักรพรรดิขัตติยา	
⁵⁷¹ ๑ ฟังโหรทั้งหลาย	ท้าวเธอเปรมปราย
ทูลถวายฤกษ์ผา	พระองค์ทรงธรรม

³⁰ เอกสารต้นฉบับเขียนว่า อุพิเสก

รางวัลโดยตรา	ทั้งเสื้อทั้งผ้า
ทำมาประทาน	
⁵⁷² ๑ แล้วสั่งข้างใน	ผู้น้อยผู้ใหญ่
เหล่าชาวพนักงาน	แต่งบายศรีทอง
เรื่องรองชั้ววาล	แล้วมีโองการ
สั่งหมู่เสนา	
⁵⁷³ ๑ ปลุกโรงพิธี	โตใหญ่ยาวรี
สิบสี่ห้องตรา	ราชวัตรฉัตรธง
จำนงโสภา	ทั้งเครื่องราชา
อภิเชกเอกองค์	
⁵⁷⁴ ๑ อำมาตย์รับสั่ง	ออกมาจากวัง
ตั้งใจจำนง	หมายเวรเกณฑ์ไป
ด้วยใจประสงค์	พร้อมด้วยสุริวงค์
พงศ์นาคานาคา	
⁵⁷⁵ ๑ เร่งรัดจัดกัน	ปลุกโรงด้วยพลัน
สำเร็จโดยตรา	ราชวัตรฉัตรแก้ว
เพริศแพรวเพราตา	เครื่องสูงโสภา
รจนาบวร	
⁵⁷⁶ ๑ ฝ่ายนางข้างใน	เย็บบายศรีไซริ
เห็นงามอรชร	บายศรีทองบายศรีนาก
หลากหลากบวร	เหล่านาคนิกร
ชักชวนกันทำ	

๑ ยานี ๑

⁵⁷⁷ ๑ ครั้นถึงวันฤกษ์เอก	จะอภิเชกเจ้างามข้า
เทพทองทั้งระบำ	ประจํางานทุกด่านไป
⁵⁷⁸ ๑ สมเด็จท้าวภูษงค์	กับเอกองค์วิไล
แต่งองค์พระยุไพบ	วิไลเลิศประเสริฐงาม
⁵⁷⁹ ๑ วิมาลาพระนารี	แต่งบุตรีศรีอร่าม
ภูษาทรงประจงงาม	อร่ามเรื่องประเทืองพราย
⁵⁸⁰ ๑ จีบโจมตีหมพัสตร์	ชายสับดีวิเชียรฉาย

สไบบางริมระบาย	วิไลเลิศประเสริฐศรี
581 ๑ กรรเจียกจีบกลีบปทุม	ประดับพุ่มปทุมถัน
ทรงสร้อยสังวาลย์วรรณ	ทั้งทับทรวงเป็นดวงดาว
582 ๑ กุณฑลวิมลเมศ	แสนวิเศษล้วนเพชรขาว
โชติช่วงเป็นดวงดาว	ดูงามราวกับเทวดา
583 ๑ ฝ่ายเทพอัปสร	กับนิกรฝูงเทวา
สุชาดาสุธรรมา	สุนันทาเยวมาลย์
584 ๑ ...	...
ช่วยแต่งองค์นางนงคราญ	สำเร็จปล้นในทันใด
585 ๑ อันองค์อมเรศ	กับเทเวศในตรึงไตร
ลงมาในทันใด	ช่วยแต่งองค์อสุรา
586 ๑ ทรงรัตตฤชิต	อันวิจิตรรจนา
ทรงทิพยภูษา	วิไลเลิศประเสริฐดี
587 ๑ ทับทรวงสะอึงแก้ว	อันเพริศแพรวรุ่งเรืองศรี
มงกุฎอันรูจี	มณีแนมแกมสุวรรณ
588 ๑ ทรงเครื่องสำเร็จแล้ว	พระจักรแก้วก็ผายผัน
ฝ่ายพวกท้าวเทวี	พากุมภัณฑ์ลีนลามา
589 ๑ เข้าสู่ในโรงรัตน์	แน่นขนัดล้วนนาคา
พราหมณ์เฒ่าเหล่าโหรา	มาพร้อมกันที่โรงชัย

๑ 28 ๑

590 ๑ วิมาลาเทวี	แต่งลูกสาวศรี
เสร็จแล้วทันใจ	เพื่อนสาวเยวมาลย์
นางคราญเทพไท	สาวนำนั้นไซ้
นางสุธรรมา	
591 ๑ สาวเคียงสาวนำ	ประเสริฐเลิศล้ำ
ขาวขำโสภาค	เปื้องขาวารนุช
โฉมสุชาดา	เปื้องช้ายกัลยา
สุนันทาเยวมาลย์	
592 ๑ เจ้าสาวนำหน้า	นางสุธรรมา
ผู้ยอดสงสาร	จัดแล้วมิช้า

มาตามฤกษ์ผ่าน	แตرسั่งซังกังสดาล
ครั้นโครมโรมไป	
⁵⁹³ ๑ บัดเดียวมินาน	มาถึงสถาน
โรงพิธีใน	ทำวอมรินทร
จุงกรท้าวไท	นพยักษนั้นไซรั
นั่งในเบื้องขวา	
⁵⁹⁴ ๑ สุธรรมเทวี	จุงกรมารศรี
วดีฉายา	นั่งข้างเบื้องซ้าย
แห่งท้าวสุธา	ฝ่ายพราหมณ์โหรา
จึงเบิกบายศรี	
⁵⁹⁵ ๑ เอาแว่นติดเทียน	แล้วส่งวงเวียน
รอบไปด้วยดี	ปีพาทย์ฆ้องกลอง
กีกก้องบุรี	เสภาดนตรี
ขับรำตามเพลง	
⁵⁹⁶ ๑ กระจับปี่สีซอ	ของเล่นเล่นถ่อ
เสียงเพราะวังเวง	ระเบงระบำ
ขับรำตามเพลง	ล้วนเทพบรรเลง
บรรลือโลกา	
๐ ยานี ๐	
⁵⁹⁷ ๑ เทวาจับแว่นเวียน	โบกคว้นเทียนให้สองรา
ครบถ้วนได้เจ็ดครา	พระโหราดับเทียนชัย
⁵⁹⁸ ๑ แล้วโบกคว้นเล่า	ถูกพักตร์เจ้าทั้งสองไท
เฉลิมเจิมพักตร์ให้	อวยพรชัยทั้งสองรา
⁵⁹⁹ ๑ พระอินทร์รินน้ำสังข์	แล้วหล่อหลังรดเกศา
ฝ่ายว่าฝูงเทวา	ต่างต่างมาอวยพรชัย
⁶⁰⁰ ๑ ขอให้สวัสดี	เจ้าสองศรีอย่ามีภัย
พระชนม์สองหน่อไท	จงยาวยืนสักหมื่นปี
⁶⁰¹ ๑ บิดุเรศแลมมารดร	อำนาจพรให้สองศรี
แล้วพาเจ้าจรลี	ขึ้นสู่ที่ปราสาทชัย
⁶⁰² ๑ ครั้นคำย่าฆ้องแล้ว	ยักษ์ผ่องแผ้วหฤทัย

ยักษามาปราศรัย	โลมอรัยเป็นไมตรี
603 ๑ ปลอบพลาทางเข้าใกล้	นางทราวม้วยเจ้าถอยหนี
เลื่อนองค์พระเทพี	แอบแทนที่รจนา
604 ๑ อรัณเขื่อนาคราช	จะร่วมอาสน์ด้วยยักษา
ง่ายนักจักนิินทา	ทำมารยารักรวนใจ
605 ๑ ขุนยักษตามโลมเล่า	นุชเจ้าหนีพิไย
รักนุชนี้สุดใจ	แม่ช่างไม่มาปราณี
606 ๑ หรือเห็นพิเป็นยักษ	ต่ำศศักดีกว่าเทวี
จึงไม่ไว้ซึ่งไมตรี	จึงกระนี้กระมังนา
607 ๑ อรัณหวดี	ตอบพาที่ท้าวยักษา
ตัวน้องอีกต่ำซ้ำ	มิได้มาคู่เคียงไท่
608 ๑ ข้าบาทจึงถอยหนี	จะร่วมที่นั่นมิได้
บุญน้อยกว่าท้าวไท่	กลัวฤทธิไกรพระราชา
609 ๑ ขุนยักษตอบไปเล่า	ลั่นลมเจ้าช่างเจรจา
เมื่อแรกพิอาสา	เจ้าสัญญาไว้อย่างไร
610 ๑ อาสาเจ้าปลื้มจิต	เพียงชีวิตจะบรรลย์
ได้องค์มาส่งให้	ทำลิมไปเสียแล้วหนา
611 ๑ นางตอบไปทันที	แรกท้าวนี้จะอาสา
น้องไซ้รู้ได้สัญญา	ความสัจจาไม่ทิ้งเสีย
612 ๑ ถ้าได้ตั้งปรารภนา	ยอมเป็นข้าไม่เป็นเมีย
ว่าจริงไม่ทิ้งเสีย	อันเป็นเมียไม่สัญญา
613 ๑ ยักษ์ว่าเจ้าคารม	ช่างแต่งลมมาเจรจา
เคลือบแฝงแต่งพจนา	ที่ไหนข้าจะรู้ทัน
614 ๑ ว่าพลาทางท้าวยักษา	ยีนกรคว่าจับแจ่มจันทร์
อุ้มขึ้นแทนสุวรรณ	นางอรัณทำมารยา
615 ๑ ขุนยักษจึงโลมเล่า	พระนุชเจ้าอย่าสงกา
บุญนางได้สร้างมา	เราสองราจึงพบกัน
616 ๑ ว่าพลาทางอิงแอบ	ประทับแทบถนอมขวัญ
สองสมภิมิรมย์กัน	เกษมสันต์ทั้งสองรา
617 ๑ สองสมชมเชยชิด	สองสนิทเสน่หา
เริ่งรื่นชื่นวิญญา	ทั้งสองราเกษมสันต์

- 618 ๑ รื่นเริงบันเทิงจิต
คลึงเกล้าเห้าย่หยอกกัน
619 ๑ ครั้นว่าสมคิดแล้ว
ฝ่ายนพยักษา
620 ๑ ยักษคิดในใจเล่า
อยู่ไปหลายราตรี
621 ๑ คิดแล้วทำวักษี
ทูลท้าวจ้าวนาคา
622 ๑ เจ้าลุงจะคอยหา
ขอลาพระทรมว้ย
623 ๑ ฝ่ายว่าท้าวนาคิน
พระบาทประพาสพลัน
624 ๑ จะพาเมียไปไหว้
ตามใจของลูกอา
625 ๑ อันองค์เจ้าปราชญ์นั้น
ส่งยังพระเวียงชัย
626 ๑ นพยักษรับองการ
พรุ่งนี้จะโคลคลา
627 ๑ ไปส่งถึงพารา
ว่าแล้วลาจรรลี
๗๑ ๗๑ ข้าลูกหลวง ๗๑ ๗๑
- 628 ๑ กล่าวย้อนถึงพระบาท
ท้าวแพสกา
629 ๑ อันซึ่งกลสกา
ครั้งนี้อัปราชัย
630 ๑ เสียศักดิ์จักเสียศ
ว่ากูแพสกา
631 ๑ เสียเมืองไม่หวั่นหวาด
ชะรอยว่ายักษไซร์
632 ๑ แรกเล่นสกา
แอบแนบชิตเข้าติดพัน
เกษมสันต์ทั้งสองรา
สองห้องแฝ้วในวิญญา
คอยเปรมปราหลายราตรี
เราขาดเฝ้าทำวักษี
พระเจ้าลุงจะโกรธา
พาเทวีไปทูลลา
ลูกจะลากลับขึ้นไป
จะอยู่ช้านั้นไม่ได้
ไปด้วยลูกที่ผูกพัน
ท้าวได้ยินลูกเขยขวัญ
ตามแต่ใจพระลูกยา
นบบาทให้พระอัยกา
พระบิดาไม่น้อยใจ
ลูกจอมขวัญจงพาไป
ด้วยที่เดียนวณะลูกอา
ทูลตอบสารท้าวนาคา
ลูกจะพาเจ้าจรรลี
พระบิดาอย่าหมองศรี
มาสู่ที่แท่นไพโรชน
โกรพราชพระจุมพล
ภูวดลเศร้าพระทัย
สอนเล่นมาไม่แพ้ใคร
แค้นพระทัยเป็นหนักหนา
จะปรากฏทั่วทิศา
กับมานพเสียภพไตร
เสียเจ้าปราชญ์เพียงขาดใจ
จึงมีแก้วแลอาชา
สัญญากันเอาพารา

กุให้ตามสัญญา	ไม่ได้มาครองเวียงชัย
⁶³³ ๑ ต้องประสงค์แต่องค์ปราชัญญ์	พาลินลาศไปแห่งไร
จะฆ่าให้บรรลัย	หรือจะรอดไม่รู้เลย
⁶³⁴ ๑ ท้าวเร่งปรารมภ์หนัก	พระวรพักตร์ไม่เสบาย
ไม่เป็นสรงเป็นเสวย	ไม่ชมเชยนางสาวสรรงค์
⁶³⁵ ๑ ตั้งแต่เจ้าโศกเศร้า	คิดถึงเจ้าปราชัญญ์ทุกวัน
เสียดองค์พระทรงธรรม์	ตั้งเสียดวงหฤทัย
⁶³⁶ ๑ เอนองค์ลงเหนือแท่น	ท้าวเศร้าแสนสาหัส
ก่อนกายพระพักตรา	ท้าวนิทราเคลิ้มหลับไป

๑ 28 ๑

⁶³⁷ ๑ ท้าวไทไสยาสน์	เหนือแท่นสิงหาสน์
พระหลับไหล	เที่ยงคืนราตรี
ตีสามยามชัย	พระปิ่นภพไตร
นิมิตอัศจรรย์	
⁶³⁸ ๑ ฟันว่าพฤกษา	ต้นหนึ่งมัทธา
อยู่หน้าวังนั้น	มนตรีเสนา
บูชาทุกวัน	ทุกประเทศเขตต์
ชวนกันบูชา	
⁶³⁹ ๑ มีท้าวอสุรี	สำแดงฤทธิ
ถอนต้นพฤกษา	ฝูงราษฎร
ร้อนทั่วทิศา	เวียงวังคลั่งนา
เย็นเยียบเจียบเหงา	
⁶⁴⁰ ๑ หลายวันยักษา	แบกต้นไม้มา
ปลูกไว้ดั่งเก่า	ราษฎรทั้งหลาย
คอยวายโศกเศร้า	เป็นสุขกว่าเก่า
ร้อยเท่าพันทวี	
⁶⁴¹ ๑ จบซึ่งนิมิต	สมเด็จจบพิตร
ตื่นจากแท่นที่	เสด็จออกพระโรง
โอโถงสิ้นที่	พอโหรทั้งสี่
มาเฝ้าราชา	

642 ๑	ตรัสแก่ความฝัน แก่ท่านโหรา โกรพปรีดา จะเป็นฉันทไค	คืนนี้อัศจรรย์ แต่ต้นจนจบ ตรัสถามโหรา
643 ๑	พระโหรผู้เฒ่า ทูลทำนายไป ที่หน้าวังใน คือองค์พระวิรุ	ประนมก้มเกล้า อันต้นพฤกษา มิใช่อื่นไกล
644 ๑	มานพเล่นสกา พาไปมิสูญ พระอย่าอาตุ	คือว่ายักษ์ คงกลับคืนมา พรงนี้วิรุ
645 ๑	โกรพจักรี ยินดีปรีดา เงินทองเสื้อผ้า ตบแต่งพารา เจ้าปราชญ์ภูมิ	ฟังโหรทั้งสี่ ประทานข้าวของ สั่งให้จัดแจง ไว้คอยรับทำ
646 ๑	ราษฎรทั้งหลาย ค่อยวายุโคก มาลามาตี ที่จะคืนสถาน	ทั้งหญิงทั้งชาย จัดเครื่องบูชา คอยรับภูมิ

๑ นาคบริพันธ์ ๑

647 ๑	ฝ่ายบุญนพักษ์ ปิ่นปักขลุบอล นิทร่าสำราญ ขึ้นเฝ้าราชา	พาพระจอมจักร ครั้นคำสุริยา ครั้นรุ่งสุริยฉาน
648 ๑	ลูกจรรลี กับนางฉายา ลินลาศด้วยรา คอยอยู่สำราญ	ลาไปวันนี้ ทั้งเจ้าจอมปราชน บิตุเรศมารดา

649 ๑ นาคีธีราช	วิมาลानางนาถ
มีราชบรรหาร	ลูกไปจงดี
อย่ามีภัยพาล	แล้วกลับบาดาล
เยี่ยมพ่อบางรา	
650 ๑ ลาแล้วบนาน	เจ้าปราชณูขุนมาร
อรันกัลยา	ทั้งสองอภิวาท
กราบบาทมารดา	พากันลินลา
ออกนอกบุรี	
651 ๑ แผ่นขึ้นอาชา	ให้เจ้าปราชณูมา
นั่งหน้ายักษ์	แล้วให้เมียขวัญ
อรันทวดี	นั่งท้ายพาชี
ยักษ์ชี่กลาง	
652 ๑ ส่วนอาชานัย	พาท้าวเหาะไป
ที่โนนภางค์	เร็วยิ่งลมพัด
รีบรัดตามทาง	ปลิวมาคว้างคว้าง
ในกลางอัมพร	
653 ๑ พันแดนบาดาล	เกือบใกล้ถึงสถาน
พระนิเวศน์เขตนคร	นพยักษ์ซึกม้า
ลงมาดินดอน	บอกแก่ภูธร
วิธูรทรงธรรม	
654 ๑ ถึงแดนพารา	พระองค์แล้วหนา
อย่าได้ไศกศัลย์	ดำเนินทางนี้
วิถีทรงกัน	พระองค์ทรงธรรม
จำได้หรือหนา	
655 ๑ เจ้าปราชณูบอกไป	ว่าเราจำได้
ท่านไปเถิดรา	นพยักษ์อสุรี
วดีฉายา	ชวนกันวันทา
ลาพระภูวนัย	
656 ๑ เจ้าปราชณูให้พร	สองเจ้าบทจร
อย่ามีภัยภัย	โรคาพยาธิ
แคล้วคลาดไปไกล	แม่นนีกสิ่งใด

ได้ตั้งปรารภนา

657 ๑ ทั้งสองบังอร

รับซึ่งพระพร

ใส่เหนือเกศา

ทั้งสองบังคม

ประนมกรลา

ม้าทรงอาชา

เหาะไปด้วยพลัน

658 ๑ นพักษ์อสุรา

พาเยาวสุภา

ผู้ยอดเมียววิญ

ต้นเมฆเมฆา

เร็วมาด้วยพลัน

มาใกล้เขตชั้นท์

เวสสุวรรณราชา

659 ๑ มาถึงที่ใกล้

ลงจากมโนมัย

ทั้งสองสุภา

พานางขึ้นเฝ้า

พระเจ้าลุงหนา

จึงถวายวันทา

ท้าวเวสสุวรรณ

๑ วิเชียรฉันท ๑

660 ๑ ปางอศยมบรมวงศ์

เวสสุวรรณผู้ทรง

มเหล็กขเดชา

661 ๑ เห็นองค์พระราชนัดดา

พานางงามมา

เฝ้าเบื้องบาทหงส์ทรงธรรม์

662 ๑ พระทัยท้าวไทปวนปั้น

พระเนตรแดงฉัน

ตั้งดวงอาทิตย์ฤทธา

663 ๑ เมื่อแรกมันไม่รำลา

ไปพาใครมา

ราชาพิโรธหลานขวิญ

664 ๑ ครั้นเห็นสะใภ้วิไลวัลย์

ทรงโฉมเฉิดฉัน

ผิวพัศตร์เพียงจันทร์วันเพ็ญ

665 ๑ พิศผิวมั่งสั่งปลั่งเปล่ง

ยุครัตครัดเคร่ง

เร่งพิศเร่งปลั่งนัยนา

666 ๑ สุริวงศ์พงศิไดอสุรา

ทรงเบญจกัลยา

นางฟ้าไม่มาเทียมทัน

667 ๑ พระจุไร้อยเรียงดั่งกัน

ปรางเปรียบผลจัน

พระกรรณกรรเจียกงามอง

- 668 ๑ พระเนตรดั่งนิลบวร   ขนงดั่งวงศร
พระกรอ่อนดั่งเลขา
- 669 ๑ ผิวผ่องดั่งทองทาบทา   สีสิ้นโสภา
ดั่งว่าเทวีสุรทรง
- 670 ๑ นงเยาว์เพราเพริศระเหิดหงส์   โอดเอี่ยมลอองค์
พิศทรงก็เพลิดเพลินตา
- 671 ๑ ปิ่นป่วนหวนถวิลจินดา   จอมเจ้าอสุรา
เร่งมาระงับดับใจ
- 672 ๑ ดาลเดือดเหือดหายคลายไป   ท้าวเธอคิดได้
กุไชร้อยู่ในยกต์ธรรม์
- 673 ๑ ยังหลงด้วยทรงสาวสรร   กระนี้หรือหลานขวัญ
จะมีหลงด้วยทรงทรมวย
- 674 ๑ ท้าวเธออยู่ยั้งชั่งใจ   คิดหรือสารไม่
ข้างในพระทัยจักรี
- 675 ๑ จะลงโทษหลานบัดนี้   เอ็นคูมารศรี
จะน้อยพระทัยฉายา
- 676 ๑ พญายักษ์คิดจักโกรธา   เดชะสองรา
เจ้าปราชญ์ให้พรเลิศไทร
- 677 ๑ จึงท้าวเวสสุวรรณเรื่องชัย   ดับโทโสได้
ท้าวไทก็ถามปล้น
- 678 ๑ ดุราเยาวราชหลานขวัญ   ขาดเฝ้าหลายวัน
จอมขวัญเจ้าไปไหนมา
- 679 ๑ เหตุไรไม่กลัวอาญา   ไปไม่รำลา
นัตตาเจ้านี้เหลือแสน
- 680 ๑ อนิจจาเจ้ามาดูแลน   แม้นเราทำแทน
หลานรักจักแค้นวิญญา
- 681 ๑ บัดนั้นนพักษ์อสุรา   พระลุงเจ้าว่า
ถามมาก็กราบทูลไป
- 682 ๑ ทุกวันหลานหวังตั้งใจ   บำรุงบาทเท้า
มิให้ขัดเคืองบาทา
- 683 ๑ วันนั้นหลานขวัญขึ้นมา   เฝ้าเบื้องบาทา

ผ่านฟ้าก็มาโปรดปราน	
684 ๑ ภูวนาทประสาทโองการ	ขับเกล้าหม่อมฉาน
หลานรักจึงลาผายผัน	
685 ๑ ต่อหน้าเทวาทั้งนั้น	เฝ้าอยู่ครามครัน
ทรงธรรม์จงทรงพระเมตตา	
686 ๑ บัดนั้นเวสสุวรรณราชา	ฟังพระหลานว่า
ผ่านฟ้าก็คิดสงสัย	
687 ๑ จอมจักรเบือนพักตร์แลไป	ตรัสถามเทพไท
เมื่อไรเราขับนัดดา	
688 ๑ ขุนมารอ้างพยานเทพา	จริงหรือเทวา
บอกมาให้แจ้งบัดใจ	
689 ๑ บัดนั้นเทवासुरาลัย	จึงกราบทูลให้
วันนั้นเทवासองสถาน	
690 ๑ วิวาทกันด้วยวิมาน	ท้าวปรีชาการ
เสร็จแล้วก็ขับกลับไป	
691 ๑ นพโยกษพลอยรับขานไซ	อ้างพยานไว้
ขุนมารก็ไปบัดคล	
692 ๑ เวสสุวรรณพึงสารเป็นกล	เคลือบโคลนยศ
จุมพลตริกไตรไปมา	
693 ๑ หลานชายแยบคายหนักหนา	เราขับเทวา
นัดดาพลอยรับโองการ	
694 ๑ ตัวเรารู้เท่าใจหลาน	สมคำพยาน
เท็จจริงยังมาปนกัน	
695 ๑ ที่นี้เราจะดโทษทัณฑ์	เบื้องหน้าจอมขวัญ
อย่างน้อยอย่าทำสืบไป	
696 ๑ ถ้าไม่รักตัวกลัวภัย	ขึ้นทำสืบไป
เจ้าไซรัจจะม้วยมรณา	
697 ๑ ขุนมารพึงสารลวงว่า	ก้มเกล้าเกศา
อสุราก็กราบทูลตอบไป	
698 ๑ วันนั้นนัดดาคลาไคล	เที่ยวเก็บมาลัย
จะมาทูลลาพระองค์	

- 699 ๑ พระบาทประภาชัษบ์โดยจง ฝ่ายข้าพระองค์
ไม่แจ้งว่าชัษบ์เทวา
- 700 ๑ หม่อมฉันทน์อภิวันทุลลา ได้ยินชงคา
สำคัญว่าให้ไปปล้น
- 701 ๑ ความจริงมิได้เสกสรรค์ พระองค์ทรงธรรม์
ตามแต่จะโปรดปราณี

๑ 28 ๑

- 702 ๑ เมื่อนั้นพระบาท เวสสุวรรณราช
ประภาษพาที ไม่เอาโทษทัณฑ์
หลานขวัญครั้งนี้ อ้นนางมารศรี
เจ้านี้ชื่อไร
- 703 ๑ เจ้าได้ไหนมา สूरียวงศ์พงศา
นางนั้นฉันทน์ใด มนุษย์ครุฑา
นาคาหรือไฉน หรือว่าเทพไท้
คือใครให้มา
- 704 ๑ นพักษ์ฟิงสาร ทูลฉลองโองการ
แต่ตามสัจจา ชื่ออรรันทวดี
มีศรีโสภา บุตรท้าวนาคา
อยู่ในบาดาล
- 705 ๑ ทูลเล่าอนุสนธิ์ แต่เรื่องเบื้องต้น
จนสิ้นอวสาน หลานรับอาสา
เจ้ากรุงบาดาล จึงได้เยาวมาลย์
จงทราบพระทัย
- 706 ๑ เวสสุวรรณภูวนาถ ฟิงหลานรักราช
พระบาทตริกัไตร อ้นนางคนนี่
เป็นศรีสะไภ้ ครั้นจะไม่ให้
สิ่งไรเล่าหนา
- 707 ๑ ฝ่ายฝูงเทพไท้ ชวนกันไยไฟ
ดิฉินนินทา จำจะประทาน
สิงคารนานา คิดแล้วผ่านฟ้า

ประทานหลานขวัญ

708 ๑ แก้วแหวนเงินทอง

ทุกสิ่งสารพัน

จงกลับไปพลัน

เป็นสุขสำราญ

709 ๑ นพักษ์อสุรา

พามิ่งเยาวมาลย์

เหาะไปมินาน

สำราญบานใจ

710 ๑ ฝ่ายว่าพญายักษ์

ไต้ร่มพระไทร

มาให้ทรมวย

ลำไยลำยอง

711 ๑ เสวยเล่นต่างต่าง

มะทรงไทรทอง

สารพันกายกอง

ชมไพรวัลย์

712 ๑ ชมনারীผล

ห้อยเรียงเคียงกัน

ชมได้เจ็ดวัน

ก็เนาเปื่อยไป

713 ๑ แล้วชมมาลา

พุดซ้อนหงอนไก่

ยี่เข่งเข็มไพร

ยี่ถ้อยทะกา

714 ๑ นมสวรรค์คันทร

มหาหงส์กระดั่งงา

หงอนไก่อมะลิลา

หอมชื่นรื่นใจ

เครื่องประดับทั้งผอง

แล้วสั่งบังคับ

ปกป้องครองกัน

ถวายบังคมลา

มาขึ้นมโนมัย

ถึงป่าหิมพานต์

ชวนนุชหยุดพัก

เก็บผลพฤกษา

มะเฟืองมะไฟ

มะปริงมะปราง

ขนุนขนัน

แล้วชวนนวลน้อง

มีลูกเหมือนคน

วิชาธร³¹เก็บไป

ครั้งพันกว่านั้น

เกิดแก้วรณิการ์

จำปาสารภี

ซ่อนซู้ซู่ใจ

ทานตะวันยันระยง

สายหยุดพุดซ้อน

ลำดวลหวนหา

³¹ วิชาธร หมายถึง วิทยากรหรือพิทยาธร

715 ๑ ชมแล้วยักษ์	พานุชนารี
สรรสรองน้ำใส	ฝูงพรรณมัจฉา
ว่ายมาว่ายไป	เล็มล่าหาโคล
กินเป็นภักษา	
716 ๑ เพียนทองดั่งทองทาบ	คางเบือนเบือนคาบ
เหยื่อป้อนลูกยา	กริมกรายหลายพันธุ์
นวลจันทร์ไอบ้า	ว่ายแหวกแฉกเถา
ปทุมมาไหวไหว	
717 ๑ กระแหกระโห้	เทพาเทโพ
ชะโดทางไก่อ	ปลาหลดตกกา
สร้อยซ่าเสื่อไพร	ชมเล่นเย็นใจ
ทีโนวารี	
718 ๑ ครั้นสรองน้ำแล้ว	ขึ้นจากสระแก้ว
สำราญอินทรี	หยิกหยอกกันพลาง
เป็นทางไมตรี	จะรำจู้จี้
เบื่อใจผู้ฟัง	
719 ๑ ฝ่ายว่ายักษ์	พานุชนารี
เข้าโนป่าร้าง	ชมสัตว์จัตุบาท
ระมาดละมั่ง	แผ่นโผนโดนก้าง
กีก้องท่องดง	
720 ๑ ช้างโขลงโยงเพื่อน	เผือกเนียมกลาดเกลื่อน
พาเพื่อนเข้าพง	แปรก ³² ร้องก้องป่า
หาลูกเที่ยวหลง	ทองแดง ³³ แฝงดง
โคบุตร ³⁴ สุดแรง	
721 ๑ มฤคคามฤคิ	โตเด่นเม่นหมี่
กาสรนอนแปลง	โคถึกหึกเหยี่ยม
โมหันท์กำแหง	เสื่อศรีมีแรง

³² ช้างพังที่เป็นจำโขลง

³³ ทองแดง หมายถึง ช้างชนิดหนึ่ง

³⁴ โคบุตร หมายถึง ช้างชนิดหนึ่ง

ฟุบแฝงเฝ้าคอย	
⁷²² ๑ เสียงผาแผ่นโผน	จามรีหนีโจน
ลิงโลนโลดลอย	หมาไนไม่หนี
เดินรี้ตามรอย	ได้กลิ่นกินบ้อย ³⁵
เดนเนื้อเสือกิน	
⁷²³ ๑ ชุมพา ³⁶ หาแพะ	สุกรพอนแกะ
เที่ยวแทะดูดิน	อิเห็นเล่นหอย
ไก่อ้อยพลอยกิน	รำไปไม่สิ้น
ฝูงสัตว์ในดง	
⁷²⁴ ๑ ชมหมู่ปักสิน	มยุเรศโนริน
โบยบินโบกบง	กระสาส่งเสียง
ต้นเหียงล้วนหงส์	กาลิงกิงลง
กาหลงแกแกล	
⁷²⁵ ๑ โคนจาจับจันท์	เบญจวรรณจับวัลย์
เขาชันจับแค	กระเรียนจับรัง
เสียงดังจ้อแจ	มะสังเสียงแซ่
แต่ล้วนกระสา	
⁷²⁶ ๑ วายุภักซ์จับโพธิ์	นางนวลจับโสณ
จิ้งโจ้ชันจา	กาแวนจับกระวาน
ฝูงห่านเห็นหา	ไผ่ผินบินหา
กระทาศันขาน	
⁷²⁷ ๑ สองกษัตริย์ลัดเลาะ	อาชาพาเหาะ
จำเพาะหิมพานต์	ชมนกชมไป
รำไปป่วยการ	ถึงทิพย์สถาน
พิมานพรายพรัน	
⁷²⁸ ๑ ขวนเชิญกัลยา	สู่ห้องปรางค์ปรา ³⁷
รจนาเถิดฉัน	ภิรมย์ชมชิต

³⁵ กินบ้อย หมายถึง กินพ้ออิม

³⁶ ชุมพา หมายถึง ชื่อสัตว์สี่เท้าชนิดหนึ่ง มีขนยาวคล้ายขนแกะ.

³⁷ ปรางค์ปรา หมายถึง ปรางค์ปราสาท

เป็นนิจนิรันดร	ในปราศรัยสุวรรณ
รัตนพิमान	
⁷²⁹ ๑ สองอยู่เป็นสุข	นิราศปราศรัยทุกซ์
มโหีโฬหาร	แต่ล้วนเครื่องทิพย์
ลอยลิบวิมาน	ตั้งเทวสถาน
แห่งท้าวอินทรา	

๑ ยานี ๑

⁷³⁰ ๑ จักกล่าวถึงเจ้าปราชณู	คอยเบื่องยาตรตามทางมา
เข้าไปในพารา	ฝูงประชาเห็นภูมิ
⁷³¹ ๑ บางวังเข้ากอดบาท	ถามเจ้าปราชณูไปทันที
ต่างต่างอัญชูลี	ค่อยยินดีทุกคนไป
⁷³² ๑ เบียดเสียดกันเยียดยัด	อ้ออิงอัดแน่นไสว
ถามข่าวเจ้าจอมไตร	ยกมือไหว้อยู่สลอน
⁷³³ ๑ ฝ่ายหน่อพระชินสีห์	ไม่รู้ที่จะผันผอน
เข้าล้อมพระภูธร	ทั้งหน้าหลังนั้นหนักหนา
⁷³⁴ ๑ ฝูงคนเป็นร้อยพัน	ทุ่มเถียง ³⁸ เป็นโกลา
เอิกเกริกทั้งพารา	เพราะคนมาถามข่าวไ้
⁷³⁵ ๑ สรุเสียงอันอิงคะนิง	ได้ยินถึงพระภูวนัย ³⁹
โกรพผู้จอมไตร	ตรัสถามไปแก่มนตรี
⁷³⁶ ๑ เหตุผลฉันใดหนา	ฝูงประชาม่าอึงมี
จงไปเอาคดี	มาแจ้งเราให้เข้าใจ
⁷³⁷ ๑ อำมาตย์รับชงคา	เร็วเร็วมาในทันใด
ครั้นถึงถนนใหญ่	เห็นหญิงชายมากหนักหนา
⁷³⁸ ๑ อำมาตย์จึงถามไป	เหตุไฉนฉะนี้หนา
ทุ่มเถียงกันไปมา	ไม่รู้ว่่าสิ่งอันใด
⁷³⁹ ๑ ฝูงคนฟังอำมาตย์	อภิวาทแล้วตอบไป
อ้ออิงทั้งนี้ไซ้	เพราะเจ้าปราชณูท่านกลับมา
⁷⁴⁰ ๑ ชวนกันถามข่าวไ้	อ้ออิงไปทั้งพารา

³⁸ เอกสารต้นฉบับ เขียนว่า ฝูงเถียง

³⁹ เอกสารต้นฉบับเขียนว่า ภูวะไท

จงแจ้งซึ่งกิจจา	ความเท่านี้จึงอิงไป
⁷⁴¹ ๑ อำมาตย์ฟังประชา	แจ้งกิจจาในน้ำใจ
รีบกลับเข้าวังใน	ทูลท้าวโหมทันทนาน
⁷⁴² ๑ เดชะละอองบาท	เจ้าจอมปราชณีย์คือนสถาน
ฝูงคนอลหม่าน	เต็มราชฐานพระเวียงชัย
⁷⁴³ ๑ สมเด็จโอรพราช	ฟังอำมาตย์เฉลยไข
โองการจึงถามไป	มาเมื่อไรพระวิสูตร
⁷⁴⁴ ๑ เดชะพระฤสหาย	มาเมื่อบายนเรนทรสุริย์
อันองค์พระวิสูตร	เห็นบริบูรณ์ทั้งกายา
⁷⁴⁵ ๑ พระองค์ได้ทรงฟัง	มิรับสั่งให้หามา
อำมาตย์รับชงคา	ออกมาพาเจ้าปราชณีย์ไป
⁷⁴⁶ ๑ ครั้นถึงห้องพระโรง	ที่นั่งโถงภูวนัย
เจ้าปราชณีย์คลานเข้าไป	ถึงที่เฝ้าพระทรงธรรม์
⁷⁴⁷ ๑ แลเห็นเจ้าจอมปราชณีย์	ลงจากอาสน์ด้วยเร็วพลัน
จงกรพระทรงธรรม์	ขึ้นร่วมแท่นของพระองค์
⁷⁴⁸ ๑ จึงมีโองการถาม	พระโณมงามอันยิ่งยง
วันนี้ไฉนองค์	ไม่รับอ้างเหมือนอย่างคำ
⁷⁴⁹ ๑ แค้นใจเป็นหนักหนา	เป็นเราเราได้กระทำ
ถ้าแม่นเจ้ารับคำ	ที่ไหนเราจะให้ไป
⁷⁵⁰ ๑ เป็นไรก็เป็นกัน	ไม่กลัวมันอย่าสงสัย
ยอมให้เขาพาไป	เพราะได้ปลั่งซึ่งวาจา
⁷⁵¹ ๑ เจ้าปราชณีย์จากเวียงชัย	เสร์้าไศกไปทั้งพารา
ฉันทไชร้ให้โหยหา	นึกว่าท่านม้วยบรรลีย์
⁷⁵² ๑ มานพพจรจรัล	ไปวันนั้นเป็นฉันทไศ
หรือหยุดอยู่ที่ไหน	หรือรีบไปไม่รั้งรอ
⁷⁵³ ๑ ไปทำอย่างไรกัน	ฉันทไม่ทันจะดูหนอ
รีบไปไม่รั้งรอ	เพราะเกิดก่อเวรกรรม
⁷⁵⁴ ๑ เจ้าปราชณีย์ฟังท้าวถาม	จึงแจ้งความที่ท้าวทำ
เพราะว่าเวรกรรม	จึงไม่แจ้งที่กิจจา
⁷⁵⁵ ๑ จะรับว่าเป็นญาติ	ข้าพระบาทต้องมูสา
แม่นม้วยซึ่งชีวา	จะไปตกนรกานต์

756 ๑ จึงไม่รับคำท้าว	พระปิ่นเกล้าจงโปรดปราน
มานพผู้ชัชชาญ	ไข่มนุชย์นระราชา
757 ๑ ยักชีอันมีเดช	แก่งแปลงเพศเป็นคนมา ⁴⁰
เหตุด้วยวิมาลา	อัครชายนาคี
758 ๑ ใครฟังธรรมเทศนา	ทำมารยาตวงสามี
ทำป่วยไข้พอดี	ตั้งเทวีจะบรรลีย์
759 ๑ นางวอนท้าวนาคา	ให้ขึ้นมาเอาหัวใจ
แห่งฉนั้นลงไป	จะแทรกใส่กินกับยา
760 ๑ ได้กินแล้วไร	จึงจะหายที่โรคา
ไม่ได้กินหัวใจข้า	นางฉายาจะบรรลีย์
761 ๑ นาคาฟังยุบล	ไม่รู้กลอรทัย
เศร้าสร้อยละห้อยใจ	กลัวทรมวียจะมรณา
762 ๑ พระองค์ทรงโสภนนัก	นพยักษจึงอาสา
มาเล่นซึ่งสกา	จึงพาเข้าไปนาคี
763 ๑ ส่งให้ท้าวนาคา	ให้ธิดามารศรี
ฝ่ายว่าท้าวนาคี	ให้ฉนั้นสำแดงธรรม
764 ๑ เล่าถวายให้ท้าวฟัง	เหมือนแต่หลังยังถ้อยคำ
ทั้งนี้เพราะมีกรรม	ได้กระทำมาแต่หลัง
765 ๑ โกรทพระราชา	แจ้งกิจจาไปโดยหวัง
สิ้นสงสัยที่ได้ฟัง	ค่อยประทั้งที่ทุกข์ทน
766 ๑ เมื่อนั้นจึงจอมปราชญ์	ลาพระบาทไปบัดดล
มาถึงซึ่งไพชน	พันนิรมลเห็นท้าวมา
767 ๑ ทั้งพันวรรณถ	เข้ากอดบาทพัสดา
ทั้งพันกุมารา	เจ้าก็มากราบบิตร
768 ๑ กำนันนางสาวใช้	มากราบไหว้อยู่สลอน
ทั้งหลายคล้ายทุกข์ร้อน	พันบังอรทูลถามมา
769 ๑ แต่ท้าวจากวังใน	ลูกเมียให้อยู่โหยหา
ยามกินกินน้ำตา	ยามนิทราคอยหาให้
770 ๑ วันนั้นจนวันนี้	สุขไม่มีเท่าयोगโย

⁴⁰ เอกสารต้นฉบับเขียนเพียงว่า แก่งแปลงเป็นคนมา

เศร้าสร้อยละห้อยใจ	ตั้งแต่ให้ปรับทุกข์กัน
771 ๑ ยามคำย่าสุรียา	เมื่อยคอยทำทุกคืนวัน
ไม่เห็นพระผัวขวัญ	เมื่อยโศกศัลย์ทุกวันไป
772 ๑ โอ้ทูลกระหม่อมแก้ว	ตั้งตายแล้วเกิดมาใหม่
เมื่อนี้คิดหมายใจ	ว่าท้าวไทไม่กลับมา
773 ๑ วันนี้พบผัวแก้ว	สิ้นทุกข์แล้วแก้วเมื่อยอา
ทูลเกล้าเล่าเมียรา	มานพพาไปแห่งไร
774 ๑ เพื่อนทำแก่ปิ่นเกล้า	โฉนเล่าจึงปล่อยไ้
กลับมาหาน้องได้	จงเล่าให้เมียรู้รา
775 ๑ เจ้าปราชญ์ฟงอัครเศ	จึงแจ้งเหตุแก่ฉายา
นพักษ์ทำราชา	เหมือนกล่าวมาสิ้นทุกอัน
776 ๑ ลูกเมียฟงท้าวเล่า	มันทำท้าวแอบอาสา
สงสารนางแจ่มจันทร์	เจ้าโศกศัลย์สิ้นทุกคน
777 ๑ บ้างว่าพระทูลเกล้า	บุญมากเล่าไม่วายชนม์
เดชพระกุศล	ช่วยให้พ้นมือยักษ์
778 ๑ สุธเสียงร่ำร้องให้	อ้ออิงไปทั้งพารา
ต่างต่างมาโศกา	จนเพลาเข้าราตรี
779 ๑ เจ้าปราชญ์เลิศไทร	บรรทมในแท่นมณี
เขยชมประสมศรี	ทั้งพันนุชสุดแสนหา
780 ๑ เขยชมประสมสอง	โดยทำนองธรรมดา
เป็นสุขทุกคืนมา	พระผ่านฟ้าสำราญใจ
781 ๑ ครั้นว่ารุ่งราตรี	พระภูมิกี่ผ่องใส
สรรเสริญคงคาลัย	แล้วลู่ไปไล่สุขคนธา
782 ๑ เสวยสุธาโภชน	อันเอมโอษฐ์รสโอชา
สาวใช้ทั้งซ้ายขวา	คอยบ่าเรอพระภูธร
783 ๑ อ่าองค์แล้วทรงเครื่อง	ค้อย่างเอื้องบทจร
พร้อมด้วยกรรมกร	ถือเครื่องยศต่างต่างกัน
784 ๑ พระเสริ์จจะลินลาศ	ตั้งสิงหราชเมื่อผาดผัน
ออกจากท่ามสุวรรณ	เสริ์จจรรัลเข้าวังใน
785 ๑ ครั้นถึงพระนคร	ค้อยบทจรเข้าวังใน
เสนาแน่นไสว	คอยเฝ้าให้ผู้ทรงธรรม

786 ๑ โกรพภพไตร พร้อมด้วยนางกำนัล	บรรทมในปราสาทสุวรรณ ล้วนสังสรรค์ ⁴¹ บำเรอเรียง
787 ๑ มโหรีแลสี่ซอ ขับรำบำเรอเรียง	บางขับถ่อถวายเสียง เสนาะเพียงพิมานอินทร์
788 ๑ ครั้นสุริยงเธอทรงรถ ไก่อแก้วกระพือบิน	เลี่ยมบรรพตศิขริน ปรบปีกขันสนั่นใน
789 ๑ ดูเหวาก็แว่วเสียง วังเวงทั้งวังใน	ทรงสำเนียงกังวานใส ทั้งซ้องซัยก็ย่ำยาม
790 ๑ ย่ำรุ่งสะดุ้งตื่น จากแท่นบรรทมงาม	พื้ในอรองค์พระทรงนาม แล้วสรงพักตร์วิลาส ⁴²
791 ๑ เสียงประโคมอยู่เจื้อยแจ้ว สาวสวรรค์กำนัลใน	ทั้งปีแก้วปีไฉน ก็เชิญเครื่องพระสำอาง
792 ๑ แล้วยกสุพรรณภาชน์ เตี้ยค่อมแลหม่อมนาง	บังคมกราบแล้วเรียงวาง พนักงานประสานพิณ
793 ๑ ท้าวเสวยสุธาโภชน โอชาผกากลืน	อันเอนโอษฐ์รสรวยริน จรรุ่งชื่นอารมณ์
794 ๑ ขับกล่อมถนอมเธอ พักตราดูน่าชม	บำรุงเรอภิมภยมสม ตั้งอัปสรชะอ้อนองค์
795 ๑ ท้าวเสร็จเสวยแล้ว ภูษิตบรรจง	พระปิ่นแก้วเธอก็ทรง บรรเจิดงามสง่างอน
796 ๑ ทรงเครื่องสำเร็จแล้ว แสนสาวอยู่สลอน	จึงพระแก้วเสด็จจร เสด็จออกห้องพระโรง
797 ๑ เสด็จขึ้นบัลลังก์แก้ว สังข์แตรประโคมโครม	อันเพริศแพรวที่นั้งโถง ขณะครีมีกระหิมครวญ
798 ๑ เจ้าพระยาแลพระยา มนตรีก็มีถ้วน	หม่อมวันทาตามกระบวน นั่งที่ควรอับดับกัน
799 ๑ พระวิธูรบัณฑิต เข้าเฝ้าฯพระทรงธรรม์	ทรงสถิตย์อาสน์สุวรรณ ตามบุราณประเพณี

⁴¹ เอกสารต้นฉบับเขียนว่า สำสั่น

⁴² โล หมายถึง ไฉไล

800 ๑ โกรพผู้จอมราชย์	เห็นเจ้าปราชญ์ก็เปรมปรี
ปราศรัยไปด้วยดี	สุนทรพาทิอันอ่อนหวาน
801 ๑ เจ้าปราชญ์ค้อยเป็นสุข	บรรเทาทุกข์ที่รำคาญ
เจ้าปราชญ์ก็รับสาร	ค้อยสำราญในฤทัย
802 ๑ โกรพผู้ทรงเดช	คะนึ่งเหตุไปทันใจ
เจ้าปราชญ์นิราศไป	ได้ความทุกข์ทรมาน
803 ๑ ลำบากเป็นสุดคิด	แทบชีวิตจะวายปราณ
ทำขวัญให้ภูบาล	การสมโภชจึงจะควร
804 ๑ คิดแล้วสั่งในมนตรี	ทิ้งเสนีตามกระบวน
บอกกันให้ถี่ถ้วน	ตามค่านวณบุราณกาล
805 ๑ สมโภชเจ้าจอมปราชญ์	จงแต่งราชสถาน
เครื่องเล่นทุกประการ	ปลุกโรงราชพิธี
806 ๑ บาดหมายรายกันไป	เมืองใหญ่น้อยบุรี
เร็วรัดไปบัดนี้	ขุนเสนีจึงแต่งการ
807 ๑ บัดนั้นขุนเสนา	รับชงคาแล้วกราบกราน
คมลา ⁴³ พระภูบาล	ไปคิดอ่านพร้อมเพรียงกัน
808 ๑ หมายถึงบอกไปทุกหมู่	ให้เขารู้ทุกเขตชั้น
เครื่องเล่นสิ้นทั้งนั้น	ทั้งราชวัตรฉัตรธงทอง
809 ๑ จัดแจงเสร็จสรรพแล้ว	จึงคลาตแคล้วทูลฉลอง
การงานสิ้นทั้งพอง	พร้อมเสร็จแล้วพระราช
810 ๑ โกรพได้ฟังสาร	มีโองการถามโหรา
ฤกษ์ดีเมื่อไรหนา	จงบอกมาให้แจ่มปล้น
811 ๑ บัดนั้นขุนโหรา	รับชงคาพระทรงธรรม
จับกระดานคุณหารปล้น	เห็นสำคัญวันชุลี ⁴⁴
812 ๑ วันศุกร์สิทธิโชค	ต้องโฉลกในราศี
เดือนนี้ก็เดือนสี่	ฤกษ์ยามดีเป็นหนักหนา
813 ๑ เดือนสี่ขึ้นสิบค่ำ	ตำราว่าว่าโสภา
ได้เมื่อนางสีดา	ได้ครองเมืองกับพระราม

⁴³ คมลา หมายถึง บังคมลา

⁴⁴ วันชุลี หมายถึง วันท้าวชุลี

814 ๑ โกรทพระบุญเรือง	เป็นปิ่นเมืองเรื่องสนาม
ฟังโหรเขาทูลความ	พระโถมงามชอบพระทัย
815 ๑ สั่งเสร็จเสด็จขึ้น	ก็ครีกครื้นประโคมไท้
ถึงปรากฏที่ข้างใน	รับสั่งให้ทำบายศรี
816 ๑ เงินทองสองสำหรับ	ให้ประดับล้วนมณี
... ที่มีค่าควรนคร	
817 ๑ นางโนได้สดับ	คำรับพระสุนทร
พร้อมหน้ามาสลอน	ล้วนหม่อมช่างอยู่ข้างใน
818 ๑ บ้างสลักเป็นรักซ้อน	งามบวรเลิศไทร
ซ้อนแซมดอกไม้ไหว	ทั้งกระจ่างกระจ่างดี
๑ 28 ๑	
819 ๑ บายศรีที่ขึ้นต้น	แกะเรื่องพระสุธน
กับนางกินรี	ภริมย์สมสนิท
เป็นมิตรไมตรี	ในปรากฏมณี
เลิศแล้วแพรวพริ้น	
820 ๑ ชั้นสองรองเรื่อง	แกะเป็นพระศรีเมือง
รุ่งเรืองไครจะทัน	ครอบครองพารา
เสนอนันต์	ดั่งว่าเทวีญ
ไหวฟ้ามาดิน	
821 ๑ ครั้นถึงชั้นสาม	แกะเป็นพระราม
อันงามเฉิดฉิน	กับองค์พระยุภา
สีดานาริน	เดินในไพรสนธ์
กับศรีอนุชา	
822 ๑ ครั้นถึงชั้นสี่	แกะเป็นพระมณี
พิชัยราชา	อยู่กับทรามวัย
ที่ในศาลา	โถมแก้วแววตา
นั้นแปลงเป็นพราหมณ์	
823 ๑ ครั้นถึงชั้นห้า	แกะเป็นราชา
พระรถโถมงาม	หนีนางเมรี
ยกขี่มาตาม	ถึงแม่น้ำข้าม

ถึงยอดคีรี

824 ๑ ครั้นถึงชั้นหก

แกะพระชนก

ตกในนที⁴⁵

นวลนางเมขลา

อุ้มมาด้วยดี

ส่งถึงบุรี

ภูมีสำราญ

825 ๑ ครั้นถึงชั้นเจ็ด

ประดับด้วยเพชร

แก้วแฉกแก้วกาญจน์

สำเร็จเสร็จพลัน

กำนัลพนักงาน

กราบทูลภูบาล

โกรพราชา

๑ ยานี ๑

826 ๑ ครั้นว่ารุ่งราตรี

ได้ฤกษ์ดีตามตำรา

เสด็จออกซึ่งเสนา

สั่งให้หาเจ้าปราชญ์พลัน

827 ๑ แต่งองค์แล้วทรงเครื่อง

อร่ามเรื่องล้วนสุวรรณ

พร้อมเสร็จสำเร็จพลัน

มาสู่ที่โรงพิธี

828 ๑ ท้าวสั่งนางข้างใน

เร่งเร็วไปยกบายศรี

พฤตมาและพราหมณ์ชี

มาพร้อมที่พระโรงชัย

829 ๑ ท้าวสั่งให้ทำขวัญ

พระโหรนั้นก็จุดไฟ

ติดแว่นแล้วเวียนไป

เบิกบายศรีมีทันนาน

830 ๑ ลั่นฆ้องชัยเอรี

เสียงอึงมีกังวานหวาน

แตรสังข์กังสดาล

บ้างขับขานบำเรอไป

831 ๑ กระจับปี่แลลีสขอ

ขับขานถ่อวังเวงใจ

นางกลางบ้างขับไม้

ส่งเสียงใสเพราะวังเวง

832 ๑ เป่าปี่แตรตีกลอง

เสียงกึกก้องไปตามเพลง

ฆ้องวงดั่งโหม่งเหม่ง

เสียงครื้นเครงทั้งพารา

833 ๑ ให้เวียนซึ่งแว่นแก้ว

ครบถ้วนแล้วตามตำรา

ดับเทียนโบกควันมา

เจิมพักตราให้ทั่วไท

834 ๑ แล้วเชิญขวัญเจ้าปราชญ์

อันนิราศพระเวียงชัย

ขวัญเจ้ามาแล้วไชรี้

อย่ากลับไปจากบุรี

835 ๑ พระขวัญอย่าไปเลย

เที่ยวชมเขยสัตว์เสื่อศรี

⁴⁵ เอกสารต้นฉบับเขียนว่า นาคที

เชิญขวัญพระพันปี	อยู่บุรีอย่าเที่ยวไป
⁸³⁶ ๑ พระขวัญพระเจ้าเอย	อยู่ชมเซยก้านัลใน
พระขวัญอย่าเที่ยวไป	ชมนกไม้ในหิมวา
⁸³⁷ ๑ เชิญขวัญพระองค์เจ้า	อย่าไต่เต้าไปนาคา
ขวัญเอยมาพ้อมา	อยู่ปรารค์ปราชมสาวศรี
⁸³⁸ ๑ เชิญขวัญเจ้าปราชณ์แล้ว ⁴⁶	พระจักรแก้วสังเสณี
เครื่องเล่นเป็นมากมี	เร็วบัดนี้สมโภชให้
⁸³⁹ ๑ ระเบงแลระบำ	โมงครุ่มรำตีกลองชัย
ระเบงถือศรไว้	เต็มรำไปตามภาษา
⁸⁴⁰ ๑ บางเล่นแทงวิสัย	เต็นรำไปให้หน้าตา
ถือหอกกลอกกลับมา	ตรีคอยทำที่จะแทง
⁸⁴¹ ๑ กระบี่ตีกระบอง	ไม่จต้องดูเรียวแรง
เสโล ⁴⁷ โตกำแหง	ดาบคอยแย่งที่จะฟัน
⁸⁴² ๑ รำทวนทวนไปมา	ยื่นตั้งทำเป็นลั่นถัน ⁴⁸
มลายูเป็นคู่กัน	รำกรีซันขยันดี
⁸⁴³ ๑ เล่นกันเป็นคู่	มลายูแขกตานี
มวยปล้ำปะเต๊ะ ⁴⁹ ดี	ล้วนตัวดีจึงสู้กัน
⁸⁴⁴ ๑ ยังเล่าหมู่เทพทอง	ถือพัดป้องเสียงครวญครัน
ปรบไกวก็ไล่กัน	คนเหล่าน้อยเฮฮา ⁵⁰
⁸⁴⁵ ๑ ละครเล่นประชัน	สองโรจน์ดีหนักหนา
หุ่นมอญหุ่นพม่า	สองภาษาประชันกัน
⁸⁴⁶ ๑ หกคะเมนแล้ไตลวด	เล่นประกวดทุกสิ่งสรรพ
ลอดบ่วงนอนหอกพลัน	ดูชั้นชั้นทุกภาษา
⁸⁴⁷ ๑ ครั้นค่าจูดอกไม้	พุ่มไสวไม้สัทธา ⁵¹
ช่อม่วง ⁵² ฝอยทอง ⁵³ หนา	ฝนแสนท่าไฟเพนียง

⁴⁶ เอกสารต้นฉบับเขียนเพียงว่า เชิญขวัญเจ้าปราชณ์

⁴⁷ เสโล หมายถึง เครื่องป้องกันอาวุธ

⁴⁸ ลั่นถัน หมายถึง ตึกดาหินจินขนาดใหญ่

⁴⁹ ปะเต๊ะ หมายถึง ชื่อตำแหน่งขุนนาง

⁵⁰ เอกสารต้นฉบับเขียนว่า เหล่า

⁵¹ สัทธา หมายถึง โรงมหรสพที่อยู่ระหว่างระทาดอกไม้ไฟ

848 ๑ พลุจีนแลพลุไทย	ตั้งตั้งไปสนั่นเสียง
ไม้กระถางนั้นวางเรียง	เป็นคู่เคียงเรียงรายกัน
849 ๑ โชติช่วงดวงสว่าง	แจ่มกระจ่างดั่งกลางวัน
ประทัดแลกังหัน	นกบินนั้นบินไปมา
850 ๑ ลางตัวหักปีกเสีย	บินปลกเปลี่ยกับสุธา
ไล่คนอยู่เฮฮา ⁵⁴	บ้างวิ่งมาบ้างวิ่งไป
851 ๑ มีทั้งดอกไม้พร้อม	คนเขาล้อมอยู่ไสว
ไม้กลยนต์อยู่ใน	ตกลงไปเป็นชั้นชั้น
852 ๑ ชั้นต้นเป็นพรานป่า	ถือปืนยายิงเนื้อปล้น
ชั้นสองวิ่งควายกัน	ดูชั้นชั้นหลากหลากตา
853 ๑ มีทั้งดอกไม้รุ่ง	แสงพวยพุ่งพระเวหา
ถวายพระศาสดา	จนสำเร็จการพิธี
๑ 28 ๑	
854 ๑ สำเร็จเจ็ดวัน	เรียกมิ่งหาขวัญ
หน่อพระชินสีห์	ทุกหมู่ทุกกรม
ชื่นชมยินดี	โกรพจักรี
ยินดีปรีดา	
855 ๑ เจ้าปราชญ์จอมอารีย์	อยู่สุขสำราญ
เป็นชำนานมา	โกรพพระบาท
ฟังธรรมเจ้าปราชญ์	เป็นนิจอดตา
ตั้งใจรักษา	ศีลห้าประการ
856 ๑ ท่านท้าวบุชา	เงินทองเสื้อผ้า
สิงคารบริวาร	สารพัดจัดให้
ข้าวของกระการ ⁵⁵	เจ้าปราชญ์ใจอารีย์
ตรัสธรรมเทศนา	
857 ๑ นักเทศน์ชั้นที่	ก้านัลชั้นที่

⁵² ซ่อม่วง หมายถึง ชื่อดอกไม้ไฟชนิดหนึ่ง

⁵³ ฝอยทอง หมายถึง ชื่อดอกไม้ไฟชนิดหนึ่ง

⁵⁴ เอกสารต้นฉบับเขียนว่า เหง่า

⁵⁵ กระการ หมายถึง ตระการ

เถ้าแกโขลนจำ	บ้างเอาข้าวของ
เงินทองเสื้อผ้า	เอามาบูชา
ทุกวันพระไป	
⁸⁵⁸ ๑ เที้ยวตรีศเทศนา	โปรดชาวพารา
ทั่วทั้งกรุงไกร	เป็นสุขสำราญ
ภูบาลชาวยุชัย	ไม่มีโยยกัย
เป็นสุขสำราญ	
⁸⁵⁹ ๑ พระวิธูรเจ้า	อยู่จนแก่เฒ่า
ใกล้สิ้นอวสาน	ครั้นสิ้นพระชนม์
ลุดลพิมาน	เป็นสุขสำราญ
ในไตรตรีงษา	
⁸⁶⁰ ๑ ทั้งพันวรุช	ทั้งพระราชาบุตร
แสนสุดเสนาหา	เห็นพระนรินทร์
ท้าวสิ้นชีวา	ต่างต่างก็มา
โศการ่ำไร	
⁸⁶¹ ๑ พระร่มโพธิ์แก้ว	ตัดช่อน้อยแล้ว
พระแก้วเสด็จไป	สู่เทวสถาน
พิมานชั้นใด	ละลูกเมียไว้
ให้คร่ำครวญหา	
⁸⁶² ๑ แต่นี้ไปเล่า	เห็นจะร้อนเกล้า
แห่งข้าบริจา	โธ้พระฉัตรแก้ว
หักแล้วแลหนา	อกข้าบริจา
จะพึงบุญใคร	
⁸⁶³ ๑ ฝ่ายฝูงประชา	ทุกกระบวนถ้วนหน้า
โศการ่ำไร	ท้าวเคยเทศนา
คาถาวินัย	โธ้แต่นี้ไป
ใครจะเทศน์ให้ฟัง	
⁸⁶⁴ ๑ ต่างต่างโศกา	พานิชชาวนา
มิได้วายหวัง	บ้านนอกคอกนา
ประชาชาววัง	ต่างต่างโสกั๊ง
ไม่เว้นสักคน	

865 ๑ โกรพราชา	ครั้นคลายไศกา
ท้าวตรีสบัดล	ให้ปลุกเมรุทอง
เรื่องรองโสภณ	โกศแก้วโคมล
ใส่ศพศาศดา	
866 ๑ ราชวัตรฉัตรชัย	ธงเทียวไสว
รายรอบเมรุมา	ล้วนทองแกมแก้ว
เพริศแพรวพรายตา	เมรุแทรกโสภา
งามงามตามกัน	
867 ๑ แต่งเครื่องพระศพ	สาระพันมีครบ
ทุกสิ่งทุกอัน	การในโลภีย์
ไม่มีใครจะทัน	ตั้งวิมานเมืองสวรรค์
ในชั้นดิงสา	
868 ๑ ทำตามบุราณ	เสร็จแล้วทูลสาร
โกรพราชา	ท้าวได้ทรงฟัง
ตรัสสั่งเสนา	พรั่งนี้เพลา
เข้าชกศพไป	
869 ๑ รับสั่งทรงธรรม	หมายเวรเกณฑ์กัน
ฝ่ายนอกฝ่ายใน	ทหารพลเรือน
กลาดเคลื่อนกันไป	เวียงวังคลังใน
พร้อมสิ้นทุกกรม	
870 ๑ เตรียมพร้อมกันเสร็จ	ครั้นตีสิบเบ็ด ⁵⁶
ทุ่มยามปฐม	ท้าวเธอพลิกฟื้น
ตื่นจากบรรทม	พร้อมด้วยพระสนม
เสด็จออกทันใด	
871 ๑ สั่งให้ชกศพ	เครื่องแห่มีครบ
ทุกสิ่งไสว	รูปสัตว์ต่างๆ
วางใส่ผ้าไตร	รูปแรดโคมไฟ
ไปหน้าทั้งปวง	
872 ๑ รูปแรดคู่แรด	ล้อดั่งแอดแอด

⁵⁶ สิบเบ็ด หมายถึง สิบเอ็ด

ตามท้องถนนหลวง	ถัดมาราชสี
มีตามกระทรวง	รูปสัตว์ทั้งปวง
หลากหลายตามกัน	
873 ๑ คชสีห์สิงหรา	ช้างคู่คชชา
ครุฑาสุบรรณ	กิเลนคู่กิเลน
อิเห็นอรหันต์	เลียงผาแผ่นผัน
คู่กับเลียงผา	
874 ๑ สิ้นรูปสัตว์แล้ว	ถึงราชรถแก้ว
ที่ใส่ไฟฟ้า	แล้วถึงรถทรง
องค์กุมารา	โพรยข้าวตอกมา
หน้าศพทรงธรรม์	
875 ๑ ถึงรถพระโกศ	ประดับเครื่องเรื่องโรจน์
ตั้งรถเทวีญ	เทียมด้วยอัสตร
บวรเฉิดฉั่น	พัดโบกทานตะวัน
อภิรัมชุมสาย	
876 ๑ รถเบื้องหลังนั้น	บรรทุกท่อนจันทน์
... ..	
อนันต์มากมาย	วงศ์ทั้งหลาย
ซึ่ม้ามาตาม	
877 ๑ ครั้นถึงพระเมรุ	ช่วยกันกะเกณฑ์
เต็มทั้งท้องสนาม	เชิญศพขึ้นที่
เบญจา ⁵⁷ อันงาม	ฝูงคนเหลือหลาม
ตามส่งสการ	
878 ๑ เครื่องเล่นทั้งนั้น	หุ่นโขนประชัน
สารพันการงาน	มีต้นกามพริก
พิลึกโอฟาร	ครั้นบ้ายทิ้งทาน
อลม่านอ้ออิง	
879 ๑ ชิงกันชุลมุน	วิวาทกันวุ่น
ชกผางเตะผิง	เกรียวกราวฉาวซ่า

⁵⁷ เอกสารต้นฉบับเขียนว่า เบงจา

เสียงต่ากันอึ่ง	ทิ้งทานแล้วจึง
เรียกมวยเข้ามา	
⁸⁸⁰ ๑ โกรพจอมราชา	พร้อมด้วยอำมาตย์
เสด็จยังพลับพลา	เรียกมวยคู่แรก
แขกกับพม่า	ลูกขึ้นตั้งท่า
ปากะเลองาลี ⁵⁸	
⁸⁸¹ ๑ ไอแขกตั้งท่า	ไอปากร้องว่า
มุงมะสี ⁵⁹	เตะปับรับโปก
กระโซกเข้าตี	เจ้าแขกเสียที
วิ่งหนีไปพลัน	
⁸⁸² ๑ คนดูเฮฮา	สมเด็จพระผ่านฟ้า
ประทานรางวัล	กระบองกระบี่
มีครบทุกพัน	ค้ำลงด้วยพลัน
ยวนนั้นรำโคม	
⁸⁸³ ๑ มีหนังประชัน	บันลืออื้อลั่น
สนั่นครืนโครม	มังกรคาบแก้ว
เพริศแพรวแสงโคม	ดูแลแห่โหม
โสมนัสทุกคน	
⁸⁸⁴ ๑ ครั้นถ้วนเจ็ดวัน	โกรพทรงธรรม
เสด็จบัตตล	พร้อมด้วยวงศา
เสนาสามล	ยกศพจุมพล
ออกจากโกศทอง	
⁸⁸⁵ ๑ ยกขึ้นบนแท่น	ท่อนจันทน์นั้นแน่น
วางเรียงเรื่องรอง	สาวแก่แซ่เสียง
สำเนียงก๊กก้อง	ลูกเมียรำร้อง
พิโรศกา	
⁸⁸⁶ ๑ ทำตามพนักงาน	ครั้นสำเร็จการ
โกรพราชา	เสด็จลินลาค

⁵⁸ น่าจะหมายถึง นักมวยพม่า

⁵⁹ น่าจะหมายถึง คำพูดท้าทายของนักมวยพม่า

เข้าราชเมรุมา	จึงเอาไฟฟ้า
จุดศพภูมี	
⁸⁸⁷ ๑ ไฟฟ้าเรื่องโรจน์	ไหม้พระศพโสด
ช่วงโชติรังสี	ไฟฟ้าสังหาร
ผลาญซากอินทรี	สิ้นแล้วด้วยดี
อัคคีดับลง	
⁸⁸⁸ ๑ โกรพราชา	เอาน้ำหอมมา
พรมประสระสรง	ลูกเมียวงศา
เข้ามาโดยจง	ทำรูปพระองค์
แล้วเก็บธาตุดุปลัน	
⁸⁸⁹ ๑ ใส่ในผอบทอง	บรรจุโดยปอง
ซึ่งอิฐนั้น	เครื่องเล่นสมโภช
อุโฆษครั้นครั้น	ครบถ้วนเจ็ดวัน
สำเร็จเสร็จการ	
⁸⁹⁰ ๑ ลูกเมียถ้วนหน้า	ต่างคนต่างมา
ทำบุญให้ทาน	แผ่ส่วนบุญ
ให้พระภูบาล	โกรพสถาน
ทำบุญแบ่งไป	
⁸⁹¹ ๑ ลูกเมียพระเจ้า	อยู่มาแก่เฒ่า
มอดม้วยบรรลัษ	โกรพราชา
เสนาน้อยใหญ่	ข้าสาวชาวใน
บรรลัษตามกัน	
⁸⁹² ๑ นพักษ์ซ้อสุรี	อรันทวดี
สองศรีเกษมสันต์	เย็นเย็นเข้าเข้า
ขึ้นเฝ้าเวสสุวรรณ	แล้วจึงชวนกัน
ไปกรุงนาคี	
⁸⁹³ ๑ ไปเยือนปิตุเรศ	ชนนินปิ่นเกศ
วิมาลानารี	แล้วบังคมลา
กลับมادتวยดี	สู่แท่นมณี
ไปป่าหิมพานต์	
⁸⁹⁴ ๑ ส่วนท้าวเนาคา	นางวิมาลา

อยู่ช้านาน	สิ้นอายุชัย
ทำลายสังขาร	นพยักษ์ขุนमार
อรันทวดี	
⁸⁹⁵ ๑ สิ้นอายุชัย	ดับขันธบรรลัย
ไปตามกรรมมี	ส่วนพระวิธูร
สิ้นสูญชีวี	จากชาติอันนี้
เป็นเวสสันดร	
⁸⁹⁶ ๑ ทำบุญให้ทาน	ครั้นดับสังขาร
สิ้นชาติม้วยมรณ	เกิดในดุสิต
วิจิตรบรร	ลงมาเกิดในอุทร
พระมหามายา	
⁸⁹⁷ ๑ ฝ่ายพระบิดร	ทรงพระนามกร
สีสุทโธราชา	ถวายนามพระบาท
สิทธิ์ถ์ ⁶⁰ ผ่านฟ้า	ชาตินั้นได้มา
ตรัสแก่โพธิญาณ	
⁸⁹⁸ ๑ อันองค์มัทรี	กลับมาชาตินี้
พิมพ์าเยาวมาลย์	ชาลีธิราช
สิ้นชาติสังขาร	คือราหุลกุมาร
โอรสพระองค์	
⁸⁹⁹ ๑ นางวิมาลา	เมียทำวนาคา
โสภายิงยง	ครั้นกลับชาติมา
อุบลวรรณาองค์	สาวิกพระองค์
มหากรุณา	
⁹⁰⁰ ๑ ฝ่ายว่าพญาครุฑ	กลับชาติสิ้นสุด
เป็นพระโมคลา	พญานาคราช
กลับชาติมา	ไข่อื่นเลยหนา
คือพระสารีบุตร	
⁹⁰¹ ๑ สมเด็จพระอินทรา	กลับชาติมา
พระเถรอนรุทธ	โกรพธิราช

⁶⁰ เอกสารต้นฉบับเขียนว่า ศรีธาต

กลับชาติสิ้นสุด	เป็นองค์อนุช
คือพระอานนท์	
⁹⁰² ๑ นพภัยอสุรา	ครั้งกลับชาติมา
ศาสนาทศพล	คือฉันทามาตย์
สิ้นชาติอกุศล	เป็นนายม้าต้น
ขององค์โพธิสัตว์	
⁹⁰³ ๑ สิ้นธพอาชา	ครั้งกลับชาติมา
เป็นม้ากัณฐัก	พระองค์ทรงไป
ในยามสังต์	พระองค์ได้ตรัส
แก่พระโพธิญาณ	
⁹⁰⁴ ๑ นางอรันทเทวี	กลับชาติด้วยดี
เขมาเยาวมาลย์	สาวิกพุทธรองค์
ผู้ทรงพระญาณ	สิ้นชาติกัณดาร
นิพพานโดยจง	
⁹⁰⁵ ๑ พระวิธูรบัณชิต	ทรงธรรมทศพิศ ⁶¹
น้ำจิตประสงค์	กลับชาติสิ้นสุด
เป็นพุทธรองค์	โปรดสัตว์ให้ตรง
สู่ศิวาลัย	
⁹⁰⁶ ๑ จบธรรมเทศนา	ของพระศาสดา
ลงในทันใด	บริษัททั้งสี่
ภิกขุณีนั่นไซ้	ได้ฟังวินัย
ได้ลุโสดา	
⁹⁰⁷ ๑ มรรคสี่ผลสี่	อรหันต์ ⁶² ก็มี
ตามแต่वासนา	พระธรรมเป็นประโยชน์
โปรดสัตว์นานา	ให้พ้นทุกข์
สู่ศิวาลัย	
⁹⁰⁸ ๑ เรื่องพระวิธูร	จบสิ้นบริบูรณ์
ไม่มีต่อไป	ผู้ฟังตั้งจิต

⁶¹ เอกสารต้นฉบับเขียนว่า ทศะมิต

⁶² เอกสารต้นฉบับเขียนว่า ออระหัด

อย่าคิดสิ่งใด	อดสาตั้งใจ
จะได้ไปสวรรค์	
⁹⁰⁹ ๑ เราอดสาสร้าง	สู้เสียค่าจ้าง
มิได้เด็ดฉันท	ด้วยเราหวังบุญ
เป็นคุณด้วยกัน	ผู้ใดใจธรรม
จงช่วยโมทนา	
⁹¹⁰ ๑ อานิสงส์สร้างไว้	เรานึกสิ่งไร
ได้สมปรารถนา	เกิดชาติใดใด
ให้พ้นพาลา	น้ำจิตมิจฉา
อย่าได้แผ้วพาน	
⁹¹¹ ๑ มีลูกหลานไซรั	สั่งสอนสิ่งไร
ให้ได้ทุกประการ	หนึ่งมีพิสดา
อย่าให้ร้ายฉาน	หนึ่งผิวของท่าน
อย่าให้มีใจ	
⁹¹² ๑ ขอเกิดในตระกูล	มั่งคั่งบริบูรณ์
ทรัพย์สินโภคย	อย่าได้ไปเกิด
กำเนิดเชียวใจ	ขอให้เกิดใน
ตระกูลเศรษฐี	
⁹¹³ ๑ หนึ่งขอให้ข้า	มีใจศรัทธา
อย่าได้ตระหนี่	ในการกุศล
ชวนขวยยินดี	ขอให้ข้านี้
มีใจศรัทธา	
⁹¹⁴ ๑ แม้นจะมีญาติ	อยู่ในโอวาท
แห่งข้านี้หนา	วิบัติสิ่งใด
อย่าได้มีมา	หนึ่งโรคโรคา
อย่าแหวแผ้วพาน	
⁹¹⁵ ๑ แม้นว่าบรรลัษ	ท่องเทียวอยู่ใน
วิภูฏสงสาร	ขอให้ประสบ
พบพระศรีอารีย์	สิ้นชาติอวสาน
สู่นิพพานโดยจง	
⁹¹⁶ ๑ ฉันทนี้สร้างไว้	ฉันทแบ่งบุญให้

ตั้งใจจำนง	ทุกทั่วตัวสัตว์
สารพัดญาติวงศ์	เทวาทุกองค์
จงช่วยโมทนา	
⁹¹⁷ ๑ ฉันทสร้างจบลง	ศักราชพุทธองค์
ล่องไปหนักหนา	สองพันสามร้อย
กับแปดเดือนตรา	เศษวันนั้นหนา
ล่องได้เก้าวัน	
⁹¹⁸ ๑ เขียนแล้วเดือนอ้าย	แรมสิบคำหมาย
วันอังคารนั้น	บ่ายสองโมงเศษ
สำเร็จด้วยพลัน	วิรุทธรงธรรม์
จบแล้วบริบูรณ์	
⁹¹⁹ ๑ แม้นใครยืมไป	อย่าหวังเหนี่ยวไว้
นานไปจะสูญ	อ่านแล้วมาส่ง
จะได้อนุกุล	อย่าทำให้สูญ
จะเสียศรัทธา	
⁹²⁰ ๑ ฉันทรักหนัก	เหมือนพระปั้นปัก
มาปกเกล้า	เข้าเย็นเป็นนิจ
ตั้งจิตบูชา	ขอเทพเทวา
ซ้องสาธุการ	ฯ ๑ ฯ ๑

๓ ๑ ๓ เรื่องพระวิรุทธบริบูรณ์เท่านี้แล ๓ ๑ ๓

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	ภาณุวิชญ์ หนูยิ้มซ้าย
วัน เดือน ปี เกิด	30 เมษายน 2538
สถานที่เกิด	นครศรีธรรมราช
ที่อยู่ปัจจุบัน	247 ถนนราชดำเนิน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80000

